

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ “ΕΛΕΓΚΤΙΚΗ ΚΑΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ”

Φορολογική Συνείδηση στην Ελλάδα: Διερεύνηση Χαρακτηριστικών
και Συμπεριφοράς των Φορολογουμένων

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Δημήτριος Χατζημιχαήλ

Αθήνα, Μάρτιος 2019

Τριμελής Επιτροπή :

Ιωάννης Φίλος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Απόστολος Αποστόλου, Ομότιμος καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Αναστάσιος Τσάμης, Ομότιμος καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Δημήτριος Χατζημιχαήλ, 2019
All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Η έγκριση πτυχιακής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στην οικογένεια μου

Συντομογραφίες

ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν

ΑΑΔΕ: Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων

ΟΟΣΑ: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

ΦΠΑ: Φόρος Προστιθέμενης Αξίας

ΚΦΔ: Κώδικας Φορολογικής Διαδικασίας

ΚΦΕ: Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος

ΑΕ: Ανώνυμη Εταιρεία

ΕΠΕ: Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης

ΙΚΕ: Ιδιωτική Κεφαλαιουχική Εταιρεία

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΝΦΙΑ: Ενιαίος Φόρος Ακινήτων Ιδιοκτησίας

ΕΛΠ: Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα

BEPS: Base Erosion and Profit Shifting

CRS: Common Reporting Standard

FATCA: Foreign Account Tax Compliance Act

FFI: Foreign Financial Institution

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Ιωάννη Φίλο και τον κ. Γιώργο Κορομηλά, λογιστή-φοροτεχνικό και ειδικό συνεργάτη του ΠΜΣ “ Ελεγκτική και Φορολογία ” για την καθοδήγηση που μου προσέφεραν και την βοήθειά τους κατά την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω την οικογένεια μου για την αμέριστη συμπαράσταση και κατανόηση τους όχι μόνο κατά την εκπόνηση της παρούσας εργασίας αλλά και ολόκληρης της ζωής μου.

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή	1
1.1. Οριοθέτηση του θέματος υπό διερεύνηση	1
1.2. Σκοπός της διπλωματικής	2
1.3. Δομή της διπλωματικής	2
2. Βιβλιογραφική Ανασκόπηση.....	3
2.1. Φορολογία	3
2.1.1. Η έννοια της φορολογίας	3
2.1.2. Ιστορική αναδρομή	5
2.1.3. Αρχές φορολογίας.....	9
2.1.4. Είδη φορολογίας.....	12
2.1.5 Το Ελληνικό φορολογικό πλαίσιο.....	14
2.2. Φοροδιαφυγή, φοροαποφυγή και παραοικονομία	22
2.2.1. Φοροδιαφυγή	22
2.2.2. Φοροαποφυγή	28
2.2.3. Παραοικονομία.....	38
2.3. Φορολογική Συμμόρφωση.....	45
2.3.1. Η έννοια της φορολογικής συμμόρφωσης	45
2.3.2. Επιβαλλόμενη φορολογική συμμόρφωση	49
2.3.3. Εθελοντική φορολογική συμμόρφωση.....	53
2.3.4. Επιβαλλόμενη έναντι εθελούσιας φορολογικής συμμόρφωσης	58
2.4. Φορολογική Συνείδηση.....	62
2.4.1. Ορισμός φορολογικής συνείδησης.....	62
2.4.2. Παράγοντες επηρεασμού της φορολογικής συνείδησης.....	63
2.4.3. Πως μετριέται η φορολογική συνείδηση	64
2.4.4. Τρόποι ενίσχυσης της φορολογικής συνείδησης	65
2.4.5. Φορολογική συνείδηση και εκπαίδευση	66
2.5. Σύγχρονες τάσεις στη φορολογική διοίκηση	69
2.5.1. FATCA και CRS	69
2.5.2. BEPS.....	73

2.6. Φοροδιαφυγή, φοροαποφυγή και παραοικονομία στην Ελλάδα.....	80
2.6.1. Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα.....	80
2.6.2. Φοροαποφυγή στην Ελλάδα.....	96
2.6.3. Παραοικονομία στην Ελλάδα.....	102
2.6.4. Φορολογική Συνείδηση και Συμμόρφωση στην Ελλάδα	114
2.6.5. Έρευνες πάνω στη φορολογική συνείδηση στην Ελλάδα.....	120
3. Μεθοδολογία Έρευνας.....	140
3.1. Σκοπός της έρευνας	140
3.2. Ερευνητικά Ερωτήματα	140
3.3. Ερευνητικό Εργαλείο	141
3.4. Δυσκολίες κατά την έρευνα	143
4. Αποτελέσματα Έρευνας.....	144
4.1. Δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	144
4.2. Βαθμός συμφωνίας	147
4.3. Πολλαπλές Επιλογές.....	158
4.4. Στατιστικές Συσχετίσεις	172
5. Συμπεράσματα και συγκρίσεις με άλλες έρευνες.....	187
5.1. Σύγκριση αποτελεσμάτων με άλλες έρευνες.....	187
5.2. Συμπεράσματα	189
Βιβλιογραφικές Αναφορές.....	191
Ξενόγλωσση βιβλιογραφία.....	191
Ελληνική βιβλιογραφία.....	201
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι Η Κουλτούρα της Φοροδιαφυγής στην Ελλάδα.....	205
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα	206
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ Φορολογική Συνείδηση στην Ιταλία	210

Πίνακες

Πίνακας 2.1. Κλίμακες Φορολογικών Συντελεστών Φυσικών Προσώπων	16
Πίνακας 2.2. Ποσοστό ελάχιστης δαπάνης με ηλεκτρονική συναλλαγή και μέσα πληρωμής με κάρτα	17
Πίνακας 2.3. Κόστος αγοράς και μεταπώλησης ακινήτων στην Ευρώπη	94
Πίνακας 2.4. Χαρακτηριστικά διάρθρωσης της Ελληνικής οικονομίας.....	107
Πίνακας 2.5. Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος των εισοδημάτων μου θα το έκανα	125
Πίνακας 2.6. Η απόκρυψη εισοδημάτων από την Εφορία είναι τόσο σοβαρή πράξη όσο η κλοπή	126
Πίνακας 2.7. Επειδή υπάρχει μικρή πιθανότητα να εντοπιστούν αυτοί που αποκρύπτουν τα εισοδήματά τους, οι περισσότεροι φοροδιαφεύγουν.....	127
Πίνακας 2.8. Σε ένα κράτος που παρουσιάζει μεγάλο βαθμό διαφθοράς, ίσως είναι καλύτερο να φοροδιαφεύγει κάποιος.....	128
Πίνακας 4.1. Δημογραφικά Χαρακτηριστικά - Φύλο.....	144
Πίνακας 4.2. Δημογραφικά Χαρακτηριστικά - Ηλικία	144
Πίνακας 4.3. Δημογραφικά Χαρακτηριστικά – Εκπαιδευτικό Επίπεδο.....	145
Πίνακας 4.4. Δημογραφικά Χαρακτηριστικά – Οικογενειακή Κατάσταση	145
Πίνακας 4.5. Δημογραφικά Χαρακτηριστικά – Οικονομική Κατάσταση	146
Πίνακας 4.6. Δημογραφικά Χαρακτηριστικά – Κατάσταση Απασχόλησης	146
Πίνακας 4.7. Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα	147
Πίνακας 4.8. Στην περίπτωση που θα προσπαθήσω να αποκρύψω μέρος των εισοδημάτων μου, είμαι πλήρως ενήμερος για τα θετικά και τα αρνητικά του εγχειρήματός αυτού	149
Πίνακας 4.9. Αν επιθυμούσα να αποκρύψω τα εισοδήματά μου από την "Εφορία" θα μπορούσα να το πραγματοποιήσω :.....	150
Πίνακας 4.10. Πρέπει να υπάρχει υψηλή φορολογία και ταυτόχρονα ισχυρό κράτος πρόνοιας :	151
Πίνακας 4.11. Η φοροδιαφυγή είναι κλοπή :.....	152
Πίνακας 4.12. Οι περισσότεροι φοροδιαφεύγουν επειδή υπάρχει μικρή πιθανότητα να εντοπιστούν τα εισοδήματά που αποκρύπτουν :.....	153
Πίνακας 4.13. Το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με "προτρέπει" να φοροδιαφύγω :.....	154

Πίνακας 4.14. Το φορολογικό σύστημα της χώρας ακολουθεί βασικές αρχές όπως της Δικαιοσύνης, Απλότητας και Αποδοτικότητας :.....	155
Πίνακας 4.15. Η φοροδιαφυγή είναι έμφυτη στη κουλτούρα του Έλληνα :	156
Πίνακας 4.16. Σε ένα κράτος που παρουσιάζει μεγάλο βαθμό διαφθοράς ίσως είναι καλύτερα να φοροδιαφεύγει κάποιος :	157
Πίνακας 4.17. Η φοροδιαφυγή είναι κλοπή με βάση το φύλο :.....	172
Πίνακας 4.18. Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα με βάση το φύλο :.....	173
Πίνακας 4.19. Σε ένα κράτος με μεγάλο βαθμό διαφθοράς ίσως είναι καλύτερο να φοροδιαφεύγει κάποιος με βάση το φύλο :.....	173
Πίνακας 4.20. Πιστεύετε ότι η φορολογική συνεισφορά σας είναι ανταποδοτική με βάση την ηλικία :.....	174
Πίνακας 4.21. Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα με βάση την ηλικία :.....	175
Πίνακας 4.22. Το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με «προτρέπει» να φοροδιαφύγω με βάση την ηλικία :	175
Πίνακας 4.23. Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης :.....	176
Πίνακας 4.24. Πιστεύετε ότι η φορολογική συνεισφορά σας είναι ανταποδοτική με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης :.....	176
Πίνακας 4.25. Η φοροδιαφυγή είναι κλοπή με βάση του επιπέδου εκπαίδευσης	177
Πίνακας 4.26. Το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με «προτρέπει» να φοροδιαφύγω βάσει του επιπέδου εκπαίδευσης.....	177
Πίνακας 4.27. Πιστεύετε ότι η φορολογική συνεισφορά σας είναι ανταποδοτική ως προς την ποσότητα και την ποιότητα των δημοσίων υπηρεσιών που λαμβάνετε με βάση την οικογενειακή κατάσταση:	178
Πίνακας 4.28. Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα με βάση την οικογενειακή κατάσταση :	179
Πίνακας 4.29. Το φορολογικό σύστημα της χώρα ακολουθεί βασικές αρχές όπως της Δικαιοσύνης, Απλότητας και Αποδοτικότητας με βάση την οικογενειακή κατάσταση :.....	179
Πίνακας 4.30. Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα με βάση την οικονομική κατάσταση :	180
Πίνακας 4.31. Σε ένα κράτος που παρουσιάζει μεγάλο βαθμό διαφθοράς ίσως είναι καλύτερα να φοροδιαφεύγει κάποιος με βάση την οικονομική κατάσταση:	180

Πίνακας 4.32. Πρέπει να υπάρχει υψηλή φορολογία και ταυτόχρονα ισχυρό κράτος πρόνοιας με βάση την οικονομική κατάσταση:.....	181
Πίνακας 4.33. Η φοροδιαφυγή είναι κλοπή με βάση την οικονομική κατάσταση:	181
Πίνακας 4.34. Το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με «προτρέπει να φοροδιαφύγω με βάση την οικονομική κατάσταση:	182
Πίνακας 4.35. Πιστεύετε ότι είναι σωστό να πληρώνετε το φορολογικό βάρος που σας αποδίδει η πολιτεία όταν κάποιος συμπολίτες σας φοροδιαφεύγουν με βάση την οικονομική κατάσταση:.....	182
Πίνακας 4.36. Η φοροδιαφυγή είναι κλοπή με βάση τη κατάσταση απασχόλησης:	183
Πίνακας 4.37. Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα με βάση τη κατάσταση απασχόλησης :.....	183
Πίνακας 4.38. Αν επιθυμούσα να αποκρύψω τα εισοδήματά μου από την «Εφορία» θα μπορούσα να το πραγματοποιήσω με βάση τη οικονομική κατάσταση :.....	184
Πίνακας 4.39. Το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με «προτρέπει» να φοροδιαφύγω με βάση τη κατάσταση απασχόλησης:	184
Πίνακας 4.40. Συσχέτιση απόκρυψης του εισοδήματος με το η φοροδιαφυγή είναι κλοπή	185
Πίνακας 4.41. Συσχέτιση απόκρυψης του εισοδήματος με το φορολογικό σύστημα της χώρας ακολουθεί βασικές αρχές όπως της Δικαιοσύνης, Απλότητας και Αποδοτικότητας	186
Πίνακας 4.42. Συσχέτιση απόκρυψης του εισοδήματος και του γεγονότος ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με «προτρέπει» να φοροδιαφύγω.....	186
Πίνακας 4.43. Συσχέτιση απόκρυψης του εισοδήματος με τη κρατική διαφθορά	186

Διαγράμματα

Διάγραμμα 2.1. Ο υπολογισμός του φόρου εισοδήματος των φυσικών προσώπων	15
Διάγραμμα 2.2. Επιβαλλόμενη και Εθελοντική Συμμόρφωση	59
Διάγραμμα 2.3. Ποσοστά αυτοαπασχόλησης σε Ελλάδα και ΕΕ.....	85
Διάγραμμα 2.4. Λόγος φόρου προς ΑΕΠ στην Ελλάδα (2000-2017)	86
Διάγραμμα 2.5. Λόγος φόρου προς ΑΕΠ στην Ελλάδα και χώρες του ΟΟΣΑ (2017).....	87
Διάγραμμα 2.6.Α.και 2.6.Β.: Κατώτερη και ανώτερη εκτίμηση φοροδιαφυγής ως % του ΑΕΠ στην Ελλάδα	88
Διάγραμμα 2.7. Χάσμα ΦΠΑ στην ΕΕ	91
Διάγραμμα 2.8. Φορολογικό χάσμα ΦΠΑ στην Ελλάδα.....	91
Διάγραμμα 2.9. Η παραοικονομία (ως % του ΑΕΠ) και το ΑΕΠ στην Ελλάδα	102
Διάγραμμα 2.10. Παραοικονομία ως ποσοστό του ΑΕΠ στην Ελλάδα και την ΕΕ	103
Διάγραμμα 2.11. Μέγεθος της Παραοικονομίας σε 31 Ευρωπαϊκές χώρες για το 2016	104
Διάγραμμα 2.12. Σχέση Παραοικονομίας ως Ποσοστό του ΑΕΠ και ΑΕΠ	105
Διάγραμμα 2.13. Η εκτιμώμενη παραοικονομία στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες (2017).....	106
Διάγραμμα 2.14. Υστέρηση είσπραξης ΦΠΑ και παραοικονομίας ως ποσοστό(%) του ΑΕΠ, 2013	108
Διάγραμμα 2.15. Ποσοστά αυτοαπασχόλησης και παραοικονομία.....	109
Διάγραμμα 2.16. Αποτελεσματικότητα δημοσίων υπηρεσιών και παραοικονομία	110
Διάγραμμα 2.17. Δείκτης διαφθοράς και παραοικονομία.....	110
Διάγραμμα 2.18.α Πόσο συμφωνείτε με τις ακόλουθες φράσεις για τη φοροδιαφυγή.....	121
Διάγραμμα 2.18.β Μεταβολές από τις προηγούμενες μετρήσεις.....	121
Διάγραμμα 2.19.α Η φοροδιαφυγή είναι θεμιτή άμυνα κατά της υπερβολικής φορολογίας.....	121
Διάγραμμα 2.19.β Μεταβολές από τις προηγούμενες μετρήσεις.....	121

Διάγραμμα 2.20.α Ποια από τις τέσσερις αιτίες εξηγεί καλύτερα τη μεγάλη έκταση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα.....	121
Διάγραμμα 2.20.β Μεταβολές από τις προηγούμενες μετρήσεις.....	121
Διάγραμμα 2.21. Στάσεις και απόψεις των εκπαιδευτικών για την φορολογική συνείδηση και το εκπαιδευτικό σύστημα.....	132
Διάγραμμα 2.22. Η εισαγωγή του προτεινόμενου προγράμματος για την ανάπτυξη της φορολογικής συνείδησης.....	132
Διάγραμμα 2.23. Η φορολογική συνείδηση είναι θέμα παιδείας.....	133
Διάγραμμα 2.24. Η φορολογική συνείδηση χρειάζεται ενίσχυση από το εκπαιδευτικό σύστημα.....	133
Διάγραμμα 2.25. Η φορολογική συνείδηση πρέπει να διαμορφώνεται από νεαρές ηλικίες.....	133
Διάγραμμα 2.26. Η φορολογική συνείδηση συνδέεται με την κοινωνική συνείδηση.....	134
Διάγραμμα 2.27. Η εισαγωγή σχετικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων στα σχολεία θα συμβάλει στην καλλιέργεια φορολογικής συνείδησης στους μαθητές.....	134
Διάγραμμα 2.28. Η φορολογική συνείδηση πρέπει να διαμορφώνεται από νεαρές ηλικίες.....	134
Διάγραμμα 2.29. Η φοροδιαφυγή είναι ηθική, εάν το φορολογικό σύστημα είναι άδικο.....	137
Διάγραμμα 2.30. Η φοροδιαφυγή είναι ηθική, εάν οι φορολογικοί συντελεστές είναι πολύ υψηλοί.....	137
Διάγραμμα 2.31. Πιστεύετε πως σας έχουν διδάξει να έχετε φορολογική ηθική η κοινωνία, οι θεσμοί της και το Κράτος ;.....	138
Διάγραμμα 4.1. Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα :.....	148
Διάγραμμα 4.2. Στην περίπτωση που θα προσπαθήσω να αποκρύψω μέρος των εισοδημάτων μου, είμαι πλήρως ενήμερος για τα θετικά και τα αρνητικά του εγχειρήματος αυτού.....	149
Διάγραμμα 4.3. Αν επιθυμούσα να αποκρύψω τα εισοδήματά μου από την "Εφορία" θα μπορούσα να το πραγματοποιήσω :.....	150
Διάγραμμα 4.4. Πρέπει να υπάρχει υψηλή φορολογία και ταυτόχρονα ισχυρό κράτος πρόνοιας.....	151
Διάγραμμα 4.5. Η φοροδιαφυγή είναι κλοπή :.....	152
Διάγραμμα 4.6. Οι περισσότεροι φοροδιαφεύγουν επειδή υπάρχει μικρή πιθανότητα να εντοπιστούν τα εισοδήματά που αποκρύπτουν :.....	153

Διάγραμμα 4.7. Το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με "προτρέπει" να φοροδιαφύγω :.....	154
Διάγραμμα 4.8. Το φορολογικό σύστημα της χώρας ακολουθεί βασικές αρχές όπως της Δικαιοσύνης, Απλότητας και Αποδοτικότητας :.....	155
Διάγραμμα 4.9. Η φοροδιαφυγή είναι έμφυτη στη κουλτούρα του Έλληνα :....	156
Διάγραμμα 4.10. Σε ένα κράτος που παρουσιάζει μεγάλο βαθμό διαφθοράς ίσως είναι καλύτερα να φοροδιαφεύγει κάποιος :	157
Διάγραμμα 4.11.α Πως κατανέμονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες αιτίες της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα ; [Υψηλοί συντελεστές / Έλλειψη ανταποδοτικότητας]	164
Διάγραμμα 4.11.β Πως κατανέμονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες αιτίες της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα ; [Μικρή πιθανότητα ελέγχων / Χαμηλό ρίσκο εντοπισμού]	165
Διάγραμμα 4.11.γ Πως κατανέμονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες αιτίες της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα ; [Δημογραφικά χαρακτηριστικά / Κουλτούρα].....	165
Διάγραμμα 4.12.α Πως κατανέμονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες ενέργειες από την πολιτεία που θα βοηθούσαν στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα ; [Μείωση των συντελεστών φορολογίας].....	164
Διάγραμμα 4.12.β Πως κατανέμονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες ενέργειες από την πολιτεία που θα βοηθούσαν στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα ; [Εκτεταμένη χρήση πλαστικού χρήματος].....	165
Διάγραμμα 4.12.γ Πως κατανέμονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες ενέργειες από την πολιτεία που θα βοηθούσαν στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα ; [Αποτελεσματική και εντατική διενέργεια ελέγχων].....	165
Διάγραμμα 4.12.δ Πως κατανέμονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες ενέργειες από την πολιτεία που θα βοηθούσαν στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα ; [Δημιουργία σταθερού και απλοποιημένου φορολογικού συστήματος]	164
Διάγραμμα 4.12.ε Πως κατανέμονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες ενέργειες από την πολιτεία που θα βοηθούσαν στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα ; [Δημιουργία φορολογικής συνείδησης και καλλιέργεια φορολογικής παιδείας]	165
Διάγραμμα 4.13. Πιστεύετε ότι η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα είναι μικρότερη, περίπου ίση ή μεγαλύτερη σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο ;	163

Διάγραμμα 4.14.α Πως κατανέμονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες συνιστώσες της παραοικονομίας στην Ελλάδα; [Αδήλωτη εργασία].....	164
Διάγραμμα 4.14.β Πως κατανέμονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες συνιστώσες της παραοικονομίας στην Ελλάδα; [Μορφές διαφθοράς (π.χ. δωροδοκία, εκβιασμό, υπεξαίρεση χρημάτων κλπ.)]	165
Διάγραμμα 4.14.γ Πως κατανέμονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες συνιστώσες της παραοικονομίας στην Ελλάδα; [Παράνομες δραστηριότητες (π.χ. εμπόριο ναρκωτικών, όπλων κλπ.)]	165
Διάγραμμα 4.15. Τι μέγεθος σε ποσοστό (%) του ΑΕΠ πιστεύετε ότι έχει η Παραοικονομία στην Ελλάδα ;	166
Διάγραμμα 4.16. Γνωρίζετε τις διαφορές μεταξύ φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής ;	167
Διάγραμμα 4.17. Πιστεύετε ότι η φορολογική συνεισφορά σας είναι ανταποδοτική ως προς την ποσότητα και την ποιότητα των δημοσίων υπηρεσιών που λαμβάνετε (π.χ. υγεία, παιδεία, κ.λπ.);	168
Διάγραμμα 4.18. Πιστεύετε ότι είναι σωστό να πληρώνετε το φορολογικό βάρος που σας αποδίδει η πολιτεία όταν κάποιος συμπολίτης σας φοροδιαφεύγει ;..	169
Διάγραμμα 4.19. Ζητάω απόδειξη στις αγορές μου (ακόμα και όταν δεν μου δίνουν) ;	170
Διάγραμμα 4.20. Χρησιμοποιώ πλαστικό χρήμα στις συναλλαγές μου ;	171
Διάγραμμα 4.21. Η φοροδιαφυγή είναι κλοπή με βάση το φύλο :	172
Διάγραμμα 4.22. Πιστεύετε ότι η φορολογική συνεισφορά σας είναι ανταποδοτική με βάση ηλικία :.....	174

Περίληψη

Η φορολογία είναι αναγκαία για την εύρυθμη λειτουργία ενός κράτους καθώς αποφέρει τα έσοδα του για την εκπλήρωση των αναγκών των πολιτών. Ωστόσο φαινόμενα όπως η φοροδιαφυγή, η φοροαποφυγή και η ύπαρξη παραοικονομίας δημιουργούν προβλήματα στους φοροεισπρακτικούς μηχανισμούς αλλά και στους συνεπείς φορολογούμενους που νιώθουν ότι επωμίζονται το βάρος των παραβατών. Η Ελλάδα έχει από τα μεγαλύτερα ποσοστά φοροδιαφυγής και παραοικονομίας ως προς το ΑΕΠ στην Ευρώπη. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να ποσοτικοποιηθεί ο βαθμός φορολογικής συνείδησης των Ελλήνων, τα χαρακτηριστικά και η συμπεριφοράς τους που επηρεάζουν την φορολογική συμμόρφωση. Για να γίνει αυτό έγινε χρήση ενός ερωτηματολογίου τα αποτελέσματα του οποίου αναλύθηκαν. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι το χαμηλότερο επίπεδο φορολογικής συνείδησης έχουν οι άνδρες, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία, οι έχοντες δευτεροβάθμια ή τεχνολογική εκπαίδευση, οι παντρεμένοι, αυτοί που έχουν κακή οικονομική κατάσταση και οι αυτοαπασχολούμενοι. Ταυτόχρονα η συντριπτική πλειοψηφία πιστεύει πως οι περισσότεροι φοροδιαφεύγουν επειδή υπάρχει μικρή πιθανότητα να εντοπιστούν τα εισοδήματα που αποκρύπτουν και πως η φορολογική συνεισφορά τους δεν είναι ανταποδοτική ως προς την ποσότητα και την ποιότητα των δημοσίων υπηρεσιών που λαμβάνουν.

Λέξεις-κλειδιά : φοροδιαφυγή, φορολογική συνείδηση, φορολογική συμμόρφωση

Abstract

Taxation is necessary for the proper functioning of a state as it generates revenue to meet the needs of citizens. However, phenomena such as tax evasion, tax avoidance and the existence of a shadow economy pose problems for tax systems as well as for consistent taxpayers who feel that they bear the burden of offenders. Greece has the highest rates of tax evasion and shadow economy in terms of GDP in Europe. The purpose of this paper is to quantify the degree of tax conscience of the Greeks in their characteristics and behavior that affect tax compliance. To do this, we used a questionnaire whose results were analyzed. The results of the survey showed that men, the elderly, those who have basic or technological education, the married, the poor and the self-employed have the lowest level of tax consciousness. At the same time, the overwhelming majority believes that most people evade taxes because there is little chance of identifying the incomes they conceal and most people also believe that their tax contribution is not rewarding in terms of the quantity and quality of public services they receive.

Keywords: tax evasion, tax consciousness, tax compliance

1. Εισαγωγή

1.1. Οριοθέτηση του θέματος υπό διερεύνηση

Η σημασία της φορολογίας και η κατανομή των φορολογικών βαρών αποτελεί καίριο ζήτημα για όλα τα κράτη, ειδικά για την Ελλάδα της οικονομικής κρίσης που είχε ως αποτέλεσμα την περαιτέρω επιδείνωση των δημόσιων οικονομικών και τη σημαντική αύξηση του δημόσιου χρέους, η οποία δυσκολεύεται επιπροσθέτως να ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις της τόσο προς τους πολίτες της με την παροχή κοινωνικών αγαθών όσο και προς τους δανειστές με την αποπληρωμή του χρέους. Γίνεται κατανοητό επομένως το πόσο σημαντική είναι η συλλογή των φόρων, των εσόδων δηλαδή του κράτους, για την εύρυθμη λειτουργία του. Γίνεται συνεπώς αντιληπτό πως όσο σημαντικό ζήτημα είναι η συλλογή των φόρων, εξίσου σημαντική είναι και η στάση των πολιτών ως προς την απόδοση των φόρων ή η τυχόν διενέργεια σκιωδών δραστηριοτήτων που υπονομεύουν την ικανότητα του κράτους να εισπράξει τα έσοδα αυτά από τους φόρους που θα αναλογούσαν.

Οι έννοιες της φοροδιαφυγής, φοροαποφυγής και παραοικονομίας είναι έννοιες που απασχολούν καθημερινά τη ζωή μας και μπορεί και εμείς οι ίδιοι ηθελημένα ή μη να συνδράμουμε στη μεγέθυνση του φαινομένου της φορολογικής παραβατικότητας. Οι έννοιες αυτές απασχολούν σχεδόν καθημερινά τις στήλες εφημερίδων και τα νέα των ειδήσεων. Μια είδηση για αύξηση της φοροδιαφυγής ή της ύπαρξης και του μεγέθους της παραοικονομίας παρουσιάζεται ως πολύ αρνητική είδηση και η κοινή γνώμη φαίνεται να συμφωνεί πως τα φαινόμενα αυτά επιδρούν αρνητικά στην οικονομία αλλά και στη χώρα και τους πολίτες στο σύνολο τους. Το πρόγραμμα κάθε πολιτικού κόμματος που επιδιώκει να κυβερνήσει αναφέρει προεκλογικά πάντοτε την πάταξη της φοροδιαφυγής και της φορολογικής παραβατικότητας ως ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που προτίθεται να αντιμετωπίσει.

Γιατί όμως τέτοια φαινόμενα που έχουν τόσο μεγάλη προβολή από τα μέσα καθώς και αποτελούν πρώτη προτεραιότητα του εκάστοτε πολιτικού φορέα της κυβέρνησης και αντιπολίτευσης να επιλυθούν, συνεχίζουν να αποτελούν πρόβλημα που όχι μόνο συνεχίζει να υπάρχει αλλά διογκώνεται ; Ποια είναι η στάση των Ελλήνων ως προς το γενικό πλαίσιο της φορολογίας, αυτό που ονομάζουμε δηλαδή φορολογική συνείδηση; Ποια είναι η «κουλτούρα» του Έλληνα φορολογούμενου ;

1.2. Σκοπός της διπλωματικής

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποσκοπεί στο να απαντήσει τα παραπάνω ερωτήματα που τέθηκαν. Στόχος της αρχικά είναι να παρουσιάσει θεωρητικά τις έννοιες της φοροδιαφυγής, φοροαποφυγής και παραοικονομίας αλλά και την κατάσταση που επικρατεί στην Ελλάδα ώστε να γίνουν κατανοητές οι έννοιες αυτές. Στη συνέχεια ο κύριος στόχος της εργασίας είναι η διενέργεια εμπειρικής διερεύνησης της φορολογικής συνείδησης και συμμόρφωσης των Ελλήνων φορολογουμένων. Η ποσοτικοποίηση δηλαδή του φαινομένου καθώς και οι αιτίες που συντελούν στην ύπαρξη του. Τέλος για την εξαγωγή των συμπερασμάτων αλλά και των προτάσεων στο τέλος της διπλωματικής επιδιώκεται ο συνδυασμός της θεωρητικής προσέγγισης αλλά και των ευρημάτων της έρευνας που διενεργήθηκε κατά την εμπειρική προσέγγιση.

1.3. Δομή της διπλωματικής

Μετά από το πρώτο κεφάλαιο της εισαγωγής, στο δεύτερο ακολουθεί η βιβλιογραφική ανασκόπηση για τη φορολογία, τη φοροδιαφυγή, τη φοροαποφυγή και την παραοικονομία, την φορολογική συμμόρφωση και συνείδηση αλλά και τα φαινόμενα αυτά στην Ελλάδα. Τέλος στο κεφάλαιο δύο παρουσιάζονται και οι κυριότερες μελέτες που έχουν γίνει για την φορολογική συνείδηση στην Ελλάδα. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία έρευνας ενώ στο τέταρτο τα αποτελέσματα αυτής. Τέλος στο πέμπτο κεφάλαιο γίνονται συγκρίσεις με τις έρευνες που παρουσιάστηκαν παραπάνω και παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας.

2. Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

2.1. Φορολογία

2.1.1. Η έννοια της φορολογίας

Υπάρχουν διάφοροι ορισμοί για το τι είναι φορολογία και ποικίλλουν σε μεγάλο βαθμό ανάλογα με το πλαίσιο στο οποίο ορίζονται. Η φορολογία είναι ο όρος για την πράξη της επιβολής φόρου¹ από μια φορολογική αρχή. Είναι μία γενική έννοια που περιλαμβάνει τα πάντα για τους φόρους, είτε πρόκειται για επιβολή φόρου, είτε για είσπραξη, είτε για το ποιοι οφείλουν να τον πληρώσουν, κάθε πότε και υπό ποιες συνθήκες. Η εγκυκλοπαίδεια Britannica ορίζει την φορολογία ως την «επιβολή υποχρεωτικών εισφορών σε φυσικά πρόσωπα ή οντότητες από τις κυβερνήσεις. Οι φόροι εισπράττονται σχεδόν σε όλες τις χώρες του κόσμου, κυρίως για την αύξηση των εσόδων για τις κυβερνητικές δαπάνες.»² Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) ορίζει τους φόρους ως τις «υποχρεωτικές μη ανταποδοτικές πληρωμές προς τη κυβέρνηση»³ Η επίσημη ιστοσελίδα ενημέρωσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξηγεί πιο απλοϊκά πως φόροι είναι «τα χρήματα που συγκεντρώνει το κράτος από τους ιδιώτες και τις επιχειρήσεις και με τα χρήματα αυτά των φόρων χρηματοδοτούνται εγκαταστάσεις ή υπηρεσίες, όπως νοσοκομεία, σχολεία, μουσεία, βιβλιοθήκες κτλ.»⁴ Επιπλέον, σύμφωνα με το Business Dictionary.com, ένας φόρος είναι "ένα μέσο με το οποίο οι κυβερνήσεις χρηματοδοτούν τις δαπάνες τους επιβάλλοντας χρεώσεις στους πολίτες και τις εταιρίες."⁵ Ο 32^{ος} Αμερικανός πρόεδρος Φράνκλιν Ρούσβελτ όρισε τους φόρους ως «τα τέλη που πληρώνουμε για τα προνόμια της ένταξης σε μια οργανωμένη κοινωνία»⁶

Ο φόρος ορίζεται ως μια μονομερής, αναγκαστική παροχή των ιδιωτικών φορέων προς το Δημόσιο, η οποία δεν αντικρίζεται από ειδική και άμεση οικονομική

---

¹ Φόρος είναι το έσοδο του Δημοσίου και ειδικότερα η υποχρεωτική συνεισφορά του κάθε πολίτη προς το κράτος για να αντιμετωπισθούν οι δημόσιες ανάγκες.

² Encyclopedia Britannica – Taxation

Retrieved August 13, 2018 <https://www.britannica.com/topic/taxation>

³ OECD Glossary of Tax Terms

Retrieved August 13, 2018 from <http://www.oecd.org/ctp/glossaryoftaxterms.htm#T>

⁴ Europa.eu - Γιατί πρέπει να ενδιαφερθώ για τους φόρους;

Retrieved August 13, 2018 from https://europa.eu/taxedu/teenager_el

⁵ Business Dictionary. Retrieved August 23, 2018 from

<http://www.businessdictionary.com/definition/taxation.html>

⁶ Retrieved August 13, 2018 from http://thinkexist.com/quotation/taxes-after_all-are_the_dues_that_we_pay_for_the/173434.html

αντιπαροχή του Δημοσίου προς τους φορολογουμένους.⁷ (Δαλαμάγκας 2010)
Οι φόροι έχουν δύο βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα: (1) αποτελούν αναγκαστικό μέσο μετάθεσης πόρων από τον ιδιωτικό στο δημόσιο τομέα και, (2) αποτελούν μέσο μονομερές, δηλαδή μέσο που συνεπάγεται μόνο παροχή από τους ιδιωτικούς προς τους δημόσιους φορείς χωρίς αντίστοιχη ειδική αντιπαροχή των τελευταίων στους πρώτους.⁸

Γιατί όμως είναι σημαντική η φορολογία ;

Οι σύγχρονες κυβερνήσεις και κοινωνίες εξαρτώνται από τη φορολογία. Όπως αναφέρει η πρόσφατη έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας και της PwC σχετικά με την καταβολή των φόρων:

Οι φόροι είναι ουσιώδεις. Στις περισσότερες οικονομίες το φορολογικό σύστημα αποτελεί την κύρια πηγή χρηματοδότησης για ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών και οικονομικών προγραμμάτων. Πόσα έσοδα χρειάζονται οι οικονομίες αυτές μέσω των φόρων θα εξαρτηθεί από πολλούς παράγοντες, συμπεριλαμβανομένης της ικανότητας της κυβέρνησης να παράγει έσοδα και με άλλους τρόπους, όπως εκμεταλλευόμενη τους φυσικούς πόρους της χώρας.⁹

Σύμφωνα με τον Κορομηλά (2014)¹⁰ η είσπραξη των φόρων από το κράτος έχει σαν σκοπό την άσκηση οικονομικής πολιτικής, δηλαδή την οικονομική ανάπτυξη, την καταπολέμηση του πληθωρισμού κ.λπ., την άσκηση κοινωνικής πολιτικής, δηλαδή για την ευημερία του κοινωνικού συνόλου στο μεγαλύτερο βαθμό και για την χρηματοδότηση των δαπανών για την δωρεάν παροχή υπηρεσιών προς τους πολίτες, όπως την εκπαίδευση, υγεία, προστασία, κατασκευή έργων κ.λπ.

Επομένως η σημασία των φόρων για το Δημόσιο είναι ότι και η σημασία του εισοδήματος για τα νοικοκυριά. Χωρίς τους φόρους δηλαδή, το κράτος δεν μπορεί να λειτουργήσει και να χρηματοδοτήσει τις δραστηριότητες του.

Κάποιες σημαντικές διατάξεις του Συντάγματος για τη φορολογία αναφέρουν ότι: Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα

---

⁷ Δαλαμάγκας (2010) – Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική Σελ. 201

⁸ Γεωργακόπουλος (2012) Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική Δ' Έκδοση Σελ. 288

⁹ World Bank, PwC - Paying Taxes (2018) Σελ.14 Retrieved August 17
https://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/pwc_paying_taxes_2018_full_report.pdf

¹⁰ Κορομηλάς Γ. (2014) – Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος: Ν.4172/2013 (Φ.Ε.Κ. 167/Α') Ανάλυση και Ερμηνεία 2^η Έκδοση Εκδόσεις Tax Advisors

με τις δυνάμεις τους,¹¹ και πως κανένας φόρος δεν επιβάλλεται ούτε εισπράττεται χωρίς τυπικό νόμο που να καθορίζει το υποκείμενο της φορολογίας και το εισόδημα, το είδος της περιουσίας, τις δαπάνες και τις συναλλαγές ή τις κατηγορίες τους, στις οποίες αναφέρεται ο φόρος.¹² Με τις διατάξεις αυτές ορίζονται η δίκαιη κατανομή των φορολογικών βαρών με βασικό κριτήριο τη φοροδοτική ικανότητα κάθε πολίτη και το ότι για κάθε φόρο υπάρχει ο αντίστοιχος νόμος που επεξηγεί σε ποιόν, γιατί, σε τι βαθμό και πως επιβάλλεται.

2.1.2. Ιστορική αναδρομή

Η ιστορία της φορολογίας εκτείνεται χιλιάδες χρόνια στο παρελθόν. Οι αρχαίοι πολιτισμοί, όπως οι Έλληνες, οι Ρωμαίοι και οι Αιγύπτιοι επέβαλαν διαφορετικούς φόρους στους λαούς τους για να χρηματοδοτήσουν στρατιωτικές επιχειρήσεις, δημόσιες υπηρεσίες και να διατηρήσουν βασικά αποθέματα όπως αποθέματα τροφίμων, χρυσού και άλλων χρήσιμων αγαθών.

Στην αρχαία Αίγυπτο¹³, οι συλλέκτες φόρων απεικονίζονται σε τοιχογραφίες που χρονολογούνται από το 2000 π.Χ. Οι Αιγύπτιοι Φαραώ φορολογούσαν αγαθά όπως σιτηρά και το μαγειρικό λάδι και οι φοροεισπράκτορες εξασφάλιζαν ότι οι πολίτες δεν χρησιμοποιούσαν υποκατάστατα για να αποφύγουν τον φόρο. Στην αρχαία Ελλάδα¹⁴¹⁵, κανένας δεν απαλλασσόταν από τους άμεσους φόρους που επιβάλλονταν επί του πλούτου για να πληρωθούν οι δαπάνες σε περιόδους πολέμου(εισφορά-eisphora) καθώς και το μετοίκιον, φόρο που κατέβαλαν στην αρχαία Αθήνα οι εγκατεστημένοι ξένοι(μέτοικοι). Η αρχαία Ρώμη¹⁶ είχε ένα περίπλοκο φορολογικό σύστημα στο οποίο περιλαμβάνονταν φόροι, φόροι κληρονομιάς, φόροι γης και φόροι επί των εισαγωγών

---

¹¹ Παράγραφος 5 του άρθρου 4 του Συντάγματος

¹² Παράγραφος 1 του άρθρου 78 του Συντάγματος

¹³Katary, (2011) Taxation (until the End of the Third Intermediate Period). UEE σελ. 3-6 Retrieved August 13, 2018 from <https://escholarship.org/content/qt9p13z2vp/qt9p13z2vp.pdf>

¹⁴Lyttkens, C. H. (2010). Institutions, taxation, and market relationships in ancient Athens. *Journal of Institutional Economics*, 6, 505-527. DOI: 10.1017/S1744137410000159 σελ..21

Retrieved August 13, 2018 from [http://portal.research.lu.se/portal/en/publications/institutions-taxation-and-market-relationships-in-ancient-athens\(646fed2c-0d3a-418c-9519-ff9309a5b141\).html](http://portal.research.lu.se/portal/en/publications/institutions-taxation-and-market-relationships-in-ancient-athens(646fed2c-0d3a-418c-9519-ff9309a5b141).html)

¹⁵ Άρθρο Το Βήμα: Φοροεισπρακτικοί μηχανισμοί στην αρχαία Αθήνα Retrieved August 13, 2018 from <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=290738>

¹⁶ Sander J.A, Boek (2008) Taxation in the later Roman Empire: a study on the character of the late antique economy σελ. 42-44 Retrieved August13,2018 from https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/18524/Taxation_in_the_later_Roman_Emp.pdf?sequence=1

και των εξαγωγών. Οι Ρωμαίοι εισήγαγαν πρώτοι την έννοια των δασμών¹⁷ στις εισαγωγές και τις εξαγωγές. Κατά τη διάρκεια της κατοχής από τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, οι πρώτοι φόροι επιβλήθηκαν στην Αγγλία. Όταν έπεσε η Ρώμη, οι Σαξονικοί βασιλείς επέβαλαν δασμούς και φόρους επί της γης και της περιουσίας που αναφέρονται ως Danegeld¹⁸. Οι φόροι και οι πόλεμοι ήταν ένα κοινό θέμα σε όλη τη διάρκεια του Μεσαίωνα στη Γαλλία και την Αγγλία. Ο εκατονταετής πόλεμος¹⁹ ξεκίνησε αρχικά λόγω μιας εξέγερσης λόγω των καταπιεστικά υψηλών φόρων στην Ακουιτανία. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Καρόλου I (1625-1649), επιβλήθηκαν φόροι επί της γης και εισπράχθηκαν ειδικοί φόροι κατανάλωσης. Οι Βρετανοί θέσπισαν έναν πρόδρομο του σύγχρονου φόρου εισοδήματος το 1800 για να χρηματοδοτήσουν τον πόλεμο με τον Ναπολέοντα.²⁰ Η φορολόγηση για τον εξοπλισμό λόγω πολέμων ήταν μια σημαντική σταθερά που συνεχίστηκε και στην πιο σύγχρονη ιστορία. Στην Αμερική κατά τη διάρκεια του πολέμου για την ανεξαρτησία της όσο και μετά το φορολογικό σύστημα χρησιμοποιήθηκε για τη χρηματοδότηση των πολέμων. Το Κογκρέσο το 1798 θέσπισε τον Ομοσπονδιακό Φόρο Περιουσίας²¹ για να πληρώσει για την ενίσχυση του Στρατού και του Πολεμικού Ναυτικού σε περίπτωση πιθανού πολέμου με τη Γαλλία. Το 1812 ψηφίστηκε φορολογικός νόμος για να συγκεντρωθούν πρόσθετα έσοδα για την υποστήριξη του πολέμου ενώ ο πρώτος φόρος εισοδήματος που εφαρμόστηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες ήταν κατά τη διάρκεια του εμφύλιου πολέμου το 1862.²²

Στην Ελλάδα κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας οι βασικοί φόροι που εισέπραττε ο εκπρόσωπος της Οθωμανικής εξουσίας ήταν αυτός της «δεκάτης»²³ αλλά

---

¹⁷ Ο δασμός είναι ειδικός κρατικός φόρος, έμμεσος, που επιβάλλεται στα διάφορα εμπορεύματα κατά την εισαγωγή ή εξαγωγή τους

¹⁸ A History of Taxation (1999) σελ. 2

Retrieved August 13, 2018 from <https://www.taxworld.org/History/history.pdf>

¹⁹ Άρθρο BBC: The Hundred Years War Retrieved August 13 2018, from http://www.bbc.co.uk/history/british/middle_ages/hundred_years_war_01.shtml

²⁰ Bardopoulos, Anne Michéle (2015) eCommerce and the Effects of Technology on Taxation Κεφάλαιο 2^ο: History of Taxation, Globalisation and International Trade σελ.3

²¹ The Historian: The Window Pane Tax of 1798 Retrieved August 13, 2018

<http://www.berksmontnews.com/article/BM/20150803/NEWS/150809995>

²² Άρθρο IRS - The History of Income Taxes

Retrieved August 17, 2018 from <https://www.irs.com/articles/the-history-of-income-taxes>

²³ Ο φόρος της δεκάτης ήταν τακτικός φόρος για την αγροτική παραγωγή, σε όλες τις μορφές της γεωργικής και κτηνοτροφικής παραγωγής επιβαλλόταν φόρος ίσος προς το ένα δέκατο της αξίας των προϊόντων της συνολικής ακαθάριστης παραγωγής και εισπράττονταν σε είδος ή χρήμα.

και ο «κεφαλικός φόρος (harac)»²⁴. Αμέσως μετά την επανάσταση το φορολογικό σύστημα έμεινε προσωρινώς όπως είχε επί Τουρκοκρατίας, με μόνη εξαίρεση την κατάργηση του κεφαλικού φόρου (χαράτζ), διότι «όστις είχε δουλικόν χαρακτήρα, ως και των αυθαιρέτων παραεισπράξεων, διά θεσπίσματος δε του Βουλευτικού» (αρ. 10 από 26 Απριλίου 1822)²⁵ Ο φόρος εισοδήματος επιβλήθηκε για πρώτη φορά με την μορφή του φόρου επιτηδεύματος με το ψήφισμα της 4^{ης} Φεβρουαρίου 1830. Στο πρώτο Σύνταγμα του Ελληνικού Κράτους το 1844²⁶ θεσμοθετούνται οι αρχές της φορολογικής ισότητας και της καθολικότητας του φόρου στο άρθρο 3 και η αρχή της νομιμότητας στο άρθρο 52.²⁷

Η αυξανόμενη επιρροή των φιλελεύθερων ιδεών στο βωμό του ελεύθερου εμπορίου μεταφράστηκε τον δέκατο ένατο αιώνα σε μια αξιοσημείωτη μείωση των δασμών, η οποία μείωσε τα φορολογικά έσοδα. Για να καλύψει αυτή την τρύπα, ο Άγγλος πρωθυπουργός Ρόμπερτ Πιλ επανέφερε τον φόρο εισοδήματος το 1842. Οι άλλες χώρες ακολούθησαν το παράδειγμα, όταν η ανάγκη για περισσότερη ισότητα και η ανάγκη χρηματοδότησης των πρώτων στοιχείων του κράτους πρόνοιας έγιναν ισχυρότερες. Έτσι, οι Ηνωμένες Πολιτείες δημιούργησαν για πρώτη φορά φόρο εισοδήματος το 1913, αφού ξεπέρασαν τις συνταγματικές αντιρρήσεις του ανώτατου δικαστηρίου.²⁸

Δυο από τους σημαντικότερους οικονομολόγους στην ιστορία ασχολήθηκαν και με τη φορολογία. Αρχικά ο Άνταμ Σμιθ με το έργο του «Ο πλούτος των εθνών» που δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά το 1776 ισχυρίστηκε ότι «η προφανής δικαιοσύνη και χρησιμότητα αυτών των κανόνων έχει επιστήσει την προσοχή όλων των εθνών»²⁹. Οι τέσσερις κανόνες φορολόγησης τους οποίους πρότεινε ο Άνταμ Σμιθ είναι οι ακόλουθοι ³⁰:

---

²⁴ Οι μη μουσουλμανικοί πληθυσμοί του ελληνικού χώρου ήταν υποχρεωμένοι να εξαργυρώνουν την αποδοχή της θρησκευτικής τους ταυτότητας από το κράτος, καταβάλλοντας, σε ετήσια βάση, ένα καθορισμένο χρηματικό ποσό.

²⁵ Άρθρο Tax Heaven: Η ιστορία της φορολογίας στην Ελλάδα - Σύνοψη (Μέρος πρώτο : 1821-1919) Retrieved August 17, 2018 from <https://www.taxheaven.gr/news/news/view/id/38126>

²⁶ Άρθρο 3: «Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του Νόμου και συνεισφέρουσιν αδιακρίτως στα δημόσια βάρη, αναλόγως της περιουσίας των».

²⁷ Παύλος Καρολίδης (2013) - Σύγχρονος ιστορία των Ελλήνων

²⁸ Salanie B. (2011) The Economics of Taxation 2nd Edition ISBN: 978-0-262-01634-6

²⁹ Smith A. (1776), The Wealth of Nations

³⁰ ACCA (2009) Tax Principles: from Adam Smith to Barack Obama Σελ.5

Retrieved August 17, 2018 from https://www.nctbpu.org.ua/pdf/analytics/Tax_Principles.pdf

I. Αρχή της Δικαιοσύνης

Οι πολίτες κάθε κράτους πρέπει να συμβάλλουν προς την υποστήριξη της κυβέρνησης, όσο το δυνατόν περισσότερο, ανάλογα με τις αντίστοιχες ικανότητές τους · δηλαδή, ανάλογα με τα έσοδα που απολαμβάνουν υπό την προστασία του κράτους.

II. Αρχή της Βεβαιότητας

Ο φόρος που οφείλει να καταβάλλει κάθε άτομο πρέπει να είναι βέβαιος και όχι αυθαίρετος. Ο χρόνος πληρωμής, ο τρόπος πληρωμής, η ποσότητα που πρέπει να καταβληθεί, θα πρέπει να είναι σαφή και κατανοητά.

III. Αρχή της Ευκολίας

Κάθε φόρος θα πρέπει να εισπράττεται εκείνη την εποχή ή κατά τρόπο, ο οποίος είναι ο πιο βολικός για το συνεισφέροντα να τον πληρώσει.

IV. Αρχή της Αποδοτικότητας

Κάθε φόρος θα πρέπει να καταφέρνει να πάρει το ελάχιστο δυνατό από τις τσέπες των ανθρώπων ώστε να συνεισφέρει κατά το μέγιστο στο δημόσιο ταμείο τους κράτους.

Ο Ντέιβιντ Ρικάρντο με το βιβλίο του με τίτλο «Σχετικά με τις αρχές της πολιτικής οικονομίας και της φορολογίας»³¹ αναφέρεται εκτενέστατα στη φορολογία. Ο Ρικάρντο, επέκρινε τη γνώμη του Σμιθ σχετικά με τη φορολογία λέγοντας ότι «αγνοεί πολλές σημαντικές αλήθειες» που καθορίζουν τη σχέση μεταξύ διαφορετικών κοινοτήτων ανθρώπων όπως π.χ. το ενοίκιο και τη θέση των ιδιοκτητών. Οι αρχές της φορολογίας του Ρικάρντο προέρχονται άμεσα από τη θεωρία του για την αξία και τη διανομή και ιδιαίτερα από την ιδέα ενός πραγματικού μισθού που είναι σταθερός σε ένα επίπεδο που επιτρέπει την κανονική αναπαραγωγή της εργατικής τάξης με δεδομένο το στάδιο της τεχνολογίας και το επίπεδο παραγωγής. Ο Ρικάρντο θεωρεί τους φόρους επί των μισθών και των βασικών εμπορευμάτων ως αιτία για τη μείωση του ποσοστού κέρδους. Και οι δύο φόροι αυξάνουν τη χρηματική εκροή άμεσα ή έμμεσα, και επομένως μειώνουν το ποσοστό κέρδους.

---

³¹ Ricardo D. (1817), On the Principles of Political Economy and Taxation (Κεφάλαια 8-17 Σελ. 104-187) Retrieved August 17, 2018 <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/ricardo/Principles.pdf>

2.1.3. Αρχές φορολογίας

Οι αρχές της φορολογίας είναι αυτές οι επίσημες κατευθυντήριες γραμμές που είναι ευρέως αποδεκτές και πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όταν προτείνονται, συζητούνται και εφαρμόζονται συγκεκριμένοι νόμοι.

*Οι επιλογές της φορολογικής πολιτικής συχνά αντικατοπτρίζουν τις αποφάσεις των υπευθύνων για τη χάραξη πολιτικής σχετικά με τη σημασία κάθε μιας από αυτές τις αρχές και αντικατοπτρίζουν επίσης ευρύτερα ζητήματα οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής εκτός του τομέα της φορολογίας.*³²

Υπάρχουν ορισμένες γενικές αρχές της φορολογικής πολιτικής οι οποίες παραδοσιακά καθοδήγησαν την ανάπτυξη φορολογικών συστημάτων. Αυτές περιλαμβάνουν την ουδετερότητα, την αποτελεσματικότητα, τη βεβαιότητα και την απλότητα, την αποτελεσματικότητα και τη δικαιοσύνη, καθώς και την ευελιξία. (OECD 2014)³³

Η έκδοση για την Βουλή των Κοινοτήτων του Ηνωμένου Βασιλείου αναφέρει πως : *«Είναι δυνατόν να γίνει διάκριση μεταξύ του τι μπορεί να θεωρηθεί ως "βασικές" αρχές και "διαδικαστικές" αρχές. Οι δύο βασικές αρχές που τέθηκαν από σχεδόν όλους μας ήταν η δικαιοσύνη της φορολογίας και οι επιπτώσεις της στις οικονομικές επιδόσεις. Στις "διαδικαστικές" αρχές δόθηκαν διάφορα ονόματα, αλλά μπορούν να περιγραφούν ως βεβαιότητα, σταθερότητα και πρακτικότητα.»*³⁴

Παρατηρούμε πως οι τέσσερις αρχές της φορολογίας του Άνταμ Σμιθ που αναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο συνεχίζουν να έχουν περίοπτη θέση στη διεθνή βιβλιογραφία. Σύμφωνα με τους C. Alley και D. Bentley (2005)³⁵ είναι χρήσιμο να υπάρχει ένα σύνολο αρχών όπως αυτές του Άνταμ Σμιθ που έχει εφαρμοστεί ευρέως. Την ίδια στιγμή και λόγω των σύγχρονων επιχειρηματικών πρακτικών, συμπεριλαμβανομένης της συνεχιζόμενης ανάπτυξης του ηλεκτρονικού εμπορίου, προτείνεται ότι οι αρχές του Σμιθ χρειάζονται εκσυγχρονισμό. Η Ένωση Ορκωτών

---

³² M. Kabinga (2016), Principles of Taxation Retrieved August 17, 2018 from <https://pdfs.semanticscholar.org/d350/83fc0fbee8244e4f095a8d6fc446507d52eb.pdf>

³³ Fundamental Principles of Taxation (Addressing the Tax Challenges of the Digital Economy OECD 2014

³⁴ House of Commons Treasury Committee (2011) Principles of tax policy Σελ.11 Retrieved August 17, 2018 from <https://publications.parliament.uk/pa/cm201011/cmselect/cmtreasy/753/753.pdf>

³⁵ Alley C. and Bentley D. (2005) "A remodelling of Adam Smith's tax design principles", Retrieved August 19, 2018 from http://epublications.bond.edu.au/law_pubs/45

Λογιστών προσθέτει³⁶ στις προαναφερθείσες κοινά αποδεκτές αρχές και κάποιες άλλες όπως την ενημέρωση απαρχαιωμένων φορολογικών νόμων και τη φορολογική ανταγωνιστικότητα.

Συμπερασματικά στη συνέχεια θα αναλύσουμε, βασισμένοι στην ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία, τις αρχές που θεωρούμε ότι θα πρέπει να είναι ευρέως αποδεκτές και θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όταν μιλάμε για φορολογικούς νόμους :

- Ουδετερότητα:

Η φορολογία πρέπει να επιδιώκει να είναι ουδέτερη και δίκαιη μεταξύ όλων των μορφών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και των υπόχρεων φορολόγησης. Ο ουδέτερος φόρος συμβάλει στην αποτελεσματικότητα εξασφαλίζοντας ότι επιτυγχάνεται η βέλτιστη κατανομή των μέσων παραγωγής.

- Αποδοτικότητα:

Το κόστος συμμόρφωσης προς το κόστος των επιχειρήσεων και των διοικητικών δαπανών για τις κυβερνήσεις θα πρέπει να ελαχιστοποιείται όσο το δυνατόν περισσότερο.

- Ασφάλεια και απλότητα:

Οι φορολογικοί κανόνες πρέπει να είναι σαφείς και απλοί να κατανοηθούν, ώστε οι φορολογούμενοι να γνωρίζουν πού βρίσκονται. Ένα απλό φορολογικό σύστημα διευκολύνει τα άτομα και τις επιχειρήσεις να κατανοήσουν τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματά τους. Η πολυπλοκότητα ευνοεί τις παραβατικές δραστηριότητες όπως τον επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό (αναλύεται στο κεφάλαιο 2.2.2. Φοροαποφυγή), ο οποίος μπορεί να προκαλέσει ζημιές στην οικονομία.

- Αποτελεσματικότητα:

Η φορολογία θα πρέπει να αποφέρει το σωστό ποσό φόρου εγκαίρως, αποφεύγοντας ταυτόχρονα τη διπλή φορολόγηση και την ακούσια μη φορολόγηση. Επιπλέον, πρέπει να ελαχιστοποιηθούν οι δυνατότητες

---

³⁶ ACCA (2009) - Tax Principles Σελ. 7

Retrieved August 19, 2018 from https://www.nctbpu.org.ua/pdf/analytics/Tax_Principles.pdf

φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής. Θα πρέπει, ωστόσο, να είναι αποτελεσματική για τους φορολογούμενους και από το κατά πόσο έχουν την ικανότητά να συμμορφώνονται με τις απαιτήσεις της.

- **Δικαιοσύνη:**
Οι πολίτες κάθε κράτους πρέπει να συμβάλλουν στην υποστήριξη της κυβέρνησης, όσο το δυνατόν περισσότερο, ανάλογα με τις αντίστοιχες ικανότητές τους δηλαδή, ανάλογα με τα έσοδα που απολαμβάνουν υπό την προστασία του κράτους.
- **Ευελιξία:**
Τα συστήματα φορολόγησης πρέπει να είναι αρκετά ευέλικτα και δυναμικά ώστε να συμβαδίζουν με τις τεχνολογικές και εμπορικές εξελίξεις. Είναι σημαντικό ένα φορολογικό σύστημα να είναι δυναμικό και αρκετά ευέλικτο ώστε να ανταποκρίνεται στις τρέχουσες ανάγκες των κυβερνήσεων για έσοδα, ενώ παράλληλα να προσαρμόζεται στις μεταβαλλόμενες ανάγκες σε συνεχή βάση.
- **Επικαιροποίηση:**
Τα φορολογικά συστήματα πρέπει να έχουν μια αρχή αξιολόγησης σύμφωνα με την οποία η φορολογική νομοθεσία θα πρέπει περιοδικά να αναθεωρείται και να ενημερώνεται. Οι απαρχαιωμένοι νόμοι θα πρέπει να καταργούνται.³⁷
- **Ανταγωνιστικότητα:**
Λόγω της παγκοσμιοποίησης κάθε χώρα θα πρέπει να διασφαλίσει ότι οι φορολογικοί συντελεστές της είναι ανταγωνιστικοί και το φορολογικό καθεστώς της φιλικό προς το χρήστη. Η φορολογία είναι βασικός παράγοντας για τη διασφάλιση της συνολικής ελκυστικότητας μιας χώρας για την εισροή κεφαλαίων μέσω επενδύσεων.
- **Επάρκεια:**
Από δύο ή περισσότερους φόρους που ασκούν τις ίδιες επιδράσεις, θα πρέπει να επιλέγεται εκείνος που αποφέρει τα περισσότερα έσοδα.³⁸

---

³⁷ ACCA (2009) - Tax Principles Σελ. 7

³⁸ Δαλαμάγκας (2010) – Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική Σελ. 224

2.1.4. Είδη φορολογίας

Επειδή υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός φόρων που δυσχεραίνουν την ανάλυση, έχει επικρατήσει να τους ταξινομούμε σε κατηγορίες με βάση ορισμένα κριτήρια. Διακρίνουμε τέσσερις κύριες διακρίσεις των φόρων στη βιβλιογραφία : Ταξινόμηση με κριτήριο τη φορολογική βάση, ταξινόμηση σε άμεσους και έμμεσους φόρους, ταξινόμηση με κριτήριο τη φορολογούσα αρχή και ταξινόμηση των φόρων σε προσωπικούς και απρόσωπους.

Το επικρατέστερο κριτήριο σύμφωνα με το Δαλαμάγκα είναι αυτό της φορολογικής βάσης. Η φορολογική βάση ορίζεται ως το οικονομικό εκείνο μέγεθος (εισοδήμα, καταναλωτική δαπάνη, περιουσία), επί του οποίου υπολογίζεται η φορολογική επιβάρυνση. Με κριτήριο τη φορολογική βάση, οι φόροι ταξινομούνται σε φόρους σταθερού ποσού κατά φορολογούμενο, φόρους εισοδήματος, φόρους κατανάλωσης και φόρους περιουσίας. (Δαλαμάγκας 2010)³⁹

Φόροι εισοδήματος είναι οι φόροι που επιβάλλονται επί της δημιουργίας ή απόκτησης εισοδήματος που συνιστά η αμοιβή της εργασίας ή το κέρδος της επιχείρησης ή το προϊόν του κεφαλαίου.

Φόροι περιουσίας είναι οι φόροι που επιβάλλονται επί στοιχείων της περιουσίας ή του κεφαλαίου είτε λόγω της απόκτησης τους από χαριστική αιτία (περιστασιακή φορολόγηση), είτε λόγω της κατοχής τους(συστηματική φορολόγηση του κεφαλαίου ή της περιουσίας).

Φόροι επί της δαπάνης ή φόροι κατανάλωσης είναι οι φόροι που επιβάλλονται με την ευκαιρία της χρησιμοποίησης του εισοδήματος ή του κεφαλαίου για την απόκτηση αγαθών ή υπηρεσιών για καταναλωτικούς ή επενδυτικούς σκοπούς. Βάση επιβολής των φόρων αυτών είναι η αξία της συναλλαγής ή αλλιώς το τίμημα της αγοράς, (γενικοί φόροι κατανάλωσης) ή άλλα στοιχεία όπως το βάρος, ο όγκος κλπ. (ειδικοί φόροι κατανάλωσης).

---

³⁹ Δαλαμάγκας (2010) – Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική Σελ. 202

Μια άλλη κύρια διάκριση των φόρων είναι σε άμεσους και έμμεσους:

- Άμεσοι φόροι είναι οι φόροι που επιβάλλονται στο εισόδημα που παράγεται ή στην περιουσία. Τέτοιοι φόροι είναι ο φόρος εισοδήματος, ο φόρος μεταβίβασης ακινήτων, οι φόροι κληρονομιών, οι φόροι γονικών παροχών κ.λ.π.

- Έμμεσοι φόροι είναι οι φόροι που επιβάλλονται στο εισόδημα που δαπανάται. Τέτοιοι φόροι είναι ο φόρος προστιθέμενης αξίας (Φ.Π.Α.), οι δασμοί κ.λ.π.⁴⁰

Οι φόροι μπορούν να διακριθούν επίσης με κριτήριο το φορολογικό συντελεστή σε αναλογικούς και προοδευτικούς. Αναλογικοί είναι οι φόροι οι οποίοι προκύπτουν με την εφαρμογή συγκεκριμένου, σταθερού, συντελεστή, ανεξάρτητα από τη φορολογική βάση. Παραδείγματα τέτοιων φόρων είναι ο φόρος εισοδήματος προσωπικών εταιρειών, νομικών προσώπων, Φ.Π.Α.. Προοδευτικοί είναι οι φόροι που προκύπτουν με συντελεστές οι οποίοι αυξάνουν προοδευτικά εφ' όσον αυξάνεται με τη σειρά της και η φορολογική βάση. Κύρια παραδείγματα τέτοιων φόρων είναι ο φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων και ο φόρος κληρονομιών και γονικών παροχών. Στην περίπτωση αυτή προβλέπεται ένα κατώτατο όριο (πρώτο κλιμάκιο) στο οποίο συνήθως δεν προβλέπεται συντελεστής, συνεπώς και δεν φορολογείται. Για κάθε επόμενο κλιμάκιο προβλέπεται διαφορετικός συντελεστής ο οποίος αυξάνεται όσο αυξάνεται και το ποσό του κλιμακίου. Οι συντελεστές των κλιμακίων εφαρμόζονται για να προσδιορισθεί το ποσό του φόρου που αντιστοιχεί στο εισόδημα κάθε κλιμακίου. Το συνολικό ποσό του φόρου που αναλογεί προκύπτει από την άθροιση των επιμέρους ποσών του φόρου. Πιο διαδεδομένοι φόροι, ειδικότερα ανάμεσα στα ανεπτυγμένα κράτη της δύσης, είναι οι προοδευτικοί, κατά κύριο λόγο στη φορολογία του εισοδήματος των φυσικών προσώπων, διότι αποσκοπούν στην περιορισμό των εισοδηματικών ανισοτήτων. Ένας προοδευτικός φόρος αφαιρεί από τα υψηλά εισοδήματα αναλογικά περισσότερο φόρο από εκείνον που αφαιρεί από τα μικρά. Έτσι αποτέλεσμα της εφαρμογής προοδευτικού συντελεστή είναι η σμίκρυνση της απόστασης που υπάρχει πριν από τη φορολογία ανάμεσα στα μεγάλα και στα μικρά εισοδήματα.⁴¹

---

⁴⁰ Κορομηλάς Γ. (2014) – Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος: Ν.4172/2013 (Φ.Ε.Κ. 167/Α') Ανάλυση και Ερμηνεία 2^η Έκδοση Εκδόσεις Tax Advisors

⁴¹ Κορομηλάς Γ. (2014) Αρχική παράθεση: Κοψιαύτης Α. (2008)

2.1.5 Το Ελληνικό φορολογικό πλαίσιο

Με το Ν.Δ. 3323/1955 καθιερώθηκε ο προοδευτικός προσωπικός φόρος, ο οποίος επιβάλλεται στο συνολικό εισόδημα των φυσικών προσώπων και με το Ν.Δ. 3843/1958 καθιερώθηκε ο αναλογικός φόρος εισοδήματος νομικών προσώπων ο οποίος επιβάλλεται στο συνολικό εισόδημα αυτών των προσώπων. Τα ανωτέρω δύο νομοθετικά διατάγματα αποτελούσαν τη βάση της Φορολογίας Εισοδήματος και κατά τα έτη της εφαρμογής τους συμπληρώθηκαν, τροποποιήθηκαν επαναδιατυπώθηκαν και αναμορφώθηκαν πολλές φορές και μέχρι το 2013 αποτελούσαν τον Ν. 2238/1994. Ο Ν.2238/1994 αποτελούνταν από: Το Τμήμα Πρώτο (άρθρα 1 έως και 85), το οποίο αναφέρεται στη φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων και από το Τμήμα Δεύτερο (άρθρα 98 έως και 118) το οποίο αναφέρεται στη φορολογία εισοδήματος νομικών προσώπων.⁴²

Από το 2013, η Ελλάδα έχει νέο Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος (Ν. 4172/2013) και νέο Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας (Νόμος 4174/2013) (με ισχύ από την 1η Ιανουαρίου 2014). Ο πρώτος προβλέπει για το γενικό και απλουστευμένο σε σύγκριση με το προηγούμενο, νομικό πλαίσιο για τη φορολογία εισοδήματος των φυσικών και νομικών προσώπων, ενώ ο δεύτερος εισάγει διαδικαστικές διατάξεις σχετικά με τον προσδιορισμό, την εκτίμηση και την είσπραξη όλων των φόρων (συμπεριλαμβανομένου ΦΠΑ και φόρων ακίνητης περιουσίας).

Ο νέος Κ.Φ.Ε. αποτελείται από έξι μέρη. Με το πρώτο μέρος (άρθρα 1 έως 9) θεσπίζονται οι γενικές διατάξεις, με το δεύτερο μέρος (άρθρα 10 έως 43) ρυθμίζεται η φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων, με το τρίτο μέρος (άρθρα 44 έως 58) ρυθμίζεται η φορολογία νομικών προσώπων και νομικών οντοτήτων, με το τέταρτο μέρος (άρθρα 59 έως 64) ρυθμίζονται ζητήματα παρακράτησης φόρου, με το πέμπτο μέρος (άρθρα 65 έως 66), προβλέπονται διατάξεις για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής και με το έκτο μέρος (άρθρα 67 έως 71) ρυθμίζονται ζητήματα σχετικά με την υποβολή δηλώσεων φορολογίας εισοδήματος και την προκαταβολή του φόρου και με το άρθρο 72 προβλέπονται οι μεταβατικές διατάξεις και η έναρξη ισχύος.⁴³

⁴² Κορομηλάς Γ. (2014) – Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος: Ν.4172/2013 (Φ.Ε.Κ. 167/Α') Ανάλυση και Ερμηνεία 2^η Έκδοση Εκδόσεις Tax Advisors Σελ. 5

⁴³ Κορομηλάς Γ. (2014) – Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος: Ν.4172/2013 (Φ.Ε.Κ. 167/Α') Ανάλυση και Ερμηνεία 2^η Έκδοση Εκδόσεις Tax Advisors Σελ. 6

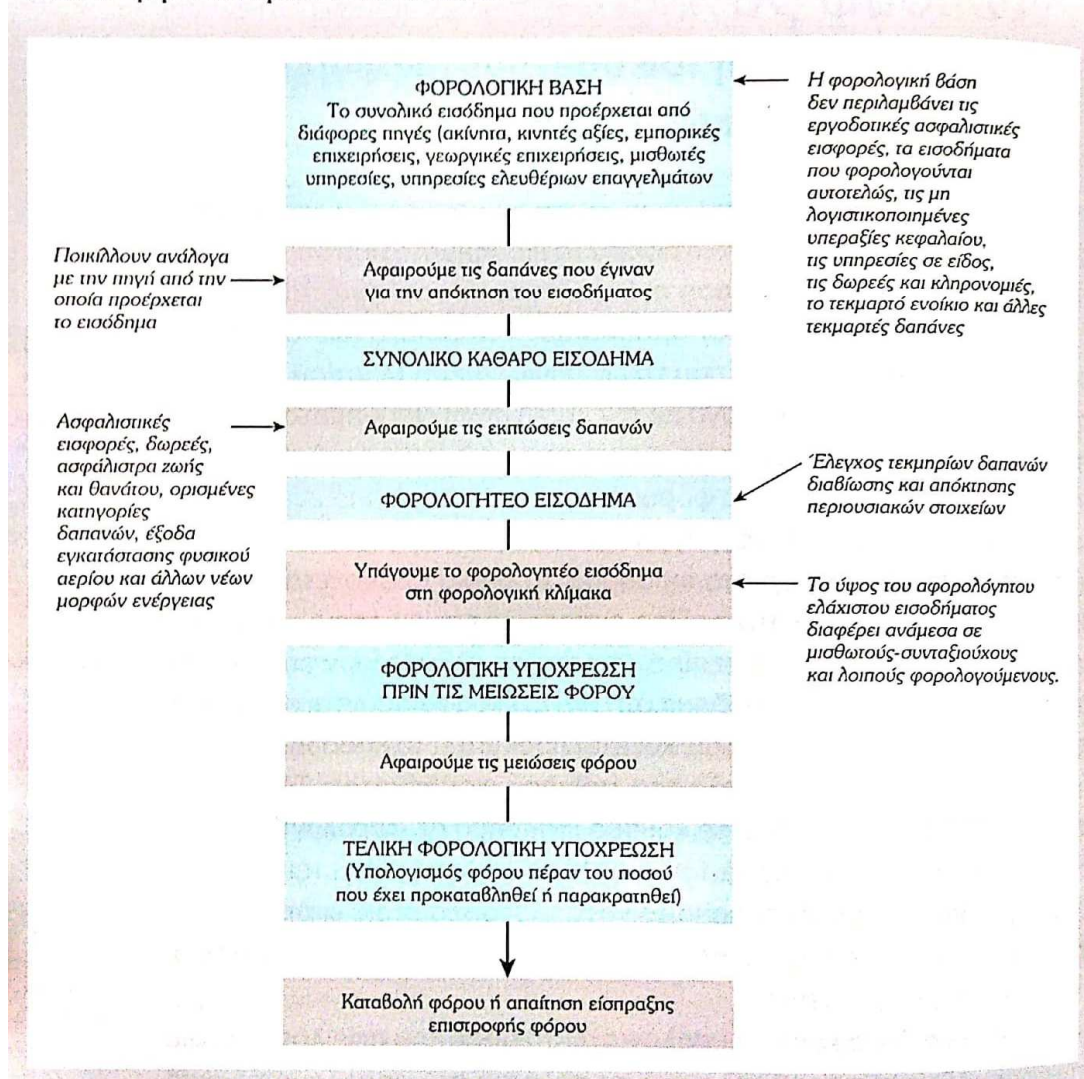
-Βασική διάρθρωση φορολογίας εισοδήματος φυσικών προσώπων

Οι Έλληνες πολίτες έχουν την υποχρέωση να υποβάλλουν κάθε χρόνο μια φορολογική δήλωση, η οποία αφορά τα εισοδήματα που αποκτήθηκαν στο προηγούμενο έτος. Με βάση τη δήλωση αυτή, υπολογίζεται ο φόρος που πρέπει να καταβληθεί. Ο υπολογισμός του φόρου απαιτεί μια σειρά από ενέργειες οι οποίες συνοψίζονται στο παρακάτω διάγραμμα.⁴⁴

Διάγραμμα 2.1: Ο υπολογισμός του φόρου εισοδήματος των φυσικών προσώπων

Ο υπολογισμός του φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων

Οι φορολογούμενοι πρέπει να ακολουθήσουν μια σύνθετη διαδικασία προκειμένου να υπολογίσουν το ποσό του φόρου που πρέπει να καταβάλλουν.

Πηγή: Δημόσια οικονομική : Σύγχρονη θεωρία και Ελληνική πραγματικότητα

⁴⁴ Rosen H., Gayer T., Ράπανος Β., Καπλάνογλου Γ. (2009) Δημόσια Οικονομική Τόμος Β' Σύγχρονη θεωρία και ελληνική πραγματικότητα Εκδόσεις Κριτική ISBN: 978-960-218-633-6

Υπόχρεοι σε υποβολή δήλωσης είναι:

- Όσοι έχουν συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας τους και αποκτούν πραγματικό ή τεκμαρτό εισόδημα.
- Όσοι έχουν συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας τους και έχουν κάνει έναρξη επιτηδεύματος.
- Οι κάτοικοι εξωτερικού μόνο όταν αποκτούν πραγματικό εισόδημα στην Ελλάδα
- Ανήλικα τέκνα που έχουν εισόδημα από μισθούς ή συντάξεις
- Όσα ανήλικα έχουν στο όνομά τους επιχειρηματική δραστηριότητα, υποβάλλεται Ε3 χειρόγραφο στην αρμόδια Δ.Ο.Υ, ενώ δεν είναι υποχρεωμένα να υποβάλουν Ε1 (το εισόδημα φορολογείται στο όνομα του γονέα που ασκεί γονική μέριμνα).⁴⁵

Για τον καθορισμό των φορολογικών συντελεστών χρησιμοποιείται ένα σύστημα κλιμακίων εισοδήματος. Η κλίμακα φορολογίας εισοδήματος χωρίζει το φορολογητέο εισόδημα σε κλιμάκια και ο νόμος προσδιορίζει τον οριακό φορολογικό συντελεστή με τον οποίο φορολογείται το εισόδημα κάθε κλιμακίου. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζουμε τις κλίμακες φορολογικών συντελεστών των εισοδημάτων από Μισθωτές Υπηρεσίες, Συντάξεις, Ατομική επιχειρηματική δραστηριότητα που αποκτήθηκαν το 2018.

Πίνακας 2.1 Κλίμακες Φορολογικών Συντελεστών Φυσικών Προσώπων

Ύψος Εισοδήματος	Ποσοστό Φόρου
0-20.000 Ευρώ	22%
20.000-30.000	29%
30.000-40.000	37%
Άνω των 40.000 Ευρώ	45%

Πηγή: <https://www.taxheaven.gr/news/news/view/id/43188>

⁴⁵ Άρθρο e-forologia: Φορολογικές δηλώσεις 2019
<https://www.e-forologia.gr/cms/viewContents.aspx?id=213035>

Ο φόρος που προκύπτει με την ανωτέρω κλίμακα των μισθωτών μειώνεται κατά 1.900 ευρώ για το φορολογούμενο χωρίς εξαρτώμενα τέκνα για εισοδήματα μέχρι 20.000 ευρώ εισόδημα. Η μείωση ανέρχεται σε 1.950 ευρώ για το φορολογούμενο με ένα εξαρτώμενο τέκνο, σε 2.000 ευρώ για δύο εξαρτώμενα τέκνα και 2.100 για τρία εξαρτώμενα τέκνα και άνω. Για εισόδημα υψηλότερο των €20.000, το ποσό της έκπτωσης φόρου περιορίζεται κατά €10 ανά €1.000 εισοδήματος

Ελάχιστες δαπάνες με ηλεκτρονικές συναλλαγές για την έκπτωση φόρου εισοδήματος

Ο φορολογούμενος απαιτείται να έχει πραγματοποιήσει τις δαπάνες αυτές στην ημεδαπή ή σε κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του Ε.Ο.Χ. και να τις έχει εξοφλήσει με ηλεκτρονικά μέσα πληρωμής, όπως ενδεικτικά κάρτες και μέσα πληρωμής με κάρτες (χρεωστικές ή πιστωτικές κάρτες, προπληρωμένες κάρτες - prepaid cards), μέσω λογαριασμού πληρωμών Παρόχων Υπηρεσιών Πληρωμών του ν. 3862/2010 (μεταφορά πίστωσης, εντολές άμεσης χρέωσης, πάγιες εντολές, τραπεζικές ή ταχυδρομικές επιταγές), μέσω ηλεκτρονικής τραπεζικής (e- banking), ηλεκτρονικού πορτοφολιού (e-wallet κ.λπ.), το ελάχιστο ποσό των οποίων προσδιορίζεται ως ποσοστό του φορολογητέου εισοδήματός του, σύμφωνα με την ακόλουθη κλίμακα:

Πίνακας 2.2. Ποσοστό ελάχιστης δαπάνης με ηλεκτρονική συναλλαγή και μέσα πληρωμής με κάρτα

Ύψος Εισοδήματος	Ποσοστό Ελάχιστης Δαπάνης
0-10.000 Ευρώ	10%
10.001-30.000 Ευρώ	15%
Άνω των 30.000 Ευρώ	20%

Πηγή: <https://www.taxheaven.gr/news/news/view/id/43188>

Ο φορολογούμενος θα πρέπει να υπολογίσει και συμπληρώσει μόνος του το ποσό των συγκεκριμένων δαπανών και είναι υπόχρεος απόδειξης προς την φορολογική διοίκηση.

-Φόρος εισοδήματος νομικών προσώπων

Στο φόρο εισοδήματος νομικών προσώπων στην Ελλάδα υπάγονται οι ανώνυμες εταιρείες (ΑΕ), οι εταιρείες περιορισμένης ευθύνης (ΕΠΕ), οι δημόσιες, δημοτικές και κοινοτικές επιχειρήσεις κερδοσκοπικού χαρακτήρα, οι συνεταιρισμοί και τα μη κερδοσκοπικά νομικά πρόσωπα.⁴⁶ Τα νομικά αυτά πρόσωπα είναι ανεξάρτητες νομικές οντότητες και όπως κάθε άλλος φορολογούμενος, η εταιρεία πρέπει να φορολογείται για το εισόδημα της.⁴⁷

Ο συντελεστής του φόρου εισοδήματος νομικών προσώπων είναι 28% για τα κέρδη του έτους 2019.

Το 2004, πριν από τη φορολογική μεταρρύθμιση που εφαρμόστηκε με τον Ν.3296/2004, ο συντελεστής ήταν 35%. Ο νόμος αυτός μείωσε το συντελεστή σε 32% για τη χρήση 2005, σε 29% για τη χρήση 2006 και περαιτέρω στο 25% για τη χρήση 2007 και μετά. Το 2010 μειώθηκε εκ νέου στο 24% ενώ το 2011 σε 20%. Το 2013 ανήλθε στο 26% ενώ από το 2015 στο 29%.

Για τον προσδιορισμό του καθαρού εισοδήματος επιτρέπεται η αφαίρεση των δαπανών απόκτησης του εισοδήματος. Ορισμένες βασικές δαπάνες που αφαιρούνται από το ακαθάριστο εισόδημα είναι: οι αμοιβές των εργαζομένων, οι τόκοι αλλά όχι το εισόδημα από μερίσματα και οι αποσβέσεις.

-Φόροι επί των δαπανών

Μια άλλη μεγάλη κατηγορία φόρων όπως αναφέραμε στο κεφάλαιο 2.1. επιβάλλεται στη δαπάνη (κατανάλωση). Ο πιο συνηθισμένος τρόπος φορολόγησης της δαπάνης είναι η επιβολή φόρων στα προϊόντα. Οι φόροι αυτοί ονομάζονται έμμεσοι φόροι. Ο ΦΠΑ είναι ο πιο διαδεδομένος γενικός φόρος επί της κατανάλωσης και αποτελεί τον πιο συνηθισμένο έμμεσο φόρο. Είναι ένας ποσοστιαίος φόρος επί της προστιθέμενης αξίας που επιβάλλεται σε κάθε στάδιο της παραγωγικής διαδικασίας.

---

⁴⁶ Ορισμένα νομικά πρόσωπα (όπως π.χ. οι ομόρρυθμες εταιρείες) δεν αναγνωρίζονται από τη φορολογική νομοθεσία ως ξεχωριστές οντότητες, για φορολογικούς σκοπούς. Έτσι, η φορολογία εισοδήματος νομικών προσώπων στην Ελλάδα δεν αφορά όλα τα νομικά πρόσωπα.

⁴⁷ Rosen H., Gayer T., Ράπανος Β., Καπλάνογλου Γ. (2009) Δημόσια Οικονομική Τόμος Β' Σύγχρονη θεωρία και ελληνική πραγματικότητα Εκδόσεις Κριτική ISBN: 978-960-218-633-6

Οι ειδικοί φόροι κατανάλωσης είναι μια άλλη κατηγορία έμμεσων φόρων που καλύπτουν συγκεκριμένα μόνον αγαθά όπως το αλκοόλ, τον καπνό, το πετρέλαιο και τα αυτοκίνητα και παίρνουν μια από τις εξής δύο μορφές: Ο ανά μονάδα φόρος έχει ως βάση την ποσότητα του προϊόντος. Αντίθετα ο φόρος επί της αξίας έχει ως βάση την αξία του προϊόντος. Οι ειδικοί φόροι κατανάλωσης επιβάλλονται συμπληρωματικά στον γενικό φόρο κατανάλωσης (ΦΠΑ) οδηγώντας έτσι σε υψηλότερη φορολόγηση των αγαθών τα οποία αφορούν.

Στην Ελλάδα οι έμμεσοι φόροι αποδίδουν σχεδόν το 60% των συνολικών φορολογικών εσόδων. Από πλευράς εσόδων, ο πιο σημαντικός έμμεσος φόρος είναι ο ΦΠΑ, ο οποίος εισήχθη το 1987. Επιβάλλεται με μειωμένο συντελεστή 13% για τα είδη πρώτης ανάγκης και υπερμειωμένο 6% για φάρμακα, βιβλία και θέατρο και κανονικό συντελεστή 24% ο οποίος επιβάλλεται σε όλα τα υπόλοιπα αγαθά και υπηρεσίες.

Τέλος οι δασμοί είναι οι φόροι που επιβαρύνουν μόνο τα προϊόντα που διακινούνται μέσω του διεθνούς εμπορίου. Οι δασμοί που επιβάλλονται στην Ελλάδα σήμερα αφορούν μόνο τα προϊόντα που εισάγονται από τρίτες χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι συντελεστές τους είναι εναρμονισμένοι με αυτούς που ορίζει το κοινό εξωτερικό δασμολόγιο της ΕΕ, και τα έσοδα που αποφέρουν αποδίδονται στον προϋπολογισμό της Ένωσης. Στα πλαίσια της κοινής αγοράς, δεν επιβάλλονται δασμοί στα προϊόντα που διακινούνται από μια χώρα της ΕΕ στην άλλη.⁴⁸

-Φόροι περιουσίας

Φόροι περιουσίας ονομάζονται οι φόροι οι οποίοι έχουν ως φορολογική βάση την περιουσία των φορολογουμένων. Το ύψος του οφειλόμενου φόρου καθορίζεται με βάση κάποιο χαρακτηριστικό των περιουσιακών στοιχείων (για παράδειγμα, την αξία ή τον όγκο) που έχει στη διάθεση του ο φορολογούμενος. Οι φόροι περιουσίας είναι είτε φόροι κατοχής περιουσίας είτε φόροι μεταβίβασης περιουσίας. Οι πιο σημαντικοί φόροι περιουσίας από άποψη εσόδων είναι αυτοί που επιβάλλονται στην ακίνητη περιουσία.⁴⁹

---

⁴⁸ H. Rosen, T. Gayer, B. Ράπανος, Γ. Καπλάνογλου (2009) Δημόσια Οικονομική Τόμος Β' Σύγχρονη θεωρία και ελληνική πραγματικότητα Εκδόσεις Κριτική ISBN: 978-960-218-633-6

⁴⁹ H. Rosen, T. Gayer, B. Ράπανος, Γ. Καπλάνογλου (2009) Δημόσια Οικονομική Τόμος Β' Σελ. 377

-Πολυπλοκότητα και πολυνομία Ελληνικού φορολογικού συστήματος

Όπως αναφέραμε και στον ορισμό, η φορολογία δεν μπορεί να είναι στάσιμη και στατική, πρέπει να είναι εξελισσόμενη και να παρακολουθεί την οικονομική κατάσταση της χώρας, αποβλέποντας τόσο στην υλοποίηση της δημοσιονομικής πολιτικής όσο και στη σταθερότητα της κοινωνικής πολιτικής, σε συνδυασμό με την οικονομική ανάπτυξη της χώρας και να μεταβάλλεται ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν ώστε να καταφέρει να επιτύχει αυτούς τους στόχους της. Από το σημείο αυτό, δηλαδή της αναγκαίας προσαρμογής όμως, μέχρι του σημείου της συνεχούς και ακατάσχετης πολυνομίας όπως θα αναφέρουμε στη συνέχεια, υπάρχει τεράστια διαφορά. Αυτή είναι άλλωστε και μια από τις κυριότερες αρνητικές πτυχές του ελληνικού φορολογικού συστήματος, η αστάθεια αυτού. Ως αστάθεια του φορολογικού συστήματος ορίζονται οι απότομες και συνεχείς μεταβολές διατάξεων, παραγράφων και νόμων. Γίνεται εύκολα αντιληπτό πως οι συνεχείς μεταβολές των νόμων δίνουν γόνιμο έδαφος σε παραβατικές συμπεριφορές, όμως δυσκολεύουν ακόμη και τους νομοταγείς πολίτες λόγω της σύγχυσης που επικρατεί, και που εν κατακλείδι έχουν ως αποτέλεσμα πολλές φορές την μη εφαρμογή των νόμων.

«Η συνεχής μεταβολή των νόμων, ισοδυναμεί με τη μη εφαρμογή των νόμων»
-Αριστοτέλης

Στην συνέχεια θα γίνει μια επισκόπηση των αλλαγών (μεταβολών, προσθηκών ή καταργήσεων) διατάξεων και παραγράφων στα βασικά φορολογικά νομοθετήματα όπως ο Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος (Κ.Φ.Ε.), ο κώδικας Φορολογικών Διαδικασιών (Κ.Φ.Δ.), ο Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακινήτων (ΕΝ.Φ.Ι.Α.) αλλά και τα Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα (Ε.Λ.Π.) που έχουν εφαρμοστεί τα τελευταία χρόνια.

Από τη μελέτη του Ινστιτούτου Οικονομικών και Φορολογικών Μελετών (Ι.Ο.ΦΟ.Μ)⁵⁰ αντήσαμε τα στοιχεία για τις προαναφερθείσες μεταβολές. Πιο συγκεκριμένα πρωταθλητής των μεταβολών είναι ο Ν. 4172/2013 (Κ.Φ.Ε.). Από την ημερομηνία δημοσίευσης του (23.7.2013) μέχρι τον Νοέμβριο του 2017 33 νόμοι έχουν μεταβάλλει, καταργήσει και προσθέσει διατάξεις σε 154 άρθρα και 356 παραγράφους

---

⁵⁰ Ι.Ο.ΦΟ.Μ (2017) – Ειδικό Καθεστώς Φ.Π.Α. νησιών Αιγαίου κεφάλαιο 1.2 σελίδα 8-14
Αρχική πηγή Άρθρο, Εφημερίδα Καθημερινή της Κυριακής 1.10.2017
Γιώργος Α. Κορομηλάς – Η αστάθεια του φορολογικού συστήματος εχθρός της ανάπτυξης

ενώ πολλές από τις αλλαγές που έγιναν δεν ίσχυσαν ποτέ γιατί άλλαξαν με μεταγενέστερο νόμο. Δεύτερος στις μεταβολές είναι ο Ν. 4174/2013 (Κ.Φ.Δ.) στον οποίο, κατά το ίδιο διάστημα, 27 νόμοι έχουν μεταβάλει, καταργήσει και προσθέσει διατάξεις σε 139 άρθρα και 351 παραγράφους. Επισημαίνεται ότι και σε αυτό το νόμο πολλές από τις αλλαγές που έγιναν δεν ίσχυσαν ποτέ γιατί άλλαξαν με μεταγενέστερο νόμο. Τρίτος στις μεταβολές είναι ο Ν. 2859/2000 (Κώδικας Φ.Π.Α.) όπου κατά την περίοδο 2013-2017 24 νόμοι έχουν μεταβάλει, καταργήσει και προσθέσει διατάξεις σε 55 άρθρα και 146 παραγράφους του.

Τέλος με τις λιγότερες μεταβολές ακολουθούν οι νόμοι για τον ΕΝ.Φ.Ι.Α και τα Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα (Ε.Λ.Π.). Πιο συγκεκριμένα τον Ν.4223/2013 (ΕΝ.Φ.Ι.Α.) από την ημερομηνία δημοσίευσης του (31.12.2013) μέχρι τον Νοέμβριο του 2017 που δημοσιεύτηκε η έρευνα του Ι.Ο.ΦΟ.Μ. 17 νόμοι έχουν μεταβάλει, καταργήσει και προσθέσει διατάξεις σε 34 άρθρα και 43 παραγράφους ενώ ο Ν.4308/2014 (Ε.Λ.Π.) ο οποίος από την ημερομηνία δημοσίευσής του μέχρι τον Νοέμβριο του 2017 5 νόμοι έχουν μεταβάλει, καταργήσει και προσθέσει διατάξεις σε 12 άρθρα και 16 παραγράφους.

Συμπερασματικά καταλήγουμε πως στην ελληνική φορολογία δεν πάσχουμε από έλλειψη νόμων, αλλά από πολυνομία, πολυπλοκότητα και συνεχή μεταβολή των νόμων γεγονός που μερικές φορές ευθύνεται και για τη μη εφαρμογή τους.

2.2. Φοροδιαφυγή, φοροαποφυγή και παραοικονομία

Ο εκσυγχρονισμός της ζωής και ειδικότερα της οικονομικής δραστηριότητας, έχει οδηγήσει και στον εκσυγχρονισμό των εγκλημάτων, στην προσαρμογή της εγκληματικότητας στην καθημερινή ζωή. Τα παραδοσιακά εγκλήματα, όπως η κλοπή από τράπεζες κ.λπ. έχουν χάσει την «αξία τους» όταν διαπιστώθηκε ότι μπορούν να επιτευχθούν υψηλότερα κέρδη με χαμηλότερο κίνδυνο με τη χρήση διαφορετικών μεθόδων. Η πολυπλοκότητα της οικονομικής εγκληματικότητας λαμβάνει τη μορφή οικονομικής απάτης. Οι κύριες συνιστώσες της οικονομικής απάτης είναι η φοροδιαφυγή, φοροαποφυγή και η παραοικονομία. Στο κεφάλαιο αυτό θα αναλύσουμε τους όρους της φοροδιαφυγής, φοροαποφυγής και παραοικονομίας, τις διαφορές τους καθώς και το ποιες είναι παράνομες και ποιες απλώς παράτυπες ή ανήθικες.

2.2.1. Φοροδιαφυγή

Σύμφωνα με τον Γεωργακόπουλο(2012)⁵¹ «Φοροδιαφυγή είναι κάθε παράνομη πράξη ή παράλειψη του φορολογουμένου, με την οποία επιδιώκεται μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης ή αποφυγή καταβολής του φόρου. Παραδείγματα τέτοιων πράξεων αποτελούν η παράλειψη υποβολής δήλωσης ή η υποβολή ανακριβούς δήλωσης (π.χ. δήλωση εισοδήματος ή περιουσίας μικρότερων από τα αληθινά, απόκρυψη πωλήσεων από τις επιχειρήσεις, με σκοπό τη μείωση των οφειλόμενων έμμεσων φόρων κ.ά.). Η φοροδιαφυγή δηλαδή αποτελεί καταστρατήγηση του γράμματος και του πνεύματος του φορολογικού νόμου.»

Η έκταση της φοροδιαφυγής σε μια χώρα επηρεάζεται από δυο κυρίως παράγοντες : τη ροπή των φορολογούμενων για φοροδιαφυγή, η εμπειρική μέτρηση της οποίας στην Ελλάδα αποτελεί και το κύριο σκοπό της εργασίας μου, και την ικανότητα της φορολογικής αρχής να την περιορίσει. Στην ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία ως κύριοι παράγοντες της τάσης των φορολογούμενων προς τη φοροδιαφυγή παρουσιάζονται το μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού, το μέγεθος και η κατανομή της φορολογικής επιβάρυνσης της κοινωνίας, η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος, η έκταση των φορολογικών απαλλαγών που δίνονται νόμιμα, το ύψος των ποινών που επιβάλλονται, η κουλτούρα του πληθυσμού, ο τρόπος δαπάνης των χρημάτων από το δημόσιο κ.ά.

---

⁵¹ Γεωργακόπουλος (2012) Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική Δ' Έκδοση Σελ. 307

Ο G. Richardson (2006)⁵² αναφέρει πως η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος είναι ο καθοριστικότερος παράγοντας της φοροδιαφυγής. Άλλοι βασικοί παράγοντες της φοροδιαφυγής που διαπιστώθηκαν κατά την έρευνα του είναι η εκπαίδευση, η πηγή προέλευσης του εισοδήματος, η δικαιοσύνη και η φορολογική συνείδηση. Συνολικά, τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης της έρευνας του δείχνουν ότι όσο χαμηλότερο είναι το επίπεδο πολυπλοκότητας και όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο εκπαίδευσης τόσο χαμηλότερο είναι το επίπεδο φοροδιαφυγής.

Οι K. Jeyapalan, N. Amran, N. Aripin (2003)⁵³ στην έρευνα τους για την επιρροή της εκπαίδευσης στην φοροδιαφυγή και φοροαποφυγή καταλήγουν πως διαπιστώνεται ότι υπάρχει σχέση μεταξύ εκπαίδευσης και φορολογικής συμμόρφωσης. Τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες ερωτηθέντες, με ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης, σεβόντουσαν περισσότερο τις απαιτήσεις των φορολογικών νόμων από ότι οι ερωτηθέντες με χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης.

Οι Torgler και Valev (2010)⁵⁴ διαπίστωσαν πως η ηλικιακή επίδραση είναι στατιστικά σημαντική. Στην έρευνα τους η μεγαλύτερη ηλικία συσχετίζεται με χαμηλότερη ανεκτικότητα της διαφθοράς και της φοροδιαφυγής. Επίσης η εκπαίδευση είναι στατιστικά σημαντική στην ανεκτικότητα της διαφθοράς και της φοροδιαφυγής. Το μεγαλύτερο επίπεδο εκπαίδευσης συσχετίζεται με χαμηλότερη ανεκτικότητα της διαφθοράς και της φοροδιαφυγής.

Οι S. Muehlbacher, E. Kirchler και H. Schwarzenberger (2011)⁵⁵ χρησιμοποιώντας ένα μεγάλο σύνολο δεδομένων για τους φορολογούμενους από την Αυστρία, το Ηνωμένο Βασίλειο και την Τσεχία επιβεβαίωσαν την υπόθεση τους πως η εθελοντική συμμόρφωση εξαρτάται κυρίως από την εμπιστοσύνη στις αρχές, και

---

⁵² Richardson G. (2006) - The Determinants of Tax Evasion: A Cross-Country Study
Journal of International Accounting, Auditing and Taxation, 15, 150-169.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.intaccudtax.2006.08.005>

⁵³ Jeyapalan, N. Amran, N. Aripin (2003) The Influence of Education on Tax Avoidance and Tax Evasion
https://www.researchgate.net/publication/255968132_The_Influence_of_Education_on_Tax_Avoidance_and_Tax_Evasion

⁵⁴ Torgler B., Valev N. (2010) Gender and public attitudes toward corruption and tax evasion
<https://pdfs.semanticscholar.org/3417/aa976dc67d8ccbef32da88676a283ab02de8.pdf>

⁵⁵ Muehlbacher, S., Kirchler, E. & Schwarzenberger, H. Eur J Law Econ (2011) 32: 89.
Voluntary versus enforced tax compliance: empirical evidence for the "slippery slope" framework
Retrieved August 27, 2018 from <https://doi.org/10.1007/s10657-011-9236-9>

φαίνεται να συνδέεται θετικά με την ηλικία και την εκπαίδευση, ενώ η συμμόρφωση που επιβάλλεται σχετίζεται αρνητικά με την εκπαίδευση.

Η έρευνα των Ross και McGee (2012)⁵⁶ πάνω στα δημογραφικά χαρακτηριστικά και την φοροδιαφυγή στη Νότιο Αφρική έδειξε ως προς την εκπαίδευση πως οι πτυχιούχοι πανεπιστημίου είναι η μορφωτική ομάδα που αντιτίθενται περισσότερο στη φοροδιαφυγή. Φαίνεται ότι υπάρχει επίσης ένα μοτίβο όπου οι πιο μορφωμένες ομάδες αντιτίθενται περισσότερο στη φοροδιαφυγή ενώ εκείνες με τη λιγότερη εκπαίδευση αντιτίθενται λιγότερο στη φοροδιαφυγή.

Ωστόσο η έρευνα των ιδίων πάνω στη σύγκριση της σχέσης μεταξύ του εκπαιδευτικού επιπέδου και της στάσης απέναντι στη φοροδιαφυγή σε διάφορες χώρες (McGee, Ross 2014)⁵⁷ απέφερε μεικτά αποτελέσματα. Σύμφωνα με την έρευνα τους σε έξι διαφορετικές χώρες, η ομάδα που αντιτίθεται περισσότερο στη φοροδιαφυγή ήταν μια από τις ομάδες με μικρή ή καθόλου επίσημη εκπαίδευση στη Βραζιλία, τη Ρωσία και την Κίνα, ενώ η ισχυρότερη αντίθεση στην Ινδία και τις ΗΠΑ, προερχόταν από την πιο μορφωμένη ομάδα. Στη Γερμανία, οι δύο ομάδες με την ισχυρότερη αντίθεση ήταν η ομάδα με τη στοιχειώδη εκπαίδευση και η ομάδα με τη πανεπιστημιακή εκπαίδευση, οι οποίες βρίσκονται στα αντίθετα άκρα του εκπαιδευτικού φάσματος. Έτσι, κατέληξαν πως η σχέση μεταξύ εκπαίδευσης και στάσης απέναντι στη φοροδιαφυγή δεν είναι ομοιόμορφη μεταξύ των χωρών και των πολιτισμών.

Για παράδειγμα, σε αντίθεση με τα αποτελέσματα αρκετών μελετών⁵⁸ που όπως αναφέραμε έχουν δείξει ότι η επαρκής γνώση των φόρων οδηγεί σε μια καλή κατανόηση των φορολογικών νόμων και πολιτικών και ως εκ τούτου ενισχύει τη φορολογική συμμόρφωση και αποθαρρύνει τη φοροδιαφυγή, έρχεται η έρευνα των M. Mansor, Z. Gurama (2016)⁵⁹ για την περιοχή Γκόμπε της Νιγηρίας η οποία ενισχύει την θέση των McGee και Ross (2014) πως η σχέση μεταξύ εκπαίδευσης και στάσης

---

⁵⁶ McGee, Ross (2012) Attitudes Toward Tax Evasion: A Demographic Study of South African Attitudes on Tax Evasion Retrieved August 26, 2018 from <http://www.alliedacademies.org/articles/attitudes-toward-tax-evasion-a-demographic-study-of-south-african-attitudes-on-tax-evasion.pdf>

⁵⁷ McGee, Ross (2014) Education Level and Ethical Attitude Toward Tax Evasion: A Six-Country Study Retrieved August 26, 2018 from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2410582

⁵⁸ Jeyapalan, κ.α. (2003) Muehlbacher κ.α. (2011) Torgler (2010)

⁵⁹ Mansor M., Gurama Z. (2016) - The Determinants of Tax Evasion in Gombe State Nigeria International Journal of Economics and Financial Issues, 2016, 6(57) 165-170. ISSN: 2146-4138 Retrieved August 27, 2018 from <http://www.econjournals.com>

απέναντι στη φοροδιαφυγή δεν είναι ομοιόμορφη μεταξύ των χωρών και των πολιτισμών. Το αποτέλεσμα της μελέτης τους για την περιοχή Γκόμπε της Νιγηρίας, δείχνει μια θετική και σημαντική σχέση μεταξύ επιπέδου εκπαίδευσης και φοροδιαφυγής. Αυτό δείχνει ότι οι περισσότερες γνώσεις που κατέχουν οι φορολογούμενοι θα εντείνουν την ικανότητά τους να ερμηνεύουν και να χειραγωγήσουν το φορολογικό δίκαιο στα δικά τους πλεονεκτήματα με στόχο τη μείωση του ποσού της φορολογικής οφειλής. Αυτό συμβαίνει σύμφωνα με τους Mansor και Gurama επειδή οι άνθρωποι θα προσπαθήσουν πάντα να ελαχιστοποιήσουν το κόστος τους προκειμένου να μεγιστοποιήσουν τα οφέλη μέσω της εκμετάλλευσης των περιβαλλοντικών και οικονομικών παραγόντων. Επομένως κρίνεται απαραίτητο να μελετήσουμε και τους υπόλοιπους παράγοντες που επηρεάζουν την ροπή των φορολογούμενων προς τη φοροδιαφυγή και κυρίως τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά ή την κουλτούρα του πληθυσμού.

Οι G. Tsakumis, A. Curatola, T. Porcano (2007) μελέτησαν την σχέση μεταξύ των εθνικών πολιτιστικών χαρακτηριστικών και της φοροδιαφυγής. Τα αποτελέσματά της έρευνας τους υποστηρίζουν τη γενική πρόταση ότι η εθνική κουλτούρα είναι ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει τα επίπεδα φοροδιαφυγής μεταξύ των χωρών.

60

Η έρευνα των Gulev και Lierse (2011)⁶¹ μελετάει τις συσχετίσεις που προέκυψαν μεταξύ των πολιτιστικών παραγόντων και της φορολογίας. Τα αποτελέσματα δείχνουν μια ποικιλία σημαντικών συσχετισμών. Κυριότερα, με τη σχέση της κουλτούρας με τα φορολογικά έσοδα ως ποσοστό του ΑΕΠ παρατήρησαν δύο πολύ σημαντικές συσχετίσεις στο διάστημα εμπιστοσύνης 99%. Η πρώτη αφορά την «Εμπιστοσύνη στην κοινωνία» (0.481) και η δεύτερη στην «Εμπιστοσύνη στα συστήματα δικαιοσύνης» (0.516). Καθώς η τάση για εμπιστοσύνη αυξάνεται, παρατηρούμε αύξηση του ποσού των φορολογικών εσόδων που εισπράττονται. Στο διάστημα εμπιστοσύνης 95% παρατηρούμε την ίδια τάση όσον αφορά τις δημόσιες

---

⁶⁰ Tsakumis G., Curatola A., Porcano T. (2007) The relation between national cultural dimensions and tax evasion Article in Journal of International Accounting Auditing and Taxation https://www.researchgate.net/publication/222832498_The_relation_between_national_cultural_dimensions_and_tax_evasion

⁶¹ Gulev, Lierse (2011) - Exploring the Connection Between Culture and Taxation: How Trust and Confidence Shape Tax Regimes Within Europe Retrieved January 2, 2019 from <http://www.fm-kp.si/zalozba/ISBN/978-961-266-112-0/papers/MIC4218.pdf>

δαπάνες. Καθώς η τάση των ανθρώπων σε μια κοινωνία να έχουν υψηλό επίπεδο εμπιστοσύνης μεταξύ τους και εμπιστοσύνης στο δικαστικό σύστημα, τα επίπεδα των δημοσίων δαπανών αυξάνονται κατά 0,369 και 0,374 αντίστοιχα. Όσον αφορά τους "συντελεστές φόρου εισοδήματος", η έρευνα πέτυχε εξαιρετικά σημαντικούς συσχετισμούς με την "Εμπιστοσύνη στην κοινωνία" (0.676) και τις δύο παραμέτρους εμπιστοσύνης: "Εμπιστοσύνη στο κοινοβούλιο (0,518) και "Εμπιστοσύνη στο δικαστικό σύστημα" (0,595). Καθώς αυτές οι τρεις πολιτισμικές παράμετροι αυξάνονται, οι συντελεστές φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων γίνονται υψηλότεροι. Η αντίθετα, καθώς η εμπιστοσύνη στα εθνικά θεσμικά όργανα μειώνεται, το ίδιο ισχύει και για τα ανώτερα οριακά επίπεδα των συντελεστών ατομικής φορολογίας.

Οι Palil, Hamid και Hanafiah (2013)⁶² μελέτησαν τους καθοριστικούς παράγοντες της συμπεριφοράς μη φορολογικής συμμόρφωσης στη Μαλαισία. Την πιθανότητα του ελέγχου, η αντίληψη των κρατικών δαπανών, του φορολογικού συντελεστή και του ρόλου της φορολογικής αρχής που λαμβάνονται υπόψη. Από την έρευνα εξήχθη το συμπέρασμα ότι οι τέσσερις προαναφερθέντες καθοριστικοί παράγοντες είναι σημαντικοί και έχουν ουσιαστικό ρόλο στη συμπεριφορά της φορολογικής συμμόρφωσης.

Οι A.Litina και T. Palivos (2015) με αφορμή την ελληνική κρίση μελέτησαν την επιρροή της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα, όπως την αντιλαμβάνονταν οι ερωτηθέντες, και του μεγέθους της φοροδιαφυγής. *«Διαπιστώσαμε εμπειρικά πρώτα μια συσχέτιση μεταξύ της στάσης απέναντι στη φοροδιαφυγή και της αντιλαμβανόμενης πολιτικής διαφθοράς και δεύτερον μια αιτιακή επίδραση από την αντιληπτή πολιτική διαφθορά στη φοροδιαφυγή.»* (A.Litina, T. Palivos 2015)⁶³

---

⁶² Palil M., Hamid, Hanafiah M. (2013) Taxpayers compliance behavior: Economic factors approach <https://ukm.pure.elsevier.com/en/publications/taxpayers-compliance-behaviour-economic-factors-approach>

⁶³ Litina A., Palivos T. (2015) Corruption and Tax Evasion: Reflections on Greek Tragedy Retrieved August 27, 2018 from <https://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Paper2015193.pdf>

Οι M. Bernasconi, L. Corazzini, R. Seri (2011)⁶⁴ μελέτησαν τις επιπτώσεις του μεγέθους της φορολογικής επιβάρυνσης στη φοροδιαφυγή. Η ανάλυσή τους έδειξε ότι, οι φορολογούμενοι προσαρμόζονται μακροπρόθεσμα σε διαφορετικά επίπεδα δημοσιονομικών πιέσεων. Αυτό σημαίνει ότι δεν είναι δυνατόν να θεωρηθούν τα επίπεδα των φορολογικών συντελεστών ως υπεύθυνα για τα επίπεδα φοροδιαφυγής.

Η φοροδιαφυγή έχει σοβαρές συνέπειες για τη χώρα, γιατί δεν επιτρέπει στους φορείς άσκησης δημοσιονομικής πολιτικής να χρησιμοποιούν αποτελεσματικά τους πόρους για την επίτευξη των επιδιώξεών τους. Ειδικότερα, η ύπαρξη μεγάλης φοροδιαφυγής σε μια χώρα δεν επιτρέπει την είσπραξη αρκετών εσόδων για την ικανοποιητική λειτουργία του δημόσιου τομέα. Επιπλέον η φοροδιαφυγή δημιουργεί σοβαρές κοινωνικές αδικίες και οδηγεί σε αναδιανομή του εισοδήματος από τους ειλικρινείς φορολογουμένους στους φοροφυγάδες. (Γεωργακόπουλος 2012)⁶⁵

Ένα συμπέρασμα είναι ότι όλοι έχουμε ως οικονομικοί παράγοντες κάποια ευθύνη για τη φοροδιαφυγή που παρατηρούμε. Η συμπεριφορά των φορολογουμένων εξαρτάται, πέραν των πολιτιστικών τους αξιών και ηθικών πεποιθήσεων, του μορφωτικού επιπέδου και των άλλων παραγόντων που αναπτύξαμε παραπάνω και από την εξέταση του κόστους και των πλεονεκτημάτων της φοροδιαφυγής. Μεταξύ άλλων δαπανών, η συμπεριφορά όλων των προσδιοριστικών παραγόντων της φορολογίας διαμορφώνει το πως την αντιλαμβάνονται, μερικές φορές με θεμελιώδη τρόπο, και είναι φυσικό ότι μια λιγότερο αυστηρή στάση θα οδηγήσει ουσιαστικά σε διευκόλυνση φοροδιαφυγής και συνεπώς σε μεγαλύτερη φοροδιαφυγή. Αυτή είναι η αίσθηση της κοινότητας ή του δικτύου: είναι πολύ πιο εύκολο να αποφύγουμε τους φόρους, αν αυτή η συμπεριφορά δεν «τιμωρείται» από την κοινότητα, δηλαδή δεν είναι κατακριτέα, όπως συμβαίνει με οποιοδήποτε άλλο νόμο ή παρανομία.

---

⁶⁴ M. Bernasconi, L. Corazzini, R. Seri (2011) Tax Evasion: Does the tax burden matter? Retrieved August 27, 2018 from <ftp://ftp.repec.org/opt/ReDIF/RePEc/slp/papers/islawp43.pdf>

⁶⁵ Γεωργακόπουλος (2012) Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική Δ' Έκδοση Σελ. 307

2.2.2. Φοροαποφυγή

Φοροαποφυγή έχουμε όταν ο φορολογούμενος, με νόμιμες ενέργειες, κατορθώνει να μειώσει τη φορολογική του υποχρέωση ή και να αποφύγει εντελώς την καταβολή φόρου (Γεωργακόπουλος 2012).⁶⁶ Επομένως η κύρια διαφορά φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής έγκειται στο γεγονός πως η δεύτερη θεωρείται νόμιμη πράξη. Οι φορολογούμενοι και οι επιχειρήσεις κατά τη φοροαποφυγή χρησιμοποιούν διάφορες ατέλειες της φορολογικής νομοθεσίας για να αποφύγουν το φόρο ή να μειώσουν τη συνολική φορολογική τους υποχρέωση.

Οι παράγοντες που εμφανίζονται ως καθοριστικοί παράγοντες της τάσης των φορολογούμενων για τη φοροαποφυγή στην ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία, είναι οι ίδιοι που αναλύσαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο (2.2.1 Φοροδιαφυγή), δηλαδή το μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού, το μέγεθος της φορολογικής επιβάρυνσης της κοινωνίας, η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος, η έκταση των φορολογικών απαλλαγών που δίνονται νόμιμα, το ύψος των ποινών που επιβάλλονται, η κουλτούρα του πληθυσμού, ο τρόπος δαπάνης των χρημάτων από το δημόσιο κ.ά. οπότε και δεν θα αναλυθούν περαιτέρω. Για αυτό το λόγο στο κεφάλαιο αυτό ιδιαίτερη μνεία θα γίνει στην εταιρική φοροαποφυγή.

Θεωρητικά, η ατομική φορολογική συμμόρφωση καθορίζεται, όπως αναφέραμε και παραπάνω από παράγοντες όπως τους φορολογικούς συντελεστές, την πιθανότητα ανίχνευσης και τιμωρίας, το μορφωτικό επίπεδο, καθώς και τα εγγενή κίνητρα όπως το καθήκον του πολίτη ή αλλιώς κουλτούρα του πληθυσμού. Πολλοί από αυτούς τους παράγοντες ισχύουν και για τον εταιρικό φορολογούμενο. Ωστόσο, προκύπτουν πρόσθετα ζητήματα σε εταιρείες περιορισμένης ευθύνης, όπως και τις ανώνυμες, λόγω του διαχωρισμού μεταξύ κυριότητας και ελέγχου. *«Οι επενδυτές αναμένουν από τους διαχειριστές που ενεργούν εξ ονόματός τους να επικεντρωθούν στη μεγιστοποίηση του κέρδους, η οποία περιλαμβάνει την αναζήτηση ευκαιριών μείωσης των φορολογικών υποχρεώσεων, εφόσον το αναμενόμενο αυξητικό όφελος υπερβαίνει το πρόσθετο κόστος. Έτσι, η φοροαποφυγή δεν είναι, από μόνη της, μια αντανάκλαση των προβλημάτων της επιχείρησης. Ωστόσο, ο διαχωρισμός ιδιοκτησίας και ελέγχου μπορεί να οδηγήσει σε αποφάσεις για τον εταιρικό φόρο που να αντικατοπτρίζουν τα ιδιωτικά συμφέροντα του διαχειριστή. Έτσι, η πρόκληση για τους μετόχους και τα*

---

⁶⁶ Γεωργακόπουλος (2012) Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική Δ' Έκδοση Σελ. 310

διοικητικά συμβούλια είναι να βρεθεί ο συνδυασμός μηχανισμών ελέγχου και κινήτρων που να ελαχιστοποιούν τα κόστη.» (M. Hanlon, S. Heitzman 2010) ⁶⁷

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε έννοιες όπως το φορολογικό lobbying (tax lobbying), τις υπεράκτιες εταιρείες (offshore) και τους φορολογικούς παραδείσους καθώς και το tax planning.

Τέτοιες ατέλειες της φορολογικής νομοθεσίας, όπως αναφέρθηκε στον ορισμό παραπάνω, μπορεί να δημιουργούνται μακροχρόνια στους φορολογικούς νόμους από τις ίδιες τις ενδιαφερόμενες για φοροαποφυγή ομάδες του κοινωνικού συνόλου, οι οποίες καταφέρνουν να επηρεάσουν την πολιτική εξουσία και να δημιουργήσουν τα κενά αυτά στο νόμο, ώστε να μπορούν να τα χρησιμοποιήσουν για την αποφυγή του φόρου.⁶⁸

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ οι ενδιαφερόμενες αυτές ομάδες, συχνά αναφερόμενες ως λόμπι,⁶⁹ ή αλλιώς τα ιδιωτικά συμφέροντα που επιδιώκουν να επηρεάσουν τις κυβερνητικές αποφάσεις, τη νομοθεσία ή την ανάθεση συμβάσεων αποτελούν μέρος της διαδικασίας χάραξης πολιτικής στις σύγχρονες δημοκρατίες. Η άσκηση πίεσης μπορεί να βελτιώσει τις κυβερνητικές αποφάσεις παρέχοντας πολύτιμες πληροφορίες και δεδομένα. Ωστόσο, η άσκηση πίεσης μπορεί επίσης να οδηγήσει σε αθέμιτα πλεονεκτήματα για ομάδες συμφερόντων εάν η διαδικασία επηρεασμού είναι αδιαφανής και τα πρότυπα είναι χαλαρά.⁷⁰

Το lobbying είναι μια διαπραγμάτευση μεταξύ πολλών ενδιαφερομένων μερών και όχι μια ανταλλαγή δολαρίων για μια συγκεκριμένη νομοθεσία. Ως εκ τούτου, το αποτέλεσμα που βοηθά μια επιχείρηση να επιλύσει τα προβλήματα που την υποχρέωσαν να ασκήσει πίεση, δεν μπορεί να είναι η λύση που είχε αρχικά προβλεφθεί. Όλα τα εγγεγραμμένα χρήματα λόμπι πηγαίνουν κατευθείαν σε εγγεγραμμένες εταιρείες lobbying, όχι σε πολιτικούς ή νομοθετικούς υπαλλήλους. Το lobbying δεν

---

⁶⁷ M. Hanlon, S. Heitzman (2010) - A review of tax research
Journal of Accounting and Economics 50 (2010) 3.1. Theory of corporate tax avoidance pp. 138
<http://taxdoctoralseminar.web.unc.edu/files/2016/02/Hanlon-Heitzman-2010.pdf>

⁶⁸ Γεωργακόπουλος (2012) Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική Δ' Έκδοση Σελ. 311

⁶⁹ Lobbying είναι κάθε προσπάθεια από άτομα ή ομάδες ιδιωτικών συμφερόντων για να επηρεάσουν τις κυβερνητικές αποφάσεις. Στην αρχική του έννοια ο όρος αναφερόταν στις προσπάθειες επηρεασμού των ψήφων των νομοθετών, συνήθως στο λόμπι έξω από τη νομοθετική αίθουσα.

⁷⁰ OECD (2012) - Lobbying: influencing decision making with transparency and integrity
Retrieved January 4, 2019 from <http://www.oecd.org/cleangovbiz/toolkit/50101671.pdf>

περιλαμβάνει δωροδοκίες και άλλες μορφές συναλλαγών «κάτω από το τραπέζι» για την απόκτηση πολιτικής επιρροής.

Οι Richter, Samphantharak και Timmons (2008) στην έρευνα τους για το πως επηρεάζουν τα lobby την φορολογία⁷¹ χρησιμοποίησαν ένα σύνολο δεδομένων αποτελούμενο από αμερικάνικες επιχειρήσεις και βρήκαν μια συστηματική και ισχυρή σύνδεση μεταξύ των ποσών που δαπανώνται για άσκηση πίεσης (lobbying) από τις επιχειρήσεις και των φορολογικών συντελεστών τους. Σύμφωνα με την έρευνα τους οι επιχειρήσεις που δαπανούν περισσότερα χρήματα για άσκηση πίεσης σε ένα συγκεκριμένο έτος πληρώνουν χαμηλότερους πραγματικούς φορολογικούς συντελεστές κατά το επόμενο έτος. Η αύξηση των καταγεγραμμένων δαπανών άσκησης πίεσης κατά 1% φαίνεται να μειώνει τους πραγματικούς φορολογικούς συντελεστές από 0,5 έως 1,6 ποσοστιαίες μονάδες για τη μέση επιχείρηση που ασκεί πιέσεις.

Οι S. Dyreng, M. Hanlon και E. Maydew (2008)⁷² μελέτησαν την μακροχρόνια αποφυγή φορολογίας εταιρειών. Στο δείγμα των 2.077 αμερικανικών επιχειρήσεων, διαπίστωσαν ότι υπάρχουν σημαντικές διακλαδικές διαφορές στη φοροαποφυγή. Για παράδειγμα, περίπου το ένα τέταρτο των εταιρειών του δείγματος είναι σε θέση να διατηρήσει τους μακροπρόθεσμους πραγματικούς φορολογικούς συντελεστές σε επίπεδα χαμηλότερα από 20 τοις εκατό, σε σύγκριση με έναν μέσο φορολογικό συντελεστή περίπου 30 τοις εκατό. Πιο συγκεκριμένα 546 επιχειρήσεις, που αποτελούσαν το 26,3% του δείγματος τους, είναι σε θέση να διατηρήσουν έναν πραγματικό φορολογικό συντελεστή 20% ή λιγότερο. Η μέση επιχείρηση έχει δεκαετή πραγματικό φορολογικό συντελεστή περίπου 29,6%. Αυτό υποδηλώνει ότι η φοροαποφυγή συγκεντρώνεται σε ένα υποσύνολο επιχειρήσεων. Η εξέταση των χαρακτηριστικών των εταιρειών που πέτυχαν να διατηρήσουν τους πραγματικούς φορολογικούς συντελεστές σε χαμηλά επίπεδα σε μεγάλες χρονικές περιόδους δείχνει ότι είναι ευρέως διαδεδομένες μεταξύ των βιομηχανιών.

---

⁷¹ Richter, Samphantharak and Timmons, - Lobbying and Taxes (October 22, 2008). American Journal of Political Science, Vol. 53, Issue 4. p. 893-909. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1082146> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1082146> Retrieved January 5, 2019

⁷² S. Dyreng, M. Hanlon και E. Maydew (2008) - Long-Run Corporate Tax Avoidance The Accounting Review Vol. 83, No. 1 2008 pp. 61–82 Retrieved January 4, 2019 from <http://taxdoctoralseminar.web.unc.edu/files/2016/02/Dyreng-Hanlon-Maydew-2008.pdf>

Η A. Qureshi (2013)⁷³ μελέτησε το κατά πόσο το εταιρικό Tax Lobbying επηρεάζει τον φορολογικό συντελεστή των επιχειρήσεων που το εφαρμόζουν. Χρησιμοποίησε ένα σύνολο δεδομένων αποτελούμενο από αμερικανικές επιχειρήσεις με διαθέσιμες στο κοινό οικονομικές πληροφορίες, και αξιολόγησε τα οφέλη που αποκομίζουν οι επιχειρήσεις από την άσκηση πιέσεων για φορολογικούς σκοπούς. Τα ευρήματα της έρευνας είναι ότι οι επιχειρήσεις που δαπανούν περισσότερα για τις ομάδες πίεσης πληρώνουν χαμηλότερους πραγματικούς φορολογικούς συντελεστές. *Μια αύξηση κατά 1% των δαπανών άσκησης πίεσης μειώνει τους πραγματικούς φορολογικούς συντελεστές κατά 0,852 ποσοστιαίες μονάδες για τη μέση επιχείρηση που ασκεί πιέσεις. Όταν γενικευθούν για όλες τις επιχειρήσεις, για 7 δισεκατομμύρια δολάρια από τις συνολικές δαπάνες φορολογικών πιέσεων, έχουν ως αποτέλεσμα ένα τεράστιο ποσό εξοικονόμησης φόρων ύψους περίπου 65 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Ως εκ τούτου, η οριακή απόδοση για επιπλέον \$ 1 lobbying είναι \$ 9.* (A. Qureshi 2013)

Οι J. Meade και S. Li (2015)⁷⁴ εξέτασαν το κίνητρο και το αποτέλεσμα της εταιρικής συμμετοχής στη διαμόρφωση της φορολογικής πολιτικής μέσω της άσκησης πίεσης (lobbying) και ερεύνησαν εμπειρικά εάν η στρατηγική αυτή αποφέρει μια μετρήσιμη μείωση των μελλοντικών φορολογικών συντελεστών. Τα αποτελέσματά της έρευνας τους δείχνουν ότι οι εταιρείες που στρατηγικά ασχολούνται με lobbying σε φορολογικά θέματα είναι πιο πιθανό να επιτύχουν μελλοντική μείωση φόρων. Ως εκ τούτου, η έρευνα των Meade και Li έρχεται να επιβεβαιώσει τις προγενέστερες μελέτες που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Από τις παραπάνω έρευνες πάνω στη φοροαποφυγή των επιχειρήσεων μέσω του tax lobbying φαίνεται πως ένα σημαντικό μέρος των επιχειρήσεων φαίνεται να είναι σε θέση να αποφύγουν με επιτυχία μεγάλα τμήματα του εταιρικού φόρου εισοδήματος για παρατεταμένες χρονικές περιόδους.

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε το tax planning και το aggressive tax planning καθώς και το εάν θεωρούνται πράξεις φοροαποφυγής.

---

⁷³ A. Qureshi (2013) - Does Corporate Tax Lobbying Affect a Firm's Tax Rate?
University of Maryland College Park - Department of Economics
http://econ-server.umd.edu/~edinger/undergraduate/Qureshi_Honors_Thesis2013.pdf

⁷⁴ J. Meade και S. Li (2015) - Strategic Corporate Tax Lobbying
The Journal of the American Taxation Association Vol. 37, No. 2
American Accounting Association DOI: 10.2308/atax-51043 pp. 23–48
https://www.bauer.uh.edu/jmeade/articles/JATA%20Fall_2015.pdf

Το Tax Planning ή αλλιώς ο φορολογικός σχεδιασμός είναι η διαδικασία ανάλυσης των οικονομικών δραστηριοτήτων μιας επιχείρησης ή ενός ατόμου με τρόπο που επιτρέπει την επίτευξη του μέγιστου φορολογικού οφέλους σύμφωνα με τις νομικές διατάξεις που προβλέπονται από τον νόμο περί φόρου εισοδήματος. Τέτοιες διατάξεις είναι για παράδειγμα οι φορολογικές απαλλαγές και οι μειώσεις σε πολλές κατηγορίες.⁷⁵

Επομένως ο ενδιαφερόμενος οικονομικός φορέας μπορεί να μειώσει τη φορολογική του οφειλή, με νόμιμα μέσα, με δύο τρόπους – με τον φορολογικό σχεδιασμό και μέσω της φοροαποφυγής. Ωστόσο στη βιβλιογραφία οι δυο αυτές έννοιες πότε διαχωρίζονται και πότε συγχέονται. Η κύρια διαφορά τους και ο λόγος που ο φορολογικός σχεδιασμός δεν θεωρείται παράτυπος είναι ότι βασίζεται στο γράμμα του νόμου και δεν το καταστρατηγεί. Εν αντιθέσει με τη φοροαποφυγή που χρησιμοποιεί αδυναμίες, κενά και παραθυράκια του νόμου για την αποφυγή πληρωμής μέρους ή ολόκληρου του φόρου. Η φοροαποφυγή συμμορφώνεται με το γράμμα αλλά όχι με το πνεύμα του νόμου. Πότε όμως ο φορολογικός σχεδιασμός θεωρείται ότι καταστρατηγεί το νόμο και συγχέεται με τη φοροαποφυγή ; Ο λόγος γίνεται για το aggressive tax planning ή επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό.

Η Ευρωπαϊκή Κομισιόν περιγράφει τον επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό ως «εκμεταλλεζόμενο τις τεχνικές λεπτομέρειες ενός φορολογικού συστήματος ή τις αναντιστοιχίες μεταξύ δύο ή περισσότερων φορολογικών συστημάτων με σκοπό τη μείωση της φορολογικής υποχρέωσης».⁷⁶ Ενώ είναι θεωρητικά δυνατό να σχεδιαστεί μια γραμμή μεταξύ του αποδεκτού φορολογικού σχεδιασμού και του επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού, τα όρια στην πραγματικότητα είναι κάπως θολά.

Τα κενά και τα «παραθυράκια» σε ένα εγχώριο φορολογικό σύστημα μπορεί να αποτελούν πηγή επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού. Εντούτοις, και στις διασυνοριακές συναλλαγές, ενδέχεται να προκαλέσουν καταστάσεις επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού, οι οποίες οφείλονται στην αλληλεπίδραση δύο ή περισσότερων εγχώριων φορολογικών συστημάτων. Πράγματι, ο επιθετικός

---

⁷⁵ HDFC Bank - Difference between tax planning and tax avoidance Retrieved January 7, 2019 from <https://www.hdfcbank.com/personal/learning-center/save/difference-between-tax-planning-and-tax-avoidance>

⁷⁶ European Commission (2017) - Aggressive tax planning indicators Final Report Retrieved January 7, 2019 from https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/taxation_papers_71_atp_.pdf

φορολογικός σχεδιασμός μπορεί επίσης να διαμορφωθεί με τη μορφή μιας "αναντιστοιχίας" (η οποία, με τη σειρά της, οφείλεται ενίοτε σε κενά ή / και «παραθυράκια σε ένα ή περισσότερα φορολογικά συστήματα»). (P. Piantavigna 2017)⁷⁷

Ο επιθετικός φορολογικός σχεδιασμός στρεβλώνει επίσης τους ισότιμους όρους ανταγωνισμού μεταξύ εταιρειών που καταφέρνουν να αποφεύγουν την καταβολή του δίκαιου μεριδίου των φόρων και άλλων εταιρειών που δεν έχουν πρόσβαση στις ίδιες δυνατότητες διασυνοριακού φορολογικού σχεδιασμού (κυρίως εγχώριες ή / και μικρότερες επιχειρήσεις). Μελέτες δείχνουν ότι οι πολυεθνικές επιχειρήσεις στις χώρες με υψηλές φορολογίες πληρώνουν περίπου 30% λιγότερο φόρος από τις αντίστοιχες εγχώριες επιχειρήσεις.⁷⁸ Η στρατηγική τιμολόγηση των ενδοεταιρικών διασυνοριακών συναλλαγών μπορεί να είναι ένα από τα πιο άμεσα κανάλια επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού. Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις είναι σε θέση να μεταφέρουν τα κέρδη τους με την υπερτιμολόγηση των εξαγωγών από θυγατρικές σε χώρες με χαμηλότερους φορολογικούς συντελεστές ή με την υποτιμολόγηση των εισαγωγών σε χώρες με υψηλούς φορολογικούς συντελεστές. Αυτή η γενική αρχή εφαρμόζεται σε όλες τις ενδοεπιχειρησιακές συναλλαγές, συμπεριλαμβανομένων των πληρωμών για τη χρήση άυλων περιουσιακών στοιχείων ή πληρωμών χρεών.⁷⁹

Αυτή η αρκετά δημοφιλής προσφάτως⁸⁰ μορφή επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού είναι οι λεγόμενες offshore ή υπεράκτιες εταιρείες σε κάποιον φορολογικό παράδεισο. Αυτή η φορολογική στρατηγική εφαρμόζεται από μια εταιρεία που ιδρύει θυγατρική σε ξένο έθνος ή ένα φυσικό πρόσωπο που ιδρύει μια εταιρεία σε χώρες όπου εφαρμόζονται χαμηλοί φορολογικοί συντελεστές. Μια υπεράκτια εταιρεία δημιουργείται για ένα συγκεκριμένο σκοπό, συνήθως βραχυπρόθεσμο και δεν διαπνέεται από την γενικά παραδεκτή αρχή του συνεχούς της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Οι επιχειρήσεις αυτές ιδρύονται συνήθως σε χώρες με πολύ χαμηλό επίπεδο φόρων, που συνήθως βρίσκονται σε νησιά⁸¹ και συχνά αποκαλούνται ως «φορολογικοί παράδεισοι». Ένας φορολογικός παράδεισος είναι μια χώρα που προσφέρει στους ξένους ιδιώτες και επιχειρήσεις ελάχιστη ή μηδενική φορολογική

⁷⁷ P. Piantavigna (2017) - Tax Abuse and Aggressive Tax Planning in the BEPS Era World Tax Journal February 2017 pp. 47

⁷⁸ P. Egger, W. Eggert and H. Winner (2007) - Saving Taxes Through Foreign Plant Ownership Retrieved January 8, 2019 from https://econpapers.repec.org/paper/cesceswps/_5f1887.htm

⁷⁹ European Commission (2017) - Aggressive tax planning indicators Final Report Σελ. 34

⁸⁰ Βλέπε Panama Papers, Luxembourg Leaks, Paradise Papers

⁸¹ Βλέπε Βερμούδες, Νησιά Κέιμαν, Ιρλανδία, Μπαχάμες κ.α.

υποχρέωση σε ένα πολιτικά και οικονομικά στατικό περιβάλλον. Οι φορολογικοί παράδεισοι μοιράζονται περιορισμένες ή καθόλου οικονομικές πληροφορίες με τις ξένες φορολογικές αρχές. Οι φορολογικοί παράδεισοι δεν απαιτούν κατοίκηση ή την επιχειρηματική παρουσία των ατόμων και επιχειρήσεων για να επωφεληθούν από τη φορολογική τους πολιτική.⁸²

Οι φορολογικοί παράδεισοι υπάρχουν και έχουν χρησιμοποιηθεί ευρέως από τη δεκαετία του 1930. Ωστόσο, έχουν εξελιχθεί σε ανησυχητικές πρακτικές για τις φορολογικές και οικονομικές πολιτικές με την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, όπου οι φορολογούμενοι μπορούν να διαρθρώσουν τις δραστηριότητές τους, να επιλέξουν τη γεωγραφική θέση του πλούτου τους και να σχεδιάσουν ανάλογα τη θέση των φορολογικών τους βάσεων. Η ψηφιοποίηση της οικονομίας έχει καταστήσει τη σύνδεση φορολογικής δικαιοδοσίας και ροής χρημάτων ακόμη πιο αδύναμη.

Όπως αναφέρεται και σε ενημερωτικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ανάγκη δημιουργίας λιστών με τους φορολογικούς παραδείσους: *οι «φορολογικοί παράδεισοι» προσφέρουν στους φορολογούμενους, νομικά και φυσικά πρόσωπα, ευκαιρίες φοροδιαφυγής, ενώ το απόρρητο και η αδιαφάνεια τους χρησιμεύει επίσης για την απόκρυψη των εσόδων από παράνομες και εγκληματικές δραστηριότητες.*

Η αρχή έγινε με μια έκθεση που εκπονήθηκε από τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) με τίτλο «Επιβλαβής φορολογικός ανταγωνισμός: ένα αναδυόμενο παγκόσμιο ζήτημα»⁸³, που δημοσιεύθηκε το 1998. Η έκθεση αυτή ανταποκρίθηκε στην προσπάθεια για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Στόχος της ήταν ιδίως να «κατανοήσει καλύτερα τον τρόπο με τον οποίο οι φορολογικοί παράδεισοι και τα επιβλαβή προτιμησιακά φορολογικά καθεστώτα, συλλογικά αναφερόμενα ως επιζήμιες φορολογικές πρακτικές, επηρεάζουν τη θέση των οικονομικών και άλλων δραστηριοτήτων παροχής υπηρεσιών, διαβρώνουν τις βάσεις άλλων χωρών, στρεβλώνουν το εμπόριο και τις επενδύσεις και υπονομεύουν τη δικαιοσύνη, την ουδετερότητα και την ευρεία κοινωνική αποδοχή των φορολογικών συστημάτων.

---

⁸² Tax Haven – Investopedia.com Retrieved January 8, 2019 from <https://www.investopedia.com/terms/t/taxhaven.asp>

⁸³ OECD (1998) - Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue Retrieved January 8, 2019 from http://www.uniset.ca/microstates/oecd_44430243.pdf

Ο όρος «φορολογικός παράδεισος» που χαρακτηρίζει χώρες που προσφέρουν ελκυστικά καθεστάτα χαμηλής φορολογίας για την προσέλκυση χρηματοοικονομικών υπηρεσιών, αργότερα χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει τις φορολογικές δικαιοδοσίες που δεν σέβονται τις αρχές της φορολογικής χρηστής διακυβέρνησης σε σχέση με άλλες κυβερνήσεις, δεδομένου ότι στόχος τους είναι η προσέλκυση φορολογικών βάσεων ή επενδύσεων. Τρία στοιχεία, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Ένωση⁸⁴, που χρησιμοποιούνται ως διακριτικά κριτήρια, και συμβάλλουν στο συμπέρασμα ότι μια τοποθεσία είναι ένας φορολογικός παράδεισος είναι :

1. Έλλειψη αποτελεσματικής ανταλλαγής σχετικών πληροφοριών με άλλες κυβερνήσεις σχετικά με τους φορολογούμενους, ελάχιστη ή καθόλου γνωστοποίηση σχετικά με τις χρηματοοικονομικές συναλλαγές και ιδιοκτησία περιουσιακών στοιχείων
2. Καμία ή ελάχιστη φορολόγηση εισοδήματος και περιουσιακών στοιχείων των μη κατοίκων, φορολογικά πλεονεκτήματα για τους μη κατοίκους,
3. Γενικά η μη εφαρμογή των ευρέως αποδεκτών ελαχίστων πρότυπων εταιρικής διακυβέρνησης και λογοδοσίας.

Το σχέδιο δράσης BEPS⁸⁵ είναι μια πιο πρόσφατη δράση του ΟΟΣΑ για την αντιμετώπιση του φαινομένου και έχει στόχο την αποκατάσταση των δυσλειτουργιών και των κενών που εντοπίστηκαν στο διεθνές φορολογικό σύστημα, προκειμένου να εξαλειφθεί ένας μεγάλος αριθμός συστημάτων και δομών επιθετικών φορολογικών σχεδιασμών που οδηγούν σε διπλή μη φορολόγηση ή χαμηλή φορολόγηση, υπονομεύοντας έτσι την ακεραιότητα των εθνικών φορολογικών συστημάτων. Το πραγματικό πρόβλημα με τον επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό έγκειται στον «διαχωρισμό μεταξύ του τύπου όπου πραγματοποιούνται οι πραγματικές επιχειρηματικές δραστηριότητες και οι επενδύσεις και του τύπου όπου τα κέρδη αναφέρονται για να φορολογηθούν».

---

⁸⁴ Listing of tax havens by the EU Retrieved January 9, 2019 from <http://www.europarl.europa.eu/cmsdata/147404/7%20-%2001%20EPRS-Briefing-621872-Listing-tax-havens-by-the-EU-FINAL.PDF>

⁸⁵ OECD (2013), Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting, OECD Publishing. Retrieved January 8, 2019 from <http://dx.doi.org/10.1787/9789264202719-en>

Η διάβρωση της φορολογικής βάσης και η μετατόπιση των κερδών (Base Erosion and Profit Shifting - BEPS) αναφέρεται σε στρατηγικές φορολογικού σχεδιασμού που εκμεταλλεύονται τα κενά στην αρχιτεκτονική του διεθνούς φορολογικού συστήματος για την τεχνητή μετατόπιση των κερδών σε μέρη όπου υπάρχει μικρή ή καθόλου οικονομική δραστηριότητα ή φορολογία. Η Επιτροπή Δημοσιονομικών Υποθέσεων κάλεσε την ομάδα εργασίας 11 (Επιθετικός Φορολογικός Σχεδιασμός) να διεξάγει τις εργασίες σε σχέση με 4 από τα θέματα του Σχεδίου Δράσης των BEPS. Οι δράσεις αυτές είναι η Δράση 2 - Hybrids (Εξουδετέρωση των επιπτώσεων από τις πολύπλοκες οικονομικές συμβάσεις που οδηγούν σε "μη φορολόγηση"), η Δράση 3 - CFC (Controlled Foreign Corporation) Rules (Ενίσχυση των κανόνων ελέγχου αλλοδαπών εταιρειών για την πρόληψη μεταφοράς του εισοδήματος μέσω θυγατρικών εταιριών σε χώρες χαμηλής φορολογίας.), η Δράση 4 - Interest Deductions (Περιορισμός της "βάσης διάβρωσης" μέσω υπερβολικών μειώσεων τόκων και των λοιπών χρηματοπιστωτικών πληρωμών.) και η Δράση 12 - Disclosure Of Aggressive Tax Planning (Υποχρέωση των φορολογούμενων να αποκαλύψουν ρυθμίσεις "επιθετικού" φορολογικού σχεδιασμού.)⁸⁶

---

⁸⁶ OECD's work on tax planning - <http://www.oecd.org/tax/aggressive/>

Οι συνέπειες της φοροαποφυγής

Η φοροαποφυγή έχει πολλές πιθανές συνέπειες. Οι συνέπειες μπορεί να είναι άμεσες, δηλαδή τη λήψη μιας έκπτωσης για ένα κατά τα άλλα μη εκπεστέο έξοδο που αυξάνει τις ταμειακές ροές και τον πλούτο των επενδυτών ή έμμεσες, δηλαδή την αυξημένη έκπτωση που μειώνει το οριακό όφελος της ασπίδας φόρου επί των επιτοκίων και μπορεί να αλλάξει τις αποφάσεις της εταιρικής κεφαλαιουχικής διάρθρωσης. Μία πιθανή συνέπεια είναι ότι η επιχείρηση μπορεί να εντοπιστεί από τις φορολογικές αρχές και να αναγκαστεί να καταβάλει πρόσθετους φόρους και ίσως τόκους και ποινές, που αντιπροσωπεύουν μείωση της ταμειακής ροής και του πλούτου των επενδυτών. Επιπλέον, αν η επιχείρηση αποφύγει τους φόρους μέσω της επένδυσης σε περιουσιακά στοιχεία που προσφέρουν φορολογικά πλεονεκτήματα, οι έμμεσοι φόροι θα μπορούσαν να μετριάσουν τις επιπτώσεις της φοροαποφυγής στο πλούτο των μετόχων. Η φοροαποφυγή έχει επίσης πιθανές συνέπειες για τους διαχειριστές, τους μετόχους, τους πιστωτές και την κυβέρνηση. Εάν οι μέτοχοι που είναι ουδέτεροι προς τον κίνδυνο απαιτούν από τα διευθυντικά στελέχη να λάβουν μέτρα για τη μεγιστοποίηση των ταμειακών ροών μετά από φόρους, τότε η φοροαποφυγή είναι ένα φυσικό παραπροϊόν της διαχειριστικής λήψης αποφάσεων, αν οι διευθυντές παρέχουν τα κατάλληλα κίνητρα. Εάν οι διαχειριστές αποφεύγουν βέλτιστα τους φόρους (κατά μέσο όρο), και αν οι επενδυτές σχηματίζουν αμερόληπτες πεποιθήσεις σχετικά με την έκταση και την αποζημίωση από τη φορολογική επιβάρυνση, τότε δεν πρέπει να προκύψει συσχέτιση μεταξύ φοροαποφυγής και σταθερής αξίας ή αποδόσεων μετοχών. Ωστόσο, αυτό προϋποθέτει ότι παρέχονται τα κατάλληλα κίνητρα, τα κίνητρα λειτουργούν τέλεια και οι διαχειριστές και οι μέτοχοι κατανοούν όλους τους κινδύνους και τα οφέλη της αποφυγής των φόρων.⁸⁷

Κάθε ευρώ των φόρων που αποφεύγουν τα φυσικά πρόσωπα ή οι εταιρείες να αποδώσουν πρέπει να εξισορροπηθεί με διαφορετικά μέσα όπως με υψηλότερους φορολογικούς συντελεστές, λιγότερες δημόσιες επενδύσεις και υπηρεσίες ή με την αύξηση του δημόσιου δανεισμού που έχει σαν αποτέλεσμα περισσότερο δημόσιο χρέος.

---

⁸⁷ Hanlon M., Heitzman S. (2010) - A Review of Tax Research Retrieved January 8, 2019 from <http://taxdoctoralseminar.web.unc.edu/files/2016/02/Hanlon-Heitzman-2010.pdf>

2.2.3. Παραοικονομία

Ο ορισμός της Παραοικονομίας σύμφωνα με τον Schneider (2009)⁸⁸ είναι :

«Η παραοικονομία περιλαμβάνει όλες τις διαδικασίες παραγωγής και πώλησης αγαθών και υπηρεσιών, οι οποίες σκοπίμως αποκρύπτονται από τις δημόσιες αρχές για τους ακόλουθους λόγους:

- 1. για την αποφυγή πληρωμής εισοδήματος, προστιθέμενης αξίας ή άλλων φόρων,*
- 2. για την αποφυγή καταβολής των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης,*
- 3. για να αποφευχθεί η τήρηση ορισμένων νόμιμων κανόνων για την αγορά εργασίας, όπως οι ελάχιστοι μισθοί, το μέγιστο ωράριο εργασίας, τα πρότυπα ασφάλειας κλπ., και*
- 4. για να αποφεύγεται η συμμόρφωση με ορισμένες διοικητικές διαδικασίες, όπως η συμπλήρωση στατιστικών ερωτηματολογίων ή άλλων διοικητικών εντύπων».*

Ο ορισμός της εγκυκλοπαίδειας Britannica για την παραοικονομία ή αλλιώς υπόγεια ή σκιώδη οικονομία, περιλαμβάνει τη συναλλαγή αγαθών ή υπηρεσιών που δεν αναφέρονται στην κυβέρνηση και επομένως είναι μακριά από την δικαιοδοσία των φοροεισπρακτικών μηχανισμών. Ο όρος μπορεί να αναφέρεται είτε σε παράνομες δραστηριότητες είτε σε συνήθεις νόμιμες δραστηριότητες που εκτελούνται χωρίς την εξασφάλιση των απαιτούμενων αδειών και την καταβολή φόρων. Παραδείγματα νόμιμων δραστηριοτήτων στην υπόγεια οικονομία περιλαμβάνουν μη δηλωμένα εισοδήματα από αυτοαπασχόληση, ενώ οι παράνομες δραστηριότητες περιλαμβάνουν την εμπορία ναρκωτικών, το εμπόριο κλεμμένων αγαθών, το λαθρεμπόριο, το παράνομο τζόγο και την απάτη.⁸⁹

---

⁸⁸ Schneider F. (2009) - Size and Development of the Shadow Economy in Germany, Austria and Other OECD-Countries Preliminary Findings Revue Economique Vol 60 p. 1079-1116

⁸⁹ Encyclopedia Britannica - Underground economy Retrieved January 8, 2019 from <https://www.britannica.com/topic/underground-economy>

Η λαθραία οικονομική δραστηριότητα συμβαίνει όταν υπερβολικοί φόροι, κανονισμοί, έλεγχοι των τιμών ή κρατικά μονοπώλια επηρεάζουν τις τιμές της αγοράς. Η αδυναμία αναγνώρισης ή επιβολής των δικαιωμάτων ιδιωτικής ιδιοκτησίας και των συμβατικών συμφωνιών μπορεί επίσης να ενθαρρύνει τις υπόγειες οικονομικές δραστηριότητες. Τα υψηλά επίπεδα φορολογικής πολυπλοκότητας, η αδύναμη ή αναποτελεσματική επιβολή των φόρων και η έλλειψη κινήτρων για την πραγματοποίηση επιχειρηματικών συναλλαγών και την πραγματοποίηση πληρωμών μέσω επίσημων τραπεζικών διαύλων συγκαταλέγονται μεταξύ των παραγόντων που επηρεάζουν την ύπαρξη και το μέγεθος της υπόγειας οικονομίας.⁹⁰

Άλλοι παράγοντες που ενδέχεται να επηρεάσουν το επίπεδο της σκιάδους οικονομίας είναι η κατάσταση της επίσημης οικονομίας, τα ποσοστά απορρόφησης στην αγορά εργασίας, η ποιότητα των υπηρεσιών του δημόσιου τομέα, η διαφθορά και η φορολογική ηθική.⁹¹

Η μέτρηση της σκιάδους οικονομίας είναι δύσκολη, διότι, εξ ορισμού, οι δραστηριότητές της δεν περιλαμβάνονται σε κανένα κυβερνητικό αρχείο. Το μέγεθός της μπορεί να υπολογιστεί κατά προσέγγιση μέσω δειγματοληπτικών ερευνών και από φορολογικούς ελέγχους ή να εκτιμηθεί από τις εθνικές στατιστικές υπηρεσίες. Επειδή η υπόγεια οικονομία είναι ευαίσθητη στις διακυμάνσεις των παγκόσμιων και εθνικών οικονομιών, το μέγεθός της υπόκειται σε αλλαγές, για παράδειγμα σε περίοδο ύφεσης ή συρρίκνωσης λόγω αυξημένων κυρώσεων για την φοροδιαφυγή. Παρ' όλα αυτά ερευνητές όπως ο Γερμανός οικονομολόγος Friedrich Schneider⁹², τον ορισμό του οποίου για την παραοικονομία παραθέσαμε στην αρχή του κεφαλαίου, έχει προβεί σε πολλές εμπειρικές μελέτες πάνω στη σκιάδη οικονομία, αρκετές εκ των οποίων θα χρησιμοποιήσω στο κεφάλαιο 2.5. ώστε να λάβουμε μια εικόνα για το μέγεθος της παραοικονομίας στην Ελλάδα.

---

⁹⁰ R. Awasthi και M. Engelschalk (2018) - Taxation and the Shadow Economy pp.4

How the Tax System Can Stimulate and Enforce the Formalization of Business Activities

⁹¹ E. Mara (2011) Causes and consequences of underground economy Retrieved January 9, 2019 from <https://mpr.ub.uni-muenchen.de/36438/> MPRA Paper No. 36438,

⁹² Βλέπε Corruption and the shadow economy: an empirical analysis (2010), The shadow economy: An international survey(2013), Size and development of the shadow economy of 31 European and 5 other OECD countries from 2003 to 2012: some new facts (2012) κ.α.

Κίνητρα Συμμετεχόντων

Οι άνθρωποι που εργάζονται στην υπόγεια οικονομία το κάνουν για διάφορους λόγους. Οι εργοδότες ενδέχεται να έχουν κίνητρα, όπως η αποφυγή κυβερνητικών αμοιβών και απαιτήσεων αδειοδότησης, η ανάμιξη συνδικαλιστικών οργανώσεων και η καταβολή φόρων μισθοδοσίας. Οι περισσότεροι εργαζόμενοι που εργάζονται στην υπόγεια οικονομία το κάνουν για να συμπληρώσουν την κύρια εργασία τους, η οποία συχνά τους παρέχει οφέλη όπως η υγειονομική περίθαλψη και η σύνταξη καθώς επίσης και από την επιθυμία τους να αποφύγουν φόρους εισοδήματος και να αυξήσουν το εισόδημα τους.

Μερικοί εργαζόμενοι στην υπόγεια οικονομία δεν έχουν νόμιμες θέσεις εργασίας. Οι περισσότεροι από αυτούς είναι άνθρωποι που δεν διαθέτουν τις δεξιότητες, τα κοινωνικά δίκτυα ή τα απαραίτητα προσόντα για να βρουν θέσεις εργασίας στην νόμιμη οικονομία. Οι θέσεις εργασίας που κατέχουν αυτοί οι άνθρωποι, συχνά πληρώνουν λιγότερο από τον κατώτατο μισθό και δεν συμμορφώνονται με τα κυβερνητικά πρότυπα υγείας και ασφάλειας. Μια άλλη κατηγορία εργαζομένων προτιμά τις θέσεις εργασίας στην υπόγεια οικονομία λόγω της προσωπικής ελευθερίας που παρέχει η προσωρινή, παράτυπη εργασία.

Αιτίες ύπαρξης του φαινομένου

Ως κυριότερες αιτίες ύπαρξης αυτού του φαινομένου θεωρούνται:

Ο βαθμός του κρατικού παρεμβατισμού (περιορισμοί, αλλαγές νόμων, μέγεθος δημόσιου τομέα), η κρατική γραφειοκρατία, η υψηλή φορολογική επιβάρυνση (φόροι, εισφορές κοινωνικής ασφάλισης), η φοροδιαφυγή, η μη ορθολογική χρησιμοποίηση εκ μέρους του κράτους του προϊόντος των φορολογιών, το υψηλό ποσοστό των ελεύθερων επαγγελματιών στην οικονομία σε σχέση με το ποσοστό εκείνων οι οποίοι προσφέρουν εξαρτημένη εργασία, το επίπεδο ευσυνειδησίας και κοινωνικοοικονομικών αξιών των ηγετών και των μελών μιας κοινωνίας, η ύπαρξη «μαύρου» χρήματος το οποίο μπορεί να προέρχεται από ναρκωτικά, εμπόριο όπλων, καταχρήσεις δημοσίου χρήματος, κ.ά.⁹³ όπως επίσης και η επιεικής τιμωρία των παρανομούντων.

---

⁹³ Παραοικονομία (Black economy / Underground economy) – Ευρετήριο Οικονομικών Όρων <https://www.euretirio.com/paraoikonomia/>

Ηθικά ζητήματα

Το αν η υπόγεια οικονομία θεωρείται επιβλαβής ή χρήσιμη εξαρτάται από τις αξίες και την πολιτική φιλοσοφία κάποιου. Εκείνοι που βλέπουν το κράτος ως εγγυητή των δίκαιων μισθών και των πρακτικών εργασίας βλέπουν την ανάπτυξη της υπόγειας οικονομίας ως σοβαρή απειλή για την κοινωνική πρόνοια. Η μη καταβολή φόρων από τον τομέα αυτό μειώνει τα διαθέσιμα χρήματα για τα κοινωνικά προγράμματα και οι εργαζόμενοι δεν απολαμβάνουν τις νομικές προστασίες που προσφέρονται στους εργαζόμενους που απασχολούνται σε νόμιμες εργασίες. Οι εταιρείες που δεν δραστηριοποιούνται στην υπόγεια οικονομία ενδέχεται να παραπονηθούν για αθέμιτο ανταγωνισμό από τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην υπόγεια οικονομία και δεν πληρώνουν φόρους ή κατώτατους μισθούς.

Από την άλλη, διαφορετική άποψη έχουν οικονομολόγοι όπως ο Pierre Lemieux ο οποίος αναφέρεται σε «παραγωγικές» μαύρες αγορές που χαρακτηρίζονται από εγκλήματα χωρίς θύματα.⁹⁴ Ο Lemieux ενστερνίζεται την άποψη του Schelling (1967, p. 360)⁹⁵ ότι οι περισσότερες μαύρες αγορές είναι αποδοτικές διότι:

«...η διαφορά μεταξύ εγκλημάτων της μαύρης αγοράς και των περισσότερων άλλων, όπως η εκβιασμός και η ληστεία, είναι ότι είναι "εγκλήματα" μόνο επειδή νομοθετήσαμε κατά του προϊόντος που παρέχουν. Ξεχωρίζουμε ορισμένα αγαθά και υπηρεσίες ως επιβλαβή ή αμαρτωλά για λόγους ιστορίας και παράδοσης και για άλλους λόγους, απαγορεύουμε τα ναρκωτικά, αλλά όχι τον καπνό, τον τζόγο στα καζίνο αλλά όχι στο χρηματιστήριο, το εξωσυζυγικό σεξ αλλά όχι τη λαιμαργία. Τα κάνουμε όλα αυτά για λόγους διαφορετικούς από εκείνους πίσω από τους νόμους κατά της ληστείας και της φοροδιαφυγής»

Αποτελέσματα

Η κυριότερη κριτική κατά της παραοικονομίας σχετίζεται με τη συνήθη συσχέτισή της με τη φοροδιαφυγή. Το επιχείρημα είναι ότι η παραοικονομία μειώνει τα έσοδα της κυβέρνησης, γεγονός που οδηγεί είτε σε μείωση των δημόσιων υπηρεσιών

---

⁹⁴ P. Lemieux (2007) The Underground Economy: Causes, Extent, Approaches
Montreal Economic Institute Research Papers
Retrieved January 9, 2019 from http://www.iedm.org/files/cdr_nov07_en.pdf

⁹⁵ Schelling, Thomas C. (1967), "Economics and Criminal Enterprise",
Public Interest 7, pp. 61-78; reproduced in Fiorentini and Zamagni (1999c), pp. 346-363.

είτε σε αύξηση των φόρων που επιβάλλονται σε άλλους φορολογούμενους προκειμένου να αντισταθμιστούν τα χαμένα έσοδα. Με τη σειρά τους, οι υψηλότεροι φορολογικοί συντελεστές μπορεί να τροφοδοτήσουν παράνομες αγορές σε ένα είδος φαύλου κύκλου.⁹⁶

Οι Mazhar και Méon σε ένα δείγμα αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών κατά την περίοδο 1999-2007, βρήκαν μια αρνητική σχέση μεταξύ της φορολογικής επιβάρυνσης και του μεγέθους της παραοικονομίας και μια θετική σχέση μεταξύ του πληθωρισμού και του μεγέθους της παραοικονομίας.⁹⁷

Το υψηλό ποσοστό παραοικονομίας αποκαλύπτει ότι ένα μεγάλο μέρος της οικονομικής δραστηριότητας δεν καταγράφεται από τις επίσημες στατιστικές υπηρεσίες, με συνέπεια το εθνικό προϊόν που εμφανίζουν οι εθνικοί λογαριασμοί να είναι σοβαρά υποεκτιμημένο. Αυτό συνεπάγεται λανθασμένο και αναποτελεσματικό προγραμματισμό στόχων της οικονομικής πολιτικής. Επιπλέον, η λειτουργία των ατόμων που δρουν στην παραοικονομία, δηλαδή εκτός του ισχύοντος πλαισίου της αγοράς και των νόμων συνεπάγεται αθέμιτο ανταγωνισμό και μεγαλύτερα κέρδη από αυτά που θα προκύπταν μέσω της νόμιμης οικονομίας. Η υποεκτίμηση επίσης του ΑΕΠ, οδηγεί σε υποβάθμιση του ρυθμού ανάπτυξης της οικονομίας και σε λανθασμένα συμπεράσματα, τα οποία όμως θα καθορίσουν την ασκούμενη οικονομική πολιτική. Η ύπαρξη υψηλού ποσοστού παραοικονομίας συνοδεύεται με σημαντική φοροδιαφυγή, η οποία όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο συνεπάγεται μειωμένα φορολογικά έσοδα και μεγαλύτερο δημοσιονομικό έλλειμμα.

Τρόποι Αντιμετώπισης

Οι συναλλαγές με μετρητά δημιουργούν ιδιαίτερες προκλήσεις για τη συμμόρφωση με τη φορολογική διοίκηση. Η έρευνα των R. Awasthi και M. Engelschalk (2018)⁹⁸ για τη Παγκόσμια Τράπεζα δείχνει μια ισχυρή αρνητική

---

⁹⁶ Schneider & Enste (2010), Shadow Economies: Size, Causes, and Consequences pp. 87-88
Journal of Economic Literature vol. 38, no. 1, March 2000

Retrieved January 9, 2019 from <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jel.38.1.77>

⁹⁷ U. Mazhar & P. Méon, (2017) "Taxing the unobservable: The impact of the shadow economy on inflation and taxation," World Development, Elsevier, vol. 90(C), pages 89-103.

Retrieved January 9, 2019 from <https://ideas.repec.org/p/sol/wpaper/2013-125005.html>

⁹⁸ R. Awasthi και M. Engelschalk (2018) - Taxation and the Shadow Economy

συσχέτιση μεταξύ της χρήσης ηλεκτρονικών ή επίσημων πληρωμών και του μεγέθους της παραοικονομίας και επανεξετάζει τις προσεγγίσεις που χρησιμοποιούν οι φορείς χάραξης πολιτικής για να επιτύχουν καλύτερο έλεγχο των συναλλαγών σε μετρητά. Υποστηρίζει επίσης ότι οι πολλές νέες και ενίοτε καινοτόμες προσεγγίσεις που αναπτύχθηκαν για να υποστηρίξουν την επισήμοποίηση των συναλλαγών σε μετρητά θα έχουν μικρό αντίκτυπο στην παραοικονομία, εάν εφαρμοστούν μεμονωμένα. *Η προώθηση μιας αλλαγής στις μεθόδους πληρωμής και η μείωση της χρήσης μετρητών θα μπορούσε να είναι ένα από τα πιο αποτελεσματικά μέσα για την καταπολέμηση της υπόγειας οικονομίας.* (R. Awasthi και M. Engelschalk 2018)

Ο Lemieux (2007)⁹⁹ προτείνει τρεις πιθανές λύσεις για το πρόβλημα της παραοικονομίας. Η πρώτη λύση είναι, μεγαλύτερη καταστολή: επιβολή υψηλότερων κυρώσεων στους συμμετέχοντες στην υπόγεια οικονομία. Η οικονομική θεωρία του εγκλήματος (Becker 1968) προβλέπει ότι η αύξηση της αναμενόμενης ποινής θα αυξήσει το κόστος και θα μειώσει τη συμμετοχή σε παράνομες αγορές. Η αναμενόμενη ποινή μπορεί να αυξηθεί είτε με μεγαλύτερες κυρώσεις σε περίπτωση καταδίκης, είτε με μεγαλύτερη πιθανότητα να συλλαμβάνονται και να καταδικάζονται οι συμμετέχοντες, πράγμα που σημαίνει καλύτερη επιβολή (περισσότερη επιτήρηση και παρεμβάσεις από την αστυνομία, εντατικότερες έρευνες, περισσότεροι πόροι που διατίθενται για ποινικές διώξεις κ.λπ.) . Είναι γενικά παραδεκτό ότι η κατανομή περισσότερων πόρων στην επιβολή της νομοθεσίας ή / και η θέσπιση υψηλότερων κυρώσεων (Schneider και Enste 2000,) θα μειώσει την υπόγεια οικονομία. Η δεύτερη αναζητάει το μέγεθος της παραοικονομίας. Οι οικονομολόγοι αναζητούν συνήθως τη βέλτιστη λύση σε σχέση με τις ελάχιστες ή τις μέγιστες λύσεις, γεγονός που υποδηλώνει ότι ο στόχος πρέπει να είναι το βέλτιστο και όχι το μηδενικό επίπεδο της υπόγειας οικονομίας (Dobla-Norris και Feltenstein 2003). Καθώς η υπόγεια οικονομία αποτελείται από πολλές διαφορετικές αγορές (οικιακές υπηρεσίες, υπηρεσίες εστίασης, ανακαίνιση σπιτιού, αλκοόλ, καπνός κ.λπ.), αυτό θα συνεπαγόταν προσέγγιση κατά περίπτωση για την καταπολέμηση καθεμίας ξεχωριστά. Το καθαρό κόστος κάθε υπόγειας αγοράς θα έπρεπε να αξιολογηθεί και να σταθμιστεί σε σχέση με το καθαρό

How the Tax System Can Stimulate and Enforce the Formalization of Business Activities
Policy Research Working Paper 8391, World Bank Group, Governance Global Practice March 2018
Retrieved January 9, 2019 from <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/29603/WPS8391.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

⁹⁹ Lemieux P. (2007) – The Underground Economy: Causes, Extent, Approaches
Retrieved January 9, 2019 from http://www.iedm.org/files/cdr_nov07_en.pdf

όφελος της δημόσιας πολιτικής που θα δημιουργούσε. Η εναπομένουσα εναλλακτική λύση σύμφωνα με τον Lemieux (2007) είναι η κατάργηση ή η τροποποίηση των δημόσιων πολιτικών που δημιουργούν υπόγειες αγορές. Αυτή τη λύση μοιράζονται πολλοί οικονομολόγοι. Όπως επισήμανε ο Enste (2017), η θεραπεία των συμπτωμάτων προφανώς απέτυχε. Επομένως, είναι απαραίτητο να επικεντρωθούμε στις αιτίες της υπόγειας οικονομίας. *«Η φοροδιαφυγή, η παράνομη εργασία και η απάτη στην κοινωνική ασφάλιση είναι ευρέως διαδεδομένες. Οι περισσότερες κυβερνήσεις επικεντρώνονται στην καταπολέμηση αυτής της αποκλίνουσας συμπεριφοράς με την επιβολή κυρώσεων. Αλλά τα εμπειρικά δεδομένα δείχνουν αντίθετα προς την οικονομική θεωρία, ότι αυτή η πολιτική είναι δαπανηρή, αναποτελεσματική και τελικά ανεπιτυχής. Οι κυβερνήσεις πρέπει να αλλάξουν θεσμούς (π.χ. φορολογικό σύστημα) και κανονισμούς για τη μείωση των κινήτρων για παράνομη εργασία και φοροδιαφυγή.»*¹⁰⁰

Η αντιμετώπιση της παραοικονομίας επιβάλλει όμως και την ορθολογική λειτουργία της δημόσιας διοίκησης και την παραδειγματική συμπεριφορά των διοικούντων. Παράλληλα απαιτείται απλοποίηση και εκλογίκευση των νομοθετικών πλαισίων με την αποφυγή της συχνής αλλαγής των νόμων και της πληθώρας των νομοθετικών διατάξεων για το ίδιο αντικείμενο που όπως αναφέραμε και στο κεφάλαιο 2.1.5. αποτελεί μεγάλη πληγή του ελληνικού φορολογικού συστήματος.

Είναι απαραίτητο, συνεπώς, ο νομοθέτης να καθορίσει επακριβώς τις παράνομες δραστηριότητες (εμπόριο ναρκωτικών, όπλων, μαστροπεία κλπ.) και τότε νόμιμες πράξεις καθίστανται παράνομες (όταν δεν δίδεται απόδειξη είσπραξης κάποιου ποσού) και τις αντίστοιχες αυστηρές ποινές και κυρώσεις. Είναι σκόπιμο επίσης να αποφεύγονται τα οικονομικά προγράμματα που βασίζονται σε μείωση των πραγματικών μισθών και των ημερομισθίων γιατί ωθούν τους εργαζόμενους και τους ανέργους στην παραοικονομία για να αποκτήσουν τα εισοδήματα εκείνα που τους εξασφαλίζουν ένα ανεκτό επίπεδο επιβίωσης.

---

¹⁰⁰ Enste D. (2017) Size, Causes and Consequences of the Underground Economy Chapter 7: The Shadow Economy in OECD and EU Accession Countries

2.3. Φορολογική Συμμόρφωση

2.3.1. Η έννοια της φορολογικής συμμόρφωσης

Φορολογική Συμμόρφωση είναι ο βαθμός στον οποίο ένας φορολογούμενος συμμορφώνεται (ή παραλείπει να συμμορφωθεί) με τους φορολογικούς κανόνες της χώρας του, για παράδειγμα δηλώνοντας ένα φορολογητέο εισόδημα και καταβάλλοντας τον οφειλόμενο φόρο εγκαίρως.

Ο ορισμός της φορολογικής συμμόρφωσης με την απλούστερη μορφή της γίνεται συνήθως από την σκοπιά του βαθμού συμμόρφωσης των φορολογουμένων με τον φορολογικό νόμο. Ωστόσο, όπως και πολλές τέτοιες έννοιες, η έννοια της συμμόρφωσης, μπορεί να θεωρηθεί σχεδόν ως μια συνέχεια των ορισμών. Αυτό κυμαίνεται από τη στενή προσέγγιση της επιβολής του νόμου, μέσω ευρύτερων οικονομικών ορισμών και ακόμη πιο ολοκληρωμένων εκδοχών που αφορούν τις αποφάσεις των φορολογουμένων να συμβαδίζουν με τους ευρύτερους στόχους της κοινωνίας, όπως αντικατοπτρίζονται στη φορολογική πολιτική. (James, Alley 2004) ¹⁰¹

Μια άλλη πρόταση για την έννοια της φορολογικής συμμόρφωσης είναι ότι ο βαθμός μη συμμόρφωσης μπορεί να μετρηθεί με βάση το «φορολογικό χάσμα» (tax gap). Αυτό αντιπροσωπεύει τη διαφορά μεταξύ των πραγματικών εσόδων που εισπράχθηκαν και του ποσού που θα είχε εισπραχθεί αν υπήρχε συμμόρφωση εκατό τοις εκατό. Τίθεται επομένως το ερώτημα αν η «συμμόρφωση» αναφέρεται σε εθελοντική ή υποχρεωτική συμπεριφορά. Σύμφωνα με τους James και Alley (2004)¹⁰² *«Εάν οι φορολογούμενοι συμμορφώνονται μόνο λόγω απειλών ή παρενοχλήσεων από την φορολογική διοίκηση, αυτό δεν φαίνεται να είναι η ορθή συμμόρφωση, ακόμη και αν εισπράττονταν το εκατό τοις εκατό του φόρου σύμφωνα με την έννοια της «μη εφαρμογής» του φορολογικού χάσματος. Αντ' αυτού, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η επιτυχής φορολογική διοίκηση απαιτεί από τους φορολογούμενους να συμμορφώνονται πρόθυμα, χωρίς να χρειάζονται υπενθυμίσεις ή απειλές ή εφαρμογή νομικών ή διοικητικών κυρώσεων.»* Ως εκ τούτου, ένας πιο ενδεδειγμένος ορισμός θα μπορούσε να περιλαμβάνει τον βαθμό εθελούσιας συμμόρφωσης με τη φορολογική νομοθεσία

¹⁰¹ S. James, C. Alley (2004) - Tax Compliance, Self-Assessment and Tax Administration Σελ. 3 <https://ore.exeter.ac.uk/repository/bitstream/handle/10036/47458/james2.pdf?sequence=1>

¹⁰² S. James, C. Alley (2004) - Tax Compliance, Self-Assessment and Tax Administration Σελ. 4

και διοίκηση, η οποία μπορεί να επιτευχθεί χωρίς την πραγματική εφαρμογή μέτρων για την επιβολή της.

Τι παρακινεί όμως τα άτομα (και τις επιχειρήσεις) να συμμορφωθούν ή όχι στη πληρωμή των φόρων τους; Η κάπως διαφορετικά, τι τους παρακινεί να πληρώσουν τις νομίμως οφειλόμενες φορολογικές τους υποχρεώσεις, και κατ' αυτόν το τρόπο να συμμορφώνονται με τους νόμους και τους κανονισμούς που διέπουν την καταβολή των φόρων; Τι λέει η θεωρία για το τι παρακινεί τη φορολογική συμμόρφωση και τι δείχνουν τα εμπειρικά δεδομένα;¹⁰³

Οι διάφορες εμπειρικές μελέτες και η θεωρία για τους παράγοντες που επηρεάζουν τη φορολογική συμμόρφωση δείχνουν ότι τα άτομα ανταποκρίνονται με προβλέψιμο τρόπο σε ένα ευρύ φάσμα πολιτικών. Πιο συγκεκριμένα οι παράγοντες που επηρεάζουν την φορολογική συμμόρφωση όπως παρουσιάζονται στη βιβλιογραφία είναι οι εξής :

➤ Έλεγχοι

Υπάρχουν πολλά στοιχεία που δείχνουν ότι περισσότεροι έλεγχοι αυξάνουν τη φορολογική συμμόρφωση.^{104 105 106 107}

➤ Οι αντιλήψεις για τα ποσοστά ελέγχου επηρεάζουν τη συμμόρφωση^{108 109}
Συγκεκριμένα, τα άτομα φαίνεται ότι παραβλέπουν σημαντικά τα ποσοστά ελέγχου, συνήθως υπερβάλλοντας ως προς την (χαμηλή) πιθανότητα ελέγχου.

---

¹⁰³ Ο James Alm είναι ένας οικονομολόγος με μεγάλο ερευνητικό έργο πάνω στη φορολογική συμμόρφωση. Βλέπε *Why do people pay taxes?* (1992), *Economic and noneconomic factors in tax compliance* (1995), *Do ethics matter? Tax compliance and morality* (2011), *What Motivates Tax Compliance?* (2018) κ.α.

¹⁰⁴ J. Alm G. McClelland W. Schulz (1992) *Why do people pay taxes?*
Journal of Public Economics Volume 48, Issue 1, June 1992, Pages 21-38 Retrieved January 11, 2019 from https://www.researchgate.net/publication/4919510_Why_Do_People_Pay_Taxes

¹⁰⁵ J. Dubin (2007) *Criminal Investigation Enforcement Activities and Taxpayer Noncompliance*
Retrieved January 11, 2019 from <https://www.irs.gov/pub/irs-soi/04dubin.pdf>

¹⁰⁶ A. Mebratu (2016) *Impact of Tax Audit on Improving Taxpayers Compliance*
International Journal of Accounting Research (IJAR) Vol. 2, No. 12

¹⁰⁷ Y. Niu (2010) *Tax audit impact on voluntary compliance* Retrieved January 11, 2019 from <https://mpr.aub.uni-muenchen.de/22651/> MPRA Paper No. 22651.

¹⁰⁸ J. Alm G. McClelland W. Schulz (1992) *Why do people pay taxes?*
Journal of Public Economics Volume 48, Issue 1, June 1992, Pages 21-38

¹⁰⁹ James Alm (2018) - *What Motivates Tax Compliance?*
Journal of Economic Surveys · June 2018 Vol. 00, No. 0, pp. 1–36 DOI: 10.1111/joes.12272
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/joes.12272>

➤ Τα πρόστιμα, είτε οικονομικά είτε μη, επηρεάζουν τη συμμόρφωση, αλλά τα αποτρεπτικά τους αποτελέσματα είναι μικρά.¹¹⁰

➤ Τα θετικά κίνητρα, είτε πρόκειται για άτομα είτε για ομάδες, βελτιώνουν τη συμμόρφωση. 111

Τα εμπειρικά πειράματα δείχνουν ότι οι ανταμοιβές προς τα άτομα αυξάνουν τη συμμόρφωση, συμπεριλαμβανομένων των προγραμμάτων στα οποία ένα άτομο που αναφέρει περισσότερα έσοδα λαμβάνει περισσότερα κυβερνητικά οφέλη (π.χ. παροχές κοινωνικής ασφάλισης) ή ένα άτομο που θεωρείται ειλικρινές μπορεί να ανταμειφθεί (π.χ. λοταρία).

➤ Οι φορολογικοί συντελεστές επηρεάζουν τη συμμόρφωση.¹¹² 113

Για παράδειγμα, το ύψος των φορολογικών συντελεστών επηρεάζει την απόφαση συμμόρφωσης ενός ατόμου, με αύξηση των φορολογικών συντελεστών γενικά (αλλά όχι πάντα) να έχουν σαν αποτέλεσμα τη μείωση των εσόδων. Επιπλέον, ο φορολογικός συντελεστής ενός ατόμου συγκρίνεται με ενός άλλου δηλαδή εάν ένα άτομο πιστεύει ότι ο φορολογικός συντελεστής του είναι "πολύ υψηλός" σε σχέση με κάποιου άλλου («φορολογική ανισότητα»), τότε το άτομο αυτό θα τείνει να συμμορφώνεται λιγότερο.

➤ Το κοινωνικό και θεσμικό περιβάλλον στο οποίο ζουν τα άτομα επηρεάζει τη συμμόρφωση. 114

Το γενικό πλαίσιο μέσα στο οποίο ένα άτομο ζει έχει σημαντικές επιπτώσεις στην ατομική του συμμόρφωση. Η σημασία αυτού του συνολικού κοινωνικού και θεσμικού περιβάλλοντος ως μια εξήγηση για το τι ενθαρρύνει τη συμμόρφωση με τη φορολογία έχει καταδειχθεί πολύ σημαντική με βάση εμπειρικές έρευνες, σχετικά με τις διαφορές στη συμπεριφορά συμμόρφωσης

---

¹¹⁰ James Alm (2018) - What Motivates Tax Compliance?

Journal of Economic Surveys · June 2018 Vol. 00, No. 0, pp. 1–36 DOI: 10.1111/joes.12272

Αρχική παράθεση: (Friedland et al., 1978; Beck et al., 1991; Alm et al., 1992a, b, c).

¹¹¹ J. Alm, M. Bernasconi, S. Laury, D. Lee (2017) Culture, Compliance, and Confidentiality: Taxpayer Behavior in the United States and Italy Retrieved January 11, 2019 from

https://www.researchgate.net/publication/317330957_Culture_Compliance_and_Confidentiality_Taxpayer_Behavior_in_the_United_States_and_Italy

¹¹² J. Alm (1999) Tax Compliance and Administration

¹¹³ J. Alm (2018) - What Motivates Tax Compliance?

Journal of Economic Surveys · June 2018 Vol. 00, No. 0, pp. 1–36 DOI: 10.1111/joes.12272

Αρχική παράθεση: Spicer, M.W. and Becker, L.A. (1980) Fiscal inequity and tax compliance: An experimental approach. National Tax Journal 33(2): 171–175.

¹¹⁴ J. Alm, I. Sanchez, A. Juan (1995) Economic and Noneconomic Factors in Tax Compliance

https://www.researchgate.net/publication/4774855_Economic_and_Noneconomic_Factors_in_Tax_Compliance

σε χώρες με παρόμοια φορολογικά συστήματα (π.χ. παρόμοιοι φορολογικοί συντελεστές και ποσοστά ελέγχου αλλά διαφορετικά κοινωνικά και θεσμικά περιβάλλοντα).

- Η γνώση που έχουν (ή δεν έχουν) οι φορολογούμενοι σχετικά με το φορολογικό σύστημα επηρεάζει τη συμμόρφωση.¹¹⁵

Οι φορολογούμενοι συχνά δεν γνωρίζουν τι φόρους πρέπει να πληρώσουν, δεδομένου του πολύπλοκου και αβέβαιου φορολογικού συστήματος. Ως εκ τούτου, όλο και περισσότερο βασίζονται σε λογιστές και φοροτεχνικούς για την προετοιμασία των φόρων τους. Η αύξηση της πολυπλοκότητας οδηγεί σε μεγαλύτερη ανάγκη της χρήσης κάποιου φορολογικού ειδικού σε μεγάλο βαθμό, επειδή η έλλειψη κατανόησης των φόρων από τον φορολογούμενο τον οδηγεί να βασιστεί σε κάποιον άλλο.

- Δημογραφικά Στοιχεία¹¹⁶

Υπάρχουν συνεπείς ενδείξεις ότι η συμμόρφωση μπορεί να παρακινηθεί, ή τουλάχιστον να επηρεαστεί, από πολλές δημογραφικές μεταβλητές. Η συμμόρφωση τείνει να είναι χαμηλότερη για τα άτομα που είναι νεότερα, τα άτομα που ζουν μόνα τους, τους αυτοαπασχολούμενους και τους άντρες. Οι γυναίκες είναι πολύ λιγότερο πιθανό να συμφωνήσουν ότι δικαιολογείται η διαφθορά και η εξαπάτηση των φόρων.¹¹⁷

Μπορεί να γίνει διάκριση μεταξύ της εθελοντικής συμμόρφωσης, στην οποία οι φορολογούμενοι συμμορφώνονται με τις βασικές υποχρεώσεις τους οικειοθελώς και της επιβολή της συμμόρφωσης όπου οι φορολογούμενοι συμμορφώνονται μετά από παρέμβαση της φορολογικής αρχής. Η διάκριση αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς η επιβαλλόμενη συμμόρφωση συχνά έχει σημαντικό κόστος.¹¹⁸

---

¹¹⁵ Internal Revenue Service (2016) Tax Gap Estimates for Tax Years 2008–2010. Washington, DC: IRS Office of Research, Analysis, and Statistics. Available online at: <https://www.irs.gov/pub/newsroom/tax%20gap%20estimates%20for%202008%20through%202010.pdf>

¹¹⁶ J. Alm (2018) - What Motivates Tax Compliance? *Journal of Economic Surveys* · June 2018 Vol. 00, No. 0, pp. 1–36 DOI: 10.1111/joes.12272 Αρχική παράθεση: Alm, J., Clark, J. and Leibel, K. (2016b) Enforcement, socio-economic diversity, and tax filing compliance in the United States.

¹¹⁷ Torgler B. (2010) - Gender and public attitudes toward corruption and tax evasion Center for Research in Economics, Management and the Arts (CREMA), CESifo Munich <https://pdfs.semanticscholar.org/3417/aa976dc67d8ccbef32da88676a283ab02de8.pdf>

¹¹⁸ OECD (2014), Measures of Tax Compliance Outcomes: A Practical Guide, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264223233-en>

2.3.2. Επιβαλλόμενη φορολογική συμμόρφωση

Όπως αναφέραμε, υπάρχουν δύο κύριες προσεγγίσεις που χρησιμοποιούνται για να ενθαρρύνουν τους φορολογούμενους να συμμορφωθούν με το φορολογικό σύστημα, η επιβαλλόμενη και η εθελοντική συμμόρφωση (ή οικονομική και η συμπεριφορική προσέγγιση όπως πολλές φορές αναφέρονται στη βιβλιογραφία). Η οικονομική προσέγγιση, η οποία είναι συνήθως περιορισμένη στις κυρώσεις, μπορεί να είναι απαραίτητη για την επιβολή και τη τήρηση της φορολογικής συμμόρφωσης από τους φορολογούμενους εκείνους που διαφορετικά θα αρνούσαν να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους ως πολίτες μιας ευνομούμενης κοινωνίας.

Η επιβαλλόμενη συμμόρφωση βασίζεται στο αποτρεπτικό αποτέλεσμα των ελέγχων και των προστίμων. Οι φορολογούμενοι που συμμορφώνονται λόγω ανάγκης και όχι επιλογής καταβάλλουν φόρους μόνο όταν φοβούνται τους ελέγχους και τα πρόστιμα και επομένως πιστεύουν ότι δεν υπάρχει εναλλακτική λύση για τη συμμόρφωση. Αυτού του είδους η συμμόρφωση σχετίζεται με την ευρύτερη έννοια του εξωγενούς κινήτρου. Οι φορολογούμενοι συμμορφώνονται επειδή αυτό οδηγεί σε συγκριτικά καλύτερα οικονομικά αποτελέσματα από τη μη συμμόρφωση, δηλαδή δεν επιβάλλονται πρόστιμα. Οι «αναγκασμένοι» φορολογούμενοι αισθάνονται μεγάλη κοινωνική απόσταση μεταξύ τους και των φορολογικών αρχών και του κράτους. Κατά συνέπεια, οι αναγκασμένοι φορολογούμενοι ενδέχεται να έχουν αρνητικές στάσεις και συναισθήματα για την πληρωμή των φόρων. Μπορούν ακόμη και να καταδικάσουν το κράτος λόγω της συλλογής φόρων ως κλέφτη. Θεωρούν πως το κράτος και οι φορολογικές αρχές παίρνουν χρήματα μέσω των φόρων από τους φορολογούμενους με τη βοήθεια του εξαναγκασμού και της βίας¹¹⁹

Πως μπορεί ένας έλεγχος της φορολογικής δήλωσης του τρέχοντος έτους να επηρεάσει τη μελλοντική συμπεριφορά του φορολογούμενου ως προς την φορολογική του συμμόρφωση; Ένας φορολογούμενος μπορεί να υποθέσει ότι η πιθανότητα να υποβληθεί σε έλεγχο για δεύτερη φορά είναι χαμηλή πράγμα που σημαίνει ότι οι φορολογούμενοι είναι λιγότερο πιθανό να συμμορφωθούν στα επόμενα έτη μετά τον έλεγχο. Ή ένας φορολογούμενος μπορεί να αναθεωρήσει σχετικά με την πιθανότητα ενός ελέγχου και, ως εκ τούτου, θα είναι πιθανότερο να συμμορφωθεί στα έτη μετά τον

---

¹¹⁹ Gangl K., Hofman E., Kirchler E. (2015) - Taxpayers' Motivations Relating to Tax Compliance: Retrieved January 13, 2019 from <https://www.psych.uni-goettingen.de/de/ecosop/team/gangl/pdfs/gangl-et-al-2015-tax-motivations>

έλεγχο. Σε αυτό το πλαίσιο η έρευνα των Mazzolini, Pagani και Santoro (2016)¹²⁰ σε ένα δείγμα Ιταλών φορολογούμενων έδειξε ότι η θετική επίδραση των ελέγχων συνεχίζεται για μια περίοδο τεσσάρων ετών και ότι η συμμόρφωση με τον φορολογικό έλεγχο μετά τον έλεγχο είναι υψηλότερη όταν οι φορολογούμενοι ελέγχονται πιο έντονα.

Φυσικά, αυτό που είναι σημαντικό, είναι οι αντιλήψεις των φορολογουμένων για την πιθανότητα εντοπισμού και τιμωρίας της φοροδιαφυγής, όχι η πιθανότητα ενός ελέγχου αυτού καθ' αυτού και ένας έλεγχος μπορεί να αλλάξει τις αντιλήψεις του φορολογούμενου για το τι ο ελεγκτής γνωρίζει και μπορεί εύλογα να διαπιστώσει. Ορισμένοι φορολογούμενοι μπορεί να εντυπωσιαστούν με τις πληροφορίες και την ικανότητα του ελεγκτή και έτσι να αναθεωρήσουν προς τα πάνω τις αντιλήψεις τους, ενώ άλλοι μπορεί να συνειδητοποιήσουν ότι τουλάχιστον για ορισμένες πηγές εισοδήματος ο ελεγκτής γνωρίζει ελάχιστα ή τίποτα και δεν διαθέτει τους πόρους για να μάθει πολύ περισσότερα, και έτσι να αναθεωρήσουν την αντίληψή τους προς τα κάτω για την πιθανότητα τιμωρίας.¹²¹

Συμπερασματικά η μη φορολογική συμμόρφωση είναι ένα πολύπλοκο ζήτημα με πολλά αίτια όπως αναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Η παραδοσιακή απάντηση στη μη συμμόρφωση είναι η επιβολή κατασταλακτικών μέτρων όπως αυξημένα ποσοστά ελέγχου και η επιβολή υψηλότερων κυρώσεων τα οποία επιβεβαιωμένα επηρεάζουν την έκταση της φορολογικής συμμόρφωσης των φορολογουμένων.¹²² Ωστόσο στον αντίποδα λόγω του αυξημένου κόστους των ελέγχων, πρέπει να επιτυγχάνεται μία βέλτιστη ισορροπία μεταξύ των πληροφοριών που έχει στα χέρια της και διαχειρίζεται η φορολογική αρχή και της απόφασής της για την έκταση και το εύρος των φορολογικών ελέγχων. Για αυτό το λόγο η αποτροπή ως μέσον καταπολέμησης της φοροδιαφυγής και ενίσχυσης της φορολογικής συμμόρφωσης πρέπει να στοχεύει στην επίτευξη της εθελοντικής συμμόρφωσης και όχι στο να κυνηγάει για να τιμωρήσει τους φορολογουμένους που δεν συμμορφώνονται εθελοντικά.

---

¹²⁰ Mazzolini G., Pagani L. και Santoro A. (2016) The Effect of Audits on Tax Compliance: Evidence from Italy, Retrieved from <https://www.aiel.it/cms/cms-files/submission/all20160613160824.pdf>

¹²¹ Slemrod J. (2018) - Tax Compliance and Enforcement, National Bureau of Economic Research Retrieved February 13, 2019 from <https://www.nber.org/papers/w24799.pdf>

¹²² Devos K. (2014) - Do Penalties and Enforcement Measures Make Taxpayers More Compliant? Journal of Business and Economics, ISSN 2155-7950, Volume 5, No. 2, pp. 265-284 <https://pdfs.semanticscholar.org/8c70/21ba38e3502e57a6bd0eea2f4368f60e6b93.pdf>

Τα κατασταλτικά μέτρα για τη μείωση της φοροαποφυγής και την αύξηση της φορολογικής συμμόρφωσης, όπως οι έλεγχοι και τα πρόστιμα, μπορεί να είναι αποτελεσματικά εάν οι φορολογικές αρχές και οι φορολογούμενοι αντιλαμβάνονται ο ένας τον άλλον ως ανταγωνιστές. Αν όμως οι φορολογικές αρχές και οι φορολογούμενοι αντιλαμβάνονται ότι συνεργάζονται μεταξύ τους και επιδιώκουν παρόμοιους κοινωνικούς στόχους, οι παράγοντες όπως η γνώση των φορολογούμενων για το φορολογικό δίκαιο, η στάση τους απέναντι στις φορολογικές αρχές κλπ. (που θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο για την εθελοντική συμμόρφωση) είναι πιο σημαντικοί στη διαμόρφωση της προθυμίας των φορολογουμένων να συνεργάζονται¹²³

Η ορθή προσέγγιση κατά τη γνώμη μου περιλαμβάνει τους ελέγχους και τις ποινές ως επιπρόσθετο μέτρο των εννοιών της βελτίωσης της γνώσης του φορολογικού δικαίου από τους φορολογούμενους, της διαμόρφωσης μιας πιο θετικής στάσης απέναντι στα φορολογικά ζητήματα και της βελτίωσης των αντιλήψεων περί δικαιοσύνης. Οι έννοιες αυτές όπως θα αναφέρουμε και στα επόμενα κεφάλαια (2.3.3. Εθελοντική Συμμόρφωση) αλλά και στο 2.4.4. (Φορολογική Συνείδηση και Εκπαίδευση) μπορούν να δημιουργήσουν μια θετική στάση.

Τα προγράμματα επικοινωνίας των αρχών με τους φορολογούμενους μπορούν να καταστούν πολύ σημαντικά . Σε επίπεδο ομάδων, φυλλάδια και μαθήματα σχετικά με τη φορολογική νομοθεσία για συγκεκριμένες ομάδες (π.χ. ελεύθεροι επαγγελματίες, οικογένειες κ.λπ.) μπορούν να βελτιώσουν τις φορολογικές γνώσεις σε τομείς που έχουν ιδιαίτερη σημασία για αυτές τις συγκεκριμένες ομάδες φορολογουμένων. Σε ατομικό επίπεδο, οι εκδηλώσεις "ανοικτού τύπου" όπου οι υπάλληλοι των φορολογικών αρχών θα παρέχουν δωρεάν συμβουλές στους φορολογούμενους σχετικά με τις φορολογικές δηλώσεις τους μπορούν να βελτιώσουν τη γνώση των φορολογουμένων σχετικά με φόρους σημαντικούς για αυτούς. Επιπλέον, τέτοιες εκδηλώσεις θα οικοδομούν αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των φορολογουμένων και των φορολογικών υπαλλήλων και θα βελτιώνουν τη στάση των φορολογουμένων έναντι των φορολογικών αρχών.

---

¹²³ Kirchler E., Hoelz E., Wahl I. (2007) Enforced versus voluntary tax compliance: The "slippery slope" framework *Journal of Economic Psychology* 29 (2008) 210–225
https://econpapers.repec.org/article/eeejoepsy/v_3a29_3ay_3a2008_3ai_3a2_3ap_3a210-225.htm

Σε αυτό το πλαίσιο οι Gemmel και Ratto (2017) ¹²⁴ μελέτησαν τις επιπτώσεις της γνωστοποίησης των ποινών των ληξιπρόθεσμων φορολογικών οφειλών στους φορολογούμενους και τη σχέση τους με τη φορολογική συμμόρφωση. Ερευνήσαν τις καθυστερημένες πληρωμές φόρων επί των αγαθών και υπηρεσιών των φορολογουμένων της Νέας Ζηλανδίας, σε ένα τυχαίο δείγμα 1500 οφειλετών, με στόχο να παράσχουν αποδείξεις σχετικά με τις συνέπειες των ποινών της καθυστερημένης πληρωμής στη φορολογική συμμόρφωση και της επικοινωνίας της φορολογικής διοίκησης με τους οφειλέτες. Τα εμπειρικά αποτελέσματα της έρευνας υποδηλώνουν ότι οι διαφορές στις πληροφορίες που δίδονται στους φορολογούμενους σχετικά με ποινές και οι μειώσεις των συντελεστών των προστίμων επηρεάζουν και οι δύο τους φορολογούμενους στη πρόθεση τους για συμμόρφωση (δηλαδή να πληρώσουν τους ληξιπρόθεσμους φόρους και τα πρόστιμα) όπως προβλεπόταν. Για παράδειγμα, στους φορολογούμενους που δόθηκαν πιο συγκεκριμένες πληροφορίες σχετικά με τις κυρώσεις ήταν πιο πιθανό να συμφωνήσουν να πληρώσουν άμεσα το φορολογικό τους χρέος ή να συνάψουν συμφωνία για την καταβολή με δόσεις.

Στο ίδιο πλαίσιο και η έρευνα από το Διεθνές Κέντρο Φορολογίας και Ανάπτυξης Working Paper 57 (2017).¹²⁵ Στην έρευνα αυτή δοκιμάστηκε η διαδικασία αποστολής μηνυμάτων στους φορολογούμενους για να ενθαρρυνθούν να συμμορφωθούν οικειοθελώς, παρέχοντας πληροφορίες σχετικά με τις κυρώσεις. Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι οι επικοινωνιακές στρατηγικές που στοχεύουν στην ενημέρωση των φορολογουμένων μπορεί να είναι αποτελεσματικές στην αύξηση της φορολογικής συμμόρφωσης.

---

¹²⁴ Gemmel N., Ratto M. (2017) - The Effects of Penalty Information on Tax Compliance: Evidence from a New Zealand Field Experiment Retrieved January 18, 2019 from https://www.victoria.ac.nz/__data/assets/pdf_file/0020/1010738/WP_03_2017_The_Effects_of_Penalty_Information_on_Tax_Compliance_Evidence_from_a_NZ_Field_Experiment.pdf

¹²⁵ ICTD Working Paper 57 (2016) - The Carrot and the Stick: Evidence on Voluntary Tax Compliance from a Pilot Field Experiment Retrieved February 13, 2019 from https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/123456789/12798/ATAF_ICTD_WP57.pdf

2.3.3. Εθελοντική φορολογική συμμόρφωση

Το εθελοντικό κίνητρο για την πληρωμή των φόρων βασίζεται σε θετική αμοιβαιότητα.¹²⁶ Ο φορολογικός νόμος τηρείται και οι φορολογικές αρχές θεωρούνται ως φορείς παροχής υπηρεσιών οι οποίες θα πρέπει να βοηθήσουν τους φορολογούμενους να συμμορφωθούν με το νόμο. Οι φορολογούμενοι με τη σειρά τους ανταποδίδουν και έχουν εθελοντική στάση στο να πληρώνουν τους φόρους τους χωρίς την ανάγκη επιβολής. Ωστόσο, το εθελοντικό κίνητρο δεν αποτελεί πραγματικό εγγενές κίνητρο για συμμόρφωση. Οι φορολογούμενοι δεν εκτιμούν το ίδιο το φορολογικό σύστημα, αλλά δέχονται την αναγκαιότητά του, και συνθηκολογούν. Το εθελοντικό κίνητρο αντικατοπτρίζει την άποψη ότι οι φορολογούμενοι συμμορφώνονται λόγω του νόμου και των φορολογικών αρχών οι οποίες εισπράττουν φόρους στο πλαίσιο ενός γραφειοκρατικού συστήματος. Οι φόροι καταβάλλονται οικειοθελώς επειδή αυτό είναι ευκολότερο από το να τους αποφύγουμε. Παρόλα αυτά, οι φορολογούμενοι με εθελούσιο κίνητρο ενδιαφέρονται να φοροαποφύγουν και να μειώσουν τις πληρωμές τους μέσα στο ισχύον νομικό πλαίσιο.

Η βελτίωση της εθελοντικής συμμόρφωσης των φορολογουμένων αποτελεί θεμελιώδες ζητούμενο για τους φοροεισπρακτικούς μηχανισμούς. Αυτό μπορεί να μετρηθεί αντικειμενικά από το αν οι φορολογούμενοι συμμορφώνονται οικειοθελώς με τις υποχρεώσεις τους. Ενώ οι ειδικές υποχρεώσεις των φορολογουμένων ποικίλλουν από το ένα φορολογικό καθεστώς στο άλλο και από τη μια φορολογική αρχή στην άλλη, αυτές οι τέσσερις καθολικές κατηγορίες υποχρεώσεων είναι πιθανό να υπάρχουν για όλους σχεδόν τους φορολογούμενους (OECD 2014)¹²⁷

Οι φορολογούμενοι θα πρέπει :

1. Να εγγραφούν στο μητρώο της φορολογικής αρχής
2. Να υποβάλουν τις φορολογικές τους δηλώσεις έγκαιρα.
3. Να υποβάλλουν σωστά τις φορολογικές τους υποχρεώσεις και
4. Να πληρώνουν τους φόρους έγκαιρα.

---

¹²⁶ Gangl K., Hofman E., Kirchler E. (2015) - Taxpayers' Motivations Relating to Tax Compliance: Retrieved January 13, 2019 from <https://www.psych.uni-goettingen.de/de/ecosop/team/gangl/pdfs/gangl-et-al-2015-tax-motivations>

¹²⁷ OECD (2014), Measures of Tax Compliance Outcomes: A Practical Guide, OECD Publishing. <http://taxwatch.org.au/wp-content/uploads/2014/10/Measures-of-tax-compliance-outcomes.pdf>

Οι περισσότεροι οργανισμοί εσόδων έχουν καθιερώσει δείκτες για ορισμένους ή για όλους τους παραπάνω τομείς των υποχρεώσεων των φορολογουμένων. Η μέτρηση των τεσσάρων αυτών τομέων των φορολογικών υποχρεώσεων μετρά άμεσα το κατά πόσον οι φορολογούμενοι συμμορφώνονται οικειοθελώς με τις βασικές φορολογικές υποχρεώσεις τους.

Κατά την εθελοντική φορολογική συμμόρφωση υπάρχει εθελοντική προθυμία του φορολογούμενου να ενεργεί σύμφωνα με το πνεύμα, καθώς και το γράμμα του φορολογικού νόμου. Τα άτομα δεν είναι απλά ατομιστές, δεν συμπεριφέρονται εγωιστικά για να μεγιστοποιήσουν την χρησιμότητά τους μέσω της αποφυγής των φόρων. Η επιτυχία εξαρτάται από τη συνεργασία. Τα άτομα που κατανοούν πως σε μια κοινωνία δεν είναι απλά ανεξάρτητα αλλά αλληλοεπιδρούν με άλλα ανθρώπινα όντα σύμφωνα με διαφορετικές συμπεριφορές, πεποιθήσεις, κανόνες και ρόλους. Οι κοινωνιολογικές μελέτες, έχουν εντοπίσει έναν αριθμό πιθανών επεξηγηματικών παραγόντων, όπως η κοινωνική υποστήριξη, η κοινωνική επιρροή, οι συμπεριφορές και ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά όπως η ηλικία, το φύλο, η φυλή και η κουλτούρα.¹²⁸ Η ψυχολογία ενίσχυσε αυτή την προσέγγιση και δημιούργησε ακόμη και τον ξεχωριστό κλάδο της «δημοσιονομικής ψυχολογίας»¹²⁹. Οι στάσεις απέναντι στην κυβέρνηση και τις αρχές εσόδων είναι σημαντικές, όπως και οι αντιλήψεις για την ισότητα. Η εθελοντική συμμόρφωση εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την αντίληψη των ανθρώπων για την ποιότητα και την ανταπόκριση του κράτους. Οι πολίτες είναι πιο πιθανό να συμμορφωθούν με τους φορολογικούς νόμους εάν αποδέχονται το κράτος ως νόμιμο και αξιόπιστο.¹³⁰

Πολλές σύγχρονες κυβερνήσεις βρίσκουν τη προσέγγιση της εθελοντικής συμμόρφωσης που επιδιώκει να δημιουργήσει μια κουλτούρα στην οποία οι φορολογούμενοι αισθάνονται ότι η φορολογική αρχή είναι με το μέρος τους, πιο καρποφόρα. Η ενθάρρυνση της εθελοντικής συμμόρφωσης δεν οδηγεί απλώς σε υψηλότερο ποσοστό είσπραξης του φόρου εγκαίρως. Μειώνει επίσης το κόστος της φορολογικής αρχής για είσπραξη των εσόδων, δεδομένου ότι δαπανά λιγότερο χρόνο και προϋπολογισμό για τους ελέγχους και την επιβολή προστίμων.

---

¹²⁸ S. James, C. Alley (2004) - Tax Compliance, Self-Assessment and Tax Administration Αρχική παράθεση (Meier & Johnson 1977 και Milliron, 1986).

¹²⁹ Lewis A. (1982) - The social psychology of taxation <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.2044-8309.1982.tb00523.x>

¹³⁰ Cui W. (2016) - Promoting voluntary tax compliance and accountable public spending https://www.unescap.org/sites/default/files/Topic%206.%20Cui%20Wei_0.pdf

Σύμφωνα με τους Eva Hofmann, Erik Hoelzl, and Erich Kirchler (2014)¹³¹ υπάρχουν κάποιες προϋποθέσεις για την εθελοντική φορολογική συμμόρφωση. Αυτές είναι η γνώση και αξιολόγηση της φορολογίας από τους φορολογούμενους, τα κοινωνικά πρότυπα, η ύπαρξη δικαιοσύνης και κινήτρου για συνεργασία.

Η φορολογία είναι σύνθετη έννοια γεμάτη με αρκετούς όρους. Η πλειοψηφία των φορολογουμένων δεν κατανοεί σωστά το φορολογικό δίκαιο και, ως εκ τούτου, παραπονείται ότι έχει κακές γνώσεις όσον αφορά την φορολογία.¹³² Η έρευνα των Machogu C. και Amayi J. (2013)¹³³ για την επιρροή της εκπαίδευσης πάνω στην εθελοντική φορολογική συμμόρφωση κατέδειξε ότι τα 9/10 των ερωτηθέντων συμφώνησαν ότι μέσω της εκπαίδευσης στη φορολογία κατανόησαν και έμαθαν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους ως φορολογούμενοι. (Περισσότερα για την εκπαίδευση στο κεφάλαιο 2.4.5.)

Τα κοινωνικά πρότυπα ή κίνητρα είναι οι άγραφοι κανόνες συμπεριφοράς που θεωρούνται αποδεκτοί σε μια ομάδα ή κοινωνία. Οι κανόνες λειτουργούν για την παροχή τάξης και προβλεψιμότητας της κοινωνίας. Οι άνθρωποι θέλουν την έγκριση, θέλουν να ανήκουν, και εκείνοι που δεν ακολουθούν τους κανόνες θα αποδοκιμαστούν από τους άλλους ή μπορεί ακόμη και να εξοστρακιστούν από την ομάδα.¹³⁴ Η έρευνα σχετικά με τη φορολογική συμπεριφορά έχει αναφέρει δεοντολογικά πρότυπα όπως προσωπικούς κανόνες και κοινωνικούς κανόνες. Οι προσωπικοί κανόνες περιλαμβάνουν παράγοντες προσωπικότητας, ηθικής λογικής, αξίες, θρησκευτικές πεποιθήσεις κλπ. Οι φορολογούμενοι με ισχυρές αξίες συνεργασίας, οι οποίοι αντιμετωπίζουν την ντροπή και την ενοχή σε περίπτωση παραβίασης των κοινωνικών προτύπων, είναι πιο συμμορφωμένοι φορολογικά σε σχέση με τους φορολογούμενους που δεν αντιμετωπίζουν αυτά τα συναισθήματα.

---

¹³¹ Hofmann E., Hoelzl E., and Kirchler E. (2014) - Preconditions of Voluntary Tax Compliance: Knowledge and Evaluation of Taxation, Norms, Fairness, and Motivation to Cooperate Retrieved January 28, 2019 from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3303158/>

¹³² Αρχική παράθεση: Roberts M, Hite P. Progressive taxation, fairness and compliance (1994) P.27-47

¹³³ Machogu C., Amayi J. (2013) - The Effect of Taxpayer Education on Voluntary Tax Compliance International Journal of Marketing, Financial Services & Management Research ISSN 2277-3622 Vol.2, Retrieved January 28, 2019 from <http://indianresearchjournals.com/pdf/IJMFSMR/2013/August/2.pdf>

¹³⁴ Ορισμός κοινά αποδεκτών κανόνων συμπεριφοράς ή κοινωνικών προτύπων Social Norm Definition <https://examples.yourdictionary.com/social-norm-examples.html>

Σε γενικές γραμμές, εμπειρικές μελέτες δείχνουν ότι οι αλτρουιστικές πεποιθήσεις και οι κοινοτικές αξίες προωθούν τη φορολογική συμμόρφωση¹³⁵ Οι κοινωνικοί κανόνες της φορολογικής συμπεριφοράς αντικατοπτρίζονται εν μέρει σε αυτό που ονομάζουμε φορολογικό ηθικό ή φορολογική κουλτούρα. Το φορολογικό ηθικό ορίζεται ως η συνολική συμπεριφορά μιας ομάδας ή ενός πληθυσμού για τη συμμόρφωση με τη φορολογική νομοθεσία (Schmölders, 1960)¹³⁶. Το φορολογικό ηθικό συνδέεται με την κινητήρια έννοια του πολιτικού καθήκοντος: τα άτομα δεν κινούνται μόνο με γνώμονα τη μεγιστοποίηση της δικής τους ευημερίας αλλά και με ένα συναίσθημα ευθύνης προς την κοινωνία. (Περισσότερα στο κεφάλαιο 2.4. Φορολογική Κουλτούρα αλλά και στο 3. Μεθοδολογία Έρευνας)

Η τρίτη προϋπόθεση για την εθελοντική συμμόρφωση των φορολογουμένων σύμφωνα με τους Hofmann k.a. (2014) είναι η δικαιοσύνη. Η αντίληψη για τη δικαιοσύνη της φορολογίας έχει διαπιστωθεί ότι συνάδει με τη συμμόρφωση.¹³⁷ Η δικαιοσύνη συνδέεται με την αντιληπτή ισορροπία των καταβληθέντων φόρων και των δημόσιων αγαθών που εισπράττονται, καθώς και με την αντιληπτή δικαιοσύνη των διαδικασιών και των συνεπειών της παραβίασης των κανόνων.

Η τέταρτη προϋπόθεση σύμφωνα με τους Hofmann k.a. (2014) είναι οι κινητήριες στάσεις των φορολογουμένων, ατομικών ή ομαδικών που επηρεάζονται από τον συνδυασμό όλων των προηγούμενων, δηλαδή γνώσεων πάνω στη φορολογία, κοινωνικά αποδεκτών πεποιθήσεων και αξιολογήσεων φορολογικών ζητημάτων και τις αντιλήψεις περί δικαιοσύνης. Ενσωματώνουν τις πεποιθήσεις, τις εκτιμήσεις και τις προσδοκίες των φορολογουμένων σχετικά με τις φορολογικές αρχές και τις δραστηριότητες των φορολογουμένων που απορρέουν από αυτές τις πεποιθήσεις, αξιολογήσεις και προσδοκίες. Σε επίπεδο ομάδας και κοινωνίας, οι κινητήριες στάσεις οδηγούν σε θετική φορολογική κουλτούρα και αυξημένη αίσθηση καθήκοντος προς τα κοινά, ενώ σε ατομικό επίπεδο, κατευθύνουν τη φορολογική συμμόρφωση.

---

¹³⁵ Αρχική παράθεση : Braithwaite V. Dancing with tax authorities: Motivational postures and non-compliant actions Taxing democracy. Understanding tax avoidance and tax evasion. Ashgate; Aldershot, UK: 2003a. pp. 15–39.

¹³⁶ Αρχική παράθεση: Schmolders G. Das Irrationale in der öffentlichen Finanzwirtschaft. Suhrkamp; Frankfurt am Main, D: 1960.

¹³⁷ Αρχική παράθεση: Kirchler E (2007). The economic psychology of tax behaviour. Cambridge University Press Ney York ISBN 978-0-521-87674-2

Η έρευνα της Microsoft με την PwC (2017) ¹³⁸ έχει δείξει ότι η τεχνολογία μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη δημιουργία μιας κουλτούρας εμπιστοσύνης και συνεργασίας μεταξύ φορολογικών αρχών και φορολογουμένων που οδηγεί σε εθελοντική συμμόρφωση. Οι τέσσερις τεχνολογίες που μπορούν να βοηθήσουν τους φορολογούμενους και τις φορολογικές αρχές να εργάζονται πιο παραγωγικά μεταξύ τους σύμφωνα με την έρευνα είναι οι εξής:

-Cloud Services – Υπηρεσίες στο «σύννεφο»: Αυτό είναι το πρώτο βήμα για πολλές φορολογικές αρχές που επιθυμούν να είναι πάντα διαθέσιμες. Προσφέροντας υπηρεσίες υποστήριξης στο σύννεφο σημαίνει ότι οι πολίτες έχουν πάντα κάπου να βρουν συμβουλές, να υποβάλλουν δηλώσεις και να κάνουν πληρωμές. Λόγω της επεκτασιμότητας της υποδομής του «σύννεφου», οι υπηρεσίες δεν θα «πέσουν» ποτέ - ακόμα και σε περιόδους μέγιστου φόρτου, όπως είναι οι περίοδοι υποβολής δηλώσεων.

-Εργαλεία συνεργασίας: Όταν οι φορολογικοί υπάλληλοι μπορούν εύκολα να συνεργαστούν και να βρουν τις πληροφορίες που χρειάζονται, οι υποθέσεις των φορολογουμένων μπορούν να επιλυθούν ταχύτερα. Οι υπάλληλοι μπορούν να χρησιμοποιούν εργαλεία διαδικτυακής παραγωγικότητας για να εργάζονται πιο έξυπνα και να είναι περισσότερο ενημερωμένοι και παραγωγικοί όταν συναντώνται με τους φορολογούμενους.

-Αυτοματοποίηση επιχειρησιακών διαδικασιών: Τα φορολογικά έντυπα που είναι σε χάρτινη μορφή μπορεί να είναι δυσκολονόητα. Η έγχυση έξυπνων ηλεκτρονικών εντύπων με τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να βοηθήσει - με τη δυναμική αναμόρφωση της φόρμας με βάση τις πληροφορίες που εισάγει ο φορολογούμενος ή με τη συμπλήρωση της φόρμας με προϋπάρχουσες πληροφορίες για εξοικονόμηση χρόνου.

- Γνωστικές υπηρεσίες: Οι φορολογικές αρχές μπορούν να χρησιμοποιούν γνωστικές υπηρεσίες όπως chatbots και φωνητικούς βοηθούς για να διευκολύνουν τους φορολογούμενους να πλοηγήθουν στις υπηρεσίες και να βρίσκουν τις πληροφορίες που χρειάζονται. Η Αυστραλιανή Υπηρεσία Φορολογίας, για παράδειγμα, εισήγαγε τον «Alex», έναν εικονικό βοηθό που μπορεί να βοηθήσει απαντώντας σε γενικές ερωτήσεις από πολίτες και επιχειρήσεις.

---

¹³⁸ Microsoft, PwC (2017) - Digital Transformation of Tax Administration
<https://www.pwc.nl/nl/assets/documents/pwc-digital-transformation-tax-oct2017.pdf>

2.3.4. Επιβαλλόμενη έναντι εθελούσιας φορολογικής συμμόρφωσης

Οι Kirchler , Hoelz και Wahl (2007)¹³⁹ πρότειναν ένα πλαίσιο φορολογικής συμμόρφωσης, στο οποίο τόσο η εξουσία των φορολογικών αρχών όσο και η εμπιστοσύνη στις φορολογικές αρχές αποτελούν κατάλληλες διαστάσεις για την κατανόηση της αναγκαστικής και της εθελοντικής συμμόρφωσης καθώς λαμβάνονται υπόψη οι δυναμικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ εξουσίας και εμπιστοσύνης.

Το "Slippery Slope Framework" ή πλαίσιο «ολισθηρής κλίσης» όπως ονόμασαν το πλαίσιο αυτό υποθέτει ότι η φορολογική συμμόρφωση ενός ατόμου καθορίζεται τόσο από τη δύναμη της φορολογικής αρχής όσο και από την αξιοπιστία της και την εμπιστοσύνη που έχουν σε αυτή οι φορολογούμενοι και ότι οι δύο διαστάσεις αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους.

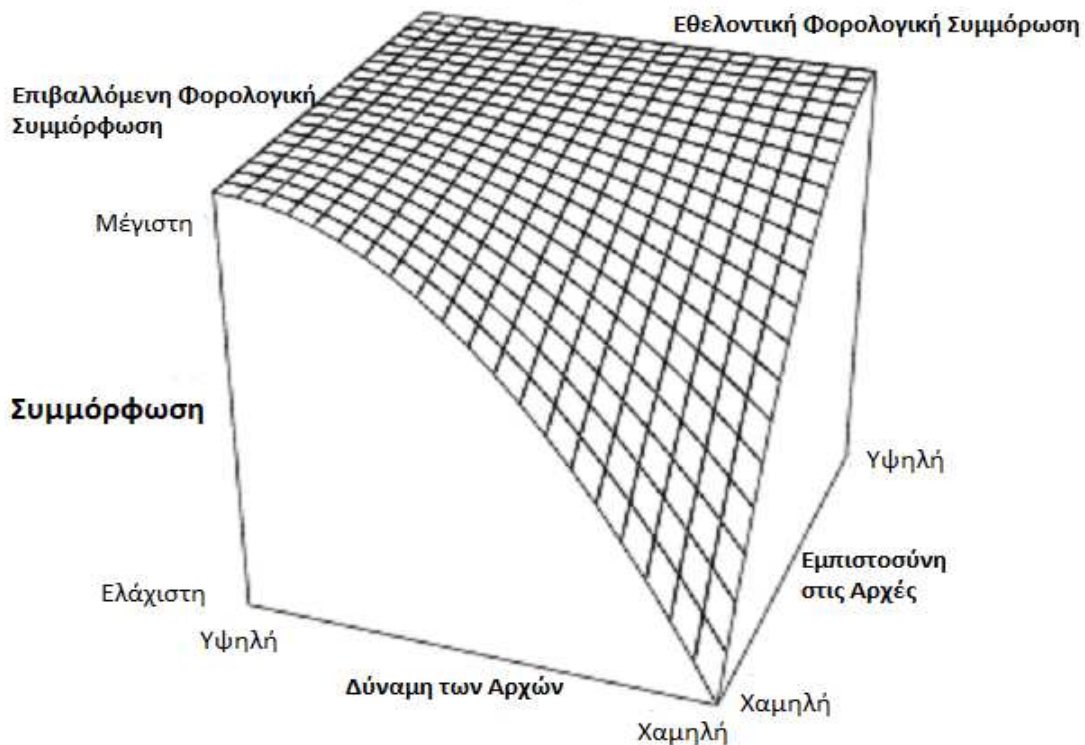
Η δύναμη της φορολογικής αρχής αντιπροσωπεύεται από μέσα αποτροπής όπως οι έλεγχοι και τα πρόστιμα. Η εμπιστοσύνη εξαρτάται κυρίως από τον τρόπο με τον οποίο οι αρχές προσεγγίζουν τους φορολογούμενους: εάν αποπνέουν αξιοπιστία, τα άτομα είναι πιο πιθανό να εκλαμβάνουν την εμπιστοσύνη αυτή, η οποία εκφράζεται μέσω της φορολογικής συμμόρφωσης. Οι αρχές μπορούν να εξασφαλίσουν υψηλή ή ακόμη και πλήρη συμμόρφωση με τη φορολογία, στηριζόμενες αποκλειστικά σε έναν από τους δύο παράγοντες την εμπιστοσύνη ή τη δύναμη τους.¹⁴⁰

Έγινε η υπόθεση ότι η φορολογική συμμόρφωση μπορεί να επιτευχθεί μέσω της αύξησης των επιπέδων της δύναμης των αρχών και της εμπιστοσύνης στις αρχές. Ωστόσο, η προκύπτουσα συμμόρφωση επιβάλλεται στην πρώτη περίπτωση ενώ στη δεύτερη περίπτωση είναι εθελοντική. Η επίδραση των αλλαγών σε μία διάσταση θεωρείται ότι εξαρτάται από το επίπεδο της άλλης διάστασης, με αποτέλεσμα το σχηματισμένο σχήμα που απεικονίζεται στο διάγραμμα 2.2. παρακάτω το οποίο δείχνει το προτεινόμενο πλαίσιο «ολισθηρής κλίσης» γραφικά σε τρισδιάστατο χώρο με την εξουσία των αρχών, την εμπιστοσύνη στις αρχές και τη φορολογική συμμόρφωση ως διαστάσεις.

¹³⁹ Kirchler E., Hoelz E., Wahl I. (2007) Enforced versus voluntary tax compliance: The "slippery slope" framework *Journal of Economic Psychology* 29 (2008) 210–225

¹⁴⁰ Tsikas S. (2017) - Enforce tax compliance, but cautiously: The role of trust in authorities and power of authorities <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/172843/1/dp-589.pdf>

Διάγραμμα 2.2. Επιβαλλόμενη και Εθελοντική Συμμόρφωση

Πηγή: Επεξεργασία από Kirchler E., Hoelz E., Wahl I. (2007) Enforced versus voluntary tax compliance: The “slippery slope” framework *Journal of Economic Psychology* 29 (2008) 210–225

Σε περιπτώσεις όπου η εμπιστοσύνη στις αρχές είναι χαμηλή και η δύναμη των αρχών είναι χαμηλή, είναι πιθανό οι πολίτες να επιδιώξουν να μεγιστοποιήσουν τα ατομικά τους οφέλη αποφεύγοντας τους φόρους, περιορίζοντας τη συμμόρφωση. Μετακινούμενοι κατά μήκος της διάστασης της δύναμης των αρχών κάτω από συνθήκες χαμηλής εμπιστοσύνης, η συμμόρφωση αυξάνεται με τη δύναμη των αρχών να αυξάνουν τους ελέγχους και τις πιθανότητες ανίχνευσης και να επιβάλλουν σοβαρά πρόστιμα. Οι φορολογούμενοι έχουν λιγότερα κίνητρα να φοροδιαφύγουν, διότι το αναμενόμενο αποτέλεσμα της μη συμμόρφωσης είναι κάτω από το αναμενόμενο αποτέλεσμα της συμμόρφωσης. Η αύξηση της δύναμης των αρχών είναι πιθανό να οδηγήσει σε επιβαλλόμενη συμμόρφωση. Μετακινούμενοι από την μπροστινή γωνία κατά μήκος του δεξιού άκρου, κατά μήκος της διάστασης εμπιστοσύνης στις αρχές κάτω από συνθήκες χαμηλής δύναμης των αρχών, η συμμόρφωση αυξάνεται με το βαθμό εμπιστοσύνης. Η αύξηση της εμπιστοσύνης ενδέχεται να οδηγήσει σε εθελοντική συμμόρφωση. Η υψηλή συμμόρφωση μπορεί να προκύψει τόσο υπό συνθήκες ισχυρής δύναμης των αρχών, όσο και υπό συνθήκες ισχυρής εμπιστοσύνης

στις αρχές. Ωστόσο, οι λόγοι που οδηγούν στη συμμόρφωση διαφέρουν και υπάρχει ποιοτική διαφορά μεταξύ της επιβαλλόμενης και της εθελοντικής συμμόρφωσης. Οι διαστάσεις της δύναμης και της εμπιστοσύνης αλληλοεπηρεάζονται. Αλλαγές στην εμπιστοσύνη στις αρχές έχουν μεγαλύτερη σημασία όταν η δύναμη των αρχών είναι χαμηλή. Ωστόσο, όταν η δύναμη των αρχών είναι στο μέγιστο, οι αλλαγές στην εμπιστοσύνη είναι αμελητέες, επειδή οι αρχές μπορούν να επιβάλουν τη μέγιστη συμμόρφωση. Αντιστρόφως, οι διακυμάνσεις της δύναμης των αρχών έχουν μεγαλύτερη σημασία όταν η εμπιστοσύνη είναι χαμηλή. Ωστόσο, όταν η εμπιστοσύνη είναι στο μέγιστο, οι διακυμάνσεις της δύναμης δεν έχουν σημασία επειδή οι πολίτες συνεισφέρουν το μερίδιό τους ούτως ή άλλως.

Ο ολισθηρός χαρακτήρας του πλαισίου γίνεται πιο ορατός σε σχετικά χαμηλά επίπεδα εμπιστοσύνης και δύναμης. Σε ένα τέτοιο σενάριο, ακόμη και μικρές μειώσεις σε μία ή και στις δύο διαστάσεις μπορεί να έχουν σε μεγάλο βαθμό αρνητική επίδραση στη φορολογική συμμόρφωση. Όταν η εμπιστοσύνη, η εξουσία ή και τα δύο είναι υψηλά, προκύπτει μια αρκετά σταθερή ισορροπία φορολογικής συμμόρφωσης.

Οι Fisher και Schneider (2009)¹⁴¹ εξέτασαν κατά πόσο η υψηλότερη εμπιστοσύνη στις αρχές και η υψηλότερη δύναμη των αρχών συσχετίζονταν θετικά με έναν δείκτη φορολογικής συμμόρφωσης και αν η εμπιστοσύνη και η ισχύς είχαν κάποια από κοινού επιρροή σε αυτό. Διαπίστωσαν ότι τα φορολογικά αποτελέσματα που προκαλούν τόσο η εξουσία της φορολογικής αρχής για την αποτελεσματική επιβολή των φορολογικών νόμων όσο και η «εμπιστοσύνη» των ανθρώπων στις φορολογικές διοικήσεις αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους. Ωστόσο, δεν βρήκαν ικανοποιητικά στοιχεία που να υποστηρίζουν ότι η καλύτερη εκπαίδευση ή περισσότερα πολιτικά δικαιώματα οδηγούν σε ισχυρότερες αλληλεπιδράσεις μεταξύ της διάστασης της εμπιστοσύνης στις αρχές και της διάστασης της δύναμης της φορολογικής αρχής.

---

¹⁴¹ Fisher J., Schneider F. (2009) - The puzzle of tax compliance revisited: testing the 'slippery slope' hypothesis for trust and power against field data. Retrieved January 23, 2019 from https://www.researchgate.net/publication/228979338_The_puzzle_of_tax_compliance_revisited_testing_the_'slippery_slope'hypothesis_for_trust_and_power_against_field_data

Οι Ruiu και Lisi (2011)¹⁴² βασίζονται στις ίδιες μεταβλητές για την εμπιστοσύνη στις αρχές και την δύναμη των αρχών όπως οι Fischer και Schneider (2009). Ωστόσο, ερεύνησαν τη φορολογική συμμόρφωση σε σχέση με τις εκτιμήσεις για τις σκιάδεις οικονομίες. Διαπίστωσαν ότι οι αυξήσεις στην εξουσία καθώς και στην εμπιστοσύνη σχετίζονται με μια μικρότερη σκιάδη οικονομία, με την επιρροή της εμπιστοσύνης στις φορολογικές αρχές να ασκεί μεγαλύτερη επίδραση στην παραοικονομία από ότι η δύναμη των φορολογικών αρχών.

Οι Muehlbacher, Kirchler, Schwarzenberger. (2011)¹⁴³ έδωσαν συνέχεια στην έρευνα των Kirchler, Hoelz και Wahl (2007). Χρησιμοποιώντας ένα μεγάλο σύνολο δεδομένων 3.071 φορολογουμένων από την Αυστρία, το Ηνωμένο Βασίλειο και την Τσεχική Δημοκρατία, επιβεβαίωσαν τις υποθέσεις των Kirchler κα. (2007) ότι η εθελοντική συμμόρφωση εξαρτάται κυρίως από την εμπιστοσύνη στις αρχές, ενώ η επιβαλλόμενη συμμόρφωση εξαρτάται από την εξουσία που αποδίδεται στις αρχές. Επιπλέον, ενώ η εθελοντική συμμόρφωση φαίνεται να συνδέεται θετικά με την ηλικία και την εκπαίδευση, η επιβαλλόμενη συμμόρφωση συνδέεται αρνητικά με την εκπαίδευση.

Για να αλλάξει τα κίνητρα των φορολογουμένων, το «πλαίσιο ολισθηρής κλίσης» προτείνει την εφαρμογή ενός εξατομικευμένου συνδυασμού ελέγχων και προστίμων και δίκαιων διαδικασιών, υπηρεσιών πληροφόρησης κλπ. Οι φορολογικές αρχές θα πρέπει να εφαρμόζουν καταναγκαστικούς ελέγχους και πρόστιμα με νόμιμο και δίκαιο τρόπο ώστε να εξαναγκαστούν οι φορολογούμενοι να αλλάξουν το κίνητρό τους σε εθελοντική συμμόρφωση. Οι φορολογικές αρχές θα πρέπει να αποφεύγουν τους αναγκαστικούς ελέγχους και τα πρόστιμα για τους εθελοντικά δεσμευμένους φορολογούμενους και θα πρέπει να επικεντρωθούν σε διαδικασίες παροχής υπηρεσιών για να διατηρήσουν και να προωθήσουν τα θετικά κίνητρα αυτών των φορολογουμένων (Gangl, Hofmann, Kirchler 2015)¹⁴⁴

---

¹⁴² Ruiu G., Lisi G. (2011) Tax Morale, Slippery-Slope Framework and Tax Compliance: A Cross-section Analysis. Retrieved January 23, 2019 from https://www.researchgate.net/publication/254401342_Tax_Morale_Slippery-Slope_Framework_and_Tax_Compliance_A_Cross-section_Analysis

¹⁴³ Muehlbacher S., Kirchler E., Schwarzenberger H. (2011) - Voluntary versus enforced tax compliance: empirical evidence for the "slippery slope" framework. Retrieved January 23, 2019 from https://www.researchgate.net/publication/226309777_Voluntary_versus_enforced_tax_compliance_Empirical_evidence_for_the_slippery_slope_framework

¹⁴⁴ Gangl K., Hofmann E. Kirchler E. (2015) - Taxpayers' Motivations Relating to Tax Compliance <https://www.psych.uni-goettingen.de/de/ecosop/team/gangl/pdfs/gangl-et-al-2015-tax-motivations>

2.4. Φορολογική Συνείδηση

2.4.1. Ορισμός φορολογικής συνείδησης

Η φορολογική συνείδηση ή φορολογική ηθική είναι η διάθεση του πολίτη να σηκώσει το φορολογικό βάρος που του αποδίδει η πολιτεία. Η διάθεση αυτή προσδιορίζεται από τα εξής κίνητρα: ανταποδοτικότητα, προσωπικό όφελος, κοινωνικές επιρροές, κουλτούρα και προσδοκίες (π.χ. για έλεγχο). Όσο πιο ευτελής και κατακριτέα είναι η πράξη φοροδιαφυγής στη συνείδηση του ατόμου τόσο υψηλότερος είναι ο βαθμός της φορολογικής του ηθικής.

Σύμφωνα με τους Torgler και Schneider (2007)¹⁴⁵ η φορολογική συνείδηση, σε αντίθεση με τη φοροδιαφυγή, μετράει όχι την ατομική συμπεριφορά αλλά την ατομική στάση. Η φορολογική συνείδηση ορίζεται ως *«μια ηθική υποχρέωση για την πληρωμή των φόρων, μια πίστη στην συμβολή στην κοινωνία με την καταβολή των φόρων.»* Η φορολογική συνείδηση είναι επίσης στενά συνδεδεμένη με αυτό που ονομάζεται ηθική των φορολογουμένων (tax ethics), δηλαδή τους κανόνες συμπεριφοράς που διέπουν τους πολίτες ως φορολογούμενους στη σχέση τους με την κυβέρνηση.

Συχνά υπάρχει παρεξήγηση για τη φορολογική συνείδηση διότι, σε μεγάλο βαθμό, εξομοιώνεται με τη φορολογική συμμόρφωση. Αλλά ενώ η πρώτη είναι μια ηθική στάση, η δεύτερη όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο είναι συγκεκριμένη συμπεριφορά, ο φορολογούμενος επιλέγει να συμμορφωθεί ή όχι επηρεασμένος από τους παράγοντες που επηρεάζουν την φορολογική συμμόρφωση που παρουσιάσαμε παραπάνω επομένως οι δύο έννοιες δεν συμπίπτουν απαραίτητα.

Η φορολογική συνείδηση ερευνά το ερώτημα σε ποιο βαθμό οι πολίτες θεωρούν ως ηθικό καθήκον τους να πληρώνουν φόρους. Θεωρώντας το ως ηθικό καθήκον, υποτίθεται ότι υπάρχουν βάσιμοι λόγοι για να καταβληθούν φόροι εκτός από το ότι είναι υποχρεωτικό βάσει νόμου. (Kirchgässner 2011)¹⁴⁶

---

¹⁴⁵ Torgler B., Schneider F. (2007) The Impact of Tax Morale and Institutional Quality on the Shadow Economy IZA DP No. 2541 Retrieved January 13, 2019 from <http://ftp.iza.org/dp2541.pdf>

¹⁴⁶ Kirchgässner G. (2011) - Tax Morale, Tax Evasion, and the Shadow Economy Retrieved February 25, 2019 from https://www.researchgate.net/publication/254455507_Tax_Morale_Tax_Evasion_and_the_Shadow_Economy

2.4.2. Παράγοντες επηρεασμού της φορολογικής συνείδησης

Όπως αναφέραμε και σε προηγούμενα κεφάλαια οι φόροι είναι η τιμή για τα αγαθά και τις υπηρεσίες που παρέχει η κυβέρνηση. Η σχετική ερώτηση για την ηθική αξιολόγηση των φόρων είναι αν η τιμή αυτή αντιστοιχεί στην αξία αυτών των υπηρεσιών, δηλαδή αν θεωρείται δίκαιη υπό αυτή την έννοια. Βάσει αυτών, η πληρωμή των φόρων είναι ηθικά αιτιολογημένη και ως εκ τούτου ηθικό καθήκον των φορολογουμένων, μόνο εφόσον οι υπηρεσίες αυτές παρέχονται δημόσια και αποτελεσματικά ώστε να καλύπτουν τη ζήτηση για αυτές από τους πολίτες. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, η φοροδιαφυγή παραβιάζει τη σχέση κυβέρνησης και πολιτών και μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι ηθικά παρόμοια με την κλοπή. Από την άλλη πλευρά, εάν οι συνθήκες που αναφέραμε παραπάνω δεν καλύπτονται, η επιβολή φόρων μπορεί να θεωρηθεί από τους πολίτες ως κλοπή της περιουσίας τους. Παρόμοιες εκτιμήσεις μπορούν επίσης να γίνουν όσον αφορά την έννοια του «δίκαιου φορολογικού συστήματος». Στη βιβλιογραφία « η (αντιληπτή) δικαιοσύνη της φορολογίας έχει έντονες επιπτώσεις στη συμπεριφορά των ανθρώπων.» (Vilhanto 2003)¹⁴⁷ αλλά και «είναι σημαντικό οι πολιτικοί να θεωρούνται αξιόπιστοι για να μπορούν να εισπράττουν φόρους» (Hammara H., Jagersb S., Nordbloma K. 2009) ¹⁴⁸. Επιπλέον « η προθυμία πληρωμής των φόρων μπορεί επίσης να εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζονται οι πολίτες από τις φορολογικές αρχές. Όσο ισχυρότερη είναι η αίσθηση του φορολογούμενου ότι αντιμετωπίζεται άδικα, τόσο περισσότερο πιστεύει ότι έχει δικαίωμα να αποφύγει τους φόρους.» (Oded 2013) ¹⁴⁹

Ο McGee (2008)¹⁵⁰ αναφέρει πως «η δικαιοσύνη του φορολογικού συστήματος είναι ένας από τους σημαντικότερους καθοριστικούς παράγοντες της υψηλής φορολογικής συνείδησης.» Ωστόσο η δικαιοσύνη είναι ένας ευρύς όρος που μπορεί να περιλαμβάνει πολλά. Οι Frey και Torgler (2007)¹⁵¹ αναφέρουν ότι η αμοιβαιότητα

---

¹⁴⁷ Vilhanto M. (2003) - Tax evasion and the psychology of the social contract
<http://isiarticles.com/bundles/Article/pre/pdf/47783.pdf>

¹⁴⁸ Hammara H., Jagersb S., Nordbloma K. (2009) - Perceived tax evasion and the importance of trust
The Journal of Socio-Economics 38 (2009) 238–245 Retrieved February 25, 2019 from
http://www.matchism.org/refs/Hammar_2009_TaxEvasionAndTrust.pdf

¹⁴⁹ Oded S. (2013) – Corporate Compliance: New Approaches to Regulatory Enforcement
Edward Elgar Publishing Limited ISBN 978-1-78195-474-4

¹⁵⁰ McGee R. (2008) - A Comparative Study on Perceived Ethics of Tax Evasion
<https://link.springer.com/article/10.1007/s10551-006-9304-1>

¹⁵¹ Frey B., Torgler B. (2007) - Tax morale and conditional cooperation
https://econpapers.repec.org/article/eejcecon/v_3a35_3ay_3a2007_3ai_3a1_3ap_3a136-159.htm

διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη φορολογική συνείδηση: η φοροδιαφυγή φαίνεται να είναι πιο ηθικά δικαιολογημένη όσο περισσότεροι φοροδιαφεύγουν. Θεωρούν πως, εκτός από μεμονωμένους παράγοντες όπως η ηλικία, το φύλο, η οικογενειακή κατάσταση και η κατάσταση απασχόλησης, οι γενικότεροι δείκτες αξιολόγησης όπως η εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση και το νομικό σύστημα έχουν σημαντικά θετικό αντίκτυπο στη φορολογική συνείδηση.

Υπάρχουν στοιχεία ότι πολλές χώρες με παρόμοια φορολογικά συστήματα έχουν διαφορετικά επίπεδα συμμόρφωσης. Ο Torgler (2008)¹⁵² κατέληξε στα ακόλουθα συμπεράσματα:

1. Τα άτομα που συμμορφώνονται τείνουν να θεωρούν τη φοροδιαφυγή ως ανήθικη
2. Η συμμόρφωση είναι υψηλότερη αν γίνεται επίκληση στην ηθική του φορολογούμενου
3. Τα άτομα με φίλους που φοροδιαφεύγουν είναι πιο πιθανό να φοροδιαφεύγουν και αυτά
4. Η συμμόρφωση είναι μεγαλύτερη στις κοινωνίες με μεγαλύτερη αίσθηση κοινωνικής συνοχής.

2.4.3. Πως μετριέται η φορολογική συνείδηση

Ο πιο συνηθισμένος τρόπος μέτρησης της φορολογικής συνείδησης στη βιβλιογραφία και η μέθοδος που θα χρησιμοποιηθεί στην εν λόγω εργασία είναι οι έρευνες μέσω ερωτηματολογίου. Ο κύριος λόγος είναι ότι υπάρχει έλλειψη εμπειρικών στοιχείων στην ανάλυση της φορολογικής συνείδησης. Οι έρευνες μέσω ερωτηματολογίου παρέχουν μια καλή πηγή πληροφοριών για τη φορολογική συνείδηση. Ένα κύριο πλεονέκτημα είναι ότι περιλαμβάνουν πολλές κοινωνικοοικονομικές, δημογραφικές και συμπεριφορικές μεταβλητές. Επιπλέον, βοηθούν να συγκριθούν διαφορετικές χώρες και να αποκτηθούν γνώσεις σχετικά με την εξέλιξη της φορολογικής συνείδησης με την πάροδο του χρόνου. Ωστόσο μια κρίσιμη πτυχή των ερευνών μέσω ερωτηματολογίου είναι το γεγονός ότι οι μελέτες μπορεί να είναι μεροληπτικές εάν δεν καλύπτουν ένα αντιπροσωπευτικό μερίδιο του πληθυσμού. Ένα υψηλό ποσοστό ανταπόκρισης είναι απαραίτητο.¹⁵³

---

¹⁵² Torgler B. (2008) - Causes and Consequences of Tax Morale: An Empirical Investigation
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0313592608500233>

¹⁵³ Torgler B. (2003) - Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance
https://edoc.unibas.ch/56/1/DissB_6463.pdf

2.4.4. Τρόποι ενίσχυσης της φορολογικής συνείδησης

Η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής δεν μπορεί να γίνεται μόνο με κατασταλτικά μέτρα, αλλά και με το να πειστούν οι πολίτες ότι πρέπει εθελοντικά να συμμορφώνονται στις υποχρεώσεις τους. Χώρες του ανεπτυγμένου κόσμου που συνδυάζουν υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, επαρκή φορολογικά έσοδα και χαμηλή φοροδιαφυγή είναι συνήθως χώρες με υψηλά επίπεδα εμπιστοσύνης μεταξύ κράτους και πολίτη. Για μια πολιτική σε αυτή την κατεύθυνση θα πρέπει να εξετάσουμε παράγοντες, όπως οι προσωπικές και κοινωνικές αξίες μιας κοινωνίας και πώς αυτές διαμορφώνονται, αλλά και το πώς ο πολίτης μπορεί να εμπιστευτεί την κυβέρνησή του και τους θεσμούς της χώρας του.¹⁵⁴

Οι Litina και Palivos (2015) τονίζουν πως τα άτομα είναι πιο πιθανό να ανταποκριθούν στις φορολογικές υποχρεώσεις τους εάν πιστεύουν ότι η φορολογική διοίκηση είναι ειλικρινής· δηλαδή η "εμπιστοσύνη" στις αρχές μπορεί να έχει θετικό αντίκτυπο στη φορολογική συνείδηση και ως εκ τούτου στη συμμόρφωση. Παρ' όλα αυτά, στην πράξη η δημιουργία μιας τέτοιας εμπιστοσύνης στις κοινωνίες με ένα υψηλό επίπεδο διαφθοράς είναι εξαιρετικά δύσκολο. Επομένως, τα αποτελέσματα αυτά μπορούν να εξηγήσουν την εμμονή της διαφθοράς και της φοροδιαφυγής και τη δυσκολία που συχνά αντιμετωπίζουν οι έντιμοι ηγέτες όταν προσπαθούν να τις εξαλείψουν.¹⁵⁵ Η μελέτη από τον ΟΟΣΑ¹⁵⁶, δείχνει μια σημαντική σχέση μεταξύ της φορολογικής συνείδησης και των αντιλήψεων για την ποιότητα των κοινωνικών δαπανών. Με άλλα λόγια, οι άνθρωποι που λαμβάνουν δημόσιες υπηρεσίες καλής ποιότητας είναι πιο πρόθυμοι να πληρώσουν τους φόρους τους (OECD 2015).

Επομένως βάσει των παραπάνω ερευνών το πρώτο βήμα για την ενίσχυση της φορολογικής συνείδησης πρέπει να γίνει από τις ίδιες τις αρχές, με δομές, με στόχο την καταπολέμηση της διαφθοράς, την προώθηση της δικαιοσύνης, την ενίσχυση της ανταποδοτικότητας, την παροχή ποιοτικών δημόσιων υπηρεσιών στους πολίτες, ούτως ώστε να δημιουργηθεί και να ενισχυθεί η αίσθηση εμπιστοσύνης των πολιτών προς τις αρχές. Αυτό όμως προϋποθέτει πολιτική βούληση.

¹⁵⁴ Β. Ράπανος, Γ. Καπλάνογλου (2014) Φορολογία και οικονομική ανάπτυξη: Η περίπτωση της Ελλάδας <https://www.hba.gr/5Ekdosis/UplPDFs/sylltomos14/609-638%20Rapanos%202014.pdf>

¹⁵⁵ Litina A., Palivos T. (2015) Corruption and Tax Evasion: Reflections on Greek Tragedy Retrieved August 27, 2018 from <https://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Paper2015193.pdf>

¹⁵⁶ OECD (2015), Building Tax Culture, Compliance and Citizenship: A Global Source Book on Taxpayer Education, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264205154-en>

2.4.5. Φορολογική συνείδηση και εκπαίδευση

Όσον αφορά τώρα τον κυριότερο κατά τη γνώμη μου τρόπο ενίσχυσης της φορολογικής συνείδησης των φορολογουμένων, αυτός είναι μέσω της εκπαίδευσης. Ο βασικός στόχος της εκπαίδευσης των φορολογουμένων πάνω στη φορολογία είναι για να «ενθαρρύνουν τη στάση της δέσμευσης για το κοινό καλό, υπογραμμίζοντας την κοινωνική αξία του φόρου και τη σύνδεσή του με τις δημόσιες δαπάνες» (OECD 2015).¹⁵⁷ Προαπαιτούμενο όμως για αυτό αποτελεί ο παράγοντας που αναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο δηλαδή το κράτος να αντιμετωπίζει αποτελεσματικά τα κρούσματα διαφθοράς στη δημόσια διοίκηση, να είναι ανταποδοτικό με την παροχή υψηλής ποιότητας προϊόντων και υπηρεσιών προς τον φορολογούμενο και να δίνει έτσι στον φορολογούμενο την εικόνα του συνεργάτη και όχι του απατεώνα. Η μετάβαση αυτή και η αλλαγή νοοτροπίας για τη δημόσια αντίληψη των φορολογικών αρχών σε χώρες όπως η δική μας, σίγουρα θα χρειαστεί χρόνο.

Οι πρωτοβουλίες εκπαίδευσης των φορολογουμένων σε πολλές χώρες επικεντρώνονται σε παιδιά και νέους ενηλίκους. Αυτό το τμήμα του πληθυσμού βρίσκεται σε ένα βασικό στάδιο της κοινωνικής τους ανάπτυξης και η εισαγωγή της ευαισθητοποίησης και της εκτίμησης της φορολογίας είναι αναπόσπαστο μέρος ώστε να γίνουν καλοί πολίτες. Στοχεύοντας σε αυτά τα ακροατήρια, πριν εισέλθουν στην αγορά εργασίας, ενισχύει τις προσπάθειες με στόχο να δημιουργηθεί μια μακροπρόθεσμη πολιτιστική αλλαγή στη στάση απέναντι στη φορολογία γενικά και ειδικότερα στη φορολογική συμμόρφωση.

Οι Nwanna και Richards αναφέρουν πως *«η βασική φορολογική εκπαίδευση πρέπει να έχει το ίδιο επίπεδο σπουδαιότητας και αναγκαιότητας όπως η ιστορία, οι πολιτικές επιστήμες, καθώς και να είναι αναπόσπαστο μέρος της οικονομικής εκπαίδευσης. Ομοίως, ο φορολογικός σχεδιασμός θα πρέπει επίσης να τονιστεί ως ένα σημαντικό και αναπόσπαστο μέρος του οικονομικού σχεδιασμού. Σε αυτό το πλαίσιο της αναγνώρισης και της εφαρμογής μιας συνεκτικής και σαφώς καθορισμένης και προγραμματισμένης φορολογικής εκπαίδευσης και του σχετικού προγράμματος σπουδών, τα πραγματικά οφέλη που οραματιζόμαστε θα πραγματοποιηθούν.»*¹⁵⁸

¹⁵⁷ OECD (2015), Building Tax Culture, Compliance and Citizenship: A Global Source Book on Taxpayer Education, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264205154-en>

¹⁵⁸ G. Nwanna, D. Richards (2010) - The Imperative of Basic Tax Education for Citizens Retrieved August 26, 2018 from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1058550.pdf>

Το γεγονός ότι το IRS¹⁵⁹ αναγνωρίζει στο Στρατηγικό Σχέδιο 2018-2022¹⁶⁰ ότι η «έλλειψη γνώσης» είναι μέρος του λόγου «γιατί οι φορολογούμενοι δεν συμμορφώνονται με τις φορολογικές υποχρεώσεις τους» είναι ένας πολύ σημαντικός λόγος που χρήζει την φορολογική εκπαίδευση για όλους τους πολίτες ως επείγουσα και απαραίτητη.

Τα στατιστικά ευρήματα της μελέτης των J. Kasipillai, N. Aripin, N. Amran (2003) επιβεβαιώνουν την ύπαρξη σχέσης μεταξύ εκπαίδευσης και φορολογικής συμμόρφωσης. Ως εκ τούτου, προτείνουν τα πανεπιστήμια που προσφέρουν μαθήματα κοινωνικών επιστημών καθώς και σπουδές οικονομικών και διοίκησης επιχειρήσεων, να προσφέρουν και φορολογικό μάθημα ως υποχρεωτικό μάθημα πυρήνα που θα είναι υποχρεωτικό για όλους τους σπουδαστές.¹⁶¹

Η έρευνα της Kolodziej (2011)¹⁶² έδειξε θετική συσχέτιση μεταξύ των οικονομικών γνώσεων όσον αφορά τα οικονομικά δικαιώματα και της στάσης και δέσμευσης όσον αφορά τη φορολογία. Η παρατηρούμενη σχέση μπορεί να υποδηλώνει ότι οι φορολογούμενοι με γνώση που τους επιτρέπει να κατανοούν πλήρως τη σχέση μεταξύ των μεμονωμένων μακροοικονομικών μονάδων που λειτουργούν στην αγορά, μεταξύ των οποίων, της φορολογικής συμμόρφωσης και της δυνατότητας εφαρμογής των κοινωνικοοικονομικών στόχων της κυβερνητικής πολιτικής, θα είναι περισσότερο υπέρ των φορολογικών συστημάτων και των φορολογικών αρχών. Τα ευρήματά της εμπειρικής έρευνα των R. Wong, W.A. Lo (2015)¹⁶³ υποδεικνύουν ότι μια κίνηση προς την εκπαίδευση γενικού μαθήματος φορολογίας μπορεί να βελτιώσει τη φορολογική συμμόρφωση των προπτυχιακών φοιτητών ενώ η εκπαίδευση ενός πιο πρακτικού φορολογικού μαθήματος μπορεί να βελτιώσει τη φορολογική συμμόρφωση των μεταπτυχιακών φοιτητών. Η διεύρυνση της γενικής φορολογικής εκπαίδευσης μεταξύ

---

¹⁵⁹ Το IRS (Internal Revenue Service) είναι η Οικονομική Εφορία των ΗΠΑ

¹⁶⁰ IRS (2018) – Strategic Plan 2018-2022

Retrieved August 26, 2018 from <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/p3744.pdf>

¹⁶¹J. Kasipillai, N. Aripin, N. Amran (2003)- The Influence of Education on Tax Avoidance and Tax Evasion Retrieved August 26, 2018 from https://www.researchgate.net/publication/255968132_The_Influence_of_Education_on_Tax_Avoidance_and_Tax_Evasion

¹⁶² S. Kolodziej, (2011) - The Role of Education in Forming Voluntary Tax Compliance

Retrieved August 26, 2018 from http://genproedu.com/paper/2011-01/full_022-025.pdf

¹⁶³ R. Wong, W.A. Lo (2015) - Can education improve tax compliance? Evidence from different forms of tax education. Retrieved August 26, 2018 from <http://commons.in.edu.hk/cgi/viewcontent.cgi?article=1092&context=hkibswp>

προπτυχιακών φοιτητών φαίνεται πως είναι ένα αποτελεσματικό μέσο για την προώθηση της ηθικής συμπεριφοράς.

Η Kornhauser (2007) αναφέρει ότι η εκπαίδευση μπορεί να ενισχύσει τους κοινωνικούς κανόνες που σχετίζονται θετικά με τη φορολογική συμμόρφωση, όπως η ειλικρίνεια, η ηθική, η εθνική υπερηφάνεια, το να νοιάζεσαι για τους άλλους και η δικαιοσύνη. Μία σύσταση της για τις αρμόδιες αρχές είναι να δημιουργήσουν εκπαιδευτικές προσπάθειες με στόχο τη βελτίωση των γνώσεων και των συμπεριφορών των φορολογουμένων (Kornhauser, 2007).¹⁶⁴

Η εκπαίδευση των φορολογουμένων θα πρέπει να συσταθεί νωρίς στη ζωή και στη συνέχεια να ενισχυθεί και να αναπτυχθεί περαιτέρω. Για να εξασφαλιστεί ο μεγαλύτερος αντίκτυπος της αύξησης των φορολογικών γνώσεων των νέων, πρέπει να ενσωματωθεί ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα στα προγράμματα σπουδών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ένα τέτοιο πρόγραμμα θα στοχεύει σε όλους τους νέους πριν εισέλθουν στην αγορά εργασίας, ανεξάρτητα από το αν θα συνεχίσουν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (Alexander P., Balavac M. 2018)¹⁶⁵ Οι Rodriguez και Theilen (2016)¹⁶⁶ μελέτησαν το ρόλο της εκπαίδευσης γενικώς στη διαμόρφωση της φορολογικής συνείδησης. Διαπιστώσαν ότι τα άτομα με ανώτερη εκπαίδευση παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα φορολογικής συνείδησης σε χώρες με καλύτερη ποιότητα υπηρεσιών, δικαιότερο φορολογικό σύστημα και πιο διαφανή θεσμικά όργανα.

Οι παραπάνω μελέτες ενισχύουν τη θέση μου πως ο συνδυασμός των δύο αυτών παραγόντων δηλαδή δικαιοσύνης και ανταποδοτικότητας από τις αρχές σε συνδυασμό με την εκπαίδευση των πολιτών και πιο συγκεκριμένα πάνω σε φορολογικά ζητήματα όπως την σημαντικότητα της φορολογίας κλπ. θα ενισχύσει την φορολογική συνείδηση των πολιτών με αποτέλεσμα την εθελοντική φορολογική συμμόρφωση. Περισσότερα στο κεφάλαιο 2.6.5. και την έρευνα για την εκπαίδευση και φορολογική συνείδηση.

---

¹⁶⁴ Kornhauser M. (2007) - Normative and cognitive aspects of tax compliance. Literature review and recommendations for the IRS regarding individual taxpayers

https://www.researchgate.net/scientific-contributions/2091769830_ME_Kornhauser

¹⁶⁵ Alexander P., Balavac M. (2018) - Improving Tax Literacy and Tax Morale of Young Adults

<https://www.birmingham.ac.uk/Documents/college-social-sciences/social-policy/CHASM/2018/Improving-Tax-Literacy-and-Tax-Morale-of-Young-People.pdf>

¹⁶⁶ Rodriguez D., Theilen B. (2016) - Tax morale and education

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0167487016307140>

2.5. Σύγχρονες τάσεις στη φορολογική διοίκηση

Η τάση των φορολογικών διοικήσεων τα τελευταία χρόνια, θέλει μια πιο συνεργατική προσέγγιση του φορολογούμενου, βασισμένης στην αλληλοεκτίμηση και την διαφάνεια. Η ενισχυμένη σχέση μεταξύ των φορολογικών διοικήσεων με τους φορολογούμενους και τους εκπροσώπους των φορολογούμενων ωφελεί και τις δύο πλευρές καθώς οι μεν φορολογούμενοι που δρουν με διαφάνεια μπορούν να προσδοκούν μεγαλύτερη βεβαιότητα και ταχύτερη διαχείριση των φορολογικών τους θεμάτων με χαμηλότερο κόστος συμμόρφωσης. Από την άλλη είναι λογικό πως οι φορολογικές διοικήσεις επιδιώκουν την μεγιστοποίηση της εθελούσιας φορολογικής συμμόρφωσης.

2.5.1. FATCA και CRS

Ο «Νόμος περί Φορολογικής Συμμόρφωσης Λογαριασμών Αλλοδαπής» (FATCA), για την εφαρμογή του οποίου έχει υπογραφεί σχετική συμφωνία μεταξύ Ελλάδος και Η.Π.Α. (η οποία κυρώθηκε με το νόμο 4493/2017)¹⁶⁷¹⁶⁸, θεσπίστηκε το 2010 ως μέρος του νόμου κινήτρων πρόσληψης για την αποκατάσταση της απασχόλησης (HIRE), αποτελεί σημαντική εξέλιξη στις προσπάθειες των ΗΠΑ να καταπολεμήσουν τη φοροδιαφυγή από άτομα των ΗΠΑ που κατέχουν επενδύσεις σε υπεράκτιους λογαριασμούς.¹⁶⁹ Ο FATCA είναι μια νομοθεσία των ΗΠΑ που στοχεύει στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής από τα αμερικανικά πρόσωπα. Η πρόθεση πίσω από το νόμο είναι τα ξένα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα (FFI), δηλαδή τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα εκτός των ΗΠΑ, να εντοπίζουν και να αναφέρουν τα άτομα των ΗΠΑ που κατέχουν περιουσιακά στοιχεία στο εξωτερικό στην υπηρεσία εσωτερικών εσόδων (IRS).¹⁷⁰

---

¹⁶⁷ Allianz Ασφαλιστική - Ενημέρωση για FATCA & Αυτόματη Ανταλλαγή Πληροφοριών
https://www.allianz.com.gr/v_1511944634942/media/About_us/FATCA-CRS-DAC2.pdf

¹⁶⁸ Για την ανταλλαγή στοιχείων μεταξύ των εμπλεκόμενων πλευρών και του IRS προβλέπονται διάφορα μοντέλα επικοινωνίας. Η Ελλάδα βάσει της συμφωνίας που έχει υπογράψει θα ακολουθήσει το μοντέλο 1Α. Σε τεχνικό επίπεδο το μοντέλο απαιτεί την αποστολή των στοιχείων στη φορολογική αρχή της Ελλάδας και στη συνέχεια προώθηση των στοιχείων στην Αμερικανική πλευρά. Σύμφωνα με τον προγραμματισμό η επικοινωνία μεταξύ των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και της φορολογικής αρχής θα γίνεται με αρχεία τύπου XML. Τα αρχεία για διευκόλυνση όλων των μερών θα ακολουθούν το πρότυπο αναφοράς XML 2.0, όπως αυτό περιγράφεται στις τεχνικές προδιαγραφές που ανακοινώνει το IRS. (Συμφωνία FATCA Ελλάδας-ΗΠΑ από την ιστοσελίδα της ΑΑΔΕ)
<https://www.aade.gr/symphonia-fatca-elladas-epa>

¹⁶⁹ IRS - <https://www.irs.gov/businesses/corporations/summary-of-key-fatca-provisions>

¹⁷⁰ Deloitte – FATCA and CRS compliance Retrieved August 28, 2018 from

Πιο συγκεκριμένα ο FATCA απαιτεί από τους φορολογούμενους των ΗΠΑ που κατέχουν ξένα χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία συνολικής αξίας άνω των 50.000 δολαρίων να αναφέρουν συγκεκριμένες πληροφορίες σχετικά με αυτά τα στοιχεία ενεργητικού σε νέα φόρμα (Έντυπο 8938) που πρέπει να επισυνάπτεται στην ετήσια φορολογική δήλωση του φορολογούμενου. Η αναφορά ισχύει για περιουσιακά στοιχεία που κρατούνται σε φορολογητέες περιόδους που ξεκινούν μετά την 18η Μαρτίου 2010. Η μη αναφορά των ξένων χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων στο Έντυπο 8938 θα οδηγήσει σε χρηματική ποινή 10.000 δολαρίων (και ποινή μέχρι 50.000 δολάρια για συνεχιζόμενη αποτυχία συμμόρφωσης μετά από ειδοποίηση του IRS).

Ο FATCA απαιτεί επίσης από τα ξένα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα (FFI) να αναφέρουν απευθείας στο IRS ορισμένες πληροφορίες σχετικά με τους χρηματοπιστωτικούς λογαριασμούς που κατέχουν οι φορολογούμενοι των Η.Π.Α. ή ξένες εταιρείες στις οποίες οι φορολογούμενοι των ΗΠΑ κατέχουν σημαντικό ιδιοκτησιακό συμφέρον. Για να συμμορφωθεί σωστά με αυτές τις νέες απαιτήσεις υποβολής εκθέσεων, ένα ξένο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα θα πρέπει να συνάψει ειδική συμφωνία με το IRS. Σύμφωνα με αυτή τη συμφωνία, τα ξένα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα θα υποχρεωθούν:

- (1) να αναλαμβάνουν ορισμένες διαδικασίες ταυτοποίησης και δέουσας επιμέλειας όσον αφορά τους λογαριασμούς τους ·
- (2) να αναφέρουν ετησίως στο IRS τους λογαριασμούς τους που είναι Αμερικανοί ή ξένοι φορείς με σημαντική αμερικανική ιδιοκτησία. και
- (3) να παρακρατούν και να καταβάλουν στο IRS το 30% των πληρωμών του αμερικανικού εισοδήματος, καθώς και των ακαθάριστων εσόδων από την πώληση χρεογράφων που παράγουν έσοδα από πηγές ΗΠΑ, (δηλαδή μερίσματα, τόκοι, ακαθάριστα έσοδα από την πώληση ή διάθεση περιουσίας των ΗΠΑ κλπ.) που πραγματοποιούνται σε (α) μη συμμετέχοντα FFI, (β) από μεμονωμένους κάτοχους λογαριασμών που δεν παρέχουν επαρκείς πληροφορίες για να προσδιοριστεί αν είναι

από τις ΗΠΑ ή γ) από αλλοδαπούς κατόχους οντότητας που δεν παρέχουν επαρκείς πληροφορίες σχετικά με την ταυτότητα των Αμερικανών κατόχων τους.^{171 172}

Όπως είπαμε σκοπός του νόμου FATCA είναι ο εντοπισμός και η υποβολή πληροφοριών σχετικά με τα φυσικά και νομικά πρόσωπα που είναι φορολογούμενα στις Η.Π.Α. αλλά διατηρούν εισόδημα εκτός Η.Π.Α.. Ακολούθως, ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) δημιούργησε μια πρωτοβουλία για παγκόσμια φορολογική διαφάνεια γνωστό ως CRS (Common Reporting System). Το CRS είναι ένα ευρύ καθεστώς αναφοράς που βασίζεται εκτενώς στην ενδοεπιχειρησιακή προσέγγιση της εφαρμογής του FATCA. Παρόμοια με τον FATCA, το CRS απαιτεί από όλα τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που κατοικούν σε ένα συμμετέχον κράτος να εντοπίζουν και να αναφέρουν τυχόν υποκείμενους στο φόρο λογαριασμούς (συνήθως πρόσωπα φορολογούμενα που κατοικούν σε χώρα που συμμετέχει στο CRS). Από τον Ιανουάριο του 2017, πάνω από 100 χώρες έχουν υπογράψει ή δεσμεύονται να υπογράψουν το CRS.¹⁷³ Οι ηγέτες της G20 κατά τη συνεδρίασή τους το Σεπτέμβριο του 2013 ενέκριναν πλήρως την πρόταση του ΟΟΣΑ για ένα παγκόσμιο πρότυπο που θα αφορά την αυτόματη ανταλλαγή πληροφοριών και κάλεσαν τον ΟΟΣΑ, σε συνεργασία με τις χώρες των G20, να αναπτύξει ένα τέτοιο νέο ενιαίο πρότυπο για την αυτόματη ανταλλαγή πληροφοριών. Το πρότυπο, που αναπτύχθηκε ως απάντηση στο αίτημα των G20 και εγκρίθηκε από το Συμβούλιο του ΟΟΣΑ, στις 15 Ιουλίου 2014 καλεί τα κράτη να λαμβάνουν πληροφορίες από τα χρηματοπιστωτικά τους ιδρύματα και αυτόματα να ανταλλάσσουν τις πληροφορίες αυτές με άλλα κράτη σε ετήσια βάση.¹⁷⁴

Παρόμοια με τις διατάξεις του FATCA, το CRS επιβάλλει υποχρεώσεις στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, όπως οι τράπεζες, τα funds, οι διαχειριστές περιουσιακών στοιχείων και οι ασφαλιστικές εταιρείες, να συλλέγουν πληροφορίες για όλους τους κατόχους λογαριασμών τους. Τέτοιες πληροφορίες περιλαμβάνουν την

---

¹⁷¹ Department of the Treasury Internal Revenue Service Publication 5124 (2016)

<https://www.irs.gov/pub/fatca/pub5124userguidev20draft.pdf>

¹⁷² IRS - Summary of Key FATCA Provisions Retrieved August 28, 2018 from

<https://www.irs.gov/businesses/corporations/summary-of-key-fatca-provisions>

¹⁷³ Deloitte – FATCA and CRS compliance Retrieved August 28, 2018 from

https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/xs/Documents/tax/me_tax_fatca-crs-compliance-services.pdf

¹⁷⁴ ΑΑΔΕ - Common Reporting System (CRS)

<https://www.aade.gr/epicheireseis/themata-diethnoys-dioiketikes-synergias/common-reporting-system-crs>

συμπλήρωση "έντυπων πιστοποιήσεων" που επιτρέπουν στους ενδιαμέσους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς να προσδιορίσουν τη χώρα φορολογικής κατοικίας ενός κατόχου λογαριασμού και στη συνέχεια να παράσχουν αυτές τις πληροφορίες μαζί με ορισμένες συγκεκριμένες πληροφορίες λογαριασμού (π.χ. υπόλοιπο λογαριασμού, έσοδα από μερίσματα και τόκους, κ.λπ.), στη φορολογική διοίκηση της χώρας ή των χωρών στις οποίες ο κάτοχος του λογαριασμού είναι φορολογικός κάτοικος.¹⁷⁵ Επειδή το πρότυπο CRS έχει πολλές ομοιότητες με τον FATCA, αναφέρεται ανεπίσημα ως GATCA (δηλαδή η παγκόσμια έκδοση του FATCA). Παρόλα αυτά, ενώ υπάρχει μια εξελικτική σχέση μεταξύ FATCA και CRS, υπάρχουν και διαφορές μεταξύ τους. Οι τρεις κυριότερες είναι οι εξής :

1. Ο FATCA απαιτεί από ένα χρηματοπιστωτικό ίδρυμα να βρει άτομα των ΗΠΑ. Ωστόσο, με περισσότερες από 90 χώρες που έχουν δεσμευτεί σήμερα, το CRS απαιτεί ένα πολύ ευρύτερο πεδίο.
2. Στο πλαίσιο του CRS, ο ορισμός του "χρηματοπιστωτικού ιδρύματος που πρέπει να παρέχει στοιχεία" είναι διαφορετικός. Επομένως, ακόμη και αν ένας οργανισμός δεν υποχρεούται να υποβάλλει αναφορές σχετικά με τους χρηματοοικονομικούς λογαριασμούς στο FATCA, μπορεί να πρέπει να το κάνει στο CRS.
3. Επί του παρόντος δεν υπάρχει κατώτατο όριο βάσει του CRS. Το FATCA, αντιθέτως, ενεργεί μόνο για προσωπικούς λογαριασμούς με υπόλοιπα που ξεπερνούν τα 50.000 δολάρια ενώ οι εταιρείες έχουν διαφορετικά όρια.

Αυτές προστίθενται σε σημαντικές διαφορές στην κλίμακα. Για παράδειγμα, ο όγκος των ατόμων των ΗΠΑ που αναφέρονται στο FATCA σπάνια υπερβαίνει τις λίγες χιλιάδες, ενώ σε μια μόνο μεγάλη τράπεζα του Ηνωμένου Βασιλείου έχει εκτιμηθεί ότι το 7% των πελατών της (αρκετά εκατομμύρια δηλαδή λογαριασμοί) θα υπάγονται στο πλαίσιο του CRS.¹⁷⁶

---

¹⁷⁵ PwC (2017) - Why you need to know about CRS and FATCA
<https://www.pwc.com.cy/en/publications/assets/fatca-and-cr-flyer-dec2017.pdf.pdf>

¹⁷⁶ Άρθρο Reuters - The Differences Between FATCA and CRS
<https://tax.thomsonreuters.com/blog/the-differences-between-fatca-and-crs/>

2.5.2. BEPS

Η παγκοσμιοποίηση έχει ωφελήσει τις εγχώριες οικονομίες καθώς ενισχύει το εμπόριο και αυξάνει τις ξένες άμεσες επενδύσεις σε πολλές χώρες, ως εκ τούτου, υποστηρίζει την ανάπτυξη, δημιουργεί θέσεις εργασίας, ενθαρρύνει την καινοτομία. Η παγκοσμιοποίηση έχει αντίκτυπο στα φορολογικά καθεστάτα των χωρών καθώς η αλληλεπίδραση των εγχώριων φορολογικών συστημάτων μπορεί να οδηγήσει σε διπλή φορολόγηση με δυσμενείς επιπτώσεις στην ανάπτυξη και την παγκόσμια ευημερία. Έτσι πολλές χώρες σε όλο τον κόσμο συμφώνησαν ως προς την ανάγκη εξάλειψης της διπλής φορολογίας και για την ανάγκη επίτευξης του στόχου αυτού, βάσει σαφών και προβλέψιμων διεθνών κανόνων που έχουν συμφωνηθεί, δόθηκε ένα σαφές πλαίσιο τόσο στις κυβερνήσεις όσο και στις επιχειρήσεις.¹⁷⁷

Όμως καθώς η οικονομία έγινε πιο ολοκληρωμένη παγκοσμίως, το ίδιο ισχύει και για τις επιχειρήσεις. Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις αντιπροσωπεύουν σήμερα ένα μεγάλο μέρος της παγκόσμιας οικονομίας. Επίσης, το ενδοεταιρικό εμπόριο αντιπροσωπεύει ένα αυξανόμενο ποσοστό του συνολικού εμπορίου. Η παγκοσμιοποίηση έχει οδηγήσει σε στροφή από τα μοντέλα λειτουργίας ανά χώρα σε παγκόσμια μοντέλα. Αυτές οι εξελίξεις έχουν δώσει την ευκαιρία στις πολυεθνικές επιχειρήσεις να ελαχιστοποιήσουν σημαντικά τη φορολογική τους επιβάρυνση γεγονός που επηρεάζει αρνητικά τόσο τις κυβερνήσεις που έχουν να αντιμετωπίσουν λιγότερα έσοδα και υψηλότερο κόστος για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης όσο και τα φυσικά και νομικά πρόσωπα καθώς θα φέρουν μεγαλύτερο μερίδιο της φορολογικής επιβάρυνσης.

Η Διάβρωση της φορολογικής βάσης και η μεταφορά κερδών (Base Erosion Profit Shifting - BEPS) αναφέρεται σε στρατηγικές φορολογικού σχεδιασμού που επιτρέπουν στις πολυεθνικές να εκμεταλλευτούν τα κενά και τις αναντιστοιχίες στη διεθνή φορολογική νομοθεσία για τη μείωση ή τη μετατόπιση των κερδών από τις χώρες με υψηλή φορολογία σε χώρες με χαμηλή φορολογία και να μειώσουν έτσι τη συνολική φορολογική τους επιβάρυνση.¹⁷⁸ Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας

---

¹⁷⁷ Η Ελλάδα έχει υπογράψει σύμβαση αποφυγής διπλής φορολόγησης με 57 χώρες
http://www.gsis.gr/gsis/info/gsis_site/ddos/b.html

¹⁷⁸ KPMG (2017) - Base Erosion and Profit Shifting (BEPS)
<https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/cn/pdf/en/2017/02/base-erosion-and-profit-shifting.pdf>

και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) παρουσίασε την έκθεση του για το σχέδιο δράσης σχετικά με τη “Διάβρωση της φορολογικής βάσης και τη μεταφορά κερδών” (Base Erosion Profit Shifting - BEPS). Το σχέδιο δράσης για τα BEPS αντικατοπτρίζει την εκφρασμένη βούληση της ομάδας των G20 καθώς και του συνόλου των χωρών-μελών του ΟΟΣΑ και αποσκοπεί στην καταπολέμηση της φοροαποφυγής και του επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού μέσω της μεταφοράς κερδών σε χώρες με προνομιακό φορολογικό καθεστώς.¹⁷⁹

Η δέσμη μέτρων περιλάμβανε δύο κύρια στοιχεία: i) πρόταση καθιέρωσης της αυτόματης ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ κρατών μελών όσον αφορά τις φορολογικές τους συμφωνίες τύπου «tax ruling» και ii) ανακοίνωση ότι η Επιτροπή αξιολογεί το κατά πόσον θα πρέπει να καθιερωθούν πρόσθετες υποχρεώσεις κοινοποίησης ορισμένων εταιρικών φορολογικών στοιχείων.¹⁸⁰

Μετά τη δημοσιοποίηση της έκθεσής της με τίτλο «Αντιμετώπιση της διάβρωσης της φορολογικής βάσης και της μετατόπισης κερδών», στις αρχές του 2013, και την έγκριση του λεγόμενου σχεδίου δράσης για τα BEPS από τους ηγέτες της ομάδας G20 τον Σεπτέμβριο του 2013, ο ΟΟΣΑ δρομολόγησε διετή περίοδο εντατικών εργασιών που κατέληξαν στην έκδοση 13 εκθέσεων, τον Νοέμβριο του 2015.¹⁸¹ Οι εκθέσεις αυτές καθορίζουν νέα ή ενισχυμένα διεθνή πρότυπα, καθώς και συγκεκριμένα μέτρα για να βοηθηθούν οι χώρες στην αντιμετώπιση του BEPS. Στο πλαίσιο αυτό, τα μέλη του ΟΟΣΑ / της G20 είναι προσηλωμένα σε αυτήν τη συνολική δέσμη μέτρων και τη συνεκτική εφαρμογή της.¹⁸² Το σχέδιο δράσης BEPS επικροτεί την αύξηση των υποχρεωτικών γνωστοποιήσεων στις αρμόδιες φορολογικές αρχές, καθώς και στην διευκόλυνση της ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των φορολογικών αρχών σε διακρατικό επίπεδο. Με την υιοθέτηση των συστάσεων των BEPS, επιχειρείται να δοθεί τέλος σε μια σειρά από τεχνικές φορολογικού σχεδιασμού οι οποίες

---

¹⁷⁹ OECD (2013), Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting, OECD Publishing.
<http://dx.doi.org/10.1787/9789264202719-en>

¹⁸⁰ <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5638-2016-INIT/el/pdf>

¹⁸¹ OECD/G20 (2015) Base Erosion and Profit Shifting Project Explanatory Statement
<http://www.oecd.org/ctp/beps-explanatory-statement-2015.pdf>

¹⁸² <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5638-2016-INIT/el/pdf>

χρησιμοποιούνται κατά κόρον στη μεταφορά φορολογητέας ύλης σε χώρες με ευνοϊκότερο φορολογικό καθεστώς.¹⁸³

Παρουσιάζονται συνοπτικά τα 15 σχέδια δράσης για την καταπολέμηση της Διάβρωσης της φορολογικής βάσης και τη μεταφορά κερδών (BEPS):^{184 185 186}

I. Δράση 1 - Digital Economy (Αντιμετώπιση των προκλήσεων της ψηφιακής οικονομίας από τους υφιστάμενους διεθνείς φορολογικούς κανόνες.)
Η δράση 1 αντιμετωπίζει τις φορολογικές προκλήσεις της ψηφιακής οικονομίας και εντοπίζει τις κύριες δυσκολίες που θέτει η ψηφιακή οικονομία για την εφαρμογή των υφιστάμενων διεθνών φορολογικών κανόνων. Η έκθεση περιγράφει επιλογές για την αντιμετώπιση αυτών των δυσκολιών, λαμβάνοντας μια ολιστική προσέγγιση και εξετάζοντας τόσο την άμεση όσο και την έμμεση φορολογία.

Η οδηγία ΦΠΑ της ΕΕ εφαρμόζεται ήδη στο εσωτερικό δίκαιο της Ελλάδας από τη 1η Ιανουαρίου 2015.

II. Δράση 2 - Hybrids (Εξουδετέρωση των επιπτώσεων από τις πολύπλοκες οικονομικές συμβάσεις που οδηγούν σε "μη φορολόγηση".)
Η δράση 2 αναπτύσσει πρότυπες διατάξεις και συστάσεις σχετικά με το σχεδιασμό εσωτερικών κανόνων για την εξουδετέρωση των επιπτώσεων των υβριδικών μέσων και οντοτήτων (π.χ. διπλή μη φορολόγηση, διπλή έκπτωση, μακροπρόθεσμη αναβολή). Η δράση 2 στοχεύει στην εξουδετέρωση των επιπτώσεων των ρυθμίσεων υβριδικών ασυμφωνιών. Ο ΟΟΣΑ προτίθεται να το κάνει αυτό με την πραγματοποίηση αλλαγών στο πρότυπο φορολογικής σύμβασης και την παροχή συστάσεων σχετικά με το σχεδιασμό εσωτερικών κανόνων για την αποτροπή της ύπαρξης υβριδικών πόρων ως «διπλής μη φορολόγησης».

Τα μέτρα κατά της φοροαποφυγής που περιλαμβάνονται στην οδηγία της ΕΕ για τις μητρικές και θυγατρικές έχουν ενσωματωθεί στο εθνικό δίκαιο της

---

¹⁸³ OECD (2013) – Update: Base Erosion and Profit Shifting
[https://www.oecd.org/mcm/C-MIN\(2013\)7-ENG.pdf](https://www.oecd.org/mcm/C-MIN(2013)7-ENG.pdf)

¹⁸⁴ OECD (2015) Base Erosion and Profit Shifting Project Executive Summaries 2015 Final Reports
<http://www.oecd.org/ctp/beps-reports-2015-executive-summaries.pdf>

¹⁸⁵ Για περισσότερες πληροφορίες OECD (<http://www.oecd.org/ctp/beps-actions.htm>) και Deloitte (<https://www2.deloitte.com/global/en/pages/tax/articles/beps-actions.html>)

¹⁸⁶ Άρθρο capital.gr - Υλοποίηση των δράσεων κατά της BEPS (2016)
<http://www.capital.gr/arhra/3134524/ulopoiisi-ton-draseon-kata-tis-beps>

Ελλάδας από τη 1^η Ιανουαρίου 2016. Ως κράτος μέλος της ΕΕ, η Ελλάδα υπόκειται στις δύο οδηγίες της ΕΕ κατά της φοροαποφυγής (ΑΤΑΔ και ΑΤΑΔ 2)¹⁸⁷ και, ως εκ τούτου, υποχρεούται να εφαρμόσει τις οδηγίες στην εθνική της νομοθεσία. Το ΑΤΑΔ και το ΑΤΑΔ 2 περιλαμβάνουν αντυβριδικούς κανόνες που καλύπτουν τις υβριδικές αναντιστοιχίες μεταξύ κρατών μελών της ΕΕ και μεταξύ κρατών μελών της ΕΕ και τρίτων χωρών, αντίστοιχα. Τα κράτη μέλη καλούνται να υιοθετήσουν την απαραίτητη εσωτερική νομοθεσία για τη συμμόρφωσή με τις οδηγίες έως την 31 Δεκεμβρίου 2019 (με παράταση έως την 31 Δεκεμβρίου 2021 για τις αντιστρεπτέες υβριδικές διατάξεις).

- III. Δράση 3 - CFC (Controlled Foreign Corporation) Rules (Ενίσχυση των κανόνων ελέγχου αλλοδαπών εταιρειών για την πρόληψη μεταφοράς του εισοδήματος μέσω θυγατρικών εταιριών σε χώρες με χαμηλούς φορολογικούς συντελεστές.)

Η Δράση 3 περιέχει προτάσεις για την ενίσχυση των κανόνων φορολόγησης των ξένων ελεγχόμενων εταιρειών (CFC). Ως κράτος-μέλος της ΕΕ, η Ελλάδα υπόκειται στην ΑΤΑΔ, η οποία πρέπει να εφαρμοστεί στη νομοθεσία της έως την 31 Δεκεμβρίου 2019. Το ΑΤΑΔ περιλαμβάνει έναν κανόνα για τις CFC.

- IV. Δράση 4 - Interest Deductions (Περιορισμός της "βάσης διάβρωσης" μέσω υπερβολικών μειώσεων τόκων και των λοιπών χρηματοπιστωτικών πληρωμών.)

Η Δράση 4 περιγράφει μια κοινή προσέγγιση βασισμένη στις βέλτιστες πρακτικές για την πρόληψη της διάβρωσης της βάσης μέσω της χρήσης χρεωστικών τόκων, για παράδειγμα μέσω της χρήσης οφειλών συνδεδεμένων και τρίτων για την επίτευξη υπερβολικών μειώσεων τόκων ή για τη χρηματοδότηση παραγωγής απαλλασσόμενων ή αναβαλλόμενων εσόδων. Ως κράτος-μέλος της ΕΕ, η Ελλάδα υπόκειται στην ΑΤΑΔ, η οποία πρέπει να εφαρμοστεί στην εθνική της νομοθεσία έως την 31 Δεκεμβρίου 2019. Η ΑΤΑΔ περιλαμβάνει διάταξη περιορισμού των τόκων για την αποθάρρυνση των ρυθμίσεων τεχνητού χρέους που αποσκοπούν στην ελαχιστοποίηση των φόρων,

---

¹⁸⁷ The Anti-Tax Avoidance Directive (ΑΤΑΔ) είναι οδηγία κατά της φοροδιαφυγής από την ΕΕ https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/company-tax/anti-tax-avoidance-package/anti-tax-avoidance-directive_en
https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2016.193.01.0001.01.ENG&toc=OJ:L:2016:193:TOC

τα κράτη μέλη που έχουν ήδη εθνικούς, στοχοθετημένους κανόνες για την πρόληψη των BEPS που είναι εξίσου αποτελεσματικοί με τη Δράση 4.

- V. Δράση 5 - Harmful Tax Practices (Αποτελεσματικός υπολογισμός των επιζήμιων φορολογικών πρακτικών λαμβάνοντας υπόψη τη διαφάνεια και την ουσία. Η κύρια έμφαση είναι σε άυλα στοιχεία, όπως δικαιώματα ευρεσιτεχνίας, πνευματική ιδιοκτησία κλπ.) Η Δράση 5 αναθεωρεί τις εργασίες σχετικά με τις επιζήμιες φορολογικές πρακτικές με έμφαση στη βελτίωση της διαφάνειας. Η διάταξη κατά της φοροαποφυγής όσον αφορά την εφαρμογή της οδηγίας της ΕΕ για τις μητρικές και θυγατρικές εταιρίες εισήχθη στην ελληνική νομοθεσία τον Μάρτιο του 2016 για να απαγορεύσει την απαλλαγή από το εισόδημα στα μερίσματα και την απαλλαγή από τον παρακρατούμενο φόρο στην περίπτωση τεχνητών συναλλαγών.
- VI. Δράση 6 - Treaty Abuse (Πρόληψη καταστρατήγησης συμβάσεων.) Η Δράση 6 αναπτύσσει πρότυπες διατάξεις και συστάσεις σχετικά με το σχεδιασμό εσωτερικών κανόνων για την πρόληψη της καταστρατήγησης συμβάσεων. Μέχρι το Μάιο του 2017 δεν έχει γίνει γνωστή η εφαρμογή της δράσης από την ελληνική νομοθεσία.
- VII. Δράση 7 - Permanent Establishment Status (Πρόληψη και αποτροπή της τεχνητής αποφυγής του καθεστώτος μόνιμης εγκατάστασης.) Η Δράση 7 περιλαμβάνει αλλαγές στον ορισμό της μόνιμης εγκατάστασης για την αποτροπή της τεχνητής κυκλοφορίας της, π.χ. μέσω της χρήσης δομών εντολοδόχου και των λοιπών δομών. Μέχρι το Μάιο του 2017 δεν ήταν ακόμη γνωστό αν οι εσωτερικοί κανόνες της Ελλάδας θα αλλάξουν ως αποτέλεσμα των συμπερασμάτων της Δράσης 7.
- VIII. Δράση 8-10 TRANSFER PRICING (Intangibles Risks & Capital High-Risk Transactions) (Διαβεβαίωση ότι τα αποτελέσματα της μεταφοράς κερδών είναι σύμφωνα με την παραγόμενη προστιθέμενη αξία.) Οι δράσεις 8-10 περιλαμβάνουν καθοδήγηση σχετικά με τη μεταφορά κερδών, ώστε να διασφαλίζεται ότι τα αποτελέσματα της μεταφοράς κερδών συμβαδίζουν με τη δημιουργία αξίας σε σχέση με τα άυλα περιουσιακά στοιχεία, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που είναι δύσκολο να εκτιμηθούν, ως

προς τους κινδύνους και το κεφάλαιο και σε άλλες συναλλαγές υψηλού κινδύνου.

- IX. Δράση 11 - BEPS Data Analysis (Καθιέρωση μεθόδων για τη συλλογή και την ανάλυση δεδομένων σχετικά με τα BEPS και των δράσεων για την αντιμετώπισή τους.)

Η Δράση 11 θεσπίζει μεθοδολογίες για τη συλλογή και ανάλυση δεδομένων σχετικά με τα BEPS και τις δράσεις αντιμετώπισής τους, αναπτύσσει συστάσεις σχετικά με τους δείκτες της κλίμακας και των οικονομικών επιπτώσεων των BEPS και διασφαλίζει ότι υπάρχουν διαθέσιμα εργαλεία για την παρακολούθηση και την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας και του οικονομικού αντίκτυπου των δράσεων που λήφθηκαν σχετικά με τα BEPS σε συνεχή βάση.

- X. Δράση 12 - Disclosure Of Aggressive Tax Planning (Υποχρέωση των φορολογούμενων να αποκαλύψουν ρυθμίσεις "επιθετικού" φορολογικού σχεδιασμού.)

Η Δράση 12 περιέχει συστάσεις σχετικά με το σχεδιασμό υποχρεωτικών κανόνων δημοσιότητας για επιθετικά συστήματα φορολογικού σχεδιασμού, λαμβάνοντας υπόψη το διοικητικό κόστος των φορολογικών διοικήσεων και επιχειρήσεων και αντλώντας από τις εμπειρίες του αυξανόμενου αριθμού χωρών που διαθέτουν τέτοιους κανόνες. Μέχρι το Μάιο του 2017 δεν είχε γίνει γνωστή η εφαρμογή της δράσης από την ελληνική νομοθεσία.

- XI. Δράση 13 - Transfer Pricing Documentation (Επανεξέταση τεκμηρίωσης των ενδοομιλικών τιμών πώλησης.)

Η δράση 13 περιέχει αναθεωρημένες οδηγίες σχετικά με την τεκμηρίωση για τις τιμές μεταβίβασης, συμπεριλαμβανομένου του προτύπου για την υποβολή εκθέσεων ανά χώρα, προκειμένου να ενισχυθεί η διαφάνεια λαμβάνοντας υπόψη το κόστος συμμόρφωσης.¹⁸⁸

Με το Νόμο 4490/2017 κυρώθηκε η προσχώρηση της Ελλάδας στην Πολυμερή Συμφωνία Αρμοδίων Αρχών (ΠΣΑΑ) για την Ανταλλαγή Εκθέσεων ανά Χώρα από Ομίλους Πολυεθνικών Επιχειρήσεων.

¹⁸⁸ Περισσότερες πληροφορίες (www.oecd.org/tax/beps/country-by-country-reporting.htm)

Επιπλέον το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξέδωσε την οδηγία της ΕΕ 2016/881 (κοινώς γνωστή ως «DAC4»), που τροποποιεί την Οδηγία 2011/16/ΕΕ και επεκτείνει το πεδίο της αυτόματης ανταλλαγής πληροφοριών στον τομέα της φορολογίας με τη ρύθμιση της υποχρεωτικής αυτόματης ανταλλαγής των Εκθέσεων ανά Χώρα σε επίπεδο χωρών της ΕΕ.¹⁸⁹

XII. Δράση 14 - Dispute Resolution (Δημιουργία μηχανισμού επίλυσης διαφορών πιο αποτελεσματικά, έτσι ώστε οι χώρες να επιλύουν εύκολα τις διαφορές των συμβάσεων αποφυγής διπλής φορολογίας μέσω διαδικασιών αμοιβαίας συμφωνίας.)

Η δράση 14 αναπτύσσει λύσεις για την αντιμετώπιση των εμποδίων που εμποδίζουν τις χώρες να επιλύσουν διαφορές που σχετίζονται με τη συνθήκη βάσει της MAP¹⁹⁰, μέσω ενός ελάχιστου προτύπου στον τομέα αυτό, καθώς και με ορισμένες βέλτιστες πρακτικές. Περιλαμβάνει επίσης τη διαιτησία ως επιλογή για πρόθυμες χώρες.

Στις 28 Νοεμβρίου 2016 ένα νέο άρθρο είχε συμπεριληφθεί στον Κώδικα Φορολογικής Δικονομίας για την εφαρμογή της MAP, το οποίο ευθυγραμμίζεται με τις φορολογικές συνθήκες που συνάπτονται από την Ελλάδα και τη Σύμβαση Διαιτησίας της ΕΕ.

XIII. Δράση 15 - Multilateral Instrument (Ανάπτυξη ενός πολυμερούς μέσου για να μπορέσουν οι χώρες να τροποποιήσουν τις διμερείς συμβάσεις αποφυγής διπλής φορολογίας.)

Η Δράση 15 παρέχει μια ανάλυση των νομικών ζητημάτων που σχετίζονται με την ανάπτυξη ενός πολυμερούς μέσου που θα επιτρέψει στις χώρες να βελτιστοποιήσουν την εφαρμογή των μέτρων της συνθήκης BEPS. Στις 7 Ιουνίου 2017, περισσότεροι από 70 υπουργοί και άλλοι υψηλόβαθμοι εκπρόσωποι συμμετείχαν στην τελετή υπογραφής του Πολυμερούς Μέσου.

---

¹⁸⁹ ΑΑΔΕ - Country-by-Country reporting(CBC)/DAC4 <https://www.aade.gr/epicheireseis/themata-diethnoys-dioiketikes-synergias/country-country-reportingcbcdac4>

¹⁹⁰ Mutual Agreement Procedure (MAP) - Διαδικασία Αμοιβαίας Συμφωνίας <http://www.oecd.org/tax/beps/beps-action-14-peer-review-and-monitoring.htm>

2.6. Φοροδιαφυγή, φοροαποφυγή και παραοικονομία στην Ελλάδα

Η φοροδιαφυγή, η φοροαποφυγή και η παραοικονομία είναι έννοιες που καθημερινά ακούμε στη χώρα μας. Το μέγεθος του προβλήματος είναι τέτοιο, όπως θα δούμε στη συνέχεια του κεφαλαίου, η Ελλάδα έχει από τα μεγαλύτερα ποσοστά φοροδιαφυγής και παραοικονομίας ως προς το ΑΕΠ στην Ευρώπη, που καθιστά εξαιρετικά ενδιαφέρονσα την μελέτη του φαινομένου.

2.6.1. Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα

Το πρώτο ζήτημα που απασχολεί τους ερευνητές όταν προσπαθούν να ερμηνεύσουν το ζήτημα της φοροδιαφυγής σε μια χώρα είναι ο προσδιορισμός του μεγέθους αυτής και άρα του αποτελέσματος που επιφέρει στα δημόσια οικονομικά. Η κυριότερη και πιο λεπτομερής έρευνα για την φοροδιαφυγή στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια έγινε από τη διαΝΕΟσις, σε συνεργασία με την Ernst & Young (2016)¹⁹¹ όπου μελετήθηκαν μεταξύ άλλων οι αιτίες, η έκταση και προτάσεις καταπολέμησης της φοροδιαφυγής. Συνοπτικά κάποια πολύ σημαντικά στοιχεία για την έκταση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα όπως προκύπτουν από τα συμπεράσματα της έρευνα είναι τα εξής :

- Τα διαφυγόντα έσοδα από τη φοροδιαφυγή των φυσικών προσώπων κυμαίνονται από 1,9% ως 4,7% του ΑΕΠ ετησίως.
- Από τη φοροδιαφυγή στον ΦΠΑ εκτιμάται ότι χάνεται το 3,5% του ΑΕΠ.
- Οι απώλειες από το λαθρεμπόριο ποτών, τσιγάρων και καυσίμων αντιστοιχούν σε περίπου 0,5% του ΑΕΠ.
- Για τα νομικά πρόσωπα, τα διαφυγόντα κέρδη για τη χώρα από τη φοροδιαφυγή και φοροαποφυγή των επιχειρήσεων υπολογίζονται γύρω στο 0,15% του ΑΕΠ.
- Κατά συνέπεια, **το μέγεθος της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα μπορεί να προσδιοριστεί σε ένα ποσοστό από 6% ως 9% του ΑΕΠ, δηλαδή ανάμεσα σε €11 και €16 δισ. το χρόνο.**

---

¹⁹¹ διαΝΕΟσις και Ernst & Young (EY) (2016) (επικαιροποιημένη τον Μάρτιο του 2017)
Η Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: Αιτίες, Έκταση και Προτάσεις Καταπολέμησης της
Retrieved July 17, 2018 from https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2017/03/Tax_Evasion_diaNEOsis_Upd_17_03_2017.pdf

Τα ποσοστά που παρουσιάζει η έρευνα της διαNEOσις είναι αποτέλεσμα μιας σύνθεσης των διαθέσιμων εκτιμήσεων στη βιβλιογραφία, αποσκοπώντας στη συνεπαγόμενη εκτίμηση της φοροδιαφυγής συνολικά, θέτοντάς τα στοιχεία σε συγκρίσιμη βάση. Πρέπει να επισημάνουμε πως το εκτιμώμενο μέγεθος της φοροδιαφυγής στη χώρα μας εκτιμάται σε ποσοστά μεταξύ 6% ως 9% του ΑΕΠ την ίδια στιγμή που το αντίστοιχο Ευρωπαϊκό μέσο ποσοστό εκτιμάται σε 5-5,5% ¹⁹² ενώ στη γειτονική Ιταλία εκτιμάται κοντά σε 10% όπως θα δούμε και στο παράρτημα 3.

Το δεύτερο ζήτημα που απασχολεί τους ερευνητές που μελετούν την φοροδιαφυγή σε μια χώρα είναι το πεδίο και οι αιτίες της φοροδιαφυγής, δηλαδή ποιοι και γιατί φοροδιαφεύγουν. Συμπερασματικά σύμφωνα με τη βιβλιογραφία οι αιτίες της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα είναι Νομοθετικές / Πολιτικές Αιτίες, Τεχνολογικές Αιτίες, Γραφειοκρατικές / Οργανωτικές Αιτίες, Διαρθρωτικές Αιτίες και Πολιτισμικές Αιτίες ή αλλιώς Φορολογική Κουλτούρα η αιτία που θα προσπαθήσουμε να διερευνήσουμε εμπειρικά περαιτέρω στο 3^ο κεφάλαιο.

Σύμφωνα με την διαNEOσις¹⁹³ *«Οι βασικοί παράγοντες που συντελούν στην εμφάνιση και στην εξέλιξη της φοροδιαφυγής θα πρέπει να αναζητηθούν στη φορολογική πολιτική και στο πολιτικό περιβάλλον της χώρας εν γένει. Οι νομοθετικές / πολιτικές αιτίες φοροδιαφυγής στη χώρα μας, συνίστανται: στην **πολυνομία** – πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος, στην **ανασφάλεια δικαίου** που δημιουργείται τόσο στους φορολογουμένους όσο και στους υπαλλήλους της Φορολογικής Διοίκησης κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, στη **συνεχόμενη αύξηση του φορολογικού βάρους** και στη **μη ύπαρξη πολιτικής βούλησης για την αντιμετώπιση του φαινομένου.**»*

Σημαντική αιτία για την άνθηση του φαινομένου της φοροδιαφυγής αποτελεί η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος. Όπως αναφέραμε και στο κεφάλαιο 2.1.5. η πολυνομία οδηγεί στην αστάθεια του φορολογικού συστήματος δηλαδή σε απότομες και συνεχείς μεταβολές διατάξεων, παραγράφων και νόμων. Η ύπαρξη πολλών φορολογικών νομοθετημάτων και η συνεχής αναθεώρηση-τροποποίησή τους δημιουργούν σύγχυση τόσο στους φορολογούμενους όσο και στους υπαλλήλους της φορολογικής αρχής και διευκολύνουν την παρερμηνεία της φορολογικής νομοθεσίας.

---

¹⁹²Murphy R. (2019) - The European Tax Gap σελ. 9 https://www.socialistsanddemocrats.eu/sites/default/files/2019-01/the_european_tax_gap_en_190123.pdf

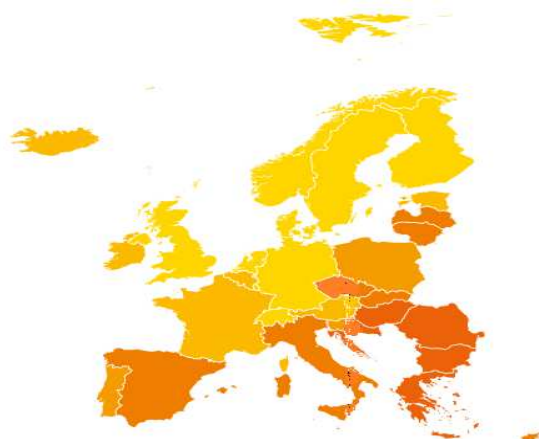
¹⁹³ διαNEOσις και Ernst & Young (EY) (2016) Η Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα

Η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος, αναπόφευκτα, οδηγεί σε ανασφάλεια δικαίου, καθώς οι φορολογούμενοι αδυνατούν –ανά πάσα στιγμή– να γνωρίζουν και να εφαρμόζουν το φορολογικό νόμο όπως κάθε φορά ισχύει.

Η συνεχόμενη αύξηση του φορολογικού βάρους των Ελλήνων φορολογουμένων τα τελευταία χρόνια είναι άλλος ένας σημαντικός παράγοντας ύπαρξης της φοροδιαφυγής. «Η συνεχής αύξηση της φορολογικής επιβάρυνσης δημιουργεί ισχυρό κίνητρο για φοροδιαφυγή, καθώς το όφελος από την απόκρυψη εισοδημάτων για φορολογικούς σκοπούς, σε σχέση με το αναλαμβανόμενο κάθε φορά ρίσκο, είναι μεγάλο.» (IMF 2013)¹⁹⁴

Το φαινόμενο της διαφθοράς συνδέεται επίσης άμεσα με την απουσία διαφάνειας στη δημόσια διοίκηση. «Διαφθορά είναι η κατάχρηση της εξουσίας από τους κυβερνητικούς ανώτερους υπαλλήλους κυβερνητικών δυνάμεων. Συνήθως η κατάχρηση έγκειται στην παράνομη, συνήθως μυστική, απόκτηση ιδιωτικής περιουσίας ή αποκόμιση κάποιου άλλου ιδιωτικού οφέλους.»¹⁹⁵ Σύμφωνα με την έκθεση της Διεθνούς Διαφάνειας για την διαφθορά ¹⁹⁶ για το 2018, η χώρα μας βρίσκεται στη προτελευταία θέση στην Ευρώπη στα αντιληπτά επίπεδα διαφθοράς του δημόσιου τομέα με μόνη χειρότερη επίδοση αυτή της Βουλγαρίας.

SCORE	COUNTRY/TERRITORY	RANK	SCORE	COUNTRY/TERRITORY	SCORE
88	Denmark	1	64	Portugal	30
85	Finland	3	60	Poland	36
85	Sweden	3	60	Slovenia	36
85	Switzerland	3	59	Cyprus	38
84	Norway	7	59	Czech Republic	38
82	Netherlands	8	59	Lithuania	38
81	Luxembourg	9	58	Latvia	41
80	Germany	11	58	Spain	41
80	United Kingdom	11	54	Malta	51
76	Austria	14	52	Italy	53
76	Iceland	14	50	Slovakia	57
75	Belgium	17	48	Croatia	60
73	Estonia	18	47	Romania	61
73	Ireland	18	46	Hungary	64
72	France	21	45	Greece	67
			42	Bulgaria	77

Πηγή: Επεξεργασία από (ή Αναδημοσίευση Transparency International (2018) - Corruption Perceptions Index 2018 σελ. 12

¹⁹⁴ IMF (2013), Greece, Selected Issues (IMF Country Report No. 13/155), σελ.23.

¹⁹⁵ Πανεπιστήμιο Μακεδονίας – Τι είναι διαφθορά
<http://www.paraoikonomia.gr/faq/#1448295359347-4cc935a3-b32a>

¹⁹⁶ Transparency International (2018) – Corruption perceptions index 2018
https://www.transparency.org/files/content/pages/2018_CPI_ExecutiveSummary.pdf

Ενισχυτικό της άνθησης του φαινομένου της φοροδιαφυγής αποτελεί και η **έλλειψη τεχνολογικής / οργανωτικής υποδομής της Φορολογικής Διοίκησης**. Όπως παρατηρείται και από τον ΟΟΣΑ¹⁹⁷, η ελληνική διοίκηση εν γένει δεν χαρακτηρίζεται για τη συστηματική τήρηση αρχείων και στοιχείων, ενώ διαχρονικά παρουσιάζεται ανεπαρκής ως προς τη συστηματική συλλογή, την οργάνωση και την επεξεργασία πληροφοριών που τίθενται στη διάθεσή της. Η ηλεκτρονική μηχανοργάνωση της Φορολογικής Διοίκησης δεν μετρά πολλά χρόνια στην ελληνική πραγματικότητα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι μόλις το έτος 2013 κατέστη δυνατή η ηλεκτρονική υποβολή δηλώσεων φορολογίας εισοδήματος νομικών προσώπων, μέσω του ηλεκτρονικού συστήματος, ενώ πληθώρα άλλων φορολογικών δηλώσεων και διαδικασιών δεν εξυπηρετούνται ηλεκτρονικά, παρά μόνο με αυτοπρόσωπη παρουσία στις υπηρεσίες της Φορολογικής Διοίκησης. Σύμφωνα με την έρευνα των PwC και Microsoft (2017)¹⁹⁸ για τη ψηφιακή αναβάθμιση της Φορολογικής Διοίκησης ο ψηφιακός μετασχηματισμός της Φορολογικής Διοίκησης μπορεί να βελτιώσει σημαντικά τη ζωή των φορολογικών διαχειριστών και των φορολογουμένων. Για τους διαχειριστές, η συνεργασία με τη νέα τεχνολογία αυξάνει τα κίνητρά τους, τους καθιστά πιο παραγωγικούς και βελτιστοποιεί τις λειτουργίες και τις δαπάνες.

Μία από τις **αιτίες της αναποτελεσματικής λειτουργίας της Διοίκησης**, που συνακόλουθα οδηγεί στον μη έγκαιρο και ελλιπή εντοπισμό των φορολογικών παραβάσεων και περιστατικών φοροδιαφυγής, **είναι η οργάνωση του δημοσίου τομέα**. Υπάρχουν πάρα πολλές εσωτερικές διαδικασίες προκειμένου να δράσει η Φορολογική Διοίκηση, με αρμοδιότητες διασκορπισμένες σε διάφορες υπηρεσίες και φορείς, ακόμη και μεταξύ διαφορετικών Υπουργείων. Χαρακτηριστικό της υπέρμετρης τυπολατρίας μέσα στην οποία δρα η Διοίκηση είναι ο μεγάλος αριθμός νομοθετημάτων και υπουργικών αποφάσεων που εκδόθηκαν με θέμα τον καθορισμό αρμοδιοτήτων στο Υπουργείο Οικονομικών. Συγκεκριμένα, μόνο για το Υπουργείο Οικονομικών, 537 αρμοδιότητες έχουν καθοριστεί ή/και τροποποιηθεί μέσω νόμου, 1.449 μέσω προεδρικών διαταγμάτων και 284 μέσω υπουργικών αποφάσεων κατά την περίοδο

---

¹⁹⁷ διαΝΕΟσις και Ernst & Young (EY) (2016) Η Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα
Αρχική Παράθεση: OECD (2011), Public Governance Reviews, Greece, Review of the Central Administration, OECD Publishing, σελ. 20.

¹⁹⁸ Microsoft και PwC (2017) - Digital Transformation of Tax Administration
<https://www.pwc.nl/nl/assets/documents/pwc-digital-transformation-tax-oct2017.pdf>

1996-2011. Στο σύνολο της Διοίκησης, μάλιστα, αντιστοιχούν 2.890 καθορισμοί/τροποποιήσεις αρμοδιοτήτων μέσω νόμου, 11.018 μέσω προεδρικών διαταγμάτων και 3.191 μέσω υπουργικών αποφάσεων, έτσι ώστε να σημειώνονται κατά μέσο όρο 1.140 αλλαγές αρμοδιοτήτων εντός της Διοίκησης ανά έτος¹⁹⁹. Το επιχειρησιακό πρόγραμμα «Μεταρρύθμιση Δημόσιου Τομέα 2014-2020»²⁰⁰ στοχεύει στη στήριξη της ελληνικής διοίκησης ώστε να καταστεί συνεπής, καλά συντονισμένη, ευέλικτη, προς το εξωτερικό και αποτελεσματική, να αποκαταστήσει τις σχέσεις εμπιστοσύνης με τους πολίτες και τις επιχειρήσεις, παρέχοντας στους πολίτες κεντρικές και συνεχώς αναβαθμισμένες υπηρεσίες που αποτελούν έναν από τους βασικούς πυλώνες για την ανάκαμψη της χώρας. Υπάρχουν τρεις προτεραιότητες χρηματοδότησης: Η ενίσχυση της οργανωτικής, θεσμικής και επιχειρησιακής ικανότητας της δημόσιας διοίκησης και των τοπικών αρχών προς όφελος των πολιτών και των επιχειρήσεων. Η προώθηση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης στο δημόσιο τομέα. Η ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού στο δημόσιο τομέα, μέσω του εξορθολογισμού των ανθρώπινων πόρων, της παροχής αναβαθμισμένων υπηρεσιών και της κατάρτισης του προσωπικού. Οι κυριότεροι δικαιούχοι των προγραμματισμένων δράσεων είναι η δημόσια διοίκηση, οι αποκεντρωμένες διοικήσεις, η τοπική αυτοδιοίκηση, οι δημόσιοι υπάλληλοι, οι πολίτες, οι κοινωνικοί εταίροι και οι επιχειρήσεις.

Πέρα από το μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο των φορολογούμενων, σημαντικό παράγοντα αποτελεί και το μορφωτικό επίπεδο των φοροτεχνικών οργάνων. Ικανά και μορφωμένα στελέχη των φοροτεχνικών υπηρεσιών (εφορία, Σ.Δ.Ο.Ε., κ.λ.π.) μπορούν να διαμορφώσουν ένα δίκαιο φορολογικό σύστημα, να αποτρέψουν τη φοροδιαφυγή, να διαρθρώσουν ορθολογικά τις υπηρεσίες και να τις εκσυγχρονίσουν με κατάλληλο τεχνολογικό εξοπλισμό. Τέτοιες υποδομές σε Ανθρώπινο Δυναμικό, αλλά και σύγχρονη τεχνολογική επεξεργασία, δεν είναι ακόμη διαθέσιμες. Ο παράγοντας αυτός έρχεται σε άμεση συνάρτηση με την έλλειψη οργάνωσης του δημόσιου τομέα που αναφέραμε παραπάνω.

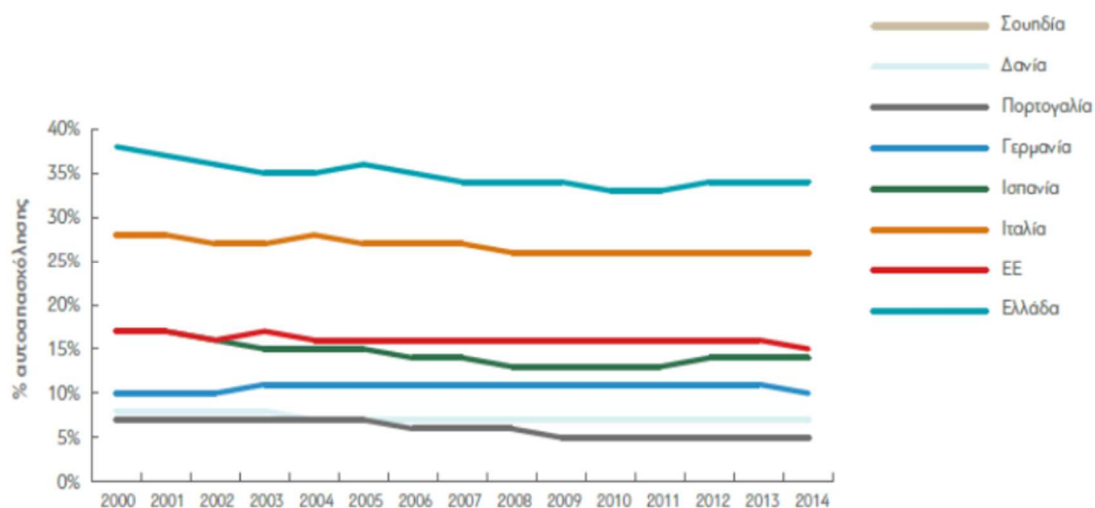
¹⁹⁹ διαΝΕΟσις και Ernst & Young (EY) (2016) Η Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα
Αρχική Παράθεση: OECD (2011), Public Governance Reviews, Greece, Review of the Central Administration, OECD Publishing, σελ. 51.

²⁰⁰ Reform of the Public Sector: Greece

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Βάσει του Στόχου «Επενδύσεις για την ανάπτυξη και την απασχόληση»
https://ec.europa.eu/regional_policy/en/atlas/programmes/2014-2020/greece/2014gr05m2op001

Διαρθρωτικές αιτίες όπως το γεγονός ότι διαχρονικά, η Ελλάδα παρουσιάζει υπερβολικά υψηλό αριθμό αυτοαπασχολούμενων και πολύ μικρών επιχειρήσεων επηρεάζουν επίσης τα επίπεδα της φοροδιαφυγής. Εκτιμάται ότι το ύψος της αυτοαπασχόλησης στην Ελλάδα είναι διπλάσιο του ευρωπαϊκού μέσου όρου όπως βλέπουμε και στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 2.3. Ποσοστά αυτοαπασχόλησης σε Ελλάδα και ΕΕ

Πηγή: διανεοσις (2016)

Ο Υπουργός Οικονομικών της Ελλάδας το 2013 Γ. Στουρνάρας σε συνέντευξη του ²⁰¹ ανέφερε πως: «Ο αριθμός των αυτοαπασχολούμενων είναι πολύ μεγαλύτερος από ότι στην Ευρωζώνη. Ένα κομμάτι της φοροδιαφυγής οφείλεται σε αυτό.» Ενώ ύποπτο θεωρεί ο αρθρογράφος Θ. Πασχάλης²⁰² στο άρθρο του με τίτλο «Άρωμα... φοροδιαφυγής: Το 80% των αυτοαπασχολούμενων δήλωσε... κατώτατο μισθό» το γεγονός ότι οκτώ στους δέκα αυτοαπασχολούμενους, αγρότες και ελεύθερους επαγγελματίες δήλωσαν το 2016 στην εφορία αποδοχές μέχρι το ύψος του κατώτατου μισθού. Σύμφωνα με τον αρθρογράφο: «Τα δηλωθέντα εισοδήματα κινήθηκαν σε αυτό το ύψος, προκειμένου οι αυτοαπασχολούμενοι από τη μια να αποφύγουν την καταβολή υψηλών φόρων και από την άλλη να καταβάλουν το ελάχιστο ύψος ασφαλιστικών εισφορών στον ΕΦΚΑ.»

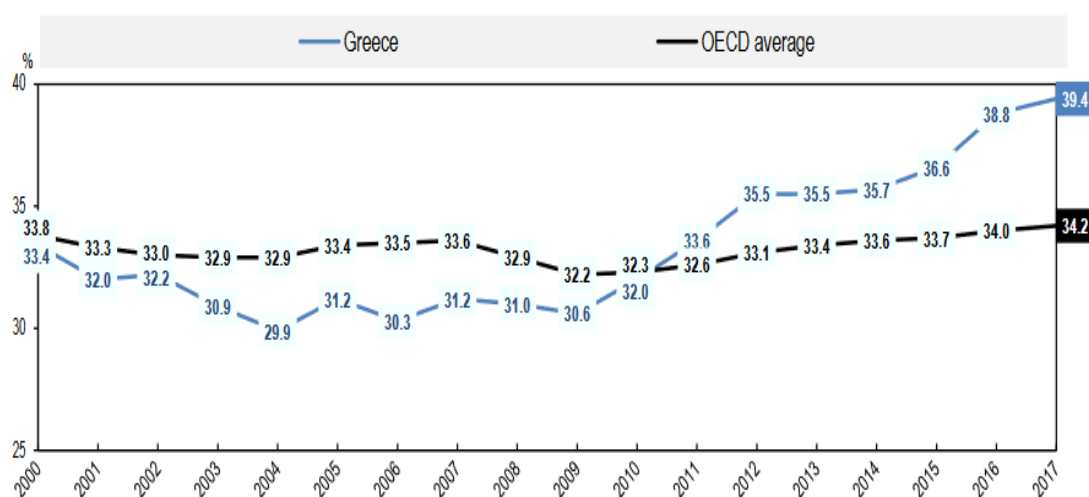
²⁰¹ Δηλώσει Υπ.Οικ Στουρνάρα (2013) - Οι αυτοαπασχολούμενοι αιτία για τη φοροδιαφυγή news.gr/epikairoti/article/101131/stournaras-oi-autoapasholoumenoi-aitia-gia-ti-forodifugi/

²⁰² Πασχαλής Θ. Άρθρο στο newpost.gr 26/1/2018 με τίτλο: «Άρωμα... φοροδιαφυγής: Το 80% των αυτοαπασχολούμενων δήλωσε... κατώτατο μισθό» <http://newpost.gr/oikonomia/651077/arwma-forodifughs-to-80-twn-aytoapasholoumenwn-dhlwse-katwtato-mistho-ti-allazei-stis-eisfores>

Καθοριστικό παράγοντα στην άνθηση της φοροδιαφυγής συνιστά και η γενικότερη πεποίθηση των πολιτών ως προς το κράτος και την ανταποδοτικότητά του, αλλά και ως προς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους απέναντι σε αυτό. Η αντιλαμβανόμενη φορολογική επιβάρυνση κάθε φορολογούμενου σε σχέση με το εισόδημα του και τις παροχές που λαμβάνει από το κράτος παίζει σημαντικό ρόλο. Αυτό σημαίνει ότι μια, αντιλαμβανόμενη από τον φορολογούμενο ως, υψηλή φορολογική επιβάρυνση προκαλεί μεγαλύτερη τάση για φοροδιαφυγή, καθώς το όφελος της αποφυγής του φόρου εξισορροπείται από το κόστος της τυχόν αποκάλυψης της φοροδιαφυγής.

Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση στατιστικών εσόδων του ΟΟΣΑ για το 2018²⁰³, ο λόγος φόρου προς ΑΕΠ στην Ελλάδα αυξήθηκε κατά 0,6 ποσοστιαίες μονάδες από 38,8% το 2016 σε 39,4% το 2017. Τα αντίστοιχα στοιχεία για τον μέσο όρο των χωρών του ΟΟΣΑ ήταν αύξηση κατά 0,2 ποσοστιαίες μονάδες από 34,0 σε 34,2% την ίδια περίοδο. Το ποσοστό φορολογίας προς ΑΕΠ στην Ελλάδα αυξήθηκε από 33,4% το 2000 σε 39,4% το 2017. Κατά την ίδια περίοδο, ο μέσος όρος του ΟΟΣΑ το 2017 ήταν ελαφρώς υψηλότερος από το 2000 (34,2% έναντι με 33,8%). Κατά την περίοδο αυτή, ο υψηλότερος λόγος φόρου προς ΑΕΠ στην Ελλάδα ήταν 39,4% το 2017, με το χαμηλότερο ποσοστό να είναι 29,9% το 2004.

Διάγραμμα 2.4. Λόγος φόρου προς ΑΕΠ στην Ελλάδα (2000-2017)

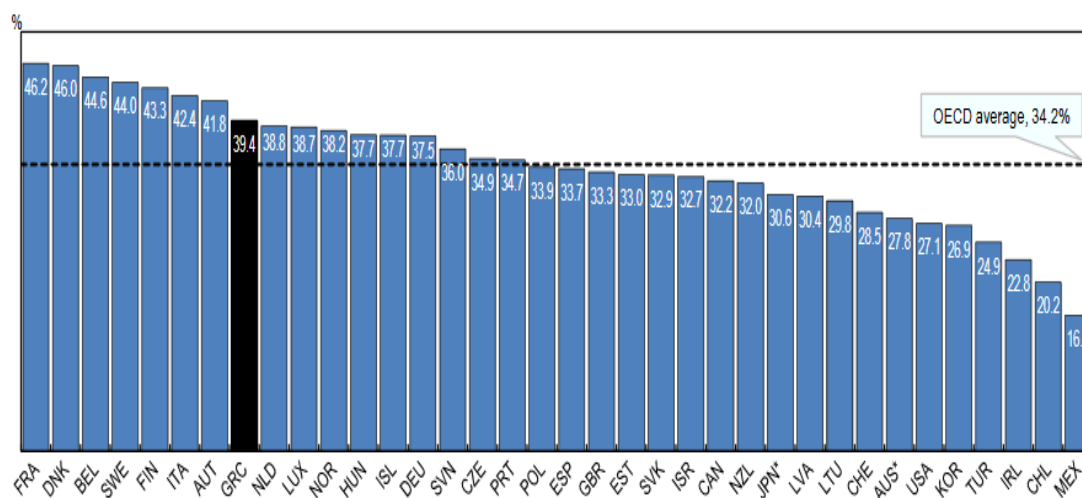

Πηγή: Αναδημοσίευση OECD (2018) - Revenue Statistics 2018 - Greece

²⁰³ OECD (2018) - Revenue Statistics 2018 - Greece

Η Ελλάδα κατέλαβε την 8η θέση από τις 36 χώρες του ΟΟΣΑ όσον αφορά τον λόγο φορολογίας προς το ΑΕΠ το 2017. Το 2017 η Ελλάδα είχε λόγο φόρου προς ΑΕΠ 39,4% σε σύγκριση με τον μέσο όρο του ΟΟΣΑ 34,2%. Το 2016, η Ελλάδα κατατάχθηκε στην 10η θέση από τις 36 χώρες του ΟΟΣΑ όσον αφορά το λόγο του φόρου προς το ΑΕΠ, επομένως παρατηρούμε μια αύξηση στο λόγο φορολογίας προς ΑΕΠ.

Διάγραμμα 2.5. Λόγος φόρου προς ΑΕΠ στην Ελλάδα και χώρες του ΟΟΣΑ (2017)

Πηγή: Αναδημοσίευση OECD (2018) - Revenue Statistics 2018 - Greece

Η αύξηση της φορολογίας της Ελλάδας από το 2009 μέχρι και το 2017 όπως βλέπουμε στο διάγραμμα 2.3 συντέλεσε και στην αύξηση του λόγου φορολογίας προς ΑΕΠ κατατάσσοντας τη χώρα μας πάνω από τον μέσο όρο των χωρών του ΟΟΣΑ.

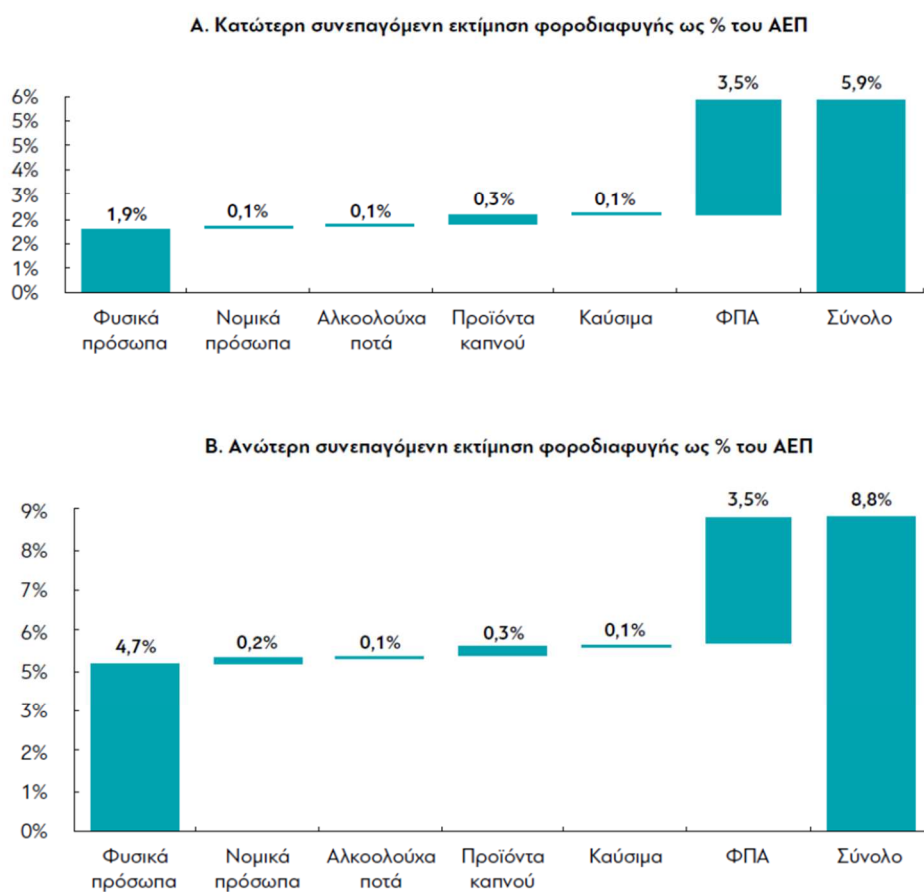
Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε πως η φορολογία είναι όντως μεγάλη στην Ελλάδα σε σχέση με τον μέσο ευρωπαϊκό όρο και τον μέσο όρο των χωρών του ΟΟΣΑ. Ενδιαφέρον έχουν οι πεποιθήσεις των φορολογουμένων για την φορολογία σε συνδυασμό με τις κοινωνικές παροχές που λαμβάνουν.

(Περισσότερα στο κεφάλαιο 2.5.4. Φορολογική Συνείδηση και Συμμόρφωση στην Ελλάδα και στο κεφάλαιο 3.)

Ποιοι φοροδιαφεύγουν στην Ελλάδα ;

Όπως αναφέραμε και παραπάνω το μέγεθος της φοροδιαφυγής στη χώρα μας εκτιμάται σε ποσοστά που προσεγγίζουν το 6% ως 9% του ΑΕΠ. Από τα παρακάτω διαγράμματα μπορούμε να διακρίνουμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό από τη συνολική φοροδιαφυγή εμφανίζεται στη φοροδιαφυγή των φυσικών προσώπων και στη φοροδιαφυγή ΦΠΑ.

Διάγραμμα 2.6.A. και 2.6.B.: Κατώτερη και ανώτερη εκτίμηση φοροδιαφυγής ως % του ΑΕΠ στην Ελλάδα

Πηγή: διαΝΕΟσις (2016α).

Αναδημοσίευση: διαΝΕΟσις Β, αρχική πηγή διαΝΕΟσις Α

«Όσον αφορά την έκταση της φοροδιαφυγής σε επίπεδο φορολογουμένων – φυσικών προσώπων, γίνεται σημαντική διάκριση μεταξύ μισθωτών και αυτοαπασχολουμένων. Γενικά, σε αντίθεση με τους αυτοαπασχολούμενους, η φοροδιαφυγή στους μισθωτούς είναι εύκολα ανιχνεύσιμη, και γι' αυτό το λόγο η ανακριβής δήλωση των εισοδημάτων τους παρατηρείται σε πολύ μικρότερο ποσοστό.

Μελέτες τοποθετούν το ποσοστό των μη δηλωθέντων εισοδημάτων των αυτοαπασχολούμενων σε 57%-58,6%, σε αντίθεση με το ποσοστό των μισθωτών, το οποίο ανέρχεται μόλις σε 0,5%-1%.»²⁰⁴ Οι Έλληνες θεωρούν ότι όλο το φορολογικό βάρος το σηκώνουν οι μισθωτοί. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι είναι δύσκολο οι μισθωτοί να αποκρύψουν εισοδήματα γιατί οι αποδοχές τους δηλώνονται αυτόματα από τον εργοδότη.

Ωστόσο οι Matsaganis και Flevotomou (2010)²⁰⁵ θεωρούν απίθανο ότι η φοροδιαφυγή των μισθωτών δηλαδή η δήλωση μικρότερων μισθών και εισοδημάτων στην Ελλάδα είναι σχεδόν μηδενική. Η συνήθης υπόθεση είναι ότι πρέπει να είναι αμελητέα λόγω των περιπτώσεων συμπαιγνίας - δηλαδή όταν οι εργοδότες και οι εργαζόμενοι συμφωνούν να αποκρύψουν το σύνολο ή μέρος των μισθών που καταβάλλονται προκειμένου να μειωθεί το κόστος εργασίας τόσο των εργοδοτών όσο και η αμοιβή των εργαζομένων. Οι συμφωνίες αυτές είναι πολύ εύκολο να πραγματοποιηθούν αλλά πολύ δύσκολο να εντοπιστούν ειδικά στις μικρές επιχειρήσεις.

Η αδήλωτη εργασία, η οποία στους ελέγχους του Σώματος Επιθεώρησης Εργασίας ανήλθε στο 30% το 2011 συνδέεται με την ανάπτυξη της παραοικονομίας, ενώ εκδηλώνεται με μεγαλύτερη ένταση σε οικονομίες που χαρακτηρίζονται από υψηλά ποσοστά ανεργίας και αυτοαπασχόλησης, αλλά και σημαντικές μεταναστευτικές ροές, χαρακτηριστικά δηλαδή που συναντώνται στην ελληνική αγορά εργασίας. (IOBE 2012)²⁰⁶ (περισσότερα στο κεφάλαιο 2.6.3. παραοικονομία)

Επομένως τα διαφυγόντα έσοδα από τη φοροδιαφυγή των φυσικών προσώπων που κυμαίνονται από 1,9% ως 4,7% του ΑΕΠ ετησίως προκύπτουν κυρίως από την φοροδιαφυγή αυτοαπασχολούμενων.

---

²⁰⁴ διαΝΕΟσις και Ernst & Young (EY) (2016) Η Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα

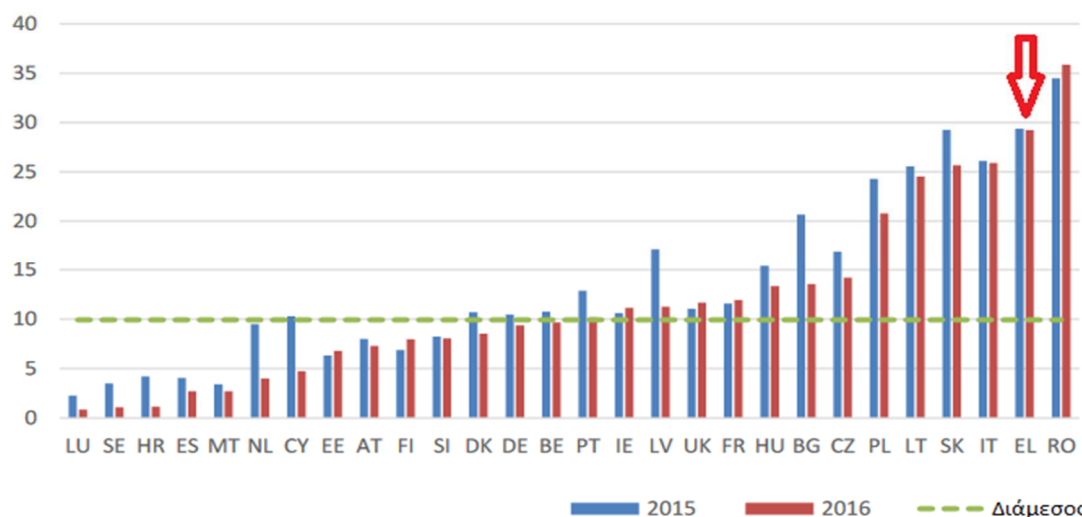
²⁰⁵ Matsaganis M, Flevotomou M. (2010) Distributional Implications of Tax Evasion in Greece http://eprints.lse.ac.uk/26074/1/GreeSE_No_31.pdf

²⁰⁶ IOBE (2012) - Η Έννοια Της Αδήλωτης Εργασίας και τα Χαρακτηριστικά της http://iobe.gr/docs/research/RES_01_02122012REP_GR.pdf

Φοροδιαφυγή παρατηρείται στο πεδίο της φορολογίας εισοδήματος, η οποία εξαρτάται όπως προαναφέραμε σε μεγάλο βαθμό από την επαγγελματική-επιχειρηματική ιδιότητα των φορολογουμένων, παρατηρείται όμως και σε διάφορες εκφάνσεις των συναλλαγών, ανεξαρτήτως της επαγγελματικής ιδιότητας των φορολογουμένων, κυρίως ως προς το ΦΠΑ και το φόρο μεταβίβασης ακινήτων. Ας δούμε τις δύο αυτές παραμέτρους πιο αναλυτικά.

Η «μελέτη του χάσματος ΦΠΑ» ή «Ελλείματος ΦΠΑ» (VAT Gap) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2018)²⁰⁷ μετρά τη διαφορά μεταξύ του «θεωρητικού ΦΠΑ» δηλαδή των αναμενόμενων εσόδων από τον ΦΠΑ και του ποσού που πράγματι εισπράττεται σε κάθε χώρα. Το «έλλειμμα ΦΠΑ» (VAT Gap) ορίζεται ως η διαφορά μεταξύ των πραγματοποιηθέντων με το ισχύον φορολογικό καθεστώς εσόδων ΦΠΑ και της θεωρητικής συνολικής φορολογικής επιβάρυνσης του νομοθετικά ισχύοντος ΦΠΑ (ή VAT Total Tax Liability – VTTL), δηλαδή των θεωρητικών –δυνητικών μέγιστων εσόδων ΦΠΑ με τους ισχύοντες συντελεστές, εάν δεν υφίσταντο φοροαποφυγή, φοροδιαφυγή κ.λπ. ή/και αναποτελεσματικότητα του κρατικού μηχανισμού. Σε ολόκληρη την ΕΕ για το 2016, η Επιτροπή υπολόγισε ότι χάθηκαν συνολικά € 147,1 δις. ευρώ αλλά οι διαφορές μεταξύ των χωρών είναι μεγάλες.

Διάγραμμα 2.7. Χάσμα ΦΠΑ στην ΕΕ

Πηγή: European Commission (2018) - Study and Reports on the VAT Gap in the EU-28 Member States

²⁰⁷ Taxation and Customs Union | - European Commission (2018) - Study and Reports on the VAT Gap in the EU-28 Member States: 2018 Final Report
https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/2018_vat_gap_report_en.pdf

Τα μικρότερα κενά παρατηρήθηκαν στο Λουξεμβούργο (0,85%), στη Σουηδία (1,08%) και στην Κροατία (1,15%). Τα μεγαλύτερα κενά σημειώθηκαν στη Ρουμανία (35,88%), στην Ελλάδα (29,22%) και στην Ιταλία (25,90%)

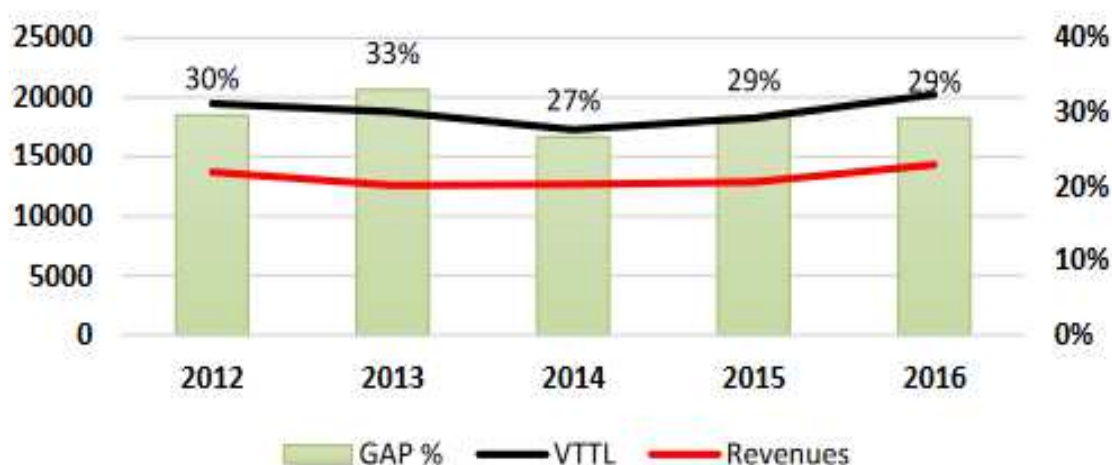
Η έκθεση αναφέρει πως:

«Η Ελλάδα είναι ένα από τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. που διαχρονικά εμφανίζει το μεγαλύτερο έλλειμμα είσπραξης του ΦΠΑ»

Ενδεικτικό του μεγέθους του προβλήματος είναι και το ποσοστό υστέρησης στην είσπραξη του ΦΠΑ (VAT gap) στην Ελλάδα. Στην Ελλάδα όπως είδαμε παραπάνω, η υστέρηση στον ΦΠΑ ήταν διαχρονικά υψηλότερη από το μέσο όρο της Ευρώπης ενώ διαδοχικές αυξήσεις στον ονομαστικό συντελεστή δεν φαίνεται να βοήθησαν. Όπως βλέπουμε και στο παρακάτω διάγραμμα το 2013 που έφτασε στη μέγιστη τιμή, η υστέρηση στον ΦΠΑ στην Ελλάδα ήταν 34% σε σύγκριση με το μέσο όρο του μόλις 18% για την ΕΕ. Για να φτάσει το 2016 στο 29% ποσοστό δεύτερο πιο μεγάλο σε όλη την ΕΕ, μόνο πίσω από την Ρουμανία (36%).

Όπου GAP% είναι το ποσοστό του φορολογικού χάσματος ΦΠΑ, VTTL ή VAT Total Tax Liability θεωρητικής συνολικής φορολογικής επιβάρυνσης του νομοθετικά ισχύοντος ΦΠΑ και Revenues τα έσοδα που πραγματοποιούνται με το ισχύον φορολογικό καθεστώς εσόδων ΦΠΑ.

Διάγραμμα 2.8. Φορολογικό χάσμα ΦΠΑ στην Ελλάδα

Πηγή: European Commission (2018) - Study and Reports on the VAT Gap - Greece

Στην αγορά ακινήτων μια συνηθισμένη πρακτική που ακολουθείται είναι η δήλωση τιμήματος μεταβίβασης πολύ μικρότερου από την αντικειμενική αξία του ακινήτου πολλές φορές και σε εξευτελιστικές τιμές. Άλλωστε, το «σύστημα» αυτό εξυπηρετεί και τις δύο πλευρές, καθώς ο μεν πωλητής γλιτώνει φόρους και εισφορές, ο δε αγοραστής, μεταξύ άλλων, καλείται να δικαιολογήσει σαφώς χαμηλότερο ποσό στο «πόθεν έσχες» που θα συμπληρώσει για την αγορά του ακινήτου, ενώ θα φορολογηθεί και με χαμηλότερο φόρο μεταβίβασης.

Σημειώνεται πως αν ο φορολογούμενος αποκτά πρώτη κατοικία τότε επιβαρύνεται με φόρο μεταβίβασης 3% επί της φορολογητέας αξίας του ακινήτου που επιβάλλεται πάνω από το αφορολόγητο όριο (200.000 ευρώ για τον άγαμο και 250.000 ευρώ για τον έγγαμο με προσαύξηση για τα παιδιά). Επιβαρύνονται με ΦΠΑ 24% οι πωλήσεις ακινήτων αποπερατωμένων και ημιτελών πριν από την πρώτη εγκατάσταση (μίσθωση, ιδιόχρηση κ.λπ.) σε αυτά, εφόσον η άδεια κατασκευής τους έχει εκδοθεί ή αναθεωρηθεί μετά την 01/01/2006.²⁰⁸

Με άρθρο στην εφημερίδα Καθημερινή²⁰⁹ ο αρθρογράφος υπολογίζει το μέγεθος της φοροδιαφυγής στο κατασκευαστικό κλάδο. Ο Ρουσλάνογλου αναφέρει πως: *«Υπολογίζεται ότι τουλάχιστον 40 δισ. ευρώ αδήλωτων εισοδημάτων (από τη διαφορά μεταξύ της αντικειμενικής και της πραγματικής τιμής) διακινήθηκαν κατά τα προηγούμενα χρόνια στην οικοδομή. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, κατά τη δεκαετία 2001-2010 πωλήθηκαν στη χώρα 800.000 ακίνητα (νεόδμητα και μεταχειρισμένα), η πλειονότητα των οποίων πωλήθηκε σε τιμές αρκετά υψηλότερες των αντικειμενικών, επί των οποίων συντάχθηκαν τα σχετικά συμβόλαια. Με μια συντηρητική προσέγγιση απόκλισης της τάξεως των 60.000 - 80.000 ευρώ ανά ακίνητο, προκύπτει ότι είναι πιθανόν τα αδήλωτα κεφάλαια να κινούνται μεταξύ 50 και 70 δισ. ευρώ.»*

Το απίστευτα χαμηλό ύψος των τιμών οι οποίες αναγράφονται σε πολλά από τα συμβόλαια, απλά υποκρύπτει φοροδιαφυγή σύμφωνα με άρθρο της Αυτόνομης

---

²⁰⁸ Άρθρο capital.gr 21/9/2018 - Όλα για τον φόρο μεταβίβασης ακινήτων
<https://www.capital.gr/tax/3317453/ola-gia-ton-foro-metabibasis-akiniton>

²⁰⁹ Ρουσλάνογλου Νίκος Άρθρο Καθημερινή 07/01/2019

Η αγορά ακινήτων ανακάμπτει, το «μαύρο» χρήμα επιστρέφει στην οικοδομή
<http://www.kathimerini.gr/1003321/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/h-agora-akinhtwn-anakamptei-to-mayro-xrhma-epistrefei-sthn-oikodomh>

Κίνησης Εφοριακών²¹⁰, καθώς το ευτελές τίμημα λαμβάνεται υπόψη για το τεκμήριο απόκτησης περιουσιακών στοιχείων του αγοραστή και δεν λαμβάνεται η αντικειμενική αξία του ακινήτου ή έστω η πραγματική τιμή, που είναι σίγουρα υψηλότερη.

Το κίνητρο το δίνει ο ίδιος ο νόμος. Πρόκειται για τη διάταξη της περίπτωσης γ' του άρθρου 32 του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος, η οποία προβλέπει ότι η δαπάνη αγοράς ακινήτου η οποία λαμβάνεται υπ' όψιν ως τεκμήριο για τον προσδιορισμό του ετήσιου εισοδήματος του φορολογούμενου, με βάση τα έξοδα απόκτησης περιουσιακών στοιχείων, δεν είναι αυτή που προκύπτει με βάση την αντικειμενική αξία του ακινήτου, αλλά εκείνη που αναγράφεται στο οικείο πωλητήριο συμβόλαιο μεταβίβασης, όποιο κι αν είναι το ύψος της.

Σημαντικός παράγοντας όμως στη φοροδιαφυγή στην αγορά ακινήτων αποτελεί και η υπερφορολόγηση που υφίστανται τόσο η μεταβίβαση όσο και η κατοχή ακινήτων στην Ελλάδα. Σε άρθρο την Καθημερινής²¹¹ ο αρθρογράφος αναφέρει πως το γεγονός ότι ο συντελεστής που εφαρμόζεται στην Ελλάδα αγγίζει το 24%, έχει ως αποτέλεσμα την απογείωση του φορολογικού κόστους που συνοδεύει την απόκτηση ακινήτων τα οποία έχουν κατασκευαστεί με οικοδομική άδεια μεταγενέστερη της 1/1/2006 και δεν αποτελούν πρώτη κατοικία. Είναι χαρακτηριστικό ότι αν συνυπολογιστούν και τα υπόλοιπα κόστη που συνοδεύουν την αγορά ακινήτου, όπως τα τέλη εγγραφής στο κτηματολόγιο και το υποθηκοφυλακείο, τα νομικά και συμβολαιογραφικά έξοδα και η αμοιβή του μεσίτη, το τελικό κόστος για έναν αγοραστή εκτινάσσεται σε ποσοστό άνω του 33%, κατατάσσοντας την Ελλάδα όπως θα δούμε στο παρακάτω διάγραμμα, ως την τέταρτη ακριβότερη χώρα στην Ευρώπη, αναφορικά με το συνολικό κόστος που συνοδεύει μια αγοραπωλησία νεόδμητου ακινήτου. Χωρίς να υπολογίζεται ο φόρος υπεραξίας ή αυτομάτου υπερτιμήματος 15% ο οποίος αναστέλλεται συνεχώς μέχρι το τέλος κάθε έτους. Η ακριβότερη χώρα στην Ευρώπη για την πραγματοποίηση μιας αγοραπωλησίας ακινήτου (αφορά την αγορά και τη μεταπώληση έπειτα από κάποια χρόνια) είναι η Ιταλία, με ποσοστό 37,7%, ενώ έπεται η χώρα μας μετά από κάποιες θέσεις με 33,36% συνολικού κόστους επιβάρυνσης σε φόρους.

---

²¹⁰ Άρθρο eforiakoi.org 10/11/2017 - Τεράστια τρύπα φοροδιαφυγής στο «πόθεν έσχες» ακινήτων <https://eforiakoi.org/epikairotita/39-forolonea/1463-terastia-trypa-forodiafygis-sto-pothen-esxes-akiniton>

²¹¹ Ρουσλάνογλου Ν. Άρθρο Καθημερινή 03/06/2018 Απρόσιτη η απόκτηση νεόδμητων κατοικιών, λόγω ΦΠΑ <http://www.kathimerini.gr/967427/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/aprosith-h-apokthsh-neodmhtwn-katoikiwn-logw-fpa>

Πίνακας 2.3. Κόστος αγοράς και μεταπώλησης ακινήτων στην Ευρώπη

Πηγή: Ρουσλάνογλου Ν. Άρθρο Καθημερινή 03/06/2018

Ωστόσο, αν συνυπολογιστούν και τα μεγάλα ποσά σε ετήσια βάση που καλούνται να καταβάλουν οι ιδιοκτήτες ακινήτων στην Ελλάδα με τη μορφή των φόρων κατοχής (ΕΝ.Φ.Ι.Α.), γίνεται σαφές ότι υπάρχει υπερφορολόγηση στον κλάδο των ακινήτων, με τη χώρα μας να έχει από τις μεγαλύτερες, αν όχι την μεγαλύτερη, φορολογική επιβάρυνση στην Ευρώπη.

Επιπτώσεις Φοροδιαφυγής στην Ελλάδα

Η φοροδιαφυγή αποτελεί σοβαρή αιτία ύπαρξης του δημόσιου ελλείμματος. Προκαλεί έλλειψη οικονομικών πηγών από το κράτος με αποτέλεσμα το τελευταίο να μην μπορεί να καλύψει τα έξοδα του.

Ο Ραφαήλ Μάρκελλος θεωρεί πως η μείωση της φοροδιαφυγής θα βοηθήσει χώρες όπως η Ελλάδα που αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα δανεισμού, μέσω της διεθνούς αγοράς ομολόγων. Μεταξύ άλλων αναφέρει σε άρθρο του²¹² πως «Η φοροδιαφυγή περιορίζει τη δυνατότητα μιας χώρας να έχει πρόσβαση σε φθηνή χρηματοδότηση από τις διεθνείς αγορές. Αυτό με τη σειρά του έχει δυσμενείς επιπτώσεις σε όλο το φάσμα της οικονομίας: τις δημόσιες παροχές και επενδύσεις, τις επενδύσεις, την απασχόληση, την ακρίβεια και την ύπαρξη φθηνών δανείων για επιχειρήσεις και νοικοκυριά. Στις σύγχρονες οικονομίες, τα πάντα είναι στενά συνδεδεμένα με την πιστοληπτική ικανότητα της χώρας στην οποία ζει κάποιος». Ο Γιώργος Κορομηλάς αναφέρει²¹³ ως συνέπειες της φοροδιαφυγής, πέρα από τα μειωμένα φορολογικά έσοδα για το κράτος, την άδικη κατανομή των φορολογικών βαρών και τις στρεβλώσεις στην ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων διότι αυτές που φοροδιαφεύγουν έχουν σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα και καθίστανται πιο ανταγωνιστικές.

Οι Matsaganis, Leventi, και Flevotomou (2012)²¹⁴ μελέτησαν τις επιπτώσεις της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα. Οι διανεμητικές επιπτώσεις της φοροδιαφυγής έχουν άμεσες συνέπειες όσον αφορά τη φτώχεια, την ανισότητα και τη φορολογική προοδευτικότητα. Δεδομένου ότι το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών είναι υψηλότερο λόγω φοροδιαφυγής από ό, τι θα ήταν υπό πλήρη συμμόρφωση, το σχετικό όριο φτώχειας είναι επίσης υψηλότερο. Τα αποτελέσματά τους υποδηλώνουν ότι η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα προκαλεί ελαφρά άνοδο της φτώχειας. Και οι τρεις δείκτες ανισότητας έχουν υψηλότερες τιμές στο πλαίσιο της φοροδιαφυγής παρά σε πλήρη συμμόρφωση, υποδεικνύοντας ότι η φοροδιαφυγή καταλήγει σε μια πιο άνιση κατανομή του εισοδήματος.

---

²¹² Μάρκελλος Ραφαήλ Άρθρο Καθημερινή 31/01/2016 Η κουλτούρα της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα

²¹³ Άρθρο Κορομηλάς Γιώργος 04/12/2018 Αίτια και συνέπειες της φοροδιαφυγής
<https://www.fpress.gr/oi-eidikoi/story/57116/aitia-kai-synepeies-tis-forodiafygis>

²¹⁴ Matsaganis M, Leventi C., και Flevotomou M. (2012) The Crisis and Tax Evasion in Greece: What Are the Distributional Implications? <https://www.cesifo-group.de/DocDL/forum2-12-focus4.pdf>

2.6.2. Φοροαποφυγή στην Ελλάδα

Όπως αναφέραμε και στο κεφάλαιο 2.2.1. η φοροαποφυγή συνίσταται στο ότι οι φορολογούμενοι μειώνουν τη φορολογική τους υποχρέωση μέσω ρυθμίσεων του νόμου που μπορεί να είναι νόμιμες, αλλά αντιβαίνουν στην πρόθεση του νόμου. Σε αντίθεση με την φοροδιαφυγή, που συνιστά ευθεία παράβαση της φορολογικής νομοθεσίας, αποτελεί συνειδητή εκμετάλλευση των αδυναμιών του διεθνούς και εθνικού φορολογικού συστήματος για την αποφυγή και τελικώς απομείωση της φορολογικής επιβάρυνσης. Εντούτοις, η φοροαποφυγή ταυτίζεται ως προς τα αποτελέσματά της με την φοροδιαφυγή: έχει ως αποτέλεσμα την οικονομική ωφέλεια του φορολογούμενου και την αποστέρηση πόρων του Δημοσίου.

Η φοροαποφυγή όπως και η φοροδιαφυγή που αναλύσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο δημιουργεί πολλά προβλήματα όπως για παράδειγμα δημιουργεί τις συνθήκες έτσι ώστε να στρεβλωθεί ο ανταγωνισμός στην αγορά, δημιουργεί αισθήματα αδικίας και επηρεάζει την κοινωνική συνοχή του κράτους, δημιουργεί ανισότητες στην κατανομή του εισοδήματος, δημιουργεί δημοσιονομική επιβάρυνση, είναι η κύρια αιτία των δημόσιων ελλειμμάτων και τέλος, τα άτομα αυτά που φοροαποφεύγουν απολαμβάνουν τα δημόσια αγαθά και τις υπηρεσίες αλλά δεν πληρώνουν τίποτα για το όφελος που απολαμβάνουν.

«Η γενική ρύθμιση της φοροαποφυγής στην Ελλάδα εντοπίζεται στο άρθρο 38 του Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας (Ν. 4174/2013, ΦΕΚ 170/Α/26-07-2013). Οι έννομες συνέπειες από την διαπίστωση της ύπαρξης φοροαποφυγής αναλύονται στα άρθρα 23, 27, 52 και 56 του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος (Ν. 4172/2013, ΦΕΚ 167/Α/23-07-2013).»²¹⁵ Σύμφωνα όμως με το άρθρο 38 του Ν. 4174/2013 δεν προβλέπεται καμίας μορφής ποινή ή άλλη κύρωση, εκτός από το γεγονός ότι η φορολογική διοίκηση δύναται να αγνοεί κάθε τεχνητή διευθέτηση ή σειρά διευθετήσεων που αποβλέπει σε αποφυγή της φορολόγησης και οδηγεί σε φορολογικό πλεονέκτημα.

Προκειμένου κάποιος πολίτης να μειώσει ή να απαλλαγεί από την καταβολή φόρου προβαίνει σε κάποιες ενέργειες. Για παράδειγμα στη φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων, σύμφωνα με τον νόμο οι δύο σύζυγοι πρέπει να φορολογούνται

---

²¹⁵ Η Φοροαποφυγή στην Ελληνική Νομοθεσία (2016) – Law & Tech
Retrieved February 17 from, <https://lawandtech.eu/2016/09/02/tax-evasion/>

χωριστά. Πολλές φορές όμως ο ένας σύζυγος μεταβιβάζει στον άλλο κάποια εισοδήματα έτσι ώστε να γλιτώσουν τους υψηλούς φορολογικούς συντελεστές. Ένα άλλο παράδειγμα αφορά τον φόρο κληρονομιών. Σε αυτή την περίπτωση οι πολίτες αποφεύγουν να πληρώσουν τον φόρο που τους αναλογεί με διαδοχικές μεταβιβάσεις της περιουσίας τους στους διαδοχικούς κληρονόμους τους, ενώ βρίσκονται ακόμα στη ζωή (διαΝΕΟσις, 2016).²¹⁶

Όπως φαίνεται και από τα παραπάνω παραδείγματα, οι πολίτες χρησιμοποιούν τις ατέλειες και τα παραθυράκια που έχει η ελληνική νομοθεσία προκειμένου να μειώσουν ή ακόμα και να μην καταβάλλουν καθόλου τον φόρο που τους αναλογεί. Ενώ όπως αναφέραμε και στο κεφάλαιο 2.2.2. πολλές φορές οι ατέλειες αυτές στους νόμους δημιουργούνται από τις ίδιες τις ομάδες που ενδιαφέρονται για την φοροαποφυγή και οι οποίες τελικά καταφέρνουν να επηρεάσουν την πολιτική εξουσία και να δημιουργήσουν τα κενά στους νόμους έτσι ώστε να μπορούν να τα εκμεταλλευτούν στην συνέχεια.

Όμως δεν είναι μόνο οι πολίτες που μπορούν να φοροαποφεύγουν. Οι επιχειρήσεις όπως αναλύθηκε στο κεφάλαιο 2.2.2. έχουν ένα ευρύ φάσμα διαθέσιμων εργαλείων ούτως ώστε μέσα από παραθυράκια και διατάξεις να καταφέρουν να μειώσουν το φόρο που τους αναλογεί. Η φοροαποφυγή μπορεί να λάβει διάφορες μορφές, όπως μέσω ενδοομιλικών δανείων, την μεταφορά των άυλων στοιχείων ή τη χειραγώγηση των κερδών μέσω των ενδοομιλικών συναλλαγών (transfer pricing).

Στην Ελλάδα ο όρος «συνδεδεμένη επιχείρηση» ακολουθώντας τις οδηγίες του ΟΟΣΑ²¹⁷ για το transfer pricing, καθορίστηκε σε ένα πιο στενό πλαίσιο συνθηκών. Για την ακρίβεια, σύμφωνα με την περ. ζ του άρθρου 2 (Ορισμοί) του Ν.4172/2013, συνδεδεμένο πρόσωπο ονομάζεται κάθε πρόσωπο, το οποίο συμμετέχει άμεσα ή έμμεσα στη διοίκηση, τον έλεγχο ή το κεφάλαιο άλλου προσώπου, το οποίο είναι συγγενικό πρόσωπο ή με το οποίο συνδέεται. Όλες οι Ελληνικές εταιρείες, μέλη πολυεθνικών εταιρειών, καθώς και οι μόνιμες εγκαταστάσεις αυτών, πρέπει να εφαρμόζουν όρους οι οποίοι να είναι ταυτόσημοι ή όμοιοι με αυτούς που θα

---

²¹⁶ διαΝΕΟσις και Ernst & Young (EY) (2016) (επικαιροποιημένη τον Μάρτιο του 2017)

Η Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: Αιτίες, Έκταση και Προτάσεις Καταπολέμησής της

²¹⁷ OECD (2017) - Transfer Pricing and Multinational Enterprises (Πρώτη έκδοση το 1979)

https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/oecd-transfer-pricing-guidelines-for-multinational-enterprises-and-tax-administrations-2017_tpg-2017-en#page1

εφαρμόζονταν για τις ίδιες ή παρόμοιες συναλλαγές μεταξύ ανεξάρτητων επιχειρήσεων. Επιπλέον οι ανωτέρω επιχειρήσεις πρέπει μέσω ειδικής μελέτης ενδοομιλικών συναλλαγών να καταγράφουν και να τεκμηριώνουν τις τιμές των ενδοομιλικών συναλλαγών τους.

Απαλλάσσονται της υποχρέωσης νομικά πρόσωπα που πραγματοποιούν ενδοομιλικές συναλλαγές μέχρι 100.000 ευρώ αθροιστικά και εμφανίζουν κύκλο εργασιών μέχρι €5.000.000. Αναφορικά με εταιρείες που εμφανίζουν κύκλο εργασιών άνω των €5.000.000, το όριο απαλλαγής αυξάνεται στις €200.000. Οι εταιρείες που ξεπερνούν τα παραπάνω όρια ενδοομιλικών συναλλαγών, έχουν τις ακόλουθες δύο υποχρεώσεις: Οφείλουν να υποβάλουν ηλεκτρονικά συνοπτικό πίνακα πληροφοριών ενδοομιλικών συναλλαγών στο Υπουργείο Οικονομικών, ο οποίος περιλαμβάνει πληροφοριακά στοιχεία αναφορικά με τον όμιλο, τη φύση των συναλλαγών και τις μεθόδους τεκμηρίωσης που υιοθετήθηκαν. Οφείλουν να καταρτίσουν φάκελο τεκμηρίωσης ενδοομιλικών συναλλαγών, ο οποίος αποτελείται από τον κύριο φάκελο που περιέχει τυποποιημένες πληροφορίες για όλα τα μέλη ενός πολυεθνικού ομίλου και τον ελληνικό φάκελο που αναφέρεται σε συναλλαγές στην εγχώρια αγορά.

Τα παραπάνω αφορούν κυρίως τους πολυεθνικούς ομίλους. Ωστόσο πολύ συνηθισμένο φαινόμενο ανάμεσα σε μικρές, μικρομεσαίες επιχειρήσεις και αυτοαπασχολούμενους στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια είναι η εικονική μετεγκατάσταση τους σε γειτονικές χώρες με ευνοϊκότερους φορολογικούς συντελεστές όπως η Βουλγαρία και η Κύπρος.

Το σχέδιο που έχει επεξεργασθεί η Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων σύμφωνα με άρθρο του Δημητρέλη²¹⁸ φαίνεται να προσανατολίζει τη στόχευσή του σε επιχειρήσεις που προέρχονται κυρίως από τη Β. Ελλάδα, αλλά τα στοιχεία που υπάρχουν δείχνουν ότι το πρόβλημα δεν περιορίζεται εκεί. Πρόκειται για περισσότερες από 30.000 επιχειρήσεις ελληνικών συμφερόντων οι οποίες είτε μετέφεραν τη φορολογική τους έδρα στο εξωτερικό είτε ιδρύθηκαν απευθείας στο εξωτερικό σε μια προσπάθεια των ιθυνόντων τους να αποφύγουν τους υψηλούς φορολογικούς συντελεστές.

---

²¹⁸ Άρθρο Δημητρέλη Σπύρου capital.gr 01/04/2018 Σαφάρι σε Βαλκάνια, Κύπρο για επιχειρήσεις "μαϊμού" <https://www.capital.gr/tax/3283417/safari-se-balkania-kupro-gia-epixeiriseis-maimou>

Η υφυπουργός Οικονομικών Κατερίνα Παπανάτσιου ανέφερε μιλώντας στο περιφερειακό συνέδριο Κεντρικής Μακεδονίας²¹⁹ τόνισε ότι το 80% των ελληνικών επιχειρήσεων που μετανάστευσαν τα τελευταία χρόνια σε ξένες χώρες το έπραξαν εικονικά και καθαρά για φορολογικούς λόγους ενώ σύμφωνα με άρθρο του capital.gr²²⁰ που επικαλείται έμπειρους φοροτεχνικούς ειδικά στη Βόρεια Ελλάδα, υπολογίζεται ότι ο αριθμός των επιχειρήσεων ελληνικών συμφερόντων που έχουν ιδρυθεί στη Βουλγαρία ανέρχεται σε περίπου 15.000 ενώ κάθε χρόνο ο αριθμός αυτός εκτιμάται ότι αυξάνεται κατά περίπου 2.500.

Οι επιχειρήσεις αυτές έχουν τεθεί στο στόχαστρο των ελεγκτικών υπηρεσιών της ΑΑΔΕ, καθώς οι περισσότερες «μεταναστεύσεις» είναι εικονικές και όχι πραγματικές. Δηλαδή ασκούν κανονικά τη δραστηριότητά τους στην Ελλάδα, αλλά θεωρούσαν ότι θα πλήρωναν φόρο εισοδήματος σε Κύπρο και Βουλγαρία όπου μετέφεραν τις έδρες τους. Εκτός από τον κανονικό φόρο εισοδήματος, τους καταλογίζουν επιπλέον και τα προβλεπόμενα πρόστιμα για την αποφυγή της φορολογίας. Η Κύπρος και η Βουλγαρία, παρότι είναι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, χαρακτηρίζονται χώρες με «προνομιακό φορολογικό καθεστώς»²²¹.

Ωστόσο οι έλεγχοι της ΑΑΔΕ αποκάλυψαν την εικονικότητα της μεταφοράς, μέσω διασταυρώσεων τραπεζικών λογαριασμών τιμολογίων κ.λπ. όπως θα δούμε παρακάτω.

Ο έλεγχος για τη φορολογική κατοικία, διενεργείται με βάση τα αναφερόμενα κριτήρια του άρθρου 4 του Ν. 4172/2013. Προσπαθεί να διαπιστώσει το κατά πόσον η επί της ουσίας φορολογική κατοικία – έδρα της επιχείρησης βρίσκεται στην Ελλάδα, αντί της εμφανιζόμενης αλλοδαπής, όποτε και θα πρέπει να της επιβληθεί φορολογία στην Ελλάδα.²²² Αναλυτικά το άρθρο 4 του νόμου αναφέρει πως : *Ο «τόπος άσκησης πραγματικής διοίκησης» είναι στην Ελλάδα με βάση τα πραγματικά περιστατικά και τις συνθήκες λαμβάνοντας υπόψη ιδίως τα εξής:*

---

²¹⁹ Άρθρο voria.gr 27/03/2018 – Παπανάτσιου: Εικονικές 8 στις 10 επιχειρήσεις που μετανάστευσαν <https://www.voria.gr/article/paranatsiou-ikonikes-8-stis-10-epichirisis-pou-metanastefsan>

²²⁰ Άρθρο Δημητρήλη Σπύρου 29/03/2018 - Άρχισαν έλεγχοι για εικονικές μεταφορές επιχειρήσεων στη Βουλγαρία <https://www.capital.gr/tax/3282726/arxisan-elegxoi-gia-eikonikes-metafores-epixeiriseon-sti-boulgaria>

²²¹ Τέτοιες χώρες είναι εκείνες που ο φορολογικός τους συντελεστής είναι ίσος ή μικρότερος του 50% του ελληνικού φορολογικού συντελεστή.

²²² Άρθρο 4 παρ. 4 του Ν. 4172/2013 “Φορολογική κατοικία

- α) τον τόπο άσκησης καθημερινής διοίκησης,*
- β) τον τόπο λήψης στρατηγικών αποφάσεων,*
- γ) τον τόπο ετήσιας γενικής συνέλευσης των μετόχων ή εταιρών,*
- δ) τον τόπο τήρησης βιβλίων και στοιχείων,*
- ε) τον τόπο συνεδριάσεων του διοικητικού συμβουλίου ή όποιου άλλου εκτελεστικού οργάνου διοίκησης,*
- στ) την κατοικία των μελών του διοικητικού συμβουλίου ή όποιου άλλου εκτελεστικού οργάνου διοίκησης. Σε συνδυασμό με τη συνδρομή των παραπάνω περιστατικών και συνθηκών είναι δυνατόν να συνεκτιμάται και η κατοικία της πλειοψηφίας των μετόχων ή εταιρών.*

Με βάση το άρθρο 38 του Ν. 4174/2013²²³, συναλλαγές των οποίων το επί της ουσίας κίνητρο θεωρείται επί αποδείξεων από το αποτέλεσμα πως είναι το φορολογικό πλεονέκτημα (λόγω χαμηλότερου συντελεστής φορολόγησης) αποτελούν «τεχνητή διευθέτηση», συνεπώς αγνοούνται (αναμορφώνονται). Το άρθρο 38, δηλαδή η γενική διάταξη κατά της φοροαποφυγής αναφέρει μεταξύ άλλων πως :

Κατά τον προσδιορισμό φόρου, η Φορολογική Διοίκηση δύναται να αγνοεί κάθε τεχνητή διευθέτηση ή σειρά διευθετήσεων που αποβλέπει σε αποφυγή της φορολόγησης και οδηγεί σε φορολογικό πλεονέκτημα. Οι εν λόγω διευθετήσεις αντιμετωπίζονται, για φορολογικούς σκοπούς, με βάση τα χαρακτηριστικά της οικονομικής τους υπόστασης.

Ενώ με βάση το άρθρο 50 του Ν. 4172/2013²²⁴ & το άρθρο 21 του Ν. 4174/2013²²⁵, ελέγχονται οι ενδοομιλικές συναλλαγές δηλαδή οι συναλλαγές μεταξύ ελληνικών επιχειρήσεων & συνδεδεμένων προς αυτές αλλοδαπών για το κατά πόσον, τηρείται η αρχή των ίσων αποστάσεων. Εφόσον αποδειχτεί πως η αρχή καταστρατηγήθηκε, τότε τα κέρδη προστίθενται ως κέρδη της ελληνικής εταιρείας και φορολογούνται με βάση τους ημεδαπούς συντελεστές φορολόγησης.

---

²²³ Άρθρο 38 του Ν. 4174/2013 Γενικός κανόνας απαγόρευσης καταχρήσεων

²²⁴ Άρθρο 50 του Ν. 4172/2013 Ενδοομιλικές συναλλαγές

²²⁵ Άρθρο 21 του Ν. 4174/2013 Φάκελος Τεκμηρίωσης

Στο πλαίσιο αυτό, σύμφωνα με το Αθηναϊκό-Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων²²⁶ τον Ιανουάριο του 2018 σε συμφωνία για συγκεκριμένες δράσεις για την από κοινού αντιμετώπιση των εικονικών μεταφορών έδρας ελληνικών επιχειρήσεων στη Βουλγαρία, συμφώνησε ο διοικητής της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων Γιώργος Πιτσιλής, με την ομόλογό του της βουλγαρικής Φορολογικής Διοίκησης.

Μολονότι η ύπαρξη πρακτικών φοροαποφυγής αποδεικνύεται από πολλές μελέτες όπως παρουσιάσαμε στο κεφάλαιο 2.2.2., είναι δύσκολο να μετρηθεί η απώλεια εσόδων λόγω της πολυπλοκότητας του φαινομένου και του περιορισμένων δεδομένων. Σύμφωνα με μελέτη που διεξήχθη από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο²²⁷, η απώλεια εσόδων από τη μετατόπιση κερδών εντός της ΕΕ ανέρχεται σε περίπου 50-70 δισεκατομμύρια ευρώ, ποσό που ισοδυναμεί με τουλάχιστον το 17% των εσόδων από τον φόρο των εταιρικών εισοδημάτων το 2013.

Ωστόσο το συνολικό αποτέλεσμα της φοροαποφυγής ως ποσοστό επι του ΑΕΠ τόσο στην ΕΕ όσο και στην Ελλάδα είναι πολύ δύσκολο να ποσοτικοποιηθεί με ακρίβεια.

---

²²⁶ Άρθρο Βλάχος Α. ΑΠΕ-ΜΠΕ. 19/01/2018 - Συμφωνία με Σόφια για λαθρεμπόριο και εικονικές μεταφορές έδρας επιχειρήσεων <http://www.ert.gr/eidiseis/oikonomia/elladaoikonomia/symfonia-me-sofia-gia-lathreporio-ke-ikonikes-metafores-edras-epichiriseon/>

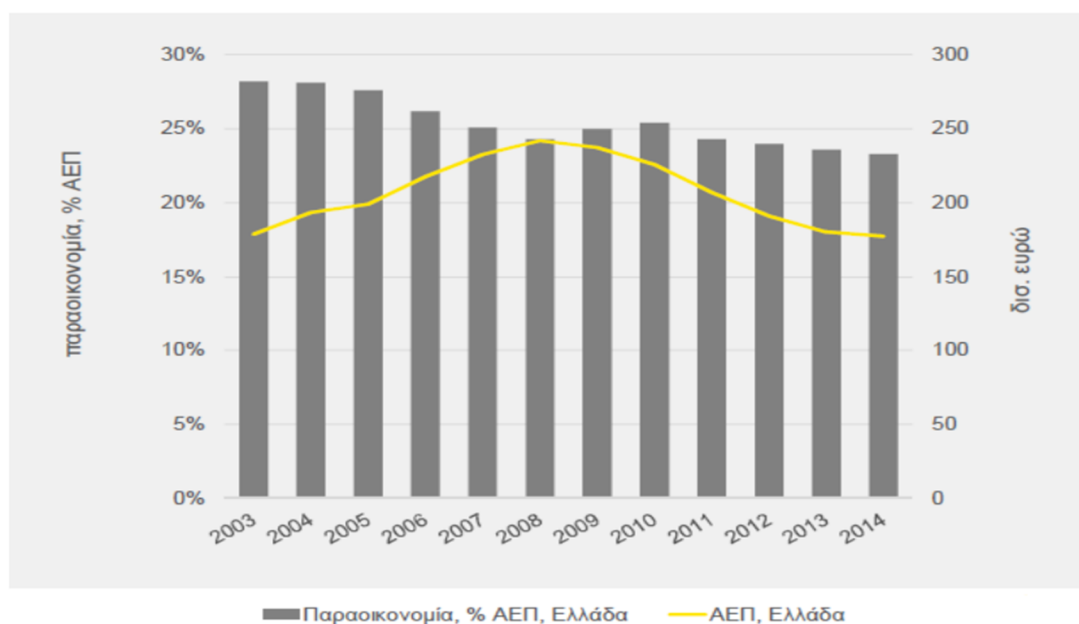
²²⁷ EPRS | European Parliamentary Research Service (2015) - Bringing transparency, coordination and convergence to corporate tax policies in the European Union [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/558773/EPRS_STU\(2015\)558773_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/558773/EPRS_STU(2015)558773_EN.pdf)

2.6.3. Παραοικονομία στην Ελλάδα

Όπως αναφέραμε και στο κεφάλαιο 2.2.3., παραοικονομία ή σκιώδης οικονομία σύμφωνα με τον Schneider είναι όλες εκείνες οι οικονομικές δραστηριότητες που δημιουργούν προστιθέμενες αξίες και για αυτό θα έπρεπε να συμπεριλαμβάνονται στο εθνικό εισόδημα, αλλά δεν περιλαμβάνονται τελικά στην επίσημη μέτρηση του εισοδήματος. Η σκιώδης οικονομία περιλαμβάνει τις οικονομικές εκείνες δραστηριότητες τις οποίες αποφεύγουν, να δηλώσουν, εσκεμμένα ή όχι, οι φορολογούμενοι. Η έννοια της οικονομικής δραστηριότητας η οποία δεν καταγράφεται, είτε για το λόγο ότι την αποκρύπτουν αυτοί που τη διεξάγουν, είτε το ότι οι στατιστικές υπηρεσίες δεν διαθέτουν την κατάλληλη προς αυτό οργάνωση ονομάζεται παραοικονομία. Στον ευρύτερο όρο της παραοικονομίας περιλαμβάνουμε την εισφοροδιαφυγή, την φοροδιαφυγή, την φοροαποφυγή, τη διαφθορά, τις δωροδοκίες, το λαθρεμπόριο, τις παράνομες δραστηριότητες όπως εμπόριο ναρκωτικών, όπλων και την αδήλωτη εργασία.

Στο παρακάτω διάγραμμα βλέπουμε την πορεία και την σχέση της παραοικονομίας και του ΑΕΠ στην Ελλάδα από το 2003 έως και το 2014. Το μέγεθος της παραοικονομίας στην Ελλάδα το 2014, υπολογίζεται ότι ανήλθε περίπου στο 23,30% του ΑΕΠ μειούμενο καθώς και το ΑΕΠ της χώρα συρρικνώθηκε από το 2008.

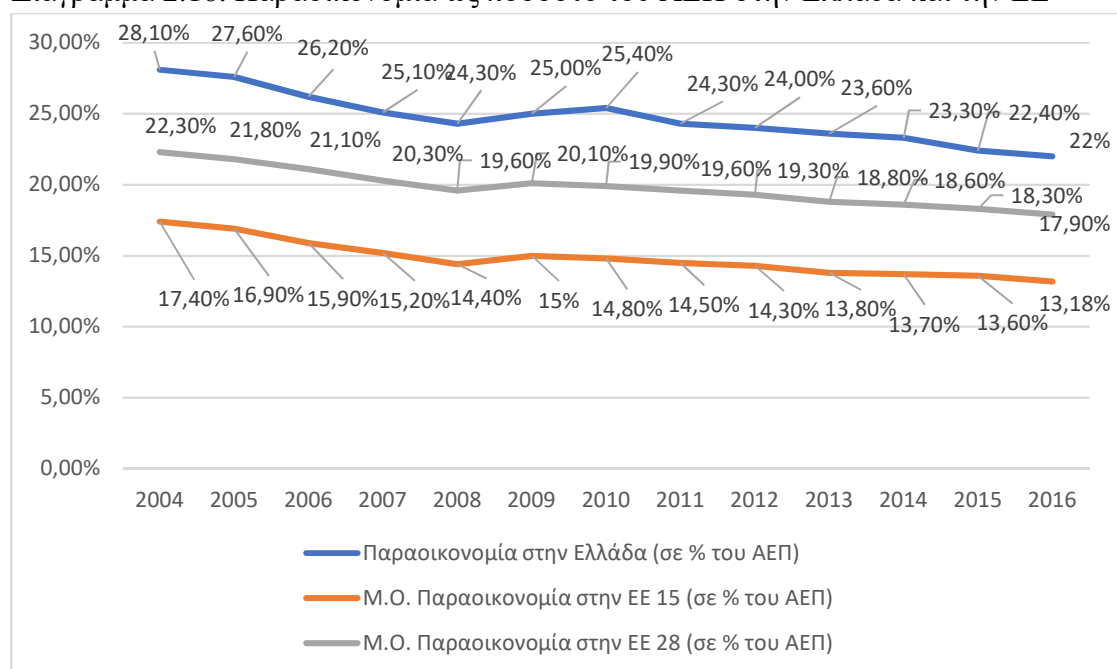
Διάγραμμα 2.9. Η παραοικονομία (ως % του ΑΕΠ) και το ΑΕΠ στην Ελλάδα

Πηγή: Αναδημοσίευση: ΕΥ- Στέφανος Μήτσιος (2016) Το φαινόμενο της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα <https://www.amcham.gr/wp-content/uploads/2016/11/MITSIOS.pdf>

Σύμφωνα με εκτιμήσεις του ειδικού σε θέματα παραοικονομίας οικονομολόγου Friedrich Schneider, παρουσιάζω στο παρακάτω διάγραμμα την πορεία της παραοικονομίας ως ποσοστό του ΑΕΠ στην Ελλάδα, τον μέσο της ΕΕ των 28 κρατών αλλά και των μέσο όρο της ΕΕ 15 κρατών. Από τον μέσο των 15 χωρών της ΕΕ λείπουν χώρες όπως η Βουλγαρία, η Κροατία, η Εσθονία, η Λιθουανία, η Μάλτα, η Ρουμανία, η Σλοβενία και η Κύπρος με διαχρονικά μεγάλα ποσοστά παραοικονομίας για αυτό παρατηρούμε ότι έχει διαχρονικά μικρές τιμές σε σχέση με τον μέσο όρο των 28 χωρών της ΕΕ. Το πρώτο σημαντικό στοιχείο που εξάγουμε από το παρακάτω διάγραμμα για την Ελλάδα είναι πως βρίσκεται διαχρονικά πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ των 28.

Διάγραμμα 2.10. Παραοικονομία ως ποσοστό του ΑΕΠ στην Ελλάδα και την ΕΕ

Πηγές: Στοιχεία από Schneider F. (2012)²²⁸, Schneider F. (2016)²²⁹, Medina L. και Schneider F (2018) σελ.71²³⁰ και Brindusa και Raluca (2016)²³¹ και ίδιοι υπολογισμοί όπου ο μέσος όρος για την ΕΕ είναι για τις 15 χώρες: Λουξεμβούργο, Αυστρία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ολλανδία, Γαλλία, Ιρλανδία, Γερμανία, Δανία, Φινλανδία, Σουηδία, Βέλγιο, Πορτογαλία, Ισπανία, Ιταλία και Ελλάδα.

²²⁸ Schneider F. (2012) The Shadow Economy and Work in the Shadow: What Do We (Not) Know? <http://ftp.iza.org/dp6423.pdf>

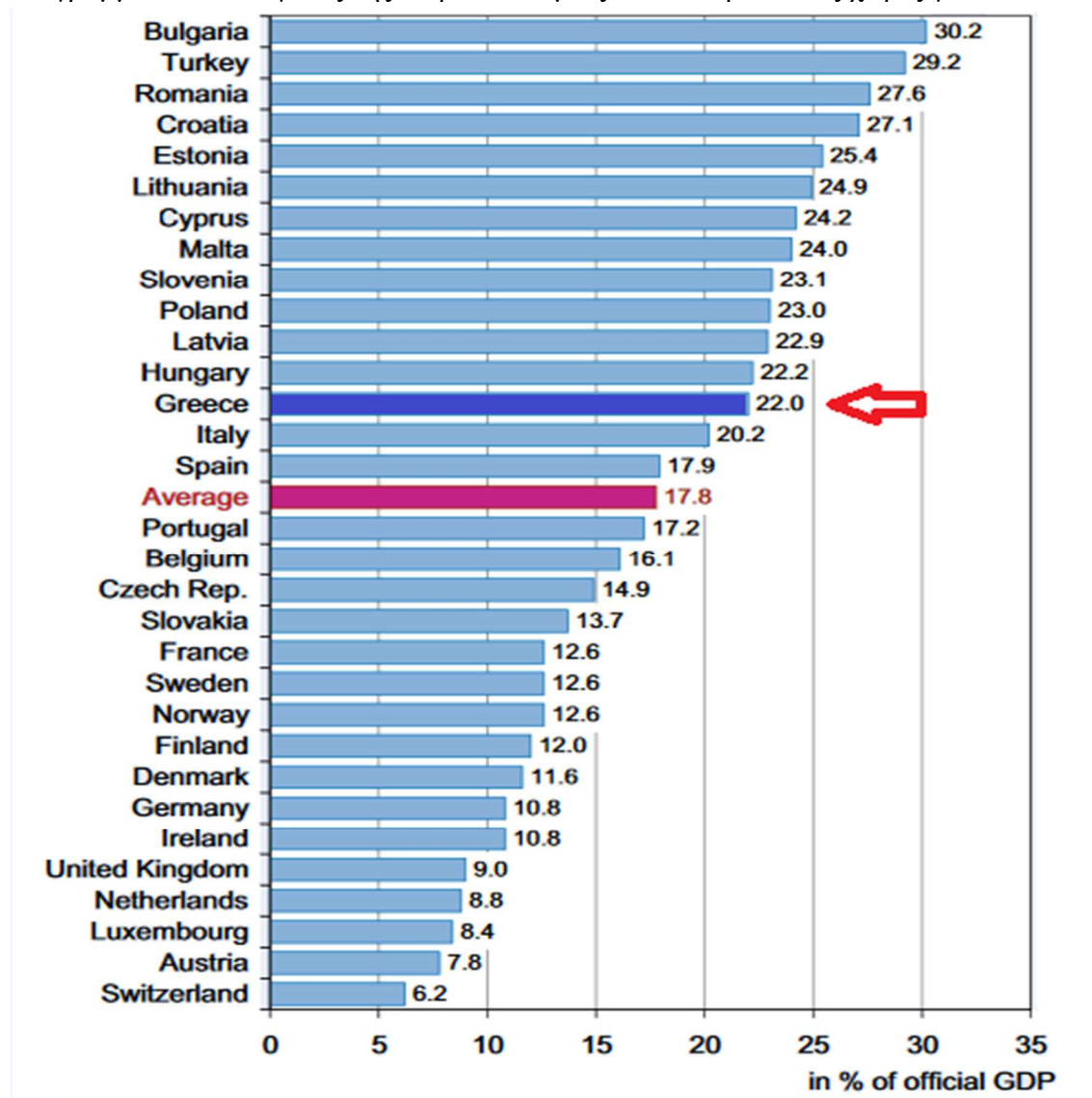
²²⁹ Schneider F. (2016) – Estimating the size of the shadow Economies <http://www.cesifo-group.info/DocDL/dice-report-2016-4-schneider-december.pdf>

²³⁰ Medina L., Schneider F. (2018) – Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years? <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2018/01/25/Shadow-Economies-Around-the-World-What-Did-We-Learn-Over-the-Last-20-Years-45583>

²³¹ Brindusa M., Raluca I. (2016) - An Analysis of The Shadow Economy in EU Countries http://www.ceswp.uaic.ro/articles/CESWP2016_VIII2_TUD.pdf

Εάν εξετάσουμε τώρα τα αποτελέσματα για το μέσο μέγεθος της παραοικονομίας των 28 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο παραπάνω διάγραμμα, συνειδητοποιούμε ότι η παραοικονομία κατά το 2003 ανερχόταν σε 22,6% (% ΑΕΠ), μειώθηκε σε 19,6% το 2008 και αυξήθηκε σε 20,1% το 2009 και στη συνέχεια μειώθηκε και πάλι σε 17,9% το 2016. Στις περισσότερες χώρες της ΕΕ (25 από τις 28) η παραοικονομία μειώθηκε περαιτέρω για το 2016 με μέσο όρο το 17,9% του ΑΕΠ.

Διάγραμμα 2.11.: Μέγεθος της Παραοικονομίας σε 31 Ευρωπαϊκές χώρες για το 2016

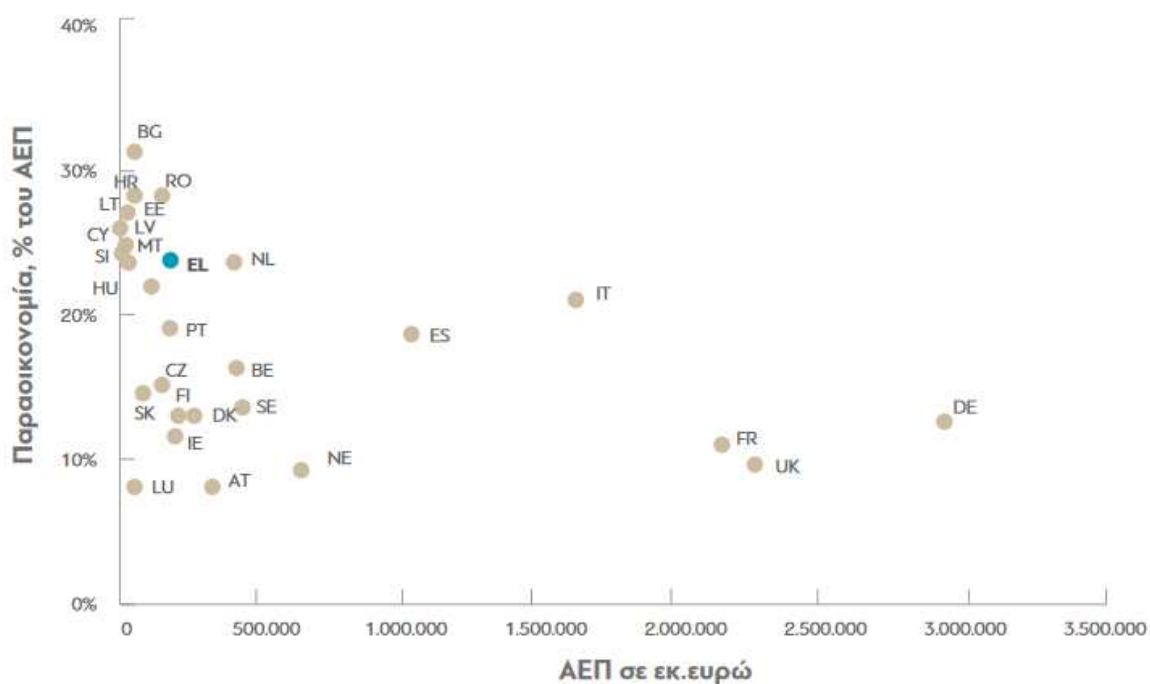
Πηγή: Αναδημοσίευση από Schneider F. (2016) σελ. 51 όπου Average ο μέσος των χωρών αυτών.

Από το διάγραμμα 2.11. παρατηρούμε ότι οι χώρες της Ανατολικής κυρίως Ευρώπης ή τα «νέα» μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως η Βουλγαρία, η Κύπρος, η Τσεχία, η Λετονία, η Λιθουανία και η Πολωνία, έχουν υψηλότερες παραοικονομίες από τις παλαιές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τη Γερμανία και τη Γαλλία.

Επίσης όπως παρατηρούμε από το παραπάνω διάγραμμα κατά μέσο όρο, οι χώρες της νότιας Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, έχουν σημαντικά μεγαλύτερο μέγεθος παραοικονομίας από αυτές της Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης.

Διάγραμμα 2.12.: Σχέση Παραοικονομίας ως Ποσοστό του ΑΕΠ και ΑΕΠ

Πηγή: Αναδημοσίευση διαNEOσις (2016) σελ. 72 αρχική παραπομπή Schneider F, (2015)

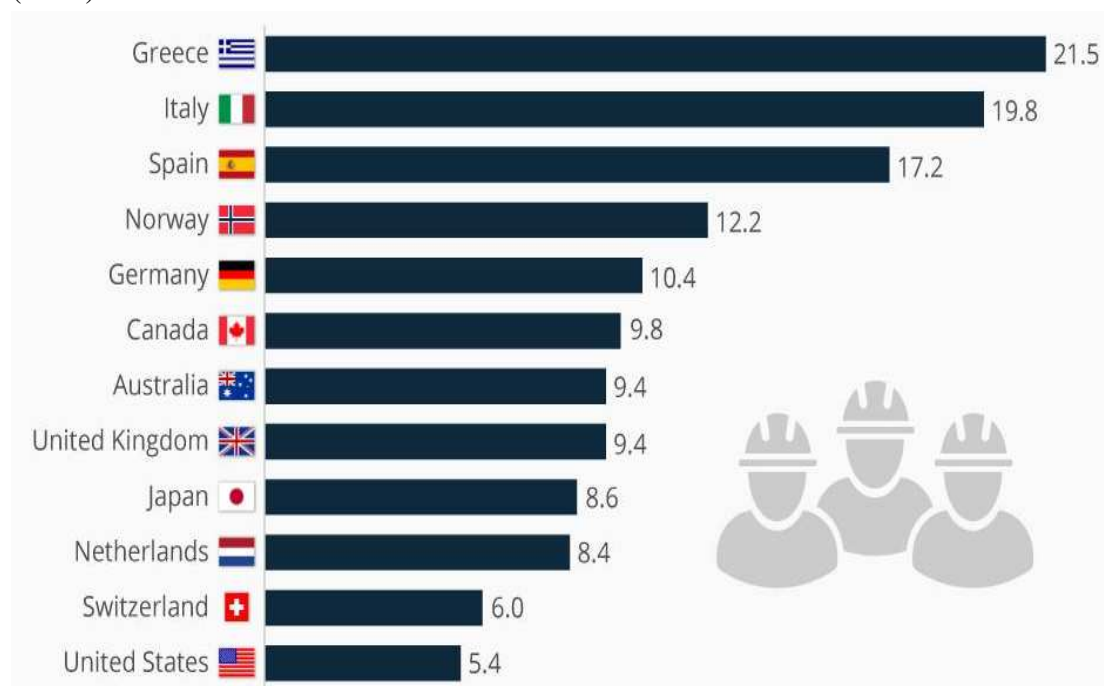
Το επίπεδο ανάπτυξης μιας οικονομίας, όπως αυτό καταδεικνύεται από το ΑΕΠ της, δείχνει να έχει θετική σχέση με την ένταση του φαινομένου της παραοικονομίας, με τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας να παρουσιάζουν μικρά ποσοστά ανάπτυξης της οικονομίας τους και μεγαλύτερα ποσοστά παραοικονομίας σε σχέση με το ΑΕΠ.

Επίσης, έχει παρατηρηθεί ότι η έκταση της παραοικονομίας τείνει να ακολουθεί τον οικονομικό κύκλο, καθώς, λόγω της μείωσης του διαθέσιμου εισοδήματος και της αύξησης της ανεργίας κατά την ύφεση όπως στην περίπτωση της Ελλάδας, πολλοί καταφεύγουν στην ανεπίσημη/σκιάδη οικονομία, βλέποντάς την ενδεχομένως ως μια ευκαιρία για να επιβιώσουν, ακόμη και με λιγότερο επωφελείς όρους εργασίας (π.χ. ανασφάλιστοι). (διαNEOσις 2016).

Ενδιαφέρον γεγονός σύμφωνα με τον Schneider²³² είναι πως οι πέντε ιδιαίτερα ανεπτυγμένες, μη ευρωπαϊκές χώρες του ΟΟΣΑ (Αυστραλία, Καναδάς, Ιαπωνία, Νέα Ζηλανδία και Ηνωμένες Πολιτείες) έχουν πολύ χαμηλότερο μέγεθος παραοικονομίας ως ποσοστό του ΑΕΠ τους που αντιπροσωπεύει περίπου το 8.3% του ΑΕΠ τους κατά μέσο όρο για 2016, ποσοστό πολύ μικρότερο από τον μέσο των Ευρωπαϊκών χωρών.

Σύμφωνα με νέα μελέτη²³³ που δημοσίευσε το Ινστιτούτο Εφαρμοσμένων Οικονομικών Ερευνών στο Πανεπιστήμιο του Tübingen στη Γερμανία (IAW), η ελληνική παραοικονομία για το 2017 εκτιμάται κατά μέσο όρο στο 21,5% του ΑΕΠ ή περίπου 38 δις ευρώ. Οι χώρες της νότιας Ευρώπης όπως η Ιταλία και η Ισπανία έχουν, επίσης, σκιώδεις οικονομίες 19,8% και 17,2% του ΑΕΠ αντίστοιχα. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, η ανεπίσημη αποδοχή μετρητών δεν φαίνεται να είναι τόσο συνηθισμένη. Η μελέτη του IAW τοποθετεί την παραοικονομία στο 5,4% του ΑΕΠ της χώρας.

Διάγραμμα 2.13. Η εκτιμώμενη παραοικονομία στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες (2017)

Πηγή: Αναδημοσίευση Statista, αρχική παραπομπή Institute for Applied Economic Research

²³² Schneider F. (2016) – Estimating the size of the shadow Economies Σελ.50 Πίνακας 4 Size of the shadow economy of five highly-developed non-European countries, 2003 – 2016 (in % of official GDP)

²³³ IAW (2017) - Anhaltend positive Beschäftigungslage und steuerliche Entlastungen führen zu einem weiteren Rückgang der Schattenwirtschaft
<http://www.iaw.edu/index.php/aktuelles-detail/734>

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά της διάρθρωσης της ελληνικής οικονομίας, το φορολογικό περιβάλλον της Ελλάδας, η αποτελεσματικότητα του κρατικού μηχανισμού, η έκταση των ηλεκτρονικών συναλλαγών και το φαινόμενο της παραοικονομίας και της διαφθοράς στην Ελλάδα. Παρατηρούμε πως το ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων στην Ελλάδα, όπως αναφέραμε και στο κεφάλαιο 2.2.1. φοροδιαφυγή, είναι πολύ μεγάλο και ανέρχεται σε 33,8% του συνόλου τη στιγμή που στη Γερμανία βρίσκεται μόνο στο 10,3%. Η υστέρηση του ΦΠΑ στη χώρα μας είναι άλλος ένας πολύ σημαντικός παράγοντας που οδηγεί σε μεγάλο βαθμό παραοικονομίας. Βρίσκεται σε ποσοστό 33,4% τη στιγμή που στην Πορτογαλία, μια χώρα με ανάλογα δημογραφικά χαρακτηριστικά με τη χώρα μας και η οποία επίσης πέρασε κρίση χρέους βρίσκεται μόλις στο 8,7%. Μόνο η Ρουμανία έχει μεγαλύτερο κενό είσπραξης ΦΠΑ όπως επίσης είναι η χώρα με χειρότερες επιδόσεις στο δείκτη διαφθοράς και την αποτελεσματικότητα των δημοσίων υπηρεσιών. Σημαντικό χαρακτηριστικό των δυο αυτών χωρών είναι και το γεγονός πως έχουν το μικρότερο ποσοστό κατά κεφαλήν ηλεκτρονικών συναλλαγών. Τέλος σύμφωνα με την διαNEOσις η Ελλάδα δείχνει να έχει τα πρωτεία και στην αδήλωτη εργασία με σχεδόν το μισό (46,7%) εργατικό της δυναμικό να είναι αδήλωτο. Ποσοστό υπερβολικά μεγάλο που δεν φαίνεται να συμπίπτει με τα αποτελέσματα της ελεγκτικής δράσης του Σώματος Επιθεώρησης Εργασίας για την καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας που θα παρουσιάσουμε παρακάτω. Οι παράγοντες αυτοί θα παρουσιαστούν εκτενέστερα στην συνέχεια.

Πίνακας 2.4. Χαρακτηριστικά διάρθρωσης της Ελληνικής οικονομίας

	Γερμανία	Φινλανδία	Πορτογαλία	Ρουμανία	Πολωνία	Ελλάδα	
Αυτοαπασχολούμενοι (% του συνόλου)	10,3%	12,1%	16,1%	30,1%	21,2%	33,8%	
Εργαζόμενοι σε μικρές επιχειρήσεις (0-9 εργαζομένων) ως % του συνόλου	19,0%	24,5%	42,3%	22,5%	36,4%	58,6%	
Υστέρηση είσπραξης ΦΠΑ (VAT Gap)	10,6%	2,9%	8,7%	42,9%	25,3%	33,4%	
Ανώτερος συντελεστής ΦΠΑ	19,0%	24,0%	23,0%	24,0%	23,0%	23,0%	
Τελικός φορολογικός συντελεστής στην κατανάλωση	19,8%	26,4%	18,1%	20,9%	19,3%	16,2%	
Τελικός φορολογικός συντελεστής στην εργασία	37,8%	40,1%	25,4%	30,4%	33,9%	38,0%	
Συνολικά φορολογικά έσοδα (% ΑΕΠ)	39,1%	44,1%	32,4%	28,3%	32,5%	33,7%	
Ηλεκτρονικές συναλλαγές κατά κεφαλήν	242,8	450,8	176,0	19,0	86,1	18,1	
ΑΕΠ κατά κεφαλήν (ευρώ)	32.600	35.500	15.600	6.600	9.900	17.400	
Παραοικονομία ως ποσοστό του ΑΕΠ	12,2%	12,9%	18,7%	28,1%	23,5%	23,3%	
Αδήλωτη εργασία (ως ποσοστό συνόλου του εργατικού δυναμικού)	11,9%	11,2%	22,4%	11,8%	21,6%	46,7%	
Αποτελεσματικότητα Δημοσίων Υπηρεσιών - Κυβέρνησης ¹	1,52	2,17	1,23	-0,07	0,71	0,45	
Δείκτης Διαφθοράς ²	1,78	2,19	0,91	-0,19	0,55	-0,11	

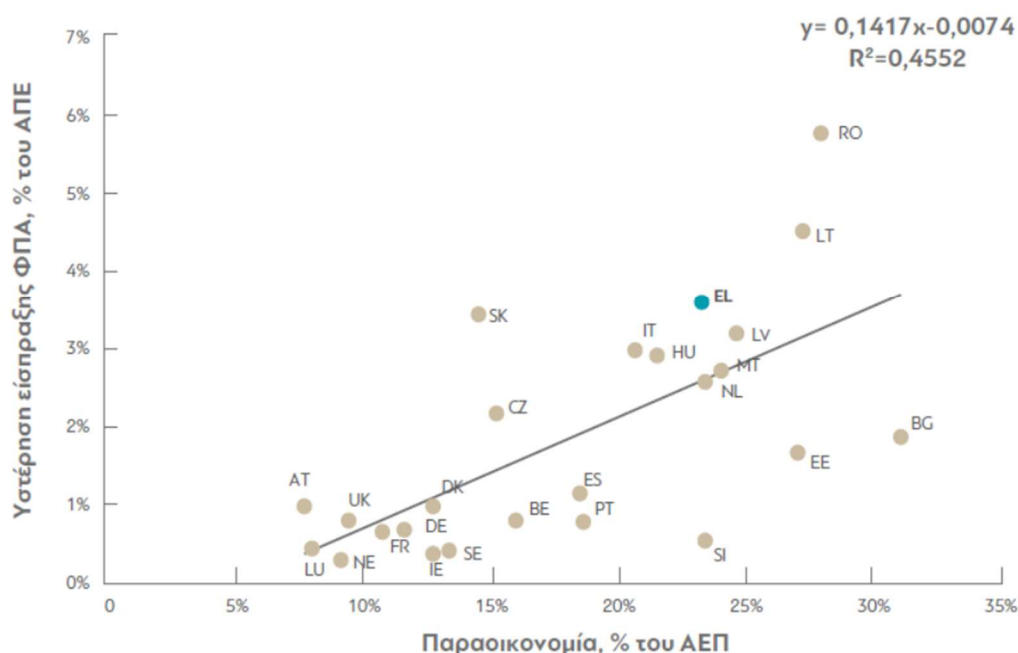
1. Αντανακλά τις αντιλήψεις για την ποιότητα των δημοσίων υπηρεσιών, την ποιότητα των δημοσίων υπηρεσιών και το βαθμό ανεξαρτησίας της από πολιτικές πιέσεις, την ποιότητα της χάραξης και την εφαρμογή της πολιτικής, καθώς και την αξιοπιστία της δέσμευσης της κυβέρνησης για αυτές τις πολιτικές. Κυμαίνεται από -2,5 (χαμηλή αποτελεσματικότητα) έως 2,5 (ισχυρή αποτελεσματικότητα)

2. Αντανακλά τις αντιλήψεις για το βαθμό στον οποίο οι δημόσια εξουσία ασκείται για ιδιωτικό όφελος, συμπεριλαμβανομένων όλων των μορφών διαφθοράς. Κυμαίνεται από -2,5 (χαμηλή αποτελεσματικότητα) έως 2,5 (ισχυρή αποτελεσματικότητα)

Πηγή: Αναδημοσίευση διαNEOσις (2016) σελ. 76 αρχικές παραπομπές 2013 AMECO, 2012 Eurostat, 2015 European Commission, 2013 ECB, 2013 World Bank

Η υστέρηση στην είσπραξη του ΦΠΑ στην Ελλάδα όπως είδαμε στο κεφάλαιο 2.6.1. φοροδιαφυγή το 2013 ήταν από τις υψηλότερες μεταξύ των κρατών-μελών της Ε.Ε.-26, και ανερχόταν σε 34% κάτω από τη θεωρητική υποχρέωση απόδοσης ΦΠΑ, ποσοστό σημαντικά υψηλότερο, σε σύγκριση με το μέσο όρο, του μόλις 18%, της Ε.Ε. Η σημαντική αυτή υστέρηση στην είσπραξη του ΦΠΑ είναι ενδεικτική της ελλιπούς φοροεισπρακτικής ικανότητας της Φορολογικής Διοίκησης στη χώρα μας, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από την ισχυρή συσχέτιση με το μέγεθος της παραοικονομίας όπως θα δούμε στο παρακάτω γράφημα.

Διάγραμμα 2.14.: Υστέρηση είσπραξης ΦΠΑ και παραοικονομίας ως ποσοστό(%) του ΑΕΠ, 2013

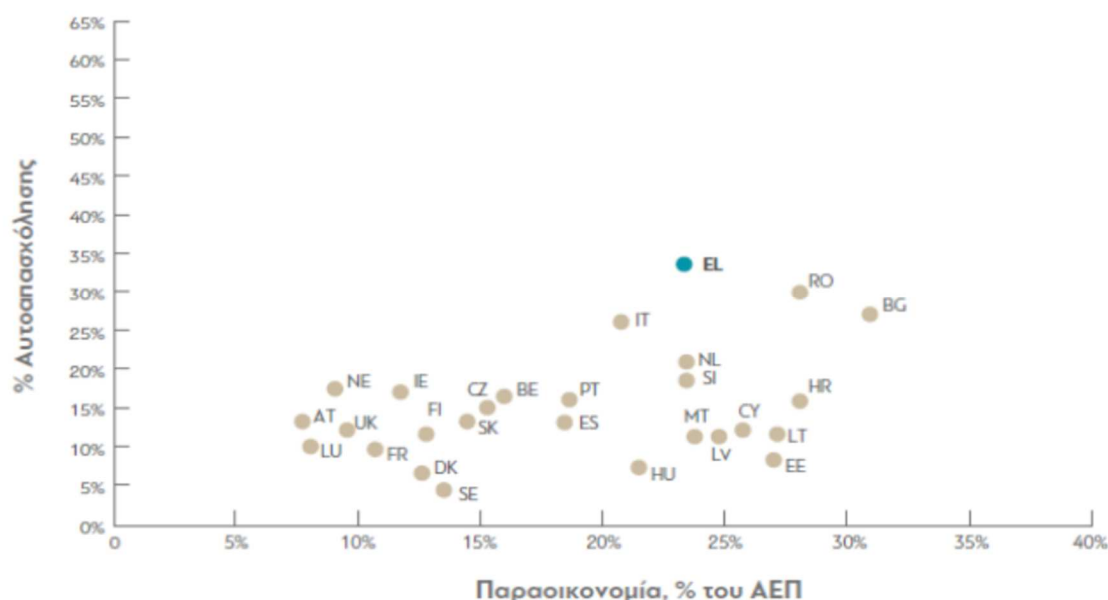

Πηγή: Αναδημοσίευση διαΝΕΟσις (2016)

Το Διάγραμμα 2.14. αποτυπώνει τη θετική σχέση μεταξύ της υστέρησης στην είσπραξη του ΦΠΑ και της παραοικονομίας και, κατ' επέκταση, της φοροδιαφυγής. Όπως φαίνεται από την ανάλυση των στοιχείων, για το έτος 2013, η σχέση των δύο μεγεθών για όλες τις χώρες της Ε.Ε. παρουσιάζεται να είναι ξεκάθαρα θετική, ενώ η Ελλάδα βρίσκεται μεταξύ των χωρών που παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά τόσο στην υστέρηση είσπραξης ΦΠΑ όσο και στην παραοικονομία.

Όπως είδαμε στο κεφάλαιο 2.5.1.1 (Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα) Η Ελλάδα παρουσιάζει πολύ μεγάλο αριθμό αυτοαπασχολούμενων και πολύ μικρό αριθμό επιχειρήσεων σε σχέση με τις άλλες χώρες. Η διάρθρωση αυτή της ελληνικής οικονομίας βοηθάει στην απόκρυψη εισοδημάτων των αυτοαπασχολούμενων και στην αύξηση της φοροδιαφυγής καθώς δυσχεραίνεται η δυνατότητα φορολογικού ελέγχου. Η ύπαρξη της παραοικονομίας ευνοείται από την ύπαρξη μικρών επιχειρήσεων και γι' αυτό η Ελλάδα έχει ένα από τα μεγαλύτερα επίπεδα παραοικονομίας. Σύμφωνα με τους Buehn και Schneider (2016)²³⁴, η αυτοαπασχόληση στην Ελλάδα επεξηγεί περίπου το 1/3 της συνολικής παραοικονομίας σε σχέση με τους άλλους παράγοντες.

Διάγραμμα 2.15. Ποσοστά αυτοαπασχόλησης και παραοικονομία

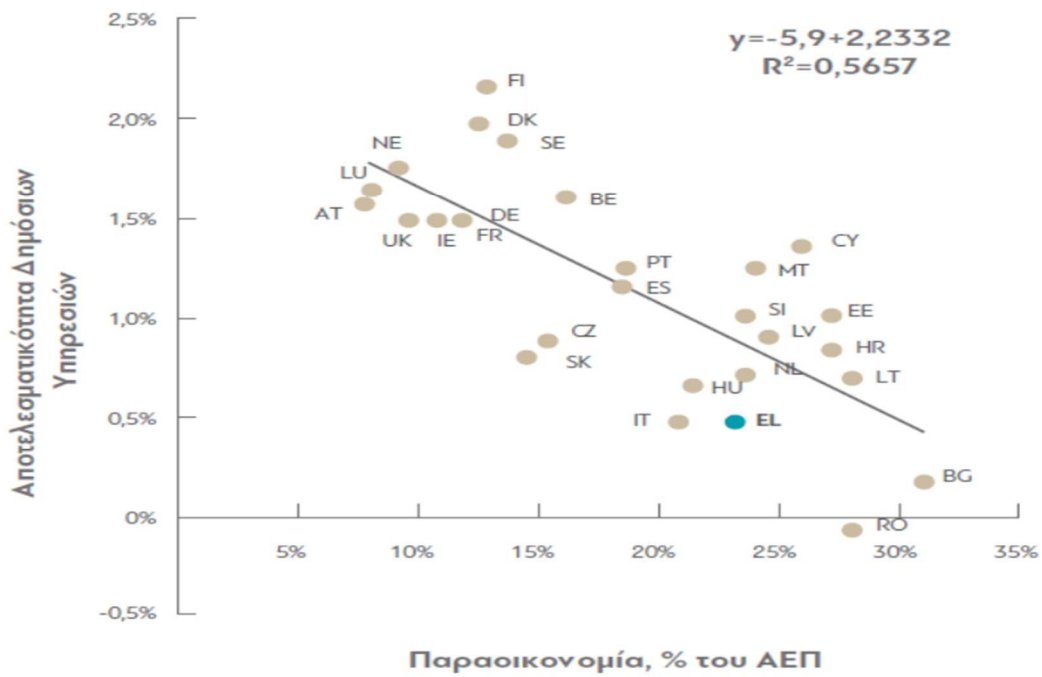

Πηγή: Αναδημοσίευση διαNEOσις (2016), αρχική πηγή Schneider F. (2016)

Τα ποσοστά παραοικονομίας αναπτύσσουν μια αντιστρόφως ανάλογη σχέση με την ηθική των πολιτών περί φορολογίας καθώς και με τις προσφερόμενες από το κράτος υπηρεσίες. Ακολουθεί στα επόμενα δύο διαγράμματα η ανάλυση στοιχείων της Παγκόσμιας Τράπεζας που αφορούν τη δημόσια διακυβέρνηση, και συγκεκριμένα την αποτελεσματικότητα των δημοσίων υπηρεσιών, της κυβέρνησης και του δείκτη διαφθοράς στη χώρα μας, σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες της Ε.Ε.

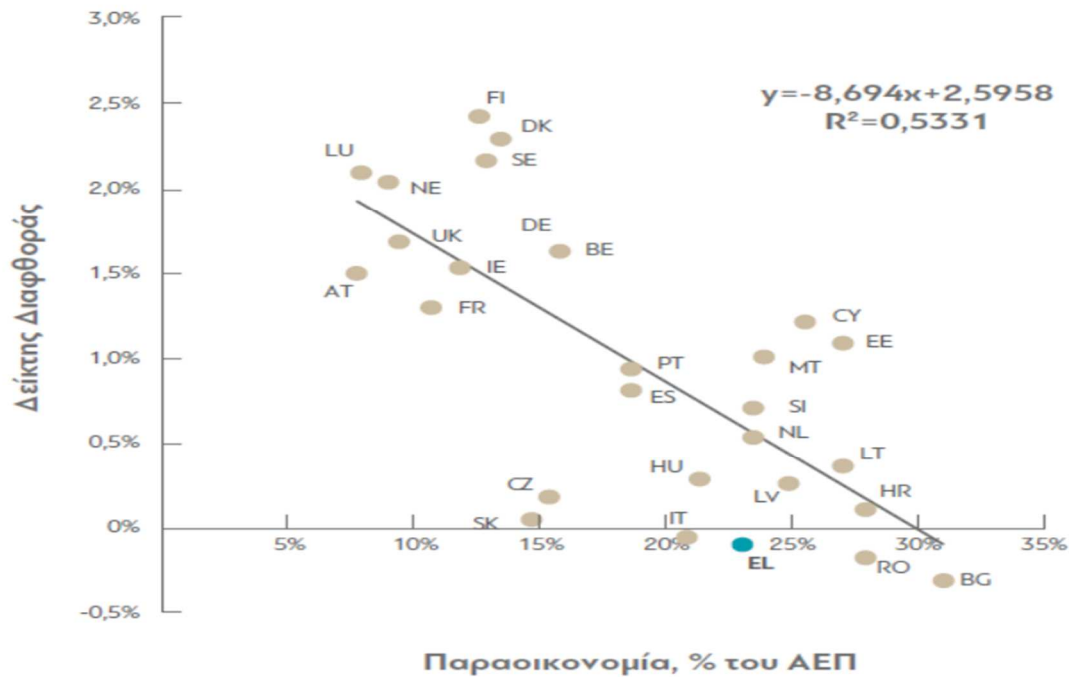
²³⁴Buehn A., Schneider F. (2016) - Estimating the Size of the Shadow Economy: Methods, Problems and Open Questions <http://ftp.iza.org/dp9820.pdf>

Διάγραμμα 2.16. : Αποτελεσματικότητα δημοσίων υπηρεσιών και παραοικονομία

Πηγή: Αναδημοσίευση διαΝΕΟσις (2016)

Διάγραμμα 2.17.: Δείκτης διαφθοράς και παραοικονομία

Πηγή: Αναδημοσίευση διαΝΕΟσις (2016)

Αδήλωτη Εργασία

Σύμφωνα με μελέτη που πραγματοποίησε το IOBE²³⁵ αναφορικά με την αδήλωτη εργασία, στις αιτίες εκδήλωσης του φαινομένου εντάσσεται το ανεπαρκές κοινωνικό κράτος, που συνίσταται αφενός στη χορήγηση χαμηλών κοινωνικών επιδομάτων και αφετέρου στο υψηλό ποσοστό φορολογίας εισοδήματος και ασφαλιστικών εισφορών. Αιτίες εκδήλωσης του φαινομένου της αδήλωτης εργασίας θεωρήθηκαν επίσης η παραγωγική δομή της οικονομίας και το μέγεθος της παραοικονομίας. Το IOBE επικαλούμενο στοιχεία του Σώματος Επιθεωρητών Εργασίας (ΣΕΠΕ) αναφέρει πως το ποσοστό της αδήλωτης εργασίας στο σύνολο της ελληνικής οικονομίας το 2011 ανήλθε στο 30%. Στην αδήλωτη εργασία εντοπίζονται, σύμφωνα με την ίδια ανάλυση, κυρίως παράτυποι μετανάστες που δεν μπορούν να συμμετέχουν στην επίσημη αγορά εργασίας, ενώ σε δυσμενή θέση βρίσκονται οι άνεργοι και κυρίως οι μακροχρόνιοι άνεργοι, οι οποίοι στην αναζήτηση εργασίας αδυνατούν να διαπραγματευθούν τους όρους, αλλά και τις συνθήκες με τις οποίες απασχολούνται, με συνέπεια να στερούνται βασικών εργασιακών δικαιωμάτων.

Έκτοτε και κατά την περίοδο 2014 με 2017 φαίνεται πως υπάρχει συνεχής μείωση της αδήλωτης εργασίας σύμφωνα με την έκθεση του επιχειρησιακού σχεδίου "ARTEMIS"²³⁶, η οποία καταγράφει τα αποτελέσματα της ελεγκτικής δράσης του Σ.Ε.Π.Ε. και του Ε.Φ.Κ.Α., για την καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας σε όλη τη χώρα. Στους κλάδους υψηλής παραβατικότητας, όπως προέκυψε από τους στοχευμένους ελέγχους, το ποσοστό αδήλωτης εργασίας έχει μειωθεί στο 8,94% το 2018, από 12,4% το 2017, 13,58% το 2016, 16,48% το 2015 και 19,17% το 2014. Συγκρίνοντας τα έτη 2018 και 2014 η μείωση είναι 10,23 ποσοστιαίες μονάδες. Ενώ σε όλους τους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας το 2018 ελέγχθηκαν 37.270 επιχειρήσεις, εκ των οποίων οι 3.869 (ποσοστό 10,38%) απασχολούσαν αδήλωτους εργαζόμενους. Σε σύνολο 112.073 εργαζομένων στις επιχειρήσεις που ελέγχθηκαν, εντοπίστηκαν αδήλωτοι 5.689 (ποσοστό 5,08%) και επιβλήθηκαν πρόστιμα, αποκλειστικά για αδήλωτη εργασία, που ανέρχονται σε 58.857.687 €.

²³⁵ IOBE (2012) – Η έννοια της αδήλωτης εργασίας και τα χαρακτηριστικά της
http://iobe.gr/docs/research/RES_01_02122012REP_GR.pdf

²³⁶ ΣΕΠΕ (2017) - Επιχειρησιακό σχέδιο δράσης για την καταπολέμηση της ανασφάλιστης και αδήλωτης εργασίας «ARTEMIS» Περίοδος 15 Σεπτεμβρίου 2013 έως 31 Δεκεμβρίου 2017
https://government.gov.gr/wp-content/uploads/2018/06/ARTEMIS-2017_.pdf

Παρεμπόριο

Μια άλλη συνιστώσα της παραοικονομίας είναι και το παρεμπόριο. Σύμφωνα με σειρά μελετών που έχει εκπονήσει το Γραφείο Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUIPO) μέσω του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου

Ο πρόεδρος του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Πειραιά και του Περιφερειακού Επιμελητηριακού Συμβουλίου Αττικής, Βασίλης Κορκίδης, σε εκδήλωση με θέμα: «Ασφαλές επιχειρείν- Παρεμπόριο-Παραβατικότητα: Αρνητικοί καταλύτες για την ανάπτυξη»²³⁷ ανέφερε πως «*Το παρεμπόριο στεγάζεται πλέον σε καταστήματα και αποθήκες, όπου τα τελευταία χρόνια έχουν εντοπιστεί και κατασχεθεί εκατοντάδες χιλιάδες προϊόντα και το 'πεζοδρόμιο' των λαθραίων προϊόντων έχει μετακομίσει από τους κεντρικούς εμπορικούς δρόμους σε οργανωμένες αγορές και το διαδίκτυο. Οι πλανόδιοι πλέον βρίσκονται, είτε στις λεγόμενες παραλαϊκές - δηλαδή σε παράνομους πάγκους που στήνονται περιμετρικά των λαϊκών αγορών - είτε σε στάσεις του ΗΣΑΠ και περιφερειακές στάσεις του μετρό, σε ώρες αιχμής*». Ο ίδιος συνέχισε ότι μία άλλη δύσκολη μορφή του παρεμπορίου που πρέπει να περιοριστεί είναι το «ηλεκτρονικό παρεμπόριο, το οποίο μάλιστα έχει αρχίσει να παίρνει τεράστια έκταση και στην Ελλάδα.

Η Ελληνική Συνομοσπονδία Εμπορίου και Επιχειρηματικότητας²³⁸ με αρχική παραπομπή σε μια σειρά μελετών που έχει εκπονήσει το Γραφείο Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUIPO) μέσω του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου υπολογίζει πως στην Ελλάδα, η απώλεια πωλήσεων ετησίως λόγω του παρεμπορίου είναι περίπου 17 δις ευρώ, ενώ μόνο από τη παραποίηση/απομίμηση ανέρχεται σε 1,5 δις ευρώ και στην Ε.Ε. σε 59 δις ευρώ. Σύμφωνα με την ίδια έρευνα η Ελλάδα συγκαταλέγεται μεταξύ των χωρών που εμπλέκονται περισσότερο σε υποθέσεις διακίνησης παραποιημένων προϊόντων, με συνέπεια να κατατάσσεται στην πρώτη θέση μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών, όσον αφορά τον αντίκτυπο που έχει στην οικονομία της η κυκλοφορία προϊόντων – «μαϊμού».

---

²³⁷ Άρθρο Τα Νέα 24/1/2019 Παρεμπόριο: Από τα «πεζοδρόμια» των λαθραίων στο διαδίκτυο και τις οργανωμένες αγορές <https://www.tanea.gr/2019/01/24/economy/economy-greece/paremporio-aro-ta-pezo-dromia-ton-lathraion-sto-diadiktyo-kai-tis-organomenes-agores/>

²³⁸ ΕΣΕΕ (2017) - Παρεμπόριο και Λαθρεμπόριο στην Ελλάδα <https://www.esoraiokastro.gr/%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B5%CE%BC%CF%80%CF%8C%CF%81%CE%B9%CE%BF-%CE%BA%CE%B1%CE%B9>

Οι Markellos, Psychoyios και Friedrich Schneider (2016)²³⁹ μελέτησαν τις επιπτώσεις της φοροδιαφυγής σε 64 χώρες στην περίοδο πριν από την οικονομική κρίση. Το βασικό συμπέρασμα της μελέτης είναι ότι χώρες όπως η Ελλάδα με εκτενή παραοικονομία αντιμετωπίζουν υψηλό κόστος δανεισμού μέσω κρατικών ομολόγων και χαμηλές πιστοληπτικές βαθμολογίες (credit ratings). Χώρες όπως η Ελβετία, οι ΗΠΑ, το Λουξεμβούργο, η Αυστρία και η Ιαπωνία όπου έχουν τα μικρότερα επίπεδα παραοικονομίας παγκοσμίως (μεταξύ 8% και 11% του ΑΕΠ) έχουν και το χαμηλότερο κόστος δανεισμού (κάτω από 4%).

Η παραοικονομία αποτελεί βασικό προσδιοριστικό παράγοντα της επίδρασης της δημοσιονομικής πολιτικής στην οικονομική δραστηριότητα. Όταν παραβλέπεται η ύπαρξη της παραοικονομίας στο σχεδιασμό της δημοσιονομικής πολιτικής, μπορεί να υπάρξει σημαντική υποεκτίμηση της επίδρασής της στο ΑΕΠ και την απασχόληση και υπερεκτίμηση των φορολογικών εσόδων. Ιδιαίτερα σε περιόδους δημοσιονομικής προσαρμογής, η ενσωμάτωση του ρόλου της παραοικονομίας είναι απαραίτητη ώστε να υπάρχει σωστή επιλογή του μεγέθους και του μίγματος της δημοσιονομικής πολιτικής. Οι αισιόδοξες εκτιμήσεις στην αρχή της κρίσης χρέους για το μέγεθος και τη διάρκεια της ύφεσης της ελληνικής οικονομίας ενδεχομένως σχετίζονται και με την υποεκτίμηση του ρόλου της παραοικονομίας. (ΕΕΑ 2017)²⁴⁰ Η αύξηση των φόρων όταν υπάρχει παραοικονομία οδηγεί σε μεγαλύτερη μείωση του ΑΕΠ μακροχρόνια σε σχέση με την περίπτωση όπου δεν υπάρχει παραοικονομία. Αν δεν υπήρχε παραοικονομία στην Ελλάδα, οι απαιτούμενες αυξήσεις των φορολογικών συντελεστών προκειμένου να επιτευχθούν οι φορολογικοί στόχοι του προγράμματος δημοσιονομικής προσαρμογής θα ήταν σημαντικά μικρότερες. (Εκθεση ΤτΕ 2017)²⁴¹

Τα παραπάνω αποτελέσματα υποδηλώνουν ότι η ύφεση της ελληνικής οικονομίας των τελευταίων ετών λόγω της δημοσιονομικής προσαρμογής θα μπορούσε να ήταν μικρότερη σε μέγεθος και διάρκεια εάν είχαν αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή στην αρχή της κρίσης.

---

²³⁹ Markellos R., Psychoyios D. and Schneider F. (2016) -Sovereign Debt Markets in Light of the Shadow Economy <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0377221715011789>

²⁴⁰ ΕΕΑ (2017) - Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα <https://www.eea.gr/arthra-eea/paraikonomia-kai-forodiatfygi-stin-ellada/>

²⁴¹ ΤτΕ (2017) Νομισματική Πολιτική Ενδιάμεση Έκθεση Σελ. 78 https://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Inter_NomPol2017.pdf

2.6.4. Φορολογική Συνείδηση και Συμμόρφωση στην Ελλάδα

Όπως αναφέραμε και στο κεφάλαιο 2.4.1. (Ορισμός της φορολογικής συνείδησης), φορολογική συνείδηση (ή φορολογική ηθική) είναι η διάθεση του πολίτη να σηκώσει το φορολογικό βάρος που του αποδίδει η πολιτεία. Όσο πιο ευτελής και κατακριτέα είναι η πράξη φοροδιαφυγής στη συνείδηση του ατόμου τόσο υψηλότερος είναι ο βαθμός της φορολογικής του ηθικής.

Οι Bitzenis και Vlachos (2015)²⁴² περιγράφουν τη φορολογική συνείδηση ως ένα σύνολο κινήτρων για φορολογική συμμόρφωση που μπορούν να συνοψιστούν σε: i) ενδογενές κίνητρο, που είναι ο πρόσθετος όρος στη συνάρτηση χρησιμότητας που αυξάνει το ποσό των φόρων που το άτομο αποφασίζει να πληρώσει. ii) αμοιβαιότητα, κατά την οποία μια πρόσθετη χρησιμότητα για την πληρωμή των φόρων εξαρτάται από τη σχέση του ατόμου με το κράτος (αντιλήψεις σχετικά με τη δικαιοσύνη του φορολογικού συστήματος και την ποιότητα των δημόσιων υπηρεσιών) iii) επηρεασμός από κοινωνικό κύκλο και κοινωνικές επιρροές, στις οποίες ο πρόσθετος όρος χρησιμότητας για την πληρωμή φόρων εξαρτάται από τις απόψεις ή τις συμπεριφορές άλλων ατόμων. iv) μακροπρόθεσμους πολιτιστικούς παράγοντες που ενδέχεται να επηρεάσουν την προθυμία πληρωμών v) τις ατέλειες πληροφόρησης και τις αποκλίσεις από τη μεγιστοποίηση της χρησιμότητας δηλαδή τις περιπτώσεις όπου τα άτομα παραβλέπουν την πιθανότητα να ανιχνευθούν όταν φοροδιαφεύγουν. Η πιθανότητα συμμόρφωσης λόγω της φορολογικής συνείδησης έχει ευρύτερες επιπτώσεις στη βέλτιστη φορολογική πολιτική. Δεδομένου ότι η φορολογική συνείδηση είναι καθοριστικός παράγοντας της συμμόρφωσης και μπορεί να επηρεαστεί από κυβερνητικές αποφάσεις, εξαρτάται από ένα συγκεκριμένο περιβάλλον εφαρμογής, οι βελτιώσεις στο επίπεδο της φορολογικής συνείδησης βελτιώνουν τη συμμόρφωση.

Η Διεύθυνση Φορολογικής Συμμόρφωσης²⁴³, συστήθηκε με το ν. 4002/2011 και υπάγεται στην Γενική Διεύθυνση Φορολογικής Διοίκησης της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων. Το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας και οι αρμοδιότητές της καθορίζονται από το Προεδρικό Διάταγμα 111/2014 (ΦΕΚ Α' 178/29.08.2014)

---

²⁴² Bitzenis A., Vlachos V. (2015) - Tax Morale in Greece
http://www.paraoikonomia.gr/wp-content/uploads/23_AUSTRALIA_MELBOURNE_ISBN-978-1-922069-89-4.pdf

²⁴³ ΑΑΔΕ - Διεύθυνση Φορολογικής Συμμόρφωσης
<http://ded.aade.gr/kpi/public/archive/29522/>

«Οργανισμός του Υπουργείου Οικονομικών» και της Απόφασης Δ6Α 1058864/8-4-2014, όπως έχει και ισχύει μέχρι σήμερα. Η Διεύθυνση Φορολογικής Συμμόρφωσης είναι η αρμόδια Διεύθυνση για την βελτίωση της συμμόρφωσης των φορολογουμένων και λειτουργεί υποστηρικτικά στον άξονα της ενίσχυσης της εκούσιας συμμόρφωσης του Στρατηγικού Σχεδίου της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων.

Η Διεύθυνση Φορολογικής Συμμόρφωσης διαρθρώνεται σε τέσσερα (4) Τμήματα:

α) Τμήμα Α΄ - Δράσεων Προληπτικής Συμμόρφωσης

β) Τμήμα Β΄ - Αξιολόγησης και Εθελοντικής Συμμόρφωσης Φορολογουμένων

γ) Τμήμα Γ΄ - Μετρήσεων και Στατιστικής Ανάλυσης

δ) Τμήμα Δ΄ - Συμμόρφωσης στην Υποβολή Δηλώσεων

Οι επιχειρησιακοί στόχοι της Διεύθυνσης και οι αρμοδιότητες των τμημάτων της είναι ενδεικτικά : Ο εντοπισμός μη συμμορφούμενων φορολογουμένων ως προς τις φορολογικές τους υποχρεώσεις, είτε αυτές αφορούν στην υποβολή δηλώσεων είτε στην καταβολή νέων ληξιπρόθεσμων οφειλών, κατόπιν αξιοποίησης στοιχείων από τα πληροφοριακά συστήματα της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων, Τρίτων Φορέων και πηγών. Η ανάπτυξη κριτηρίων ανάλυσης κινδύνου με σκοπό την διενέργεια δράσεων εθελοντικής συμμόρφωσης. Η λειτουργία τηλεφωνικού κέντρου εξερχομένων κλήσεων ενημέρωσης στοχευμένων, βάσει κριτηρίων ανάλυσης κινδύνου, φορολογουμένων, με σκοπό την οικειοθελή συμμόρφωσή τους ως προς την εκπλήρωση των φορολογικών τους υποχρεώσεων. Ο σχεδιασμός και η ανάληψη στοχευμένων προληπτικών δράσεων συμμόρφωσης με σκοπό την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των πολιτών ή του εκάστοτε κοινού ενδιαφέροντος σε φορολογικά ζητήματα, ώστε να καλλιεργηθεί και να ενισχυθεί η φορολογική συνείδηση. Η εκπόνηση μελετών και ερευνών που αφορούν στον καθορισμό δεικτών για την μέτρηση της αποδοτικότητας των δράσεων της Διεύθυνσης, καθώς και η πραγματοποίηση ποσοτικοποιήσεων και προβλέψεων για τις δράσεις αυτές. Στο πλαίσιο αυτό, προέβη στον σχεδιασμό και την διεξαγωγή ποσοτικής έρευνας στάσεων και αντιλήψεων με ηλεκτρονικά ημιδομημένα ερωτηματολόγια σε δείγμα εκπαιδευτικών της Α/Βάθμιας και Β/Βάθμιας Εκπαίδευσης της Επικράτειας η οποία θα παρουσιαστεί στο επόμενο κεφάλαιο.

Οι Μούτος και Τσίτσικας (2010)²⁴⁴ στην έρευνα τους με θέμα τα δημόσια οικονομικά της Ελλάδας αναφέρουν χαρακτηριστικά πως «Ένας κρίσιμος παράγοντας, ο οποίος διαβρώνει σταθερά τα θεμέλια της ελληνικής κοινωνίας και επηρεάζει την επίλυση της τρέχουσας δημοσιονομικής κρίσης, είναι η αλληλεξάρτηση μεταξύ φορολογικής επιβάρυνσης και συμμόρφωσης με το δημόσιο συμφέρον και φορολογικής συμμόρφωσης. Η άνοδος των δημοσιονομικών ελλειμμάτων τις τελευταίες τρεις δεκαετίες αντικατοπτρίζει, εκτός από την απροσδόκητη διαφθορά, την αυξανόμενη ανικανότητα του δημόσιου τομέα να προσφέρει τα δημόσια αγαθά και τις υπηρεσίες που οι πολίτες που δεν φοροδιαφεύγουν έχουν κάθε δικαίωμα να περιμένουν ως αντάλλαγμα. Αυτό έχει δημιουργήσει μια περαιτέρω «νομιμοποίηση» της φοροδιαφυγής, καθώς περισσότεροι πολίτες θεωρούν ότι υπήρξε «παράβαση της σύμβασης» με το κράτος... Το αποτέλεσμα είναι ένας φαύλος κύκλος στον οποίο οι προσπάθειες της κυβέρνησης να συγκεντρώσει περισσότερους φόρους αυξάνοντας τους φορολογικούς συντελεστές μετατοπίζει τους πόρους στους κλάδους που είναι πιο επιρρεπείς στη φοροδιαφυγή, με αποτέλεσμα να επιδεινώνονται μεσοπρόθεσμα τόσο τα δημοσιονομικά όσο και τα τρέχοντα ελλείμματα.»

Ο Δ. Γιώγος Ορκωτός Ελεγκτής Λογιστής του ΣΟΛ με άρθρο του²⁴⁵ στο accountancy Greece αναφέρει για την φορολογική συνείδηση στην Ελλάδα:

«Ο πολίτης, που συνεχώς διαμαρτύρεται για ένα πιο οργανωμένο και δίκαιο κράτος, οφείλει να αντιλαμβάνεται ότι και ο ίδιος κατέχει ουσιαστικό ρόλο στην ολοκλήρωση αυτού του στόχου. [...] Ο πολίτης με φορολογική κουλτούρα αντιλαμβάνεται ότι τα φορολογικά έσοδα της χώρας του επιστρέφουν σε αυτόν, είτε βελτιώνοντας το βιοτικό του επίπεδο είτε επιβάλλοντας του μελλοντικά χαμηλότερη φορολογία. [...] Αν κάθε εξελεγμένη και οργανωμένη χώρα είναι αναγκαίο να διέπεται από φορολογική κουλτούρα, πόσο μάλλον η χώρα μας, που διανύει μια οικονομική κρίση τέτοιου μεγέθους που θεωρείται πρωτόγνωρη για τα παγκόσμια δεδομένα. [...] Οι αναποτελεσματικοί κρατικοί μηχανισμοί, η εισφοροδιαφυγή, ο κρατικός παρεμβατισμός, η διαφθορά που καλά κρατεί, η

---

²⁴⁴ Μούτος και Τσίτσικας (2010) - Whither Public Interest: The Case of Greece's Public Finances FinanzArchiv / Public Finance Analysis vol. 66 no. 2 Σελ. 173 Retrieved August 30, 2018 from <https://eclass.aueb.gr/modules/document/file.php/DEOS244/Moutos%20Tsitsikas%20FA%20paper.pdf>

²⁴⁵ Άρθρο Γιώγος Δ. - Φορολογική Συνείδηση Εδώ και Τώρα <http://www.accountancygreece.gr/%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B5%CE%B9%CE%B4%CE%B7%CF%83%CE%B7/>

ανεργία και κυρίως η έλλειψη φορολογικής συνείδησης αποτελούν ορισμένες από τις βασικές αιτίες της παραοικονομίας.»

Ο Γιώργος Κορομηλάς με άρθρο του²⁴⁶ εστιάζει στην στάση των κυβερνήσεων της χώρας διαχρονικά να πριμοδοτεί τους ασυνεπείς φορολογούμενους με το να τους αφήνει ανέλεγκτους με την υιοθέτηση μορφών περαίωσης ανέλεγκτων φορολογικών υποθέσεων και από την άλλη διερωτάται *«πως είναι δυνατόν να επιβιώσει ο συνεπής επαγγελματίας, φυσικό ή νομικό πρόσωπο που καταβάλλει αυξημένο φόρο εισοδήματος, τέλος επιτηδεύματος, ειδικές εισφορές κ.λπ., όταν αυτός που φοροδιαφεύγει «καθαρίζει» με μια περαίωση;»* Με τέτοιες πρακτικές αυτοί που παλαιότερα είχαν επωφεληθεί με τις κάθε είδους περαιώσεις, συνεχίζουν να κρατούν την ίδια βαθύτατα αντικοινωνική στάση τους έχοντας τη σιγουριά ότι σε λίγα πάλι χρόνια κάποια κυβέρνηση θα νομοθετήσει άλλη μια περαίωση και όχι μόνο δεν έχουν αποκτήσει φορολογική συνείδηση αλλά αποτελούν και κακό παράδειγμα για τους έντιμους και ειλικρινείς φορολογούμενους, βλέποντας ότι τέτοιες συμπεριφορές τους δίνουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα.

Οι Σταϊκούρας και Μπακάλης με άρθρο τους στη Καθημερινή²⁴⁷ προσπαθούν να καταγράψουν τις ευθύνες της πολιτείας για τη φορολογική συνείδηση. Αρχικά αναγνωρίζουν πως η φορολογική συνείδηση βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα στη χώρα μας, εξαιτίας, μεταξύ άλλων, της πολυπλοκότητας του φορολογικού συστήματος, της υψηλής και διαρκώς διογκούμενης φορολογίας, της διάρθρωσης της ελληνικής οικονομίας, της γενικότερης πεποίθησης των πολιτών ως προς τη συνέπεια και την ανταποδοτικότητα του κράτους, και της ίδιας της κουλτούρας της κοινωνίας. Οι αρθρογράφοι διερωτώνται πέρα από τη διαμόρφωση ενός φορολογικού συστήματος που θα διέπεται από τις αρχές της διαφάνειας, της ουδετερότητας, της απλότητας, της σταθερότητας και της ισότητας, το οποίο θεωρείται προϋπόθεση, τι άλλο θα μπορούσε να υλοποιηθεί ώστε να ενισχυθεί η φορολογική συνείδηση των πολιτών. Οι άξονες που πρέπει να στηριχθεί η πολιτεία για την ενίσχυση της φορολογικής συνείδησης είναι:

---

²⁴⁶ Άρθρο Κορομηλά Γ. 12/2/19 - Μην ακούτε τα παπαγαλάκια
<https://www.fpress.gr/oi-eidikoi/story/57816/min-akoyte-ta-papagalakia>

²⁴⁷ Σταϊκούρας Χ., Μπακάλης Σ. 30/07/2018 Άποψη: Φορολογική συνείδηση και οι ευθύνες της πολιτείας <http://www.kathimerini.gr/977435/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/apoyh-forologikh-syneidhsh-kai-oi-ey8ynes-ths-politeias>

Η καθιέρωση πολιτικής δημοσιοποίησης των εισπραττόμενων φόρων και αξιοποίησης αυτών για τη δημιουργία παροχών προς τους φορολογουμένους. Η επιβράβευση των συνεπών φορολογουμένων με κριτήρια, όπως η συστηματική υποβολή των οικείων δηλώσεων εντός των προβλεπόμενων προθεσμιών, η εφάπαξ καταβολή των αναλογούντων ποσών φόρου, κ.ά., θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα σύστημα μοριοδότησης των συνεπών φορολογουμένων, με τελικό όφελος τη χορήγηση περαιτέρω κλιμακούμενων φορολογικών ελαφρύνσεων. Η παραδειγματική τιμωρία όσων συστηματικά φοροδιαφεύγουν ή φοροαποφεύγουν και η επένδυση στην εκπαίδευση και στη διά βίου μάθηση για την καλλιέργεια, τη διαμόρφωση και την εμπέδωση κουλτούρας φορολογικής συνείδησης. Καταλήγουν πως: *«Η καλλιέργεια φορολογικής συνείδησης μέσω της υιοθέτησης πρωτοποριακών νομοθετικών πρωτοβουλιών και της ένταξης σύγχρονων δράσεων στον επιχειρησιακό σχεδιασμό της φορολογικής διοίκησης, αλλά και στην εκπαιδευτική διαδικασία, κρίνεται αναγκαία για τη δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ φορολογικής διοίκησης και πολιτών.»*

Η χαμηλή φορολογική συνείδηση (που επηρεάζεται από την έλλειψη εμπιστοσύνης, τόσο ως προς την εκάστοτε κυβέρνηση και τους δημόσιους οργανισμούς όσο και τους άλλους φορολογούμενους) εξακολουθεί να αποτελεί βασική αιτία για την ανικανότητα των φορολογικών αρχών να ανταποκριθούν στους προβλεπόμενους στόχους φορολογικών εισπράξεων. (Ράπανος και Καπλάνογλου, 2013)²⁴⁸ Αυτή η μορφή δυσπιστίας επηρεάζει δύο συγκεκριμένους καθοριστικούς παράγοντες της φορολογικής συνείδησης: την ανταποδοτικότητα του κράτους, τις επιδράσεις του στενού περιβάλλοντος και τις κοινωνικές επιρροές.

Η βιβλιογραφία πάνω στη πελατοκρατία και τη προσοδοθηρία η οποία αναπτύχθηκε ιδιαίτερα μετά την έκρηξη της οικονομικής κρίσης, καθορίζει το κίνητρο της έλλειψης ανταποδοτικότητας ως υπεύθυνο για το χαμηλό φορολογικό ηθικό στην Ελλάδα σύμφωνα με τους Bitzenis και Vlachos (2015)²⁴⁹. Από τη στιγμή που τα φαινόμενα αυτά συνδέθηκαν με την επιδείνωση της οικονομικής θέσης των Ελλήνων φορολογουμένων, η ανταποδοτικότητα του κράτους έχει επηρεαστεί τόσο πολύ που η φορολογική τους αντίσταση έχει πάρει τη μορφή ακτιβισμού.

---

²⁴⁸ Ράπανος Β, Καπλάνογλου Γ. (2013) - Φορολογία και οικονομική ανάπτυξη η περίπτωση της Ελλάδας

<https://www.hba.gr/5Ekdosis/UplPDFs/sylltomos14/609-638%20Rapanos%202014.pdf>

²⁴⁹ Bitzenis A., Vlachos V. (2015) - Tax Morale in Greece http://www.paraoikonomia.gr/wp-content/uploads/23_AUSTRALIA_MELBOURNE_ISBN-978-1-922069-89-4.pdf

Οι Bitzenis Kontakos και Mitrakos (2014)²⁵⁰ μελέτησαν τη φορολογική συνείδηση και συμμόρφωση στις μικρές και μικρομεσαίες επιχειρήσεις στην Ελλάδα. Παρατήρησαν ότι ιδιαίτερα οι πολύ μικρές και οι μικρές επιχειρήσεις δεν αποφεύγουν τόσο τους κινδύνους και αναζητούν ευκαιρίες για φοροαποφυγή και φοροδιαφυγή, κάτι που μπορεί να εξηγηθεί ως ζήτημα της προσπάθειάς τους να επιβιώσουν στις συνθήκες κρίσης. Σύμφωνα με αυτά τα πρώτα αποτελέσματα, υπάρχουν ενδείξεις ότι το επίπεδο της παραοικονομίας στην Ελλάδα έχει αυξηθεί κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης και ιδιαίτερα κατά την περίοδο 2010-2013, σε αντίθεση με τις ενδείξεις άλλων σχετικών ερευνών και διεθνών δημοσιευμένων δεικτών.

Οι Alm και Torgler (2006)²⁵¹, υποστηρίζουν ότι τα ίδια ερωτήματα για την φορολογική ηθική σε μια έρευνα μπορεί να σημαίνουν διαφορετικά πράγματα ανάλογα με τη μετάφραση και τον πολιτισμό της χώρας και να εκληφθούν διαφορετικά ανάλογα με την εθνικότητα και την κουλτούρα του φορολογουμένου. Επομένως η διαφορετική κουλτούρα πρέπει να αναγνωρίζεται πριν από τη διερεύνηση της φορολογικής συνείδησης σε μια συγκεκριμένη χώρα με τη χρήση εξειδικευμένων ερωτήσεων για την υπό έρευνα χώρα.

Σύμφωνα με τους Bitzenis, Kontakos, και Makedos (2016)²⁵² η προτεινόμενη μέθοδος εμπειρικής έρευνας για την Φορολογική Συνείδηση στην Ελλάδα είναι η έρευνα με τη χρήση ερωτηματολογίου. Σκοπός μιας έρευνας με τη χρήση ερωτηματολογίου είναι πρώτα να εκτιμηθεί το επίπεδο του φορολογικού ηθικού των φορολογουμένων και, δεύτερον, να προσδιοριστούν οι παράγοντες που το επηρεάζουν. Τέλος τα αποτελέσματα μια τέτοιας έρευνας αναμένεται να υποστηρίξουν τη διαμόρφωση χρήσιμων προτάσεων και μέτρων για τη βελτίωση του επιπέδου φορολογικής συνείδησης και φορολογικής συμμόρφωσης στην Ελλάδα. Αυτή είναι και η μέθοδος που θα ακολουθήσω στο ερευνητικό κομμάτι της εργασίας. Στο επόμενο κεφάλαιο θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα σημαντικών ερευνών πάνω στο θέμα όπως της διαNEOσις, του ΠΑ.ΜΑΚ., του Οικονομικού Επιμελητηρίου κ.α.

---

²⁵⁰ Bitzenis A., Kontakos P., Mitrakos P. (2014) - Tax Morale and Compliance: Evidence from Small and Medium Enterprises in Greece https://www.researchgate.net/publication/319225622_Tax_Morale_and_Compliance_Evidence_from_Small_and_Medium_Enterprises_in_Greece

²⁵¹ Alm J., Torgler B. (2006) - Culture differences and tax morale in the United States and in Europe https://econpapers.repec.org/article/eeejoepsy/v_3a27_3ay_3a2006_3ai_3a2_3ap_3a224-246.htm

²⁵² Bitzenis A., Kontakos P., Makedos I. (2016) - Tax Morale and Compliance in Greece: An Approach for the Construction of a Questionnaire Survey

2.6.5. Έρευνες πάνω στη φορολογική συνείδηση στην Ελλάδα

Στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιαστούν οι αντίστοιχες έρευνες που έχουν διεξαχθεί τον τελευταίο καιρό και που είχαν ως στόχο την σφυγμομέτρηση της φορολογικής συνείδησης στην Ελλάδα. Ποιο σημαντική με μεγάλο δείγμα και πιο πρόσφατη η έρευνα της διαΝΕΟσις.

- Έρευνα διαΝΕΟσις (2018), Τι πιστεύουν οι Έλληνες, Πανελλαδική Έρευνα – Έκθεση Αποτελεσμάτων²⁵³

Η κοινωνικοπολιτική έρευνα "Τι Πιστεύουν Οι Έλληνες" διεξήχθη τον Ιανουάριο και τον Φεβρουάριο του 2018. Φέτος η έρευνα διεξήχθη για λογαριασμό της διαΝΕΟσις από την MRB Hellas, με πανελλαδικό δείγμα 1250 ατόμων για κάθε ένα από τα δύο μέρη της και μεθοδολογία διεξαγωγής τις τηλεφωνικές συνεντεύξεις (CATI). Όπως πάντα, από τον Απρίλιο του 2015 που διεξάγεται η έρευνα, περιλαμβάνει συνολικά περίπου 80 ερωτήσεις με περισσότερες από 200 μεταβλητές, που καταγράφουν τις απόψεις του πληθυσμού σε μια σειρά από θέματα μεταξύ των οποίων και για την φορολογία και φοροδιαφυγή, τα αποτελέσματα κάποιων εκ των ερωτήσεων θα παρουσιάσουμε παρακάτω:

Παρ' όλες τις συζητήσεις και προσπάθειες των εκάστοτε κυβερνήσεων για την πάταξη της φοροδιαφυγής, ο Έλληνας πολίτης εμφανίζεται δύσπιστος ως προς την πραγματοποίηση των υποσχέσεων αυτών, με 77% (από 71,1% πέρυσι) των ερωτηθέντων να συμφωνεί πως "όποιοι θεωρούν πως στην Ελλάδα θα παταχθεί η φοροδιαφυγή είναι αφελείς".

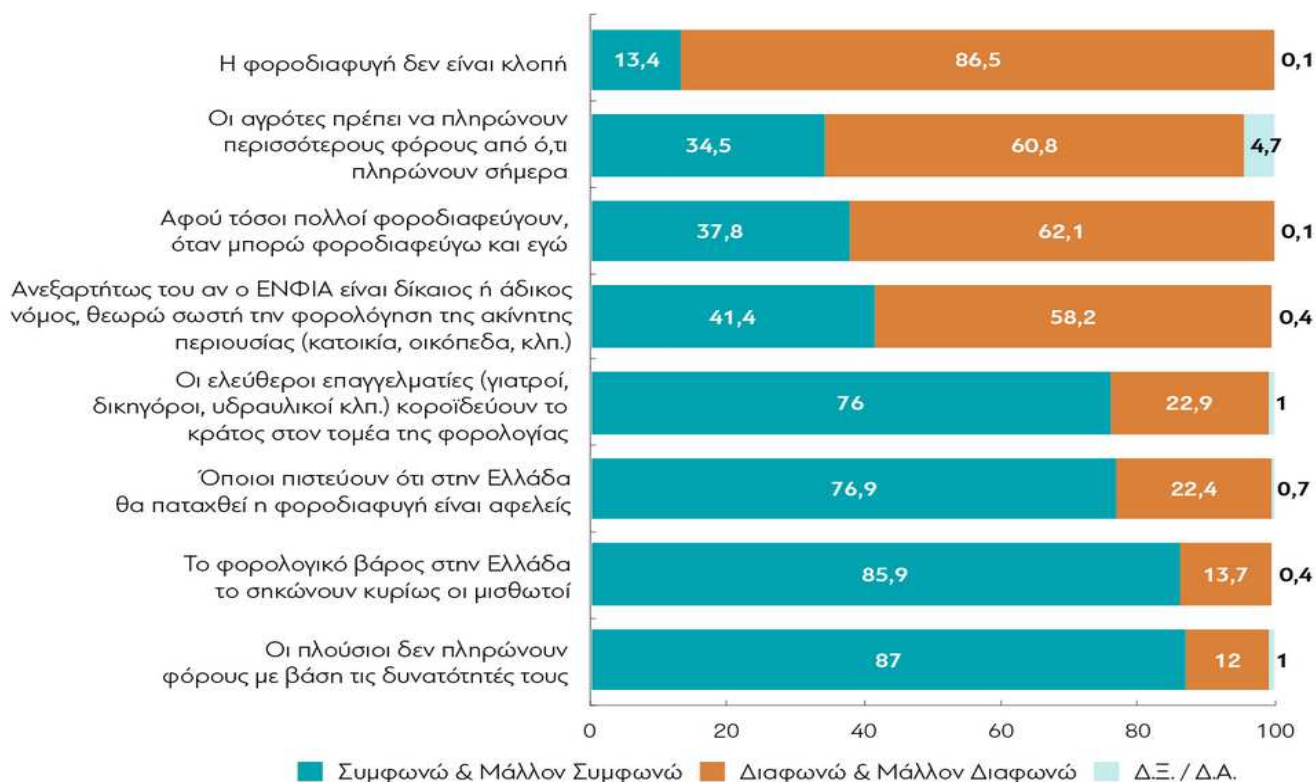
Επιπλέον, 87% των ερωτηθέντων συμφωνεί πως "οι πλούσιοι δεν πληρώνουν φόρους με βάση τις δυνατότητές τους", ενώ 85,9% συμφωνεί πως το "φορολογικό βάρος στην Ελλάδα το σηκώνουν οι μισθωτοί" (από 80,3%). Επίσης, 76% (από μόλις 55% πέρυσι) αποδίδει τις ευθύνες για τη φοροδιαφυγή στους ελεύθερους επαγγελματίες συμφωνώντας πως "κοροϊδεύουν το κράτος στον τομέα της φορολογίας".

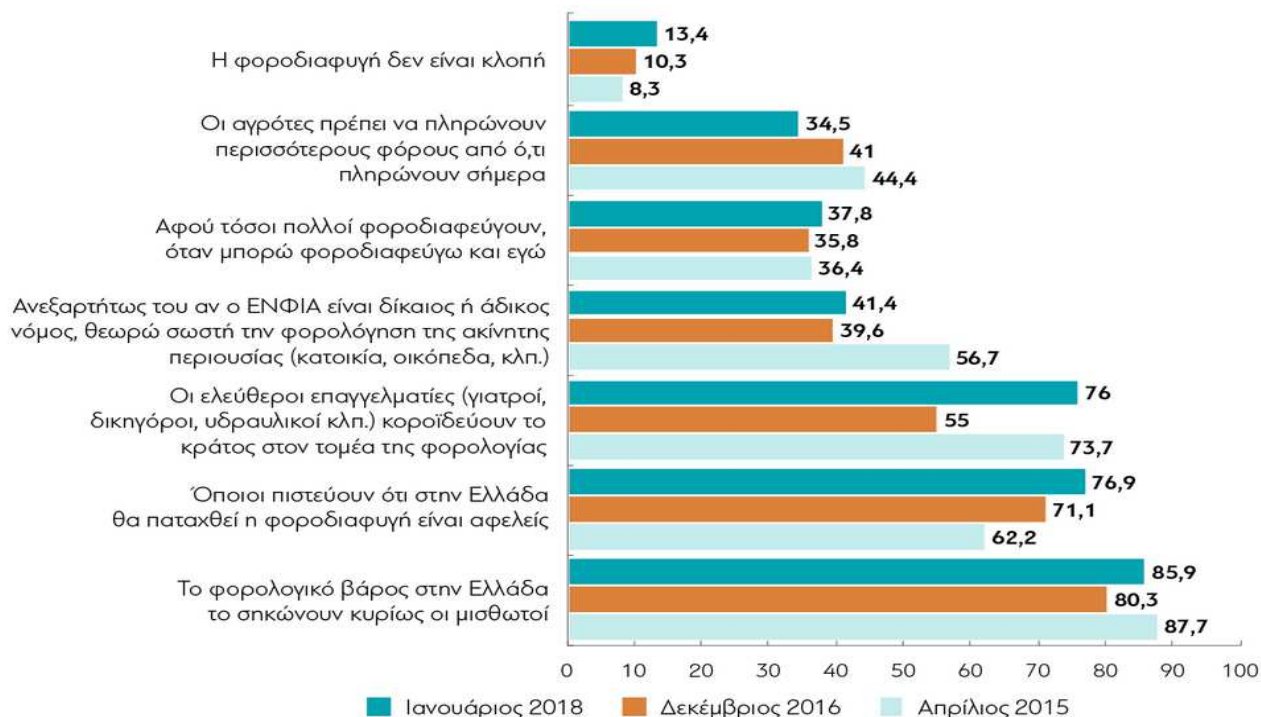
²⁵³ διαΝΕΟσις (2018) - Τι πιστεύουν οι Έλληνες Πανελλαδική έρευνα- έκθεση αποτελεσμάτων
https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2018/03/TPE_2018_Upd_280318.pdf

Διάγραμμα 2.18.α : Πόσο συμφωνείτε με τις ακόλουθες φράσεις για τη Φοροδιαφυγή

Διάγραμμα 2.18.β Μεταβολές από τις προηγούμενες μετρήσεις

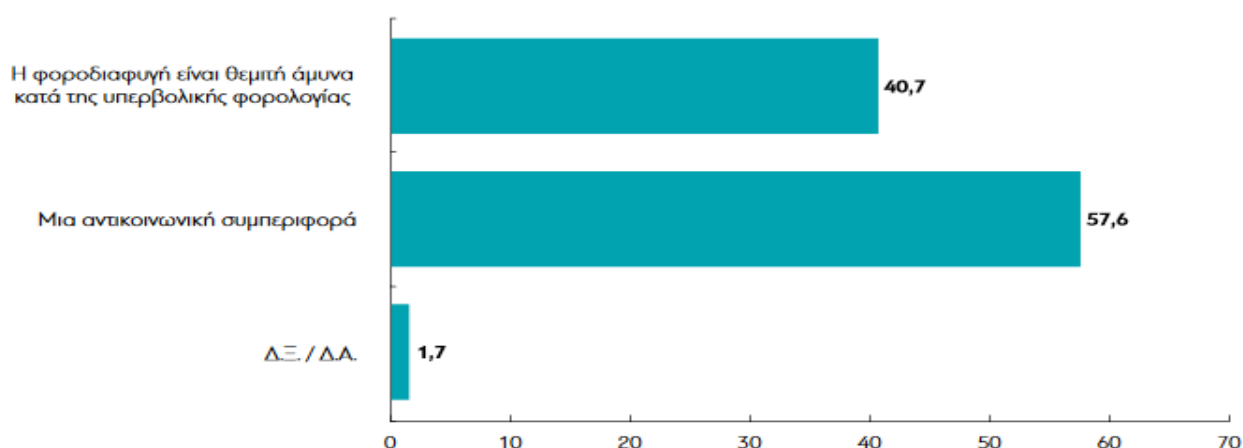

Πηγή: Αναδημοσίευση διαΝΕΟσις (2018) Τι πιστεύουν οι Έλληνες Πανελλαδική έρευνα

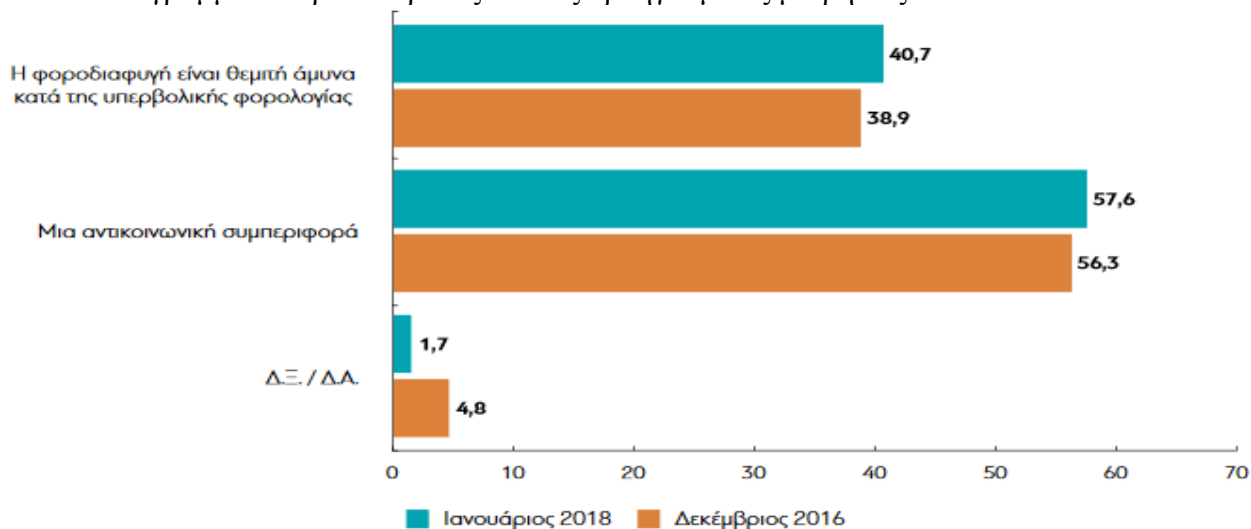
Σχετικά με την εικόνα των Ελλήνων για τη φοροδιαφυγή, τα ευρήματα δείχνουν πως το 40,7% των ερωτηθέντων θεωρεί πως η φοροδιαφυγή είναι μια "θεμιτή άμυνα κατά της υπερβολικά υψηλής φορολογίας", ενώ το 57,6% την κατακρίνει ως μια "αντικοινωνική συμπεριφορά". Είναι νούμερα σχεδόν πανομοιότυπα με τα περσινά.

Τέλος, όσον αφορά τις αιτίες του υψηλού ποσοστού φοροδιαφυγής στη χώρα μας 37,2% (από 31,4% πέρυσι) των ερωτηθέντων το αποδίδει στους "υπερβολικά υψηλούς φορολογικούς συντελεστές". Ακολουθούν η "έλλειψη ανταποδοτικότητας από την πλευρά του κράτους" με 23,1%, η "κουλτούρα μας" με 20,8% κι η "απουσία φοροελεγκτικών μηχανισμών" με 18,6% (από 23,3% πέρυσι).

Διάγραμμα 2.19. Η φοροδιαφυγή είναι θεμιτή άμυνα κατά της υπερβολικής φορολογίας

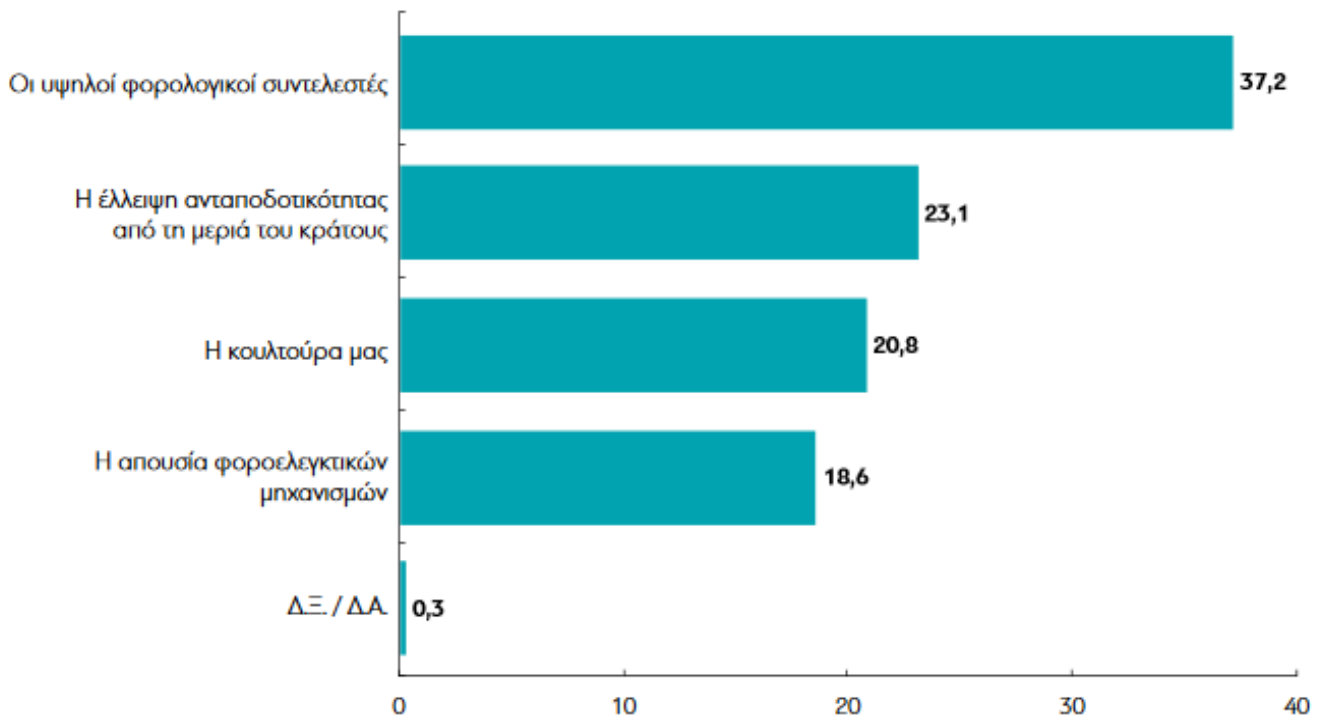

Διάγραμμα 2.19β Μεταβολές από τις προηγούμενες μετρήσεις

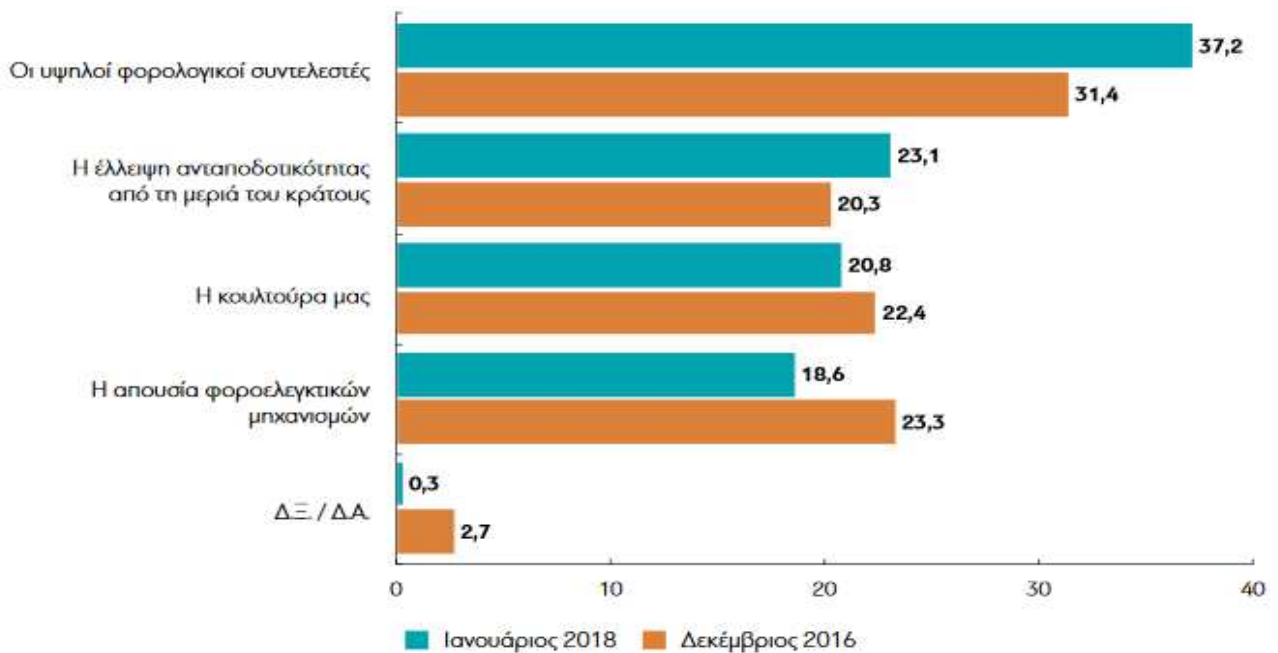

Πηγή: Αναδημοσίευση διαNEOσις (2018) Τι πιστεύουν οι Έλληνες Πανελλαδική έρευνα

Διάγραμμα 2.20α: Ποια από τις τέσσερις αιτίες εξηγεί καλύτερα τη μεγάλη έκταση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα

Διάγραμμα 2.20β Μεταβολές από τις προηγούμενες μετρήσεις

Πηγή: Αναδημοσίευση διαNEOσις (2018) Τι πιστεύουν οι Έλληνες Πανελλαδική έρευνα

- Έρευνα για τη φοροδιαφυγή Οικ. Επιμελητηρίου Ελλάδος (2010) ²⁵⁴

Από έρευνα του Οικονομικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας σε συνεργασία με το τμήμα Στατιστικής του Οικ. Παν. Αθηνών σχετικά με τη φοροδιαφυγή (Δελτίο Τύπου Οικονομικού Επιμελητηρίου της Ελλάδος, 2010), προέκυψε ως σημαντικότερος λόγος της φοροδιαφυγής η ανεπάρκεια και αναποτελεσματικότητα των ελεγκτικών αρχών, δηλαδή όχι οι αδυναμίες του νομοθετικού πλαισίου ή οι ελλείψεις αυτού, αλλά η αδυναμία υλοποίησης των σχετικών προβλέψεων. Από την παραπάνω έρευνα προέκυψαν, ακόμη, δύο βασικά συμπεράσματα: πρώτον, 8 στους 10 Έλληνες πιστεύουν ότι βασικό αίτιο της φοροδιαφυγής είναι η μικρή πιθανότητα εντοπισμού της από τις αρμόδιες αρχές και, δεύτερον, ότι ένας στους οκτώ φορολογούμενους έχει επιχειρήσει να φοροδιαφύγει.

Παρατίθενται τα συμπεράσματα από την έρευνα του Οικονομικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας:

- Οι οκτώ στους δέκα ερωτηθέντες (ποσοστό 80,2%) εκτιμούν ότι οι φορολογούμενοι που φοροδιαφεύγουν το πράττουν, επειδή «υπάρχει μικρή πιθανότητα εντοπισμού τους» από τις φοροελεγκτικές αρχές.
- Το 17,9% των ερωτηθέντων είναι διατεθειμένο να αποδεχθεί τον κίνδυνο από την απόκρυψη των εισοδημάτων του, αν και γνωρίζει ότι είναι πιθανό να εντοπισθεί από τις φορολογικές αρχές.
- Το 45% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι «αν θελήσει να αποκρύψει τα εισοδήματά του από την εφορία, μπορεί να το πραγματοποιήσει».
- Το 12,2% των ερωτηθέντων παραδέχεται ότι έχει επιχειρήσει να εξαπατήσει την εφορία αναφορικά με τα πραγματικά του εισοδήματα.
- Οι 8 στους 10 θεωρούν ότι είναι ηθική τους υποχρέωση να δηλώνουν τα πραγματικά τους εισοδήματα.
- Οι νέοι και το ηλικιακά δυναμικό τμήμα του ενεργού πληθυσμού δηλώνουν περισσότερο πρόθυμοι να αποκρύψουν τα εισοδήματά τους.
- 1 στους 2 πολίτες θεωρεί ότι σε ένα διεφθαρμένο κράτος η φοροδιαφυγή αποτελεί μια λογική αντίδραση.

---

²⁵⁴ ΟΕΕ (2010) - Μελέτη για τη Φοροδιαφυγή
<https://www.taxheaven.gr/news/news/attach/id/5686>

Ο πρόεδρος του Οικονομικού Επιμελητηρίου της Ελλάδος κ. Πελοπίδας Καλλίρης δήλωσε κατά την παρουσίαση της μελέτης : «Οι φορολογούμενοι με τις απαντήσεις τους αναδεικνύουν ως έναν από τους σοβαρότερους λόγους για την φοροδιαφυγή την ανεπάρκεια και αναποτελεσματικότητα των ελεγκτικών μηχανισμών. Θετικό είναι παράλληλα το υπόβαθρο στην κοινωνία για μια σοβαρή προσπάθεια καταπολέμησης της φοροδιαφυγής. Οι πολίτες σε μεγάλο βαθμό θεωρούν ότι η απόκρυψη των πραγματικών εισοδημάτων ισοδυναμεί με κλοπή και αποτελεί αντικοινωνική συμπεριφορά»

Παρακάτω θα παρουσιάσω κάποιες από τις σημαντικότερες ερωτήσεις και απαντήσεις της έρευνας.

Πίνακας 2.5. Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος των εισοδημάτων μου θα το έκανα

	ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ	ΣΥΜΦΩΝΩ	ΟΥΤΕ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΥΤΕ ΔΙΑΦΩΝΩ	ΔΙΑΦΩΝΩ	ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ	ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ
ΣΥΝΟΛΟ	18,9	18,2	27,3	24,2	8,7	2,7
ΦΥΛΟ						
ΑΝΔΡΕΣ	22,2	17,0	23,2	23,4	10,5	3,7
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	15,0	19,7	32,1	25,1	6,6	1,5
ΗΛΙΚΙΑ						
<29	16,2	22,1	27,9	22,8	10,3	0,7
30 - 44	16,5	21,5	29,0	20,5	10,0	2,5
45 - 59	23,7	11,8	28,6	27,3	6,9	1,7
60+	16,9	20,5	22,9	25,3	8,4	6,0
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ						
ΑΝΩΤΑΤΗ	17,4	18,4	26,5	25,0	10,9	1,8
ΑΝΩΤΕΡΗ	20,9	17,8	28,6	22,2	6,5	4,0
ΜΕΣΗ	16,0	20,0	20,0	40,0	4,0	
ΤΙΠΟΤΑ			100,0			
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ						
ΠΟΛΥ ΔΥΣΚΟΛΗ	26,4	13,8	35,1	13,2	8,0	3,5
ΔΥΣΚΟΛΗ	17,7	16,5	24,8	29,5	8,0	3,5
ΑΝΕΚΤΗ	14,0	24,4	26,8	22,6	11,0	1,2
ΑΝΕΤΗ	20,0	21,7	21,7	30,0	6,7	
ΠΟΛΥ ΑΝΕΤΗ		42,9	14,3	28,6	14,3	
ΠΕΡΙΟΧΗ						
ΑΘΗΝΑ	19,7	17,2	28,7	23,5	7,7	3,2
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	17,7	19,7	25,2	25,2	10,2	2,0

Πηγή: Αναδημοσίευση ΟΕΕ (2010) - Μελέτη για τη Φοροδιαφυγή σελ. 6

Οι ερωτηθέντες είναι μοιρασμένοι ως προς το κατά πόσον θα απέκρυπταν μέρος των εισοδημάτων τους εάν τους δινόταν αυτή η ευκαιρία. Σε μεγαλύτερο βαθμό διαφωνούν οι ερωτηθέντες με ανώτατη εκπαίδευση, ενώ σε όσο χειρότερη οικονομική κατάσταση δήλωσαν ότι βρίσκονται οι ερωτηθέντες, τόσο πιθανότερο είναι να απέκρυπταν μέρος των εισοδημάτων τους εάν τους δινόταν η ευκαιρία.

Πίνακας 2.6.: Η απόκρυψη εισοδημάτων από την Εφορία είναι τόσο σοβαρή πράξη όσο η κλοπή

	ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ	ΣΥΜΦΩΝΩ	ΟΥΤΕ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΥΤΕ ΔΙΑΦΩΝΩ	ΔΙΑΦΩΝΩ	ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ	ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ
ΣΥΝΟΛΟ	59,4	17,3	11,8	6,8	4,0	0,7
ΦΥΛΟ						
ΑΝΔΡΕΣ	59,9	14,7	11,7	7,0	6,2	0,5
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	59,0	20,2	11,8	6,6	1,4	1,0
ΗΛΙΚΙΑ						
<29	47,8	20,6	13,2	9,6	8,8	
30 - 44	45,5	20,0	17,0	13,5	3,0	1,0
45 - 59	67,3	16,7	9,8	2,4	3,3	0,5
60+	74,1	12,0	7,2	3,0	2,4	1,3
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ						
ΑΝΩΤΑΤΗ	55,6	20,2	10,4	8,1	5,1	0,6
ΑΝΩΤΕΡΗ	62,8	15,1	13,5	5,2	3,1	0,3
ΜΕΣΗ	76,0		12,0	8,0		4,0
ΤΙΠΟΤΑ	100,0					
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ						
ΠΟΛΥ ΔΥΣΚΟΛΗ	57,5	14,4	14,9	4,6	7,5	1,1
ΔΥΣΚΟΛΗ	64,3	14,7	10,6	7,1	2,9	0,4
ΑΝΕΚΤΗ	54,3	23,8	11,0	7,3	2,4	1,2
ΑΝΕΤΗ	50,0	21,7	13,3	10,0	5,0	
ΠΟΛΥ ΑΝΕΤΗ	57,1	28,6		14,3		
ΠΕΡΙΟΧΗ						
ΑΘΗΝΑ	61,1	16,5	11,5	6,1	4,1	0,7
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	57,0	18,4	12,1	7,9	3,9	0,7

Πηγή: Αναδημοσίευση ΟΕΕ (2010) - Μελέτη για τη Φοροδιαφυγή σελ. 21

Το 77% των ερωτηθέντων συμφωνεί ότι η απόκρυψη εισοδημάτων από την Εφορία είναι πράξη τόσο σοβαρή, όσο και η κλοπή. Οι γυναίκες συμφωνούν με αυτή τη δήλωση κάπως περισσότερο από ότι οι άνδρες. Όσο μεγαλύτερης ηλικίας είναι οι ερωτηθέντες, τόσο πιθανότερο είναι να συμφωνούν ότι η φοροδιαφυγή είναι πράξη τόσο σοβαρή όσο η κλοπή. Σε όσο καλύτερη οικονομική κατάσταση δήλωσαν ότι βρίσκονται οι ερωτηθέντες, τόσο πιθανότερο είναι να συμφωνούν με τη δήλωση αυτή.

Ενώ το 44% των ερωτηθέντων συμφωνεί ότι η απόκρυψη εισοδημάτων από την Εφορία είναι πράξη τόσο σοβαρή, όσο και η διακίνηση ναρκωτικών. Οι γυναίκες συμφωνούν με αυτή τη δήλωση κάπως περισσότερο από ότι οι άνδρες. Όσο μεγαλύτερης ηλικίας είναι οι ερωτηθέντες, τόσο πιθανότερο είναι να συμφωνούν ότι η φοροδιαφυγή είναι πράξη τόσο σοβαρή όσο η διακίνηση ναρκωτικών. Σχεδόν 6 στους 10 ερωτηθέντες οι οποίοι βρίσκονται σε πολύ άνετη οικονομική κατάσταση συμφώνησαν ότι η απόκρυψη εισοδημάτων είναι τόσο σοβαρή πράξη όσο και η διακίνηση ναρκωτικών.

Πίνακας 2.7.: Επειδή υπάρχει μικρή πιθανότητα να εντοπιστούν αυτοί που αποκρύπτουν τα εισοδήματά τους, οι περισσότεροι φοροδιαφεύγουν

	ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ	ΣΥΜΦΩΝΩ	ΟΥΤΕ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΥΤΕ ΔΙΑΦΩΝΩ	ΔΙΑΦΩΝΩ	ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ	ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ
ΣΥΝΟΛΟ	55,3	26,4	10,4	4,3	2,7	0,9
ΦΥΛΟ						
ΑΝΔΡΕΣ	54,4	24,9	11,0	5,7	2,7	1,3
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	56,4	28,0	9,8	2,6	2,6	0,6
ΗΛΙΚΙΑ						
<29	48,5	27,2	17,6	3,7	2,9	
30 - 44	50,5	35,0	9,5	2,5	1,5	1,0
45 - 59	55,9	25,3	9,0	6,9	2,4	0,5
60+	65,7	16,9	7,8	3,0	4,2	2,4
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ						
ΑΝΩΤΑΤΗ	54,5	28,8	10,1	3,0	3,0	0,6
ΑΝΩΤΕΡΗ	56,3	24,3	10,2	5,5	2,2	1,5
ΜΕΣΗ	52,0	16,0	20,0	8,0	4,0	
ΤΙΠΟΤΑ	100,0					
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ						
ΠΟΛΥ ΔΥΣΚΟΛΗ	58,6	20,7	10,3	3,4	5,7	1,3
ΔΥΣΚΟΛΗ	54,3	29,5	9,4	4,1	1,5	1,2
ΑΝΕΚΤΗ	53,0	27,4	12,2	5,5	1,8	
ΑΝΕΤΗ	58,3	21,7	11,7	3,3	3,3	1,7
ΠΟΛΥ ΑΝΕΤΗ	71,4	28,6				
ΠΕΡΙΟΧΗ						
ΑΘΗΝΑ	57,7	24,4	10,9	3,4	2,7	0,9
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	51,8	29,2	9,8	5,6	2,6	1,0

Πηγή: Αναδημοσίευση ΟΕΕ (2010) - Μελέτη για τη Φοροδιαφυγή σελ. 40

Περισσότεροι από 8 στους 10 ερωτηθέντες πιστεύουν ότι οι περισσότεροι φοροδιαφεύγουν επειδή υπάρχει μικρή πιθανότητα εντοπισμού τους. Οι μεγαλύτεροι σε ηλικία ερωτηθέντες συμφωνούν με αυτή τη δήλωση περισσότερο από τους υπόλοιπους. Ενώ περισσότερο φαίνεται να συμφωνούν και οι ερωτηθέντες με πολύ άνετη οικονομική κατάσταση.

Πίνακας 2.8. : Σε ένα κράτος που παρουσιάζει μεγάλο βαθμό διαφθοράς, ίσως είναι καλύτερο να φοροδιαφεύγει κάποιος

	ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ	ΣΥΜΦΩΝΩ	ΟΥΤΕ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΥΤΕ ΔΙΑΦΩΝΩ	ΔΙΑΦΩΝΩ	ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ	ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ
ΣΥΝΟΛΟ	16,9	14,5	19,7	30,9	17,0	1,0
ΦΥΛΟ						
ΑΝΔΡΕΣ	20,2	15,2	17,5	30,2	16,0	0,9
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	13,0	13,6	22,3	31,8	18,2	1,1
ΗΛΙΚΙΑ						
<29	18,4	14,7	24,3	16,2	25,0	1,4
30 - 44	21,0	15,5	23,5	26,5	13,0	0,5
45 - 59	15,1	15,1	15,5	40,0	13,5	0,8
60+	13,3	12,0	17,5	34,9	20,5	1,8
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ						
ΑΝΩΤΑΤΗ	17,2	13,4	18,9	29,5	20,2	0,8
ΑΝΩΤΕΡΗ	16,9	16,3	20,3	31,7	13,2	1,6
ΜΕΣΗ	12,0	4,0	24,0	44,0	16,0	
ΤΙΠΟΤΑ		100,0				
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ						
ΠΟΛΥ ΔΥΣΚΟΛΗ	25,9	17,8	21,3	20,7	12,1	2,2
ΔΥΣΚΟΛΗ	12,4	15,3	18,3	34,8	18,3	0,9
ΑΝΕΚΤΗ	14,0	10,4	22,6	33,5	18,9	0,6
ΑΝΕΤΗ	23,3	11,7	16,7	36,7	11,7	
ΠΟΛΥ ΑΝΕΤΗ	28,6	14,3	14,3		42,9	
ΠΕΡΙΟΧΗ						
ΑΘΗΝΑ	17,2	13,8	20,8	29,9	17,6	0,7
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	16,4	15,4	18,0	32,5	16,1	1,6

Πηγή: Αναδημοσίευση ΟΕΕ (2010) - Μελέτη για τη Φοροδιαφυγή σελ. 48

Σχεδόν οι μισοί ερωτηθέντες διαφωνούν ότι η διαφθορά του κράτους δικαιολογεί την φοροδιαφυγή. Όσο μεγαλύτερη είναι η ηλικία των ερωτηθέντων, τόσο πιο πιθανό είναι να διαφωνούν με αυτή την στάση. 6 στους 10 ερωτηθέντες μέσης εκπαίδευσης δε συμφωνούν ότι σε ένα κράτος με έντονη διαφθορά είναι καλύτερα να φοροδιαφεύγει κάποιος. Οι ερωτηθέντες με πολύ άνετη και πολύ δύσκολη οικονομική κατάσταση συμφωνούν περισσότερο από τους υπόλοιπους ότι η κρατική διαφθορά μπορεί να δικαιολογήσει τη φοροδιαφυγή.

- **Πανελλαδική Έρευνα ΚΑΠΑ RESEARCH «Οικονομία και Ανάπτυξη στην Ελλάδα» (2017)** ²⁵⁵

Σύμφωνα με την πανελλαδική έρευνα της ΚΑΠΑ RESEARCH με τίτλο «Οικονομία και Ανάπτυξη στην Ελλάδα» τα αποτελέσματα της οποίας επικαλείται το capital.gr, γίνεται εμφανές πως η υπερφορολόγηση έχει κακό αντίκτυπο για τη φορολογική συνείδηση, αφού για μεγάλη μερίδα Ελλήνων πολιτών δεν τίθεται θέμα ηθικού διλήμματος. Την ίδια ώρα γίνεται σαφές πως οι αντοχές των Ελλήνων έχουν φθάσει στα όριά τους και δεν μπορούν να υποστούν και άλλες θυσίες για να βγει η χώρα από την κρίση. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε δείγμα 802 ατόμων το χρονικό διάστημα 2-3 Μαρτίου 2017. Παρακάτω παρουσιάζονται τα κύρια αποτελέσματα της:

- 1 στους 3 Έλληνες (ποσοστό 33,5%) θεωρεί επί της ουσίας αναγκαίο κακό τη φοροδιαφυγή των επιχειρήσεων. Ενώ 7 στους 10 (ποσοστό 71,5%) πως δεν θα δεχόταν επιπλέον περικοπές για μείωση της φορολογίας στις επιχειρήσεις.
- Στην ερώτηση «Ποια είναι η γνώμη σας για τις επιχειρήσεις που φοροδιαφεύγουν», ποσοστό 22% (το 2014 το ποσοστό ήταν στο 18,5%) απάντησε ότι σε ένα κράτος που δεν προσφέρει υπηρεσίες και είναι άδικο, δεν οφείλεις φόρους και αν μπορείς να τους αποφύγεις καλά κάνεις.
- Την ίδια στιγμή ποσοστό 11,5% στην έρευνα (το 2014 το ποσοστό ήταν στο 8%) απάντησε πως η φοροδιαφυγή είναι ένα αρνητικό φαινόμενο αλλά αναγκαίο διότι η επιβίωση της επιχείρησης προηγείται της επιβίωσης του κράτους. Ενώ για το 65% (το 2014 το ποσοστό αυτό ήταν 72%), η φοροδιαφυγή είναι καταδικαστέα σε κάθε περίπτωση.
- Το 58% του δείγματος δήλωσε πως η μείωση των εισφορών και της φορολογίας των επιχειρήσεων είναι ένα αποτελεσματικό μέτρο για τη δημιουργία θέσεων εργασίας, με το 38,5% να τάσσεται υπέρ της επιδότησης νέων προσλήψεων.

Από τα συμπεράσματά της έρευνας γίνεται εμφανής η ραγδαία πτώση της εμπιστοσύνης στους Θεσμούς μιας ευνομούμενης δημοκρατίας. Μόλις το 5,5% των Ελλήνων εμπιστεύεται πολύ και αρκετά τα πολιτικά κόμματα (στην έρευνα του 2003 το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 48,5%) κι μόλις 9,5% το Κοινοβούλιο (ήταν 45% το 2003).

---

²⁵⁵ ΚΑΠΑ RESEARCH (2017) - Πανελλαδική Έρευνα «Οικονομία και Ανάπτυξη στην Ελλάδα»
<https://www.capital.gr/oikonomia/3197091/mproumerangk-i-uperforologisi-gia-ti-forologiki-suneidisi>

- Έκθεση ΟΟΣΑ (2018) ²⁵⁶

Ανεπαρκείς σε σχέση με τους φόρους, που πληρώνουν χαρακτηρίζουν οι πολίτες των ανεπτυγμένων χωρών του ΟΟΣΑ τις δημόσιες υπηρεσίες και τα κοινωνικά επιδόματα σύμφωνα με την έρευνα Risks that matter του ΟΟΣΑ. Μεταξύ των πλέον απογοητευμένων οι Έλληνες, όπου οχτώ στους δέκα στη χώρα μας αισθάνονται ότι αδικούνται από τη φορολογία. Στην έρευνα συμμετείχαν περισσότεροι από 22.000 άνθρωποι ηλικίας 18 έως 70 ετών σε 21 χώρες του ΟΟΣΑ όπου οι περισσότεροι από τους μισούς διαμαρτύρονται ότι θα έπρεπε να λαμβάνουν περισσότερα, με βάση τους φόρους που πληρώνουν, ενώ σχεδόν τρεις στους τέσσερις ζητούν από τις κυβερνήσεις τους να κάνουν περισσότερα για την οικονομική και κοινωνική ασφάλεια. Στα χαμηλά εισοδήματα και στις χώρες, που βρέθηκαν στη δίνη της χρηματοπιστωτικής κρίσης και κρίσης χρέους, είναι έντονη η ανησυχία για την εξεύρεση των προς το ζην.

Παρουσιάζονται τα κυριότερα σημεία της έρευνας που αφορούν την αντίληψη των Ελλήνων για την φορολογία στην Ελλάδα :

- Το 82,1% των Ελλήνων θεωρεί ότι για το ύψος των φόρων που πληρώνει δεν λαμβάνει ικανοποιητικές δημόσιες υπηρεσίες, ενώ ο μέσος όρος στις 21 χώρες, που συμμετέχουν στην έρευνα είναι 58,5%.
- Ενώ σε ποσοστό 77,8% οι Έλληνες πιστεύουν πως απολαμβάνουν υπηρεσίες και επιδόματα πολίτες οι οποίοι δεν τα δικαιούνται στην πραγματικότητα.
- Πρόθυμοι να πληρώσουν κάτι παραπάνω για καλύτερο σύστημα υγείας δηλώνουν σε ποσοστό 48% οι Έλληνες, σε ποσοστό 49% οι Πορτογάλοι και σε ποσοστό 51% οι Ιρλανδοί.
- Στην Ελλάδα, ποσοστό υψηλότερο του 75% δηλώνει ότι η κυβέρνηση θα πρέπει να επιβάλλει υψηλότερους φόρους στους πλουσίους, από ό,τι σήμερα, προκειμένου να στηρίξει τα φτωχότερα στρώματα, ενώ στις άλλες χώρες τις έρευνας το αντίστοιχο ποσοστό είναι κοντά στο 50%.

---

²⁵⁶ OECD (2018) – Risks that Matter Survey
<https://www.oecd.org/els/soc/Risks-That-Matter-2018-Main-Findings.pdf>

- Έρευνα Διεύθυνση Φορολογικής Συμμόρφωσης Εκπαιδευτικών (2016) ²⁵⁷

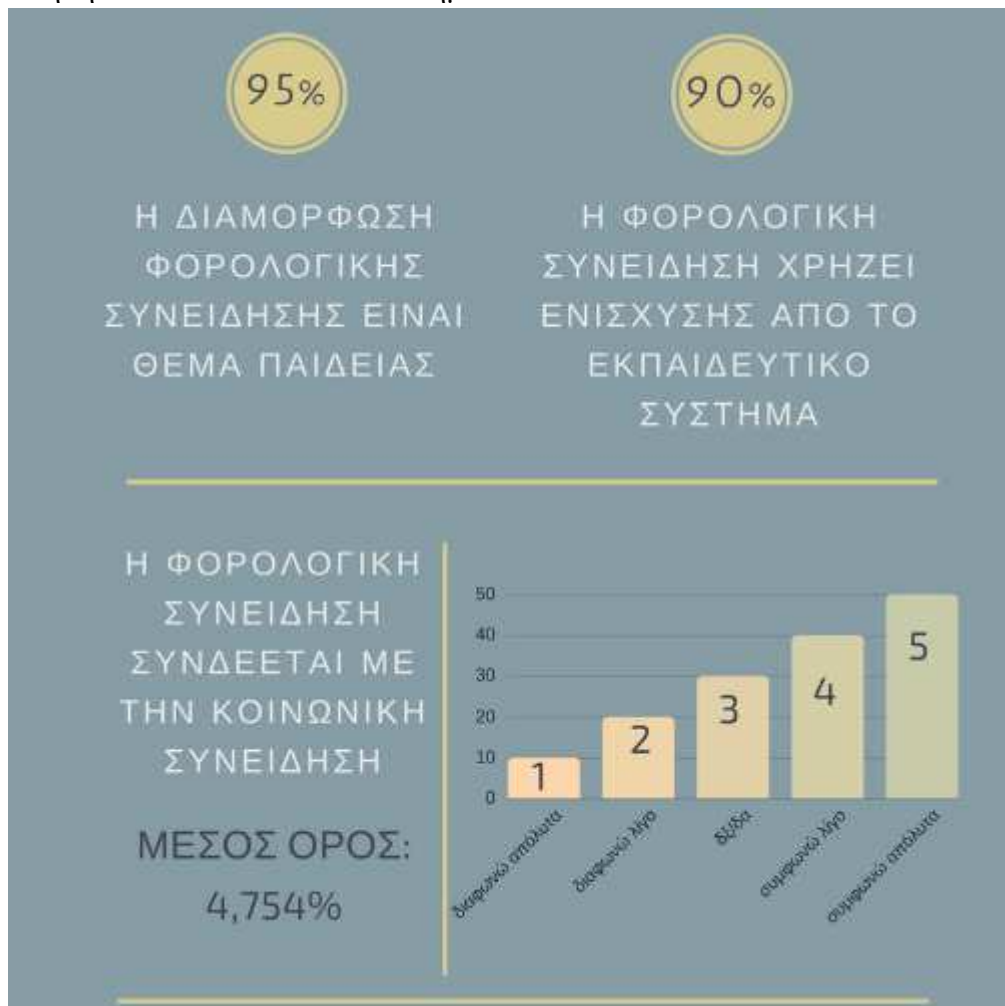
Η Διεύθυνση Φορολογικής Συμμόρφωσης, στο πλαίσιο της δράσης “Σχεδιασμός και ανάπτυξη εκπαιδευτικών επιμορφωτικών προγραμμάτων για την καλλιέργεια φορολογικής συνείδησης” του Επιχειρησιακού σχεδίου 2016 της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων, προέβη στον σχεδιασμό και την διεξαγωγή ποσοτικής έρευνας στάσεων και αντιλήψεων με ηλεκτρονικά ημιδομημένα ερωτηματολόγια σε δείγμα εκπαιδευτικών της Α/Βάθμιας και Β/Βάθμιας Εκπαίδευσης της Επικράτειας. Στόχος της έρευνας, στην οποία συμμετείχαν συνολικά 1872 εκπαιδευτικοί όλων των ειδικοτήτων, ήταν η συγκέντρωση εκείνων των δεδομένων που θα οδηγήσουν στην επιτυχημένη εισαγωγή των συγκεκριμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων στις δύο πρώτες εκπαιδευτικές βαθμίδες. Παρακάτω παρουσιάζονται συνοπτικά τα κύρια αποτελέσματα της έρευνας :

- Συνολικά 7 στους 10 εκπαιδευτικούς επιθυμούν να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα, ανεξαρτήτως εκπαιδευτικής βαθμίδας
- Συνολικά 8 στους 10 εκπαιδευτικούς επιθυμούν να επιμορφωθούν πάνω στο πρόγραμμα, ανεξαρτήτως εκπαιδευτικής βαθμίδας ενώ ο 1 στους 3 που δεν επιθυμεί να συμμετάσχει είναι πρόθυμος να επιμορφωθεί
- Σε γενικές γραμμές υπερτερεί ο θεματικός άξονας των γενικών εννοιών και των αξιών ως προς το πλαίσιο του περιεχόμενου.
- Το 95% των ερωτώμενων θεωρεί ότι η διαμόρφωση φορολογικής συνείδησης είναι θέμα παιδείας και μπορεί να διαμορφωθεί από νεαρές ηλικίες
- Το 90% των ερωτώμενων πιστεύει ότι η φορολογική συνείδηση χρήζει ενίσχυσης από το εκπαιδευτικό σύστημα
- Το 90% των ερωτώμενων αντιμετωπίζει θετικά την εισαγωγή του προτεινόμενου προγράμματος στο εκπαιδευτικό σύστημα.
- Ποσοστό 65% των ερωτώμενων εκτιμά πως το προτεινόμενο πρόγραμμα μπορεί να θέσει θετικές βάσεις για μελλοντικές φορολογικές συμπεριφορές.
- Ωστόσο 1 στους 5 εκπαιδευτικούς εκφράζει επιφύλαξη ως προς την αποτελεσματικότητα του προτεινόμενου προγράμματος.

---

²⁵⁷ ΑΑΔΕ - Διεύθυνση Φορολογικής Συμμόρφωσης (2016) – Έρευνα Για Τα Προγράμματα Φορολογικής Εκπαίδευσης https://www.aade.gr/dl_assets/misc/meleti_ekpaideytika_v2_final.pdf

Διάγραμμα 2.21. Στάσεις και απόψεις των εκπαιδευτικών για την φορολογική συνείδηση και το εκπαιδευτικό σύστημα

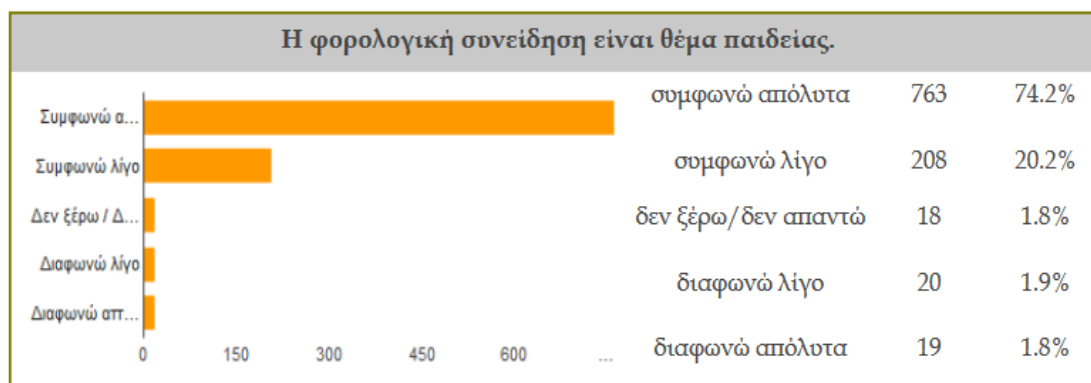
Πηγή: Αναδημοσίευση ΑΑΔΕ - Διεύθυνση Φορολογικής Συμμόρφωσης (2016) – Έρευνα Για Τα Προγράμματα Φορολογικής Εκπαίδευσης σελ. 109

Διάγραμμα 2.22. Η εισαγωγή του προτεινόμενου προγράμματος για την ανάπτυξη της φορολογικής συνείδησης

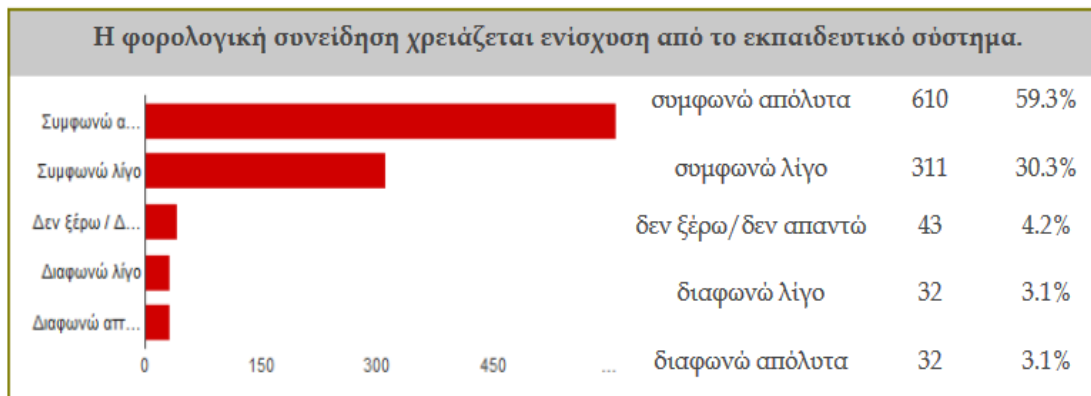
Πηγή: Αναδημοσίευση ΑΑΔΕ - Διεύθυνση Φορολογικής Συμμόρφωσης (2016) – Έρευνα Για Τα Προγράμματα Φορολογικής Εκπαίδευσης σελ. 110

Διάγραμμα 2.23. Η φορολογική συνείδηση είναι θέμα παιδείας

Πηγή: Αναδημοσίευση ΑΑΔΕ - Διεύθυνση Φορολογικής Συμμόρφωσης (2016) – Έρευνα Για Τα Προγράμματα Φορολογικής Εκπαίδευσης σελ. 132

Διάγραμμα 2.24. Η φορολογική συνείδηση χρειάζεται ενίσχυση από το εκπαιδευτικό σύστημα

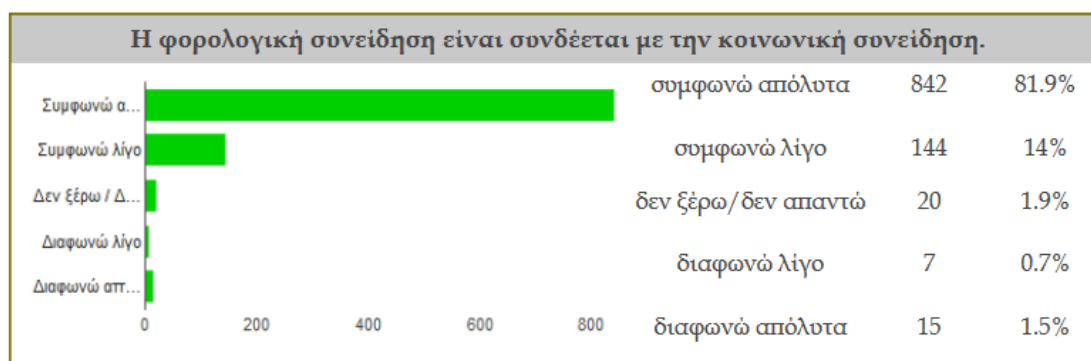
Πηγή: Αναδημοσίευση ΑΑΔΕ - Διεύθυνση Φορολογικής Συμμόρφωσης (2016) – Έρευνα Για Τα Προγράμματα Φορολογικής Εκπαίδευσης σελ. 132

Διάγραμμα 2.25. Η φορολογική συνείδηση πρέπει να διαμορφώνεται από νεαρές ηλικίες

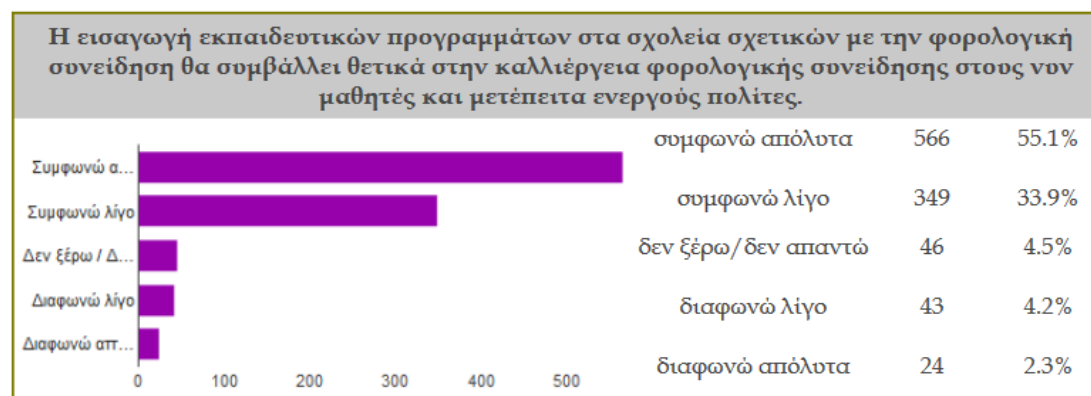
Πηγή: Αναδημοσίευση ΑΑΔΕ - Διεύθυνση Φορολογικής Συμμόρφωσης (2016) – Έρευνα Για Τα Προγράμματα Φορολογικής Εκπαίδευσης σελ. 132

Διάγραμμα 2.26. Η φορολογική συνείδηση συνδέεται με την κοινωνική συνείδηση

Πηγή: Αναδημοσίευση ΑΑΔΕ - Διεύθυνση Φορολογικής Συμμόρφωσης (2016) – Έρευνα Για Τα Προγράμματα Φορολογικής Εκπαίδευσης σελ. 133

Διάγραμμα 2.27. Η εισαγωγή σχετικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων στα σχολεία θα συμβάλει στην καλλιέργεια φορολογικής συνείδησης στους μαθητές

Πηγή: Αναδημοσίευση ΑΑΔΕ - Διεύθυνση Φορολογικής Συμμόρφωσης (2016) – Έρευνα Για Τα Προγράμματα Φορολογικής Εκπαίδευσης σελ. 133

Διάγραμμα 2.28. Η φορολογική συνείδηση πρέπει να διαμορφώνεται από νεαρές ηλικίες

Πηγή: Αναδημοσίευση ΑΑΔΕ - Διεύθυνση Φορολογικής Συμμόρφωσης (2016) – Έρευνα Για Τα Προγράμματα Φορολογικής Εκπαίδευσης σελ. 133

- Έρευνα Παρατηρητηρίου Μέτρησης Παραοικονομίας ΠΑ.ΜΑΚ. (2017) ²⁵⁸

Τα αποτελέσματα της έρευνας που πραγματοποιήθηκε από το Παρατηρητήριο Μέτρησης της παραοικονομίας του ΠΑΜΑΚ σε πανελλαδικό δείγμα 15.000 ατόμων, στο πλαίσιο έργου του ερευνητικού προγράμματος "Θαλής" και αφορά στοιχεία από το 2011 έως και το 2016 παρουσιάστηκε στο πλαίσιο του διεθνούς συνεδρίου για την Παραοικονομία με τίτλο «International Conference on International Business 2017» – το Μαΐου του 2017 στη Θεσσαλονίκη από τους καθηγητές Αριστείδη Μπιτζένη και Βασίλειο Βλάχο.

Ερευνήθηκε η επίπτωση της κρίσης στη φορολογική ηθική των Ελλήνων. Τα στοιχεία της έρευνας έδειξαν πως η φορολογική ηθική, η οποία ήταν χαμηλή και προ κρίσης, έχει επιδεινωθεί μέσα στην κρίση. Παρακάτω παρουσιάζονται τα κύρια αποτελέσματα της:

- Το 82,8% θεωρεί μη ανταποδοτική τη φορολογική συνεισφορά ενώ το 77,1% θεωρεί ότι υπάρχει έλλειμμα ανταποδοτικότητας, άνιση κατανομή των φορολογικών βαρών και χαμηλή ποσότητα και ποιότητα των δημόσιων υπηρεσιών (72%)
- Ποσοστό 46,6% των ερωτηθέντων "κοιτάζει" τι πράττουν οι γύρω του, πριν αποφασίσει αν τελικά θα πληρώσει τους φόρους, περίπου το 42% εκτιμά ότι η ηθική αποθαρρύνει τη φοροδιαφυγή και 73,9% πιστεύει ότι το ίδιο κάνουν τα υψηλά πρόστιμα.
- Το 39,9% αποδίδει τη φοροαποφυγή σε εγγενή κίνητρα, δηλαδή σε προσωπικούς λόγους, ενώ ποσοστό 73,9% θεωρεί, λόγω κακής πληροφόρησης, ότι δεν θα ελεγχθεί και δεν θα αναγκασθεί στην καταβολή προστίμων.

Σύμφωνα με τον κ. Βλάχο, βασικοί παράγοντες αύξησης του φαινομένου είναι η αίσθηση μη ανταποδοτικότητας των φορολογικών βαρών και έλλειψη δικαίου στην κατανομή τους, αλλά και οι ανεπαρκείς έλεγχοι. Εντυπωσιακό πάντως είναι και το ποσοστό όσων δεν πληρώνουν φόρους και εισφορές ...από ιδεολογία (υπολογίζεται γύρω στο 10%-20%), ενώ υψηλή εμφανίζεται γενικότερα η αδήλωτη εργασία.

---

²⁵⁸ Αποτελέσματα Έρευνας Παρατηρητηρίου Μέτρησης Παραοικονομίας ΠΑ.ΜΑΚ. (2017)
<https://tvxs.gr/news/ellada/sto-14-toy-aep-i-skiiodis-oikonomia-stin-ellada>
Αρχική παραπομπή ΑΠΕ-ΜΠΕ

Έρευνες διπλωματικών

Στο σημείο αυτό παρουσιάζονται τα αποτελέσματα άλλων διπλωματικών που έχουν εκπονηθεί πάνω στο θέμα.

- Γρηγορέλη Δέσποινα (2016) – Φορολογικό Σύστημα – Φορολογικός Έλεγχος και οι Επιχειρήσεις στην Ελλάδα ²⁵⁹

Η έρευνα της Δέσποινας Γρηγορέλη, υπαλλήλου της ΔΟΥ Βέροιας, που έχει διεξαχθεί στα πλαίσια Διπλωματικής στο ΠΑΜΑΚ, έχει ασχοληθεί με τη διερεύνηση των απόψεων και της συμπεριφοράς των Ελληνικών Επιχειρήσεων αναφορικά με την φορολογική ηθική, τη φοροαποφυγή-φοροδιαφυγή και το ισχύον καθεστώς φορολόγησης. Το ερωτηματολόγιο της έρευνας συμπληρώθηκε από τυχαίο και αμερόληπτο δείγμα 100 επιχειρήσεων όλης της χώρας μας και συγκεκριμένα δέκα (10) εταιρειών από κάθε νομική μορφή επιχείρησης 10 κατηγοριών (Ατομική, ΟΕ, ΕΕ, ΑΕ, ΑΒΕΕ, ΕΠΕ, Μονοπρόσωπη (ΕΠΕ/ ΙΚΕ), Συνεταιρισμό, ΙΚΕ, Ναυτιλιακή). Τα συμπεράσματα της έρευνας έχουν ως εξής:

- 1 στις 2 επιχειρήσεις δικαιολογεί ως ηθική στο σύνολό της την πράξη της φοροδιαφυγής, εάν θεωρεί το φορολογικό σύστημα της χώρας μας άδικο.
- Η πράξη της φοροδιαφυγής από τις επιχειρήσεις, εάν οι φορολογικοί συντελεστές είναι πολύ υψηλοί, δικαιολογείται επίσης ως ηθική σε ποσοστό 52% του δείγματος
- Η φοροδιαφυγή είναι ηθική, ακόμα κι αν ένα μεγάλο ποσοστό των φόρων που εισπράττονται σπαταλιέται, ενώ η φοροδιαφυγή δεν είναι ηθική, αν ένα μεγάλο ποσοστό των φόρων που εισπράττονται δαπανάται συνετά.
- Οι επιχειρήσεις επίσης απάντησαν ότι η φοροδιαφυγή δεν είναι ηθική, ούτε όταν ένα μεγάλο ποσοστό των φόρων που εισπράττονται δαπανάται σε προγράμματα που δεν είναι ωφέλιμα για τις επιχειρήσεις, ούτε όταν ένα μεγάλο ποσοστό των φόρων που εισπράττονται δαπανάται σε προγράμματα που είναι ωφέλιμα για τις επιχειρήσεις. Καθώς και ότι η φοροδιαφυγή δεν είναι ηθική, ούτε όταν η πιθανότητα να εντοπιστεί είναι χαμηλή.

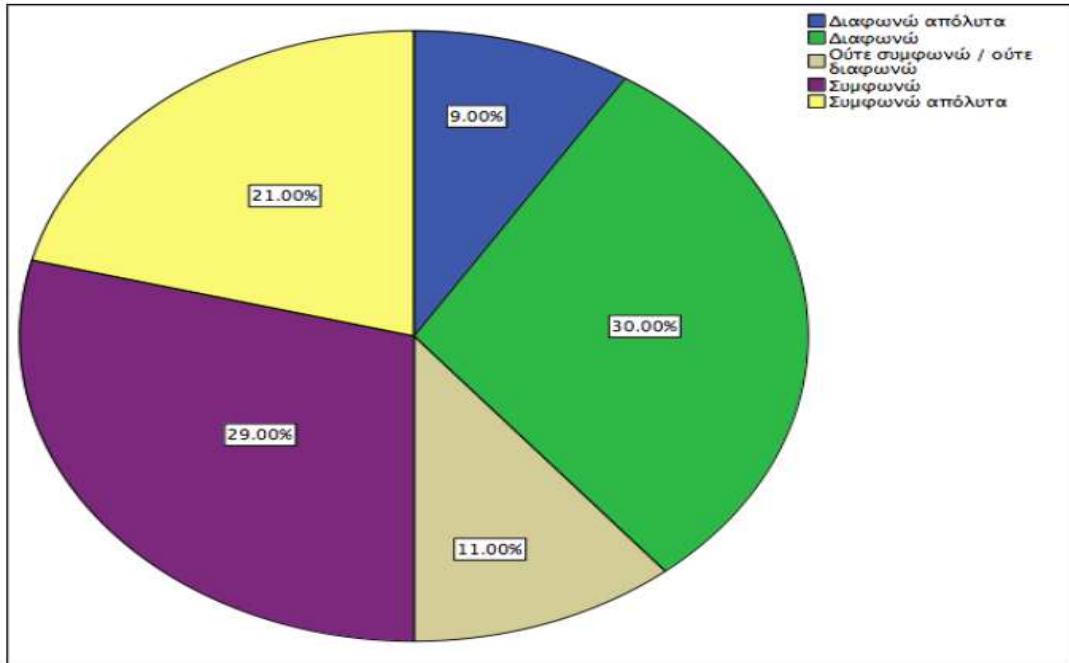
---

²⁵⁹ Γρηγορέλη Δ. (2016) – Φορολογικό Σύστημα – Φορολογικός Έλεγχος και οι Επιχειρήσεις στην Ελλάδα <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/19795/3/GrigoreliDespoinaMsc2016.pdf>

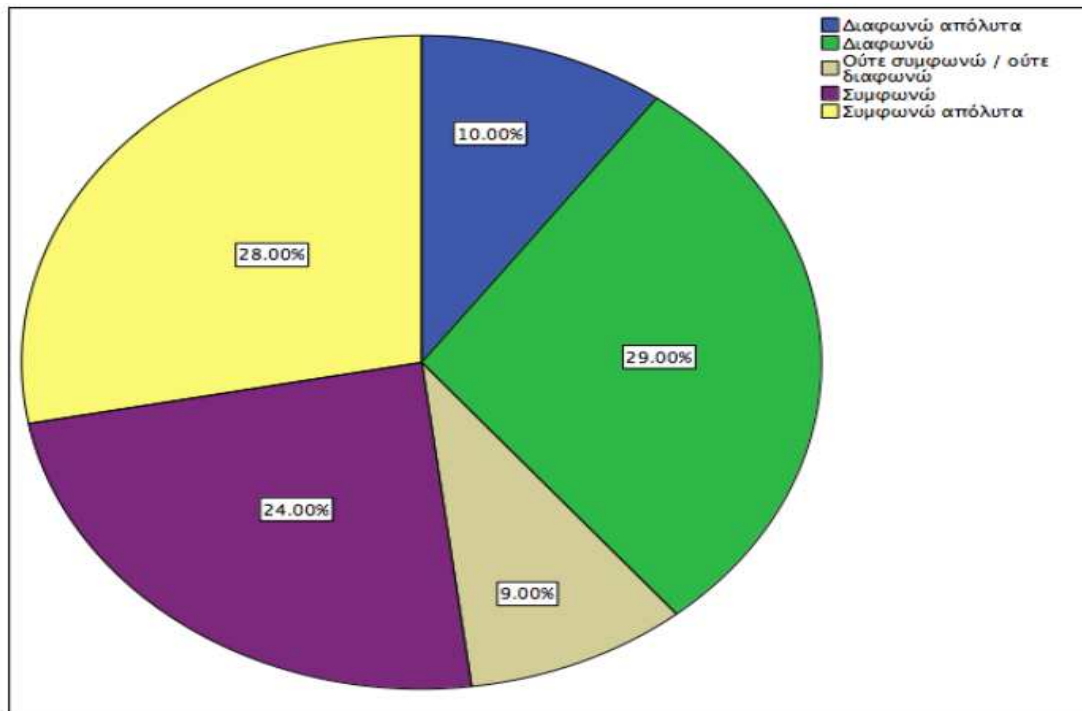

Βάσει των ανωτέρω συνάγει ότι η φορολογική ηθική στις εταιρείες πλήττεται όταν υπάρχει έντονο το συναίσθημα της αδικίας ωστόσο παρατήρησε ότι παρουσιάζεται αρκετά ενισχυμένη σε αντίθεση με τα αποτελέσματα παλαιότερων ερευνών.

Διάγραμμα 2.29 Η φοροδιαφυγή είναι ηθική, εάν το φορολογικό σύστημα είναι άδικο

Διάγραμμα 2.30. Η φοροδιαφυγή είναι ηθική, εάν οι φορολογικοί συντελεστές είναι πολύ υψηλοί

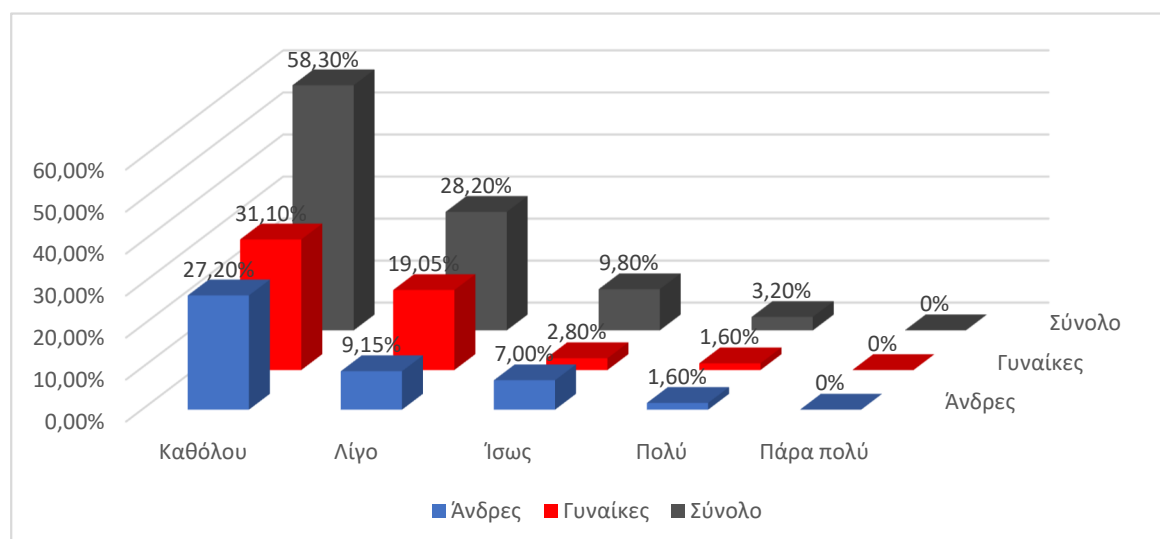
Πηγή: Αναδημοσίευση Γρηγορέλη Δ. (2016) Σελ. 159 και σελ. 161

- Ταρούσα Αγγελίνα (2017) – Η Φορολογική Ηθική των Νέων στην Ελλάδα²⁶⁰

Η Ταρούσα ασχολήθηκε με τη φορολογική ηθική των νέων Ελλήνων. Για τη διερεύνηση του επιπέδου της φορολογική ηθικής των νέων Ελλήνων, αναλύθηκε ένα ερωτηματολόγιο που απαντήθηκε από ένα σύνολο 153 νέων. Τα αποτελέσματα για το αν θα πρόβαιναν σε αγορά προϊόντων χωρίς πληρωμή ΦΠΑ, και για μια απόφαση εργασίας σε ένα επαγγελματικό περιβάλλον που λειτουργεί ενάντια σε θέματα που ορίζει ο Νόμος ήταν ανάμικτα. Ωστόσο, δεν θεωρούν ότι η εξαπάτηση στη φορολόγηση είναι κάτι που μπορεί να δικαιολογηθεί, και σε επόμενο στάδιο να αντιμετωπισθεί με επιείκεια.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν οι απαντήσεις των νέων στην ερώτηση αν η κοινωνία, οι θεσμοί της και το Κράτος, πιστεύουν πως τους έχουν διδάξει να έχουν φορολογική ηθική. Τα αποτελέσματα που παρατίθενται έρχονται σε άμεση συνάρτηση με την έρευνα της Διεύθυνση Φορολογικής Συμμόρφωσης της ΑΑΔΕ για την ανάγκη σχεδιασμού και ανάπτυξης εκπαιδευτικών επιμορφωτικών προγραμμάτων για την καλλιέργεια φορολογικής συνείδησης στα σχολεία, καθώς η συντριπτική πλειοψηφία των νέων πιστεύει πως έχει διδαχτεί ή καθόλου ή λίγο για τη φορολογική συνείδηση στο σχολείο.

Διάγραμμα 2.31. Πιστεύετε πως σας έχουν διδάξει να έχετε φορολογική ηθική η κοινωνία, οι θεσμοί της και το Κράτος ;

Πηγή: Ταρούσα Α. (2017)

²⁶⁰ Ταρούσα Αγγελίνα (2017) – Η Φορολογική Ηθική των Νέων στην Ελλάδα
<http://okeanis.lib2.uniwa.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/3286/Tax%20morale%20%281>

- **Πετκόπουλος Δημήτριος (2018) – Φορολογική ηθική και φοροδιαφυγή** ²⁶¹

Ο Πετκόπουλος συνέλεξε και ανάλυσε τις στάσεις δείγματος 307 ατόμων Ελληνικού πληθυσμού σχετικά με το σε ποιες καταστάσεις και αν θεωρούν ηθική τη φοροδιαφυγή. Παρακάτω παρουσιάζονται συνοπτικά τα κύρια αποτελέσματα της έρευνας :

- Στην ερώτηση εάν θεωρούν οι συμμετέχοντες ότι η φοροδιαφυγή είναι ηθική πράξη εάν οι φορολογικοί συντελεστές είναι υπερβολικά υψηλοί, το 31% τείνει να συμφωνεί απόλυτα ή σημαντικά ενώ το 38% να διαφωνεί απόλυτα ή σημαντικά.
- Υπάρχει προβληματισμός κατά πόσο πρέπει κανείς να πληρώνει κάποιους φόρους εάν τα χρήματα που συλλέγονται δεν χρησιμοποιούνται ανταποδοτικά καθώς το 36,8% συμφωνεί απόλυτα πως η φοροδιαφυγή είναι ηθική πράξη σε αυτή τη περίπτωση.
- Ωστόσο στην ερώτηση εάν η φοροδιαφυγή είναι ηθική πράξη όταν όλοι φοροδιαφεύγουν οι συμμετέχοντες δεν πείσθηκαν ότι αυτό ισχύει με ένα 72,1% να διαφωνούν ή διαφωνούν απόλυτα.
- Απόλυτη σχεδόν διαφωνία υπάρχει και στο ερώτημα αν η φοροδιαφυγή είναι ηθική εάν οι πιθανότητες να σε πιάσουν είναι χαμηλές με το 83,1% να διαφωνεί.
- Προβληματίζουν οι απαντήσεις στην ερώτηση σχετικά με το εάν θεωρούν ότι η φοροδιαφυγή είναι ηθική εάν δεν αντέχει να σηκώσει το φορολογικό βάρος κάποιος. Εδώ υπήρξε διάχυση των απόψεων, αφού το 21% απάντησαν ότι συμφωνούν απόλυτα, 13,1 ότι συμφωνούν, 20,3 ότι σχεδόν συμφωνούν, 11,5% απάντησαν ότι διαφωνούν απόλυτα, 18,4 ότι διαφωνούν και 12,5 ότι σχεδόν διαφωνούν ενώ στο υπόλοιπο ποσοστό τους είναι αδιάφορο.

---

²⁶¹ Πετκόπουλος Δ. (2018) – Φορολογική ηθική και φοροδιαφυγή
<https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/21754/4/PetkopoulosDimitriosMsc2018.pdf>

3. Μεθοδολογία Έρευνας

3.1. Σκοπός της έρευνας

Η παρούσα εργασία έχει ως σκοπό αρχικά να παρουσιάσει θεωρητικά και στη συνέχεια να καταγράψει τις απόψεις των Ελλήνων για τη φοροδιαφυγή, τη φοροαποφυγή και τη παραοικονομία και το ισχύον καθεστώς φορολόγησης, τη στάση τους, τα χαρακτηριστικά και την συμπεριφορά τους απέναντι στα φαινόμενα αυτά καθώς και τους παράγοντες που την επηρεάζουν. Έγινε προσπάθεια να καταγραφούν οι αντιλήψεις των φορολογουμένων τα αίτια, το μέγεθος και οι τρόποι αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής, φοροαποφυγής και της παραοικονομίας.

Σκοπός μιας ποσοτικής έρευνας είναι η εύρεση σχέσεων μεταξύ διαφόρων παραγόντων. Η ποσοτική έρευνα αναφέρεται στη συστηματική διερεύνηση φαινομένων με στατιστικές μεθόδους, μαθηματικά μοντέλα και αριθμητικά δεδομένα. Έτσι και σε αυτήν την έρευνα χρησιμοποιώντας το δείγμα των παρατηρήσεων από Έλληνες φορολογούμενους επιδιώκω μέσω στατιστικών αναλύσεων την καταγραφή των αντιλήψεων και την γενίκευση στον ευρύτερο πληθυσμό.

3.2. Ερευνητικά Ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα που επιδιώκεται να απαντηθούν μέσα από την παρούσα έρευνα είναι τα εξής

- Ποιο είναι το επίπεδο της φορολογικής συνείδησης των φορολογουμένων στην Ελλάδα και από τι επηρεάζεται;
- Επηρεάζουν παράγοντες όπως η υψηλή φορολογία, η ύπαρξη ή μη ισχυρού κράτους πρόνοιας, η πιθανότητα ελέγχων, η διαφθορά και το γεγονός ότι άλλοι μπορεί να φοροδιαφεύγουν, η αντίληψη των φορολογουμένων για τη φορολογική συμμόρφωση και τη φορολογική συνείδηση στην Ελλάδα;
- Πιστεύουν οι φορολογούμενοι ότι η φορολογική τους συνεισφορά είναι ανταποδοτική ως προς την ποσότητα και την ποιότητα των δημοσίων δαπανών που λαμβάνουν; Και αν όχι, θα δικαιολογούσε αυτό κάποιον να φοροδιαφεύγει;

3.3. Ερευνητικό Εργαλείο

Για τη διανομή του ερωτηματολογίου χρησιμοποιήθηκε κατά κύριο λόγο το εργαλείο Google Forms. Οι συμμετέχοντες προσελκύνθηκαν με ηλεκτρονικά μέσα όπως τα κοινωνικά δίκτυα και η ηλεκτρονική αλληλογραφία, όπου υπήρξε η παράκληση αφού συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο να κοινοποιηθεί με τη σειρά τους η υπερσύνδεση με το ερωτηματολόγιο σε φίλους και συγγενείς. Η φόρμα έμεινε ανοιχτή και δεχόταν απαντήσεις για ένα μήνα. Οι απαντήσεις από αυτό το μέσο ανήλθαν σε 153 από το σύνολο του δείγματος των 217. Η εισαγωγική πρώτη σελίδα του ερωτηματολογίου μέσω του Google Forms²⁶² είχε την εξής μορφή ενώ μετά το κλείσιμο της αποδοχής απαντήσεων παρουσιάζεται το μήνυμα «Η φόρμα "Φορολογική Συνείδηση: Μελέτη Χαρακτηριστικών και Συμπεριφοράς των Φορολογουμένων στην Ελλάδα" Ανώνυμη Εμπιστευτική Έρευνα δεν δέχεται πλέον απαντήσεις.».

²⁶² Ερωτηματολόγιο Χατζημιχαήλ στο Google Forms - Φορολογική Συνείδηση https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSd5qUSgPX4B5avPehKxwaXbVO0tIIKYRfWJ6con862RJ_t0LQ/closedform

Οι 50 από τις 217 απαντήσεις προήλθαν ύστερα από απαντήσεις έντυπου ερωτηματολογίου (ακριβώς ίδιο με το ηλεκτρονικό) το οποίο δόθηκε σε δύο λογιστικά γραφεία και μοιράστηκε στους πελάτες τους. Κατόπιν μετά την συλλογή των συμπληρωμένων ερωτηματολογίων έκανα εισαγωγή των δεδομένων στο συνολικό δείγμα (Το ερωτηματολόγιο αυτούσιο παρουσιάζεται στο παράρτημα XX). Τέλος λόγω του ότι εκείνο το χρονικό διάστημα οι απαντήσεις ήταν περιορισμένες, έγινε μια προσπάθεια να αντλήσω απαντήσεις μέσω τυχαίων τηλεφωνημάτων, από όπου και συλλέχθηκαν 9 απαντήσεις σε δύο μέρες, με τα ποσοστά απαντήσεων να είναι αποκαρδιωτικά γεγονός που δείχνει και την απροθυμία των Ελλήνων απέναντι στη μέτρηση της φορολογικής συνείδησης.

Το ερωτηματολόγιο αποτελούνταν από τρεις ενότητες. Η πρώτη είχε ερωτήσεις με τα προσωπικά και δημογραφικά στοιχεία των ερωτώμενων όπως Φύλο, Ηλικία Επίπεδο Εκπαίδευσης, Οικογενειακή Κατάσταση, Οικονομική Κατάσταση και Κατάσταση Απασχόλησης. Η επόμενη ενότητα αποτελούσε ουσιαστικά το πρώτο μέρος της έρευνας. Στην ενότητα αυτή έχουμε 10 ερωτήσεις με βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας σε κάποιες φράσεις σύμφωνα με τη κλίμακα Likert. Οι προτάσεις συνοδεύονται από κλειστές απαντήσεις, οι οποίες δίνονται με τη μορφή κλίμακας 5 βαθμίδων και υποδηλώνουν διαφορετικό βαθμό συμφωνίας. Στη διαβάθμιση της κλίμακας χρησιμοποιείται η παρακάτω ομάδα επιλογών: «Διαφωνώ απόλυτα», «Μάλλον διαφωνώ», «Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ», «Μάλλον συμφωνώ», «Συμφωνώ απόλυτα» .

Στο δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου έγιναν κάποιες ερωτήσεις με απαντήσεις πολλαπλών επιλογών με σκοπό την εξέταση της γνώμης του δείγματος σε θέματα όπως η σπουδαιότητα των κύριων αιτιών της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας, η αίσθηση των ερωτώμενων για το μέγεθος της φοροδιαφυγής της Ελλάδας σε σχέση με την ΕΕ, το ποσοστό της παραοικονομίας ως ποσοστό του ΑΕΠ της χώρας αλλά και ερωτήσεις περί δικαιοσύνης των φόρων.

Η συγκέντρωση των απαντήσεων αποθηκεύτηκε σε μορφή λογιστικού πακέτου Excel όπου κατόπιν τα δεδομένα μεταφέρθηκαν στο πρόγραμμα στατιστικής επεξεργασίας δεδομένων IBM SPSS Statistics 25.0 όπου οι απαντήσεις μετατράπηκαν σε αριθμητικές και στη συνέχεια έγινε ανάλυση των αποτελεσμάτων.

3.4. Δυσκολίες κατά την έρευνα

Οι δυσκολίες που παρουσιάστηκαν κατά την διάρκεια της έρευνας πέρα από θέματα υγείας και την κατάσταση που αντιμετώπισα ως στρατεύσιμος που προσπαθούσε να ολοκληρώσει την εργασία του, εντοπίζονταν κυρίως στο μέγεθος και την αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος που συνέλεξα.

Όπως ανέφερα και παραπάνω, λόγω και έλλειψης των πόρων και της τεχνογνωσίας μιας δημοσκοπικής εταιρείας, ο κύριος τρόπος για την ανεύρεση των ατόμων που θα απαντούσαν το ερωτηματολόγιο της εργασίας μου και συνεπώς του δείγματος ήταν η κοινοποίηση του ερωτηματολογίου μέσω κοινωνικών δικτύων και ηλεκτρονικής αλληλογραφίας σε φίλους και συγγενείς με την παράκληση να το προωθήσουν και αυτοί με την σειρά τους. Με αυτό το τρόπο όμως, το δείγμα ήταν αρχικά, σχετικά μικρό σε μέγεθος καθώς πολλά άτομα φαίνεται πως δεν βρήκαν τον χρόνο ή την διάθεση να απαντήσουν και έτσι κλήθηκα να αναζητήσω εναλλακτικούς τρόπους ενίσχυσης του δείγματος. Σε αυτό συνέβαλε και ο επιβλέπων καθηγητής της εργασίας κ. Φίλος ο οποίος μου κοινοποίησε μια λίστα με τους απόφοιτους του μεταπτυχιακού προγράμματος προηγούμενων ετών, οι οποίοι έχοντας περάσει αντίστοιχη διαδικασία εκπόνησης διπλωματικής εργασίας κατανόησαν την ανάγκη συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου και έτσι αρκετοί ανταποκρίθηκαν. Ωστόσο το γεγονός ότι ένα μεγάλο ποσοστό του δείγματος προερχόταν από αποφοίτους μεταπτυχιακού και μάλιστα με κατεύθυνση ελεγκτικής και φορολογίας δημιούργησε πρόβλημα ως προς την αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος.

Για την αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού και την συνέχιση της ενίσχυσης του δείγματος διενέργησα τυχαία τηλεφωνήματα, χωρίς όμως ιδιαίτερη επιτυχία με τους περισσότερους φορολογούμενους διστακτικούς όταν άκουγαν πως πρόκειται για έρευνα πάνω στη φορολογία με μόλις εννιά άτομα να απαντάνε στο ερωτηματολόγιο έναντι των περισσότερων απαντήσεων της μορφής «ευχαριστώ δεν ενδιαφέρομαι». Την λύση με την βοήθεια τους δώσαν δύο λογιστικά γραφεία τα οποία δέχτηκαν να μοιράσουν στους πελάτες τους το έντυπο ερωτηματολόγιο που τους έδωσα ενισχύοντας έτσι την αντικειμενικότητα του δείγματος.

Έτσι τα δύο αυτά προαναφερθέντα προβλήματα του μεγέθους και της αντικειμενικότητας του δείγματος αντιμετωπίστηκαν μεν αλλά όχι σε απόλυτο βαθμό.

4. Αποτελέσματα Έρευνας

4.1. Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Το ερωτηματολόγιο συμπλήρωσαν συνολικά 217 άτομα σε χρονικό διάστημα ενός μήνα. Περιγράφονται τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος ακολούθως. Το ερωτηματολόγιο συμπλήρωσαν 61,3% άνδρες (n=133) και 38,7% γυναίκες (n=84) (Πίνακας XX) ενώ οι ηλικίες του δείγματος παρουσιάζονται στο Πίνακα XX.

Πίνακας 4.1 Δημογραφικά Χαρακτηριστικά - Φύλο

		1. Φύλο		
		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	Άνδρας	133	61,3	61,3
	Γυναίκα	84	38,7	100,0
	Σύνολο	217	100,0	

Πίνακας 4.2 Δημογραφικά Χαρακτηριστικά - Ηλικία

		2. Ηλικία		
		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	18-24	59	27,2	27,2
	25-34	59	27,2	54,4
	35-44	42	19,4	73,7
	45-54	42	19,4	93,1
	55-64	13	6,0	99,1
	65+	2	,9	100,0
	Σύνολο	217	100,0	

Αναφορικά με το επίπεδο εκπαίδευσης, οι περισσότεροι κατείχαν πτυχίο Μεταπτυχιακών ή Διδακτορικών σπουδών 34,1% (n=74), ακολούθως πανεπιστημιακή εκπαίδευση είχε το 29% (n=63) του δείγματος, δευτεροβάθμια εκπαίδευση το 20,7% (n=45) του δείγματος, 13,9% (n=30) τεχνολογική εκπαίδευση ενώ το 2,3% (n=5) είχαν ολοκληρώσει μόνο το γυμνάσιο.

Πίνακας 4.3 Δημογραφικά Χαρακτηριστικά – Εκπαιδευτικό Επίπεδο

		3. Εκπαιδευτικό Επίπεδο		
		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	Υποχρεωτική εκπαίδευση - Γυμνάσιο	5	2,3	2,3
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση - Λύκειο	45	20,7	23,0
	Τεχνολογική εκπαίδευση	30	13,9	36,9
	Πανεπιστημιακή εκπαίδευση	63	29,0	65,9
	Μεταπτυχιακές/Διδακτορικές Σπουδές	74	34,1	100,0
	Σύνολο	217	100,0	

Όσον αφορά την οικογενειακή κατάσταση, η πλειοψηφία ήταν άγαμοι σε ποσοστό 62,7% (n=136), έγγαμοι ήταν το 32,3% (n=70), ενώ διαζευγμένοι και χήροι 4,1% (n=9) και 0,9% (n=2) αντίστοιχα.

Πίνακας 4.4 Δημογραφικά Χαρακτηριστικά – Οικογενειακή Κατάσταση

		4. Οικογενειακή Κατάσταση		
		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	Άγαμος/η	136	62,7	62,7
	Διαζευγμένος(η)	9	4,1	66,8
	Έγγαμος/η	70	32,3	99,1
	Χήρος(α)	2	,9	100,0
	Σύνολο	217	100,0	

Αναφορικά με την οικονομική κατάσταση αποφάσισα για να μην αισθανθούν οι ερωτώμενοι ότι χρειάζεται να αποκαλύψουν ευαίσθητες πληροφορίες σχετικά με τις αποδοχές τους, με αποτέλεσμα να μην απαντήσουν στο ερωτηματολόγιο ή να απαντήσουν ανειλικρινώς, αποφάσισα να βάλω επιλογές οικονομικής κατάστασης κακή οπού δήλωσαν ότι τους αντιπροσωπεύει το 16,1% (n=35) του δείγματος, μέτρια οικονομική κατάσταση το 53,5% (n=116) ενώ ικανοποιητική το 30,4% (n=66). Ενώ για τη κατάσταση απασχόλησης δόθηκε η δυνατότητα πολλαπλών επιλογών και η επιλογή άλλο, όπως παρουσιάζονται στο πίνακα 4.6.

Πίνακας 4.5 Δημογραφικά Χαρακτηριστικά – Οικονομική Κατάσταση

5. Οικονομική Κατάσταση				
		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	Κακή	35	16,1	16,1
	Μέτρια	116	53,5	69,6
	Ικανοποιητική	66	30,4	100,0
	Σύνολο	217	100,0	

Πίνακας 4.6 Δημογραφικά Χαρακτηριστικά – Κατάσταση Απασχόλησης

6. Κατάσταση Απασχόλησης				
		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	Άνεργος	17	7,8	7,8
	Άνεργος, Στρατιώτης	2	,9	8,8
	Άνεργος, Φοιτητής	6	2,8	11,5
	Αυτοαπασχολούμενος	22	10,1	21,7
	Αυτοαπασχολούμενος, Επιχειρηματίας	1	,5	22,1
	Αυτοαπασχολούμενος, Φοιτητής	1	,5	22,6
	Επιχειρηματίας	8	3,7	26,3
	Μισθωτός στο δημόσιο τομέα	38	17,5	43,8
	Μισθωτός στο δημόσιο τομέα, Περιστασιακά απασχολούμενος	1	,5	44,2
	Μισθωτός στον ιδιωτικό τομέα	75	34,6	78,8
	Μισθωτός στον ιδιωτικό τομέα, Φοιτητής	3	1,4	80,2
	Οικιακά	1	,5	80,6
	Περιστασιακά απασχολούμενος	2	,9	81,6
	Στρατιώτης	2	,9	82,5
	Συνταξιούχος	5	2,3	84,8
	Φαντάρος	1	,5	85,3
	Φοιτητής	28	12,9	98,2
	Φοιτητής, Περιστασιακά απασχολούμενος	3	1,4	99,5
	Φοιτητής, Freelancer	1	,5	100,0
	Σύνολο	217	100,0	

4.2. Βαθμός συμφωνίας

Στην ενότητα αυτή παρουσιάσαμε στο δείγμα 10 ερωτήσεις σύμφωνα με τη κλίμακα Likert. Οι προτάσεις συνοδεύονται από κλειστές απαντήσεις, οι οποίες δίνονται με τη μορφή κλίμακας 5 βαθμίδων και υποδηλώνουν διαφορετικό βαθμό συμφωνίας.

Στη διαβάθμιση της κλίμακας χρησιμοποιείται η παρακάτω ομάδα επιλογών:

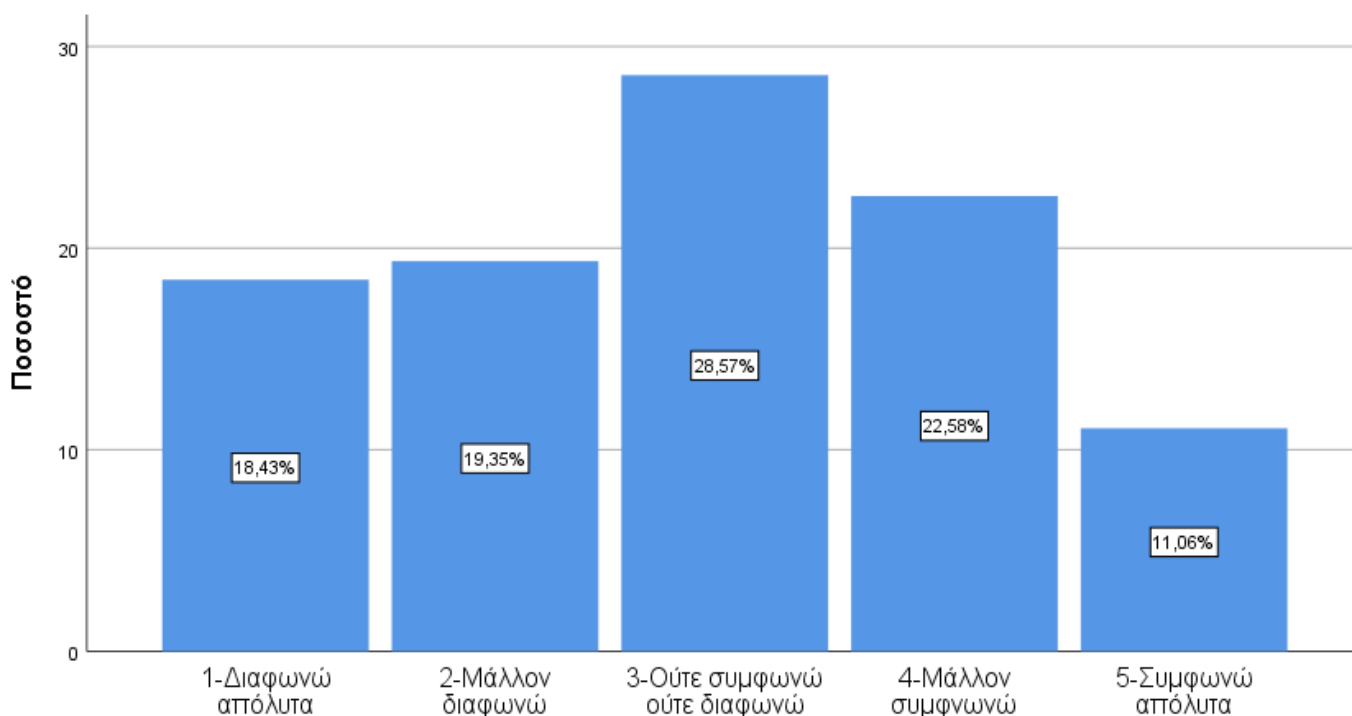
1. «Διαφωνώ απόλυτα»
2. «Μάλλον διαφωνώ»,
3. «Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ»
4. «Μάλλον συμφωνώ»
5. «Συμφωνώ απόλυτα»

Πίνακας 4.7: Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	1	40	18,4	18,4
	2	42	19,4	37,8
	3	62	28,6	66,4
	4	49	22,6	88,9
	5	24	11,1	100,0
	Σύνολο		217	100,0

Παρατηρούμε πως οι απαντήσεις στην ερώτηση «Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα» είναι μοιρασμένες με το 37,8% να διαφωνεί απόλυτα ή να διαφωνεί και το 33,7% να συμφωνεί απόλυτα ή να συμφωνεί (με το 11,1% να συμφωνεί απόλυτα). Τέλος το μεγαλύτερο ποσοστό από τις επιλογές, 28,6% δείχνει να βρίσκεται στο μεταξύ, ούτε συμφωνώντας ούτε διαφωνώντας με τη φράση.

Διάγραμμα 4.1. Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα :

Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα :

Το σημαντικότερο στοιχείο που προκύπτει από την παραπάνω ερώτηση είναι πως το 33,7% ή 1 στους 3 πολίτες θα απέκρυπταν μέρος των εισοδημάτων τους αν τους δινόταν η ευκαιρία. Αυτό σημαίνει πως ένας στους τρεις Έλληνες είναι εν δυνάμει φοροφυγάς, ποσοστό που θεωρητικά μπορεί να είναι και μεγαλύτερο καθώς η πρόθεση για φορολογική συμμόρφωση πολλές φορές είναι διαφορετική από την πράξη της συμμόρφωσης.

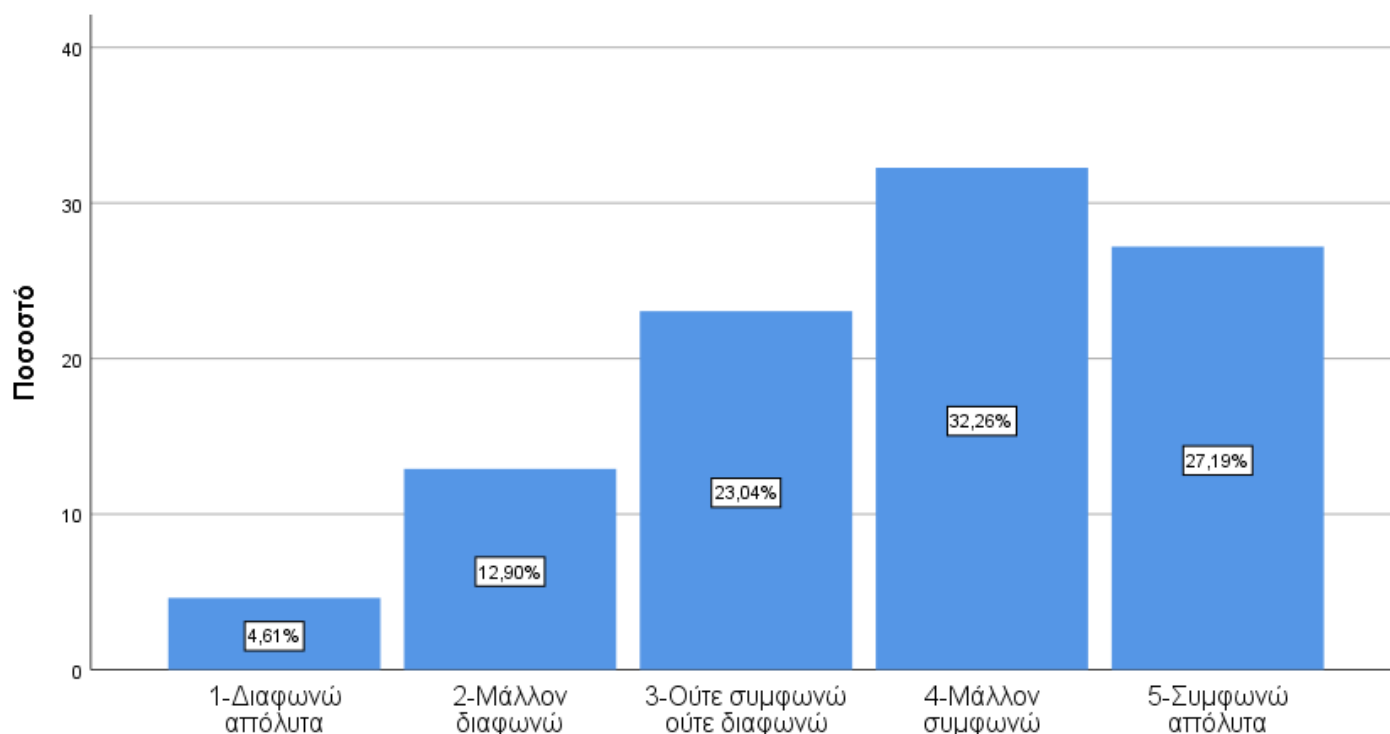
Σημαντικές είναι και οι συσχετίσεις με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος όπως θα δούμε αναλυτικά στο κεφάλαιο 4.3. Στατιστικές Συσχετίσεις. Επιγραμματικά με βάση τη κατάσταση απασχόλησης, οι αυτοαπασχολούμενοι φαίνεται να συμφωνούν πιο πολύ με την φράση ενώ βάσει οικονομικής κατάστασης αυτοί πως δήλωσαν πως έχουν κακή οικονομική κατάσταση φαίνεται να συμφωνούν επίσης πιο πολύ με την φράση.

Πίνακας 4.8.: Στην περίπτωση που θα προσπαθήσω να αποκρύψω μέρος των εισοδημάτων μου, είμαι πλήρως ενήμερος για τα θετικά και τα αρνητικά του εγχειρήματος αυτού

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	1	10	4,6	4,6
	2	28	12,9	17,5
	3	50	23,0	40,6
	4	70	32,3	72,8
	5	59	27,2	100,0
	Σύνολο	217	100,0	

Το 60% των ερωτηθέντων δηλώνουν πως είναι πλήρως ενήμεροι για τις συνέπειες της φοροδιαφυγής, ενώ οι άνδρες δηλώνουν ότι είναι σχετικά πιο ενήμεροι (με το 63,9% να συμφωνούν με την δοθείσα φράση, έναντι 49,2% του αντίστοιχου ποσοστού συμφωνίας των γυναικών). Ενώ βάσει ηλικίας όσο πιο μεγάλος είναι κάποιος δείχνει να είναι σχετικά πιο ενήμερος.

Διάγραμμα 4.2. Στην περίπτωση που θα προσπαθήσω να αποκρύψω μέρος των εισοδημάτων μου, είμαι πλήρως ενήμερος για τα θετικά και τα αρνητικά του εγχειρήματος αυτού

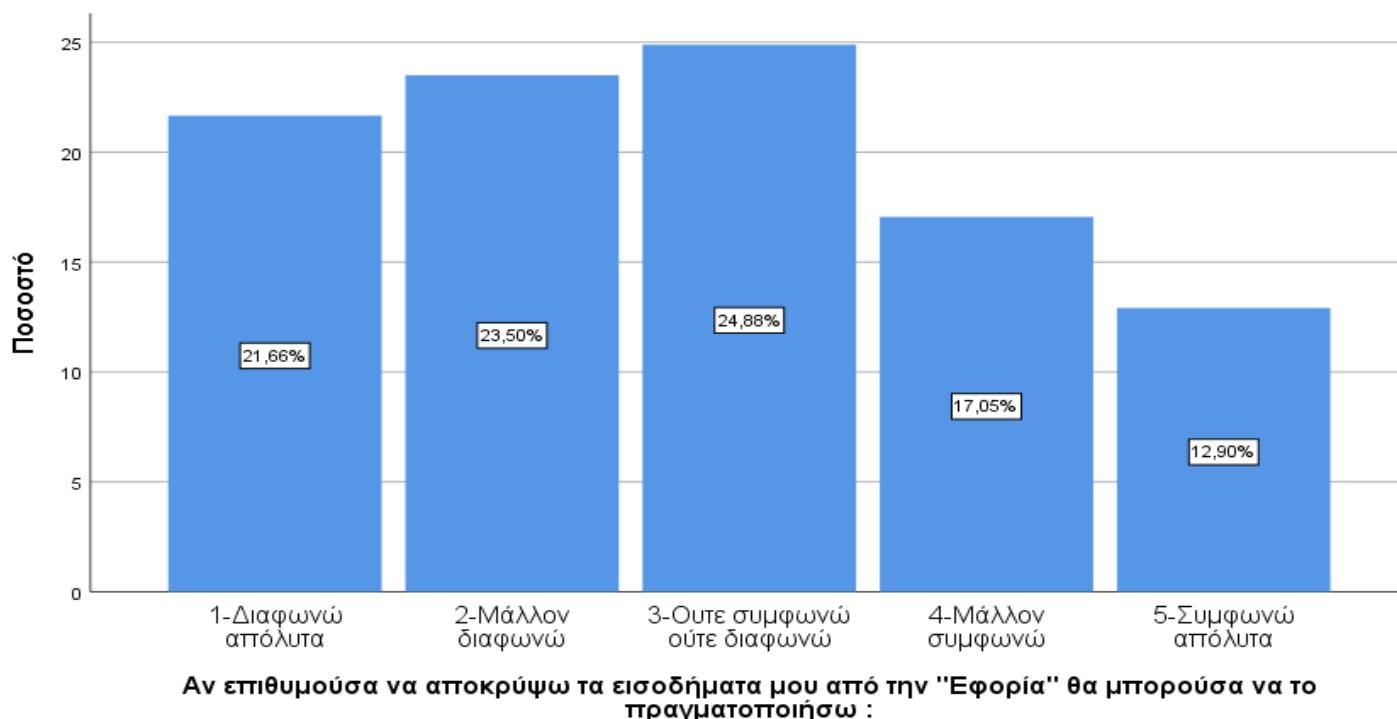
Στην περίπτωση που θα προσπαθήσω να αποκρύψω μέρος των εισοδημάτων μου, είμαι πλήρως ενήμερος για τα θετικά και τα αρνητικά του εγχειρήματος αυτού :

Πίνακας 4.9.: Αν επιθυμούσα να αποκρύψω τα εισοδήματά μου από την "Εφορία" θα μπορούσα να το πραγματοποιήσω :

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	1	47	21,7	21,7
	2	51	23,5	45,2
	3	54	24,9	70,0
	4	37	17,1	87,1
	5	28	12,9	100,0
Σύνολο		217	100,0	

Ως προς το πόσο εύκολο θεωρούν πως είναι να αποκρύψουν μέρος των εισοδημάτων τους από την «Εφορία», το 30% συμφωνεί πως αν επιθυμούσε θα μπορούσε να το πράξει. Ενώ σημαντικό ποσοστό συμφωνίας με την δοθείσα φράση, όπως θα δούμε στο κεφάλαιο 4.3., έχουν οι αυτοαπασχολούμενοι με το 59,1% να συμφωνεί πως αν επιθυμούσε να αποκρύψει μέρος των εισοδημάτων του από την «Εφορία» θα μπορούσε να το πράξει.

Διάγραμμα 4.3. Αν επιθυμούσα να αποκρύψω τα εισοδήματά μου από την "Εφορία" θα μπορούσα να το πραγματοποιήσω :

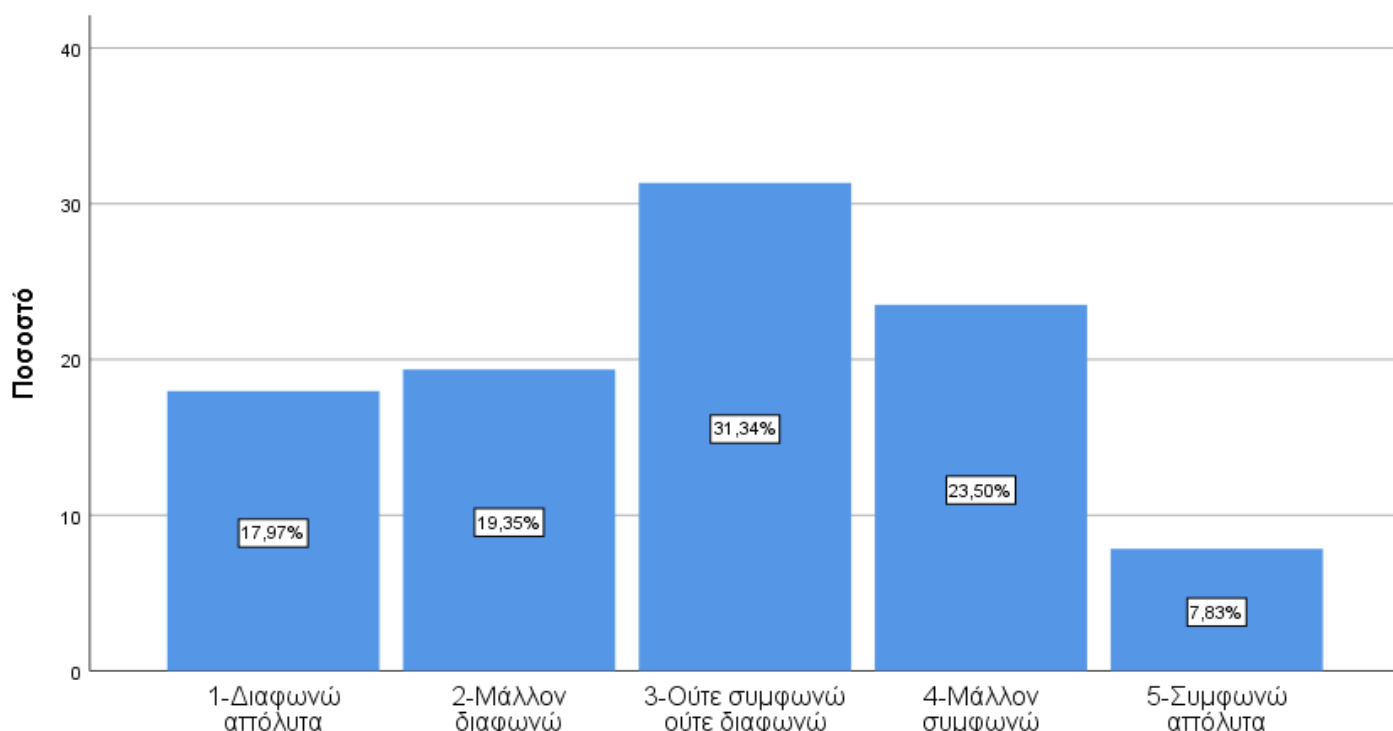

Πίνακας 4.10.: Πρέπει να υπάρχει υψηλή φορολογία και ταυτόχρονα ισχυρό κράτος πρόνοιας :

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	1	39	18,0	18,0
	2	42	19,4	37,3
	3	68	31,3	68,7
	4	51	23,5	92,2
	5	17	7,8	100,0
	Σύνολο	217	100,0	

Διχασμένο είναι το δείγμα ως προς το εάν πρέπει να υπάρχει υψηλή φορολογία και ταυτόχρονα ισχυρό κράτος πρόνοιας με το 37,4% να διαφωνεί απόλυτα ή να διαφωνεί με το 31,3% να συμφωνεί απόλυτα ή να συμφωνεί. Όσον αφορά την οικονομική κατάσταση του δείγματος, ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός ότι περισσότερο τείνουν να συμφωνούν με την δοθείσα φράση τα άτομα με ικανοποιητική οικονομική κατάσταση.

Διάγραμμα 4.4. Πρέπει να υπάρχει υψηλή φορολογία και ταυτόχρονα ισχυρό κράτος πρόνοιας

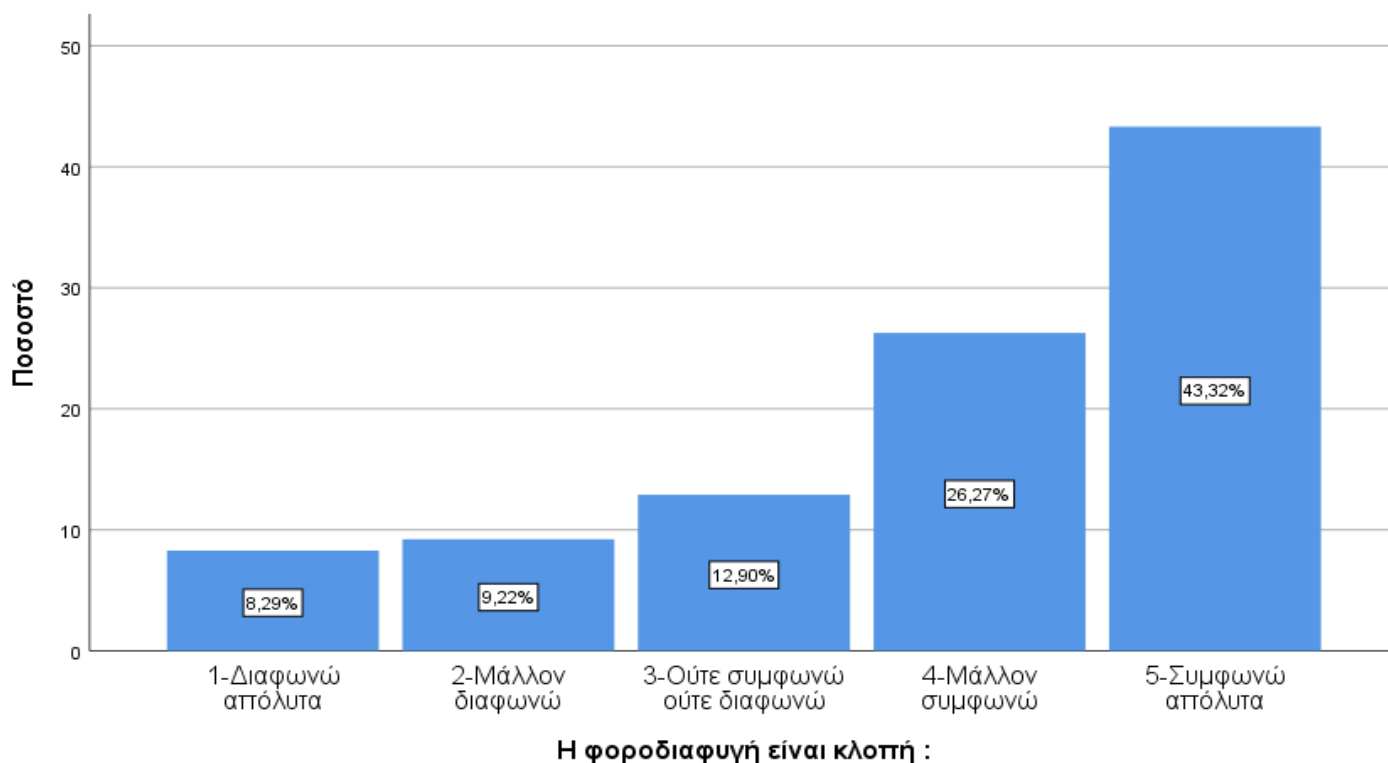
Πρέπει να υπάρχει υψηλή φορολογία και ταυτόχρονα ισχυρό κράτος πρόνοιας :

Πίνακας 4.11: Η φοροδιαφυγή είναι κλοπή :

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	1	18	8,3	8,3
	2	20	9,2	17,5
	3	28	12,9	30,4
	4	57	26,3	56,7
	5	94	43,3	100,0
	Σύνολο		217	100,0

Παρατηρούμε πως η πλειοψηφία του δείγματος συμφωνεί με την φράση η φοροδιαφυγή είναι κλοπή σε ποσοστό 69,40% με το μεγαλύτερο ποσοστό 43,3% να συμφωνεί απόλυτα. Στον αντίποδα μόλις το 8,3% διαφωνεί απόλυτα και πιστεύει πως η φοροδιαφυγή δεν είναι κλοπή. Κατά κύριο λόγο διαφωνούν με μεγάλο ποσοστό της τάξης του 59,1% οι αυτοαπασχολούμενοι, και τα άτομα με κακή οικονομική κατάσταση με 34,3%.

Διάγραμμα 4.5. Η φοροδιαφυγή είναι κλοπή :

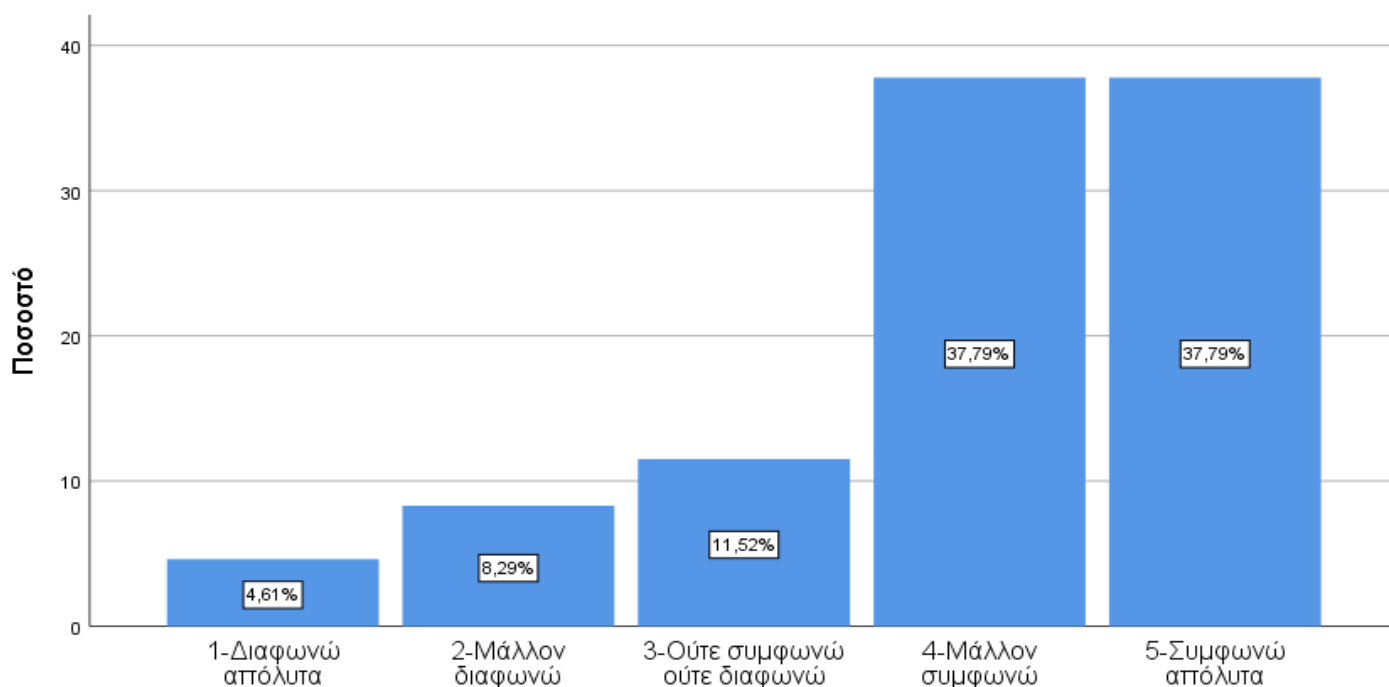

Πίνακας 4.12: Οι περισσότεροι φοροδιαφεύγουν επειδή υπάρχει μικρή πιθανότητα να εντοπιστούν τα εισοδήματα που αποκρύπτουν :

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	1	10	4,6	4,6
	2	18	8,3	12,9
	3	25	11,5	24,4
	4	82	37,8	62,2
	5	82	37,8	100,0
	Σύνολο	217	100,0	

Συντριπτική είναι η πλειοψηφία των ατόμων που συμφωνούν πως οι περισσότεροι φοροδιαφεύγουν επειδή υπάρχει μικρή πιθανότητα να εντοπιστούν τα εισοδήματα που αποκρύπτουν με 75,6%. Συντριπτικό είναι και το ποσοστό συμφωνίας των ατόμων που δήλωσαν κακή οικονομική κατάσταση με το σύνολο του δείγματος να συμφωνεί (74,3% συμφωνούν απόλυτα και 25,7% μάλλον συμφωνούν).

Διάγραμμα 4.6. Οι περισσότεροι φοροδιαφεύγουν επειδή υπάρχει μικρή πιθανότητα να εντοπιστούν τα εισοδήματα που αποκρύπτουν :

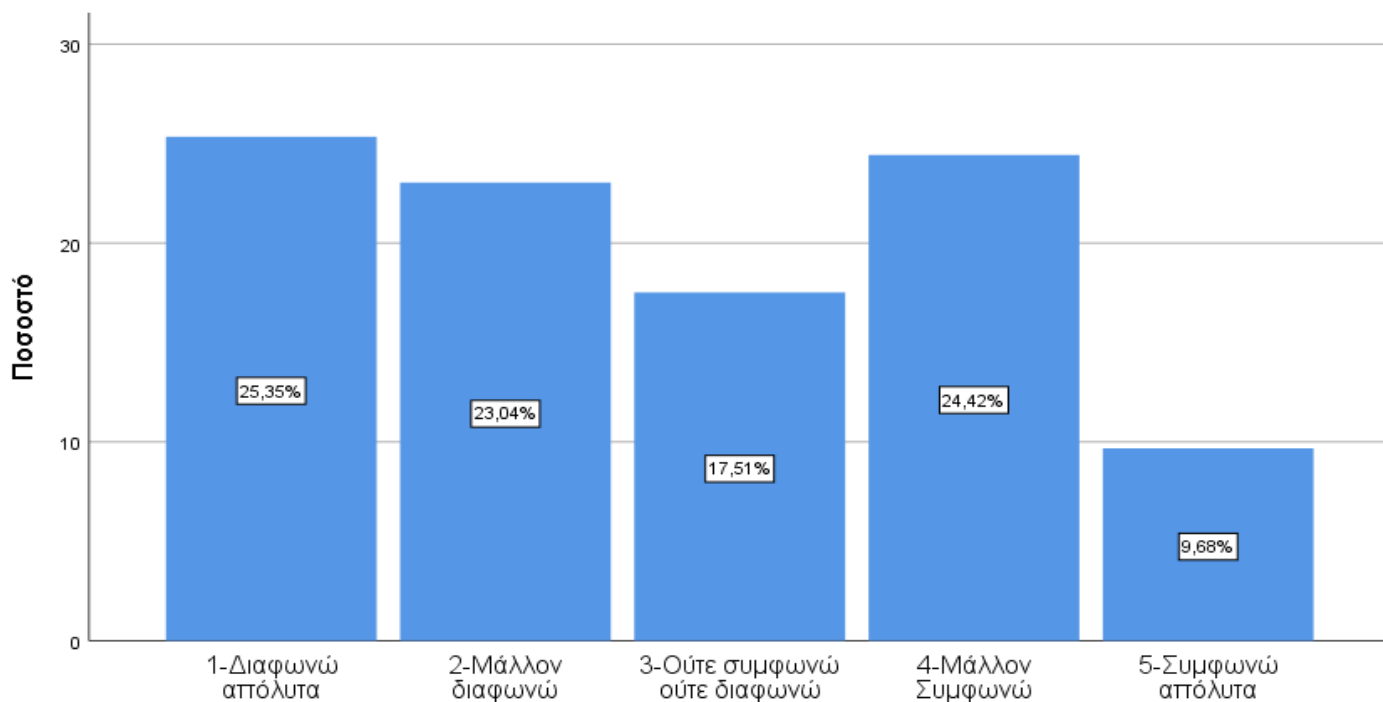
Οι περισσότεροι φοροδιαφεύγουν επειδή υπάρχει μικρή πιθανότητα να εντοπιστούν τα εισοδήματα που αποκρύπτουν :

Πίνακας 4.13: Το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με "προτρέπει" να φοροδιαφύγω :

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	1	55	25,3	25,3
	2	50	23,0	48,4
	3	38	17,5	65,9
	4	53	24,4	90,3
	5	21	9,7	100,0
	Σύνολο	217	100,0	

Κυρίως αρνητικές φαίνεται πως είναι οι απαντήσεις του δείγματος στην ερώτηση αν το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν τους "προτρέπει" να φοροδιαφύγουν. Το μισό σχεδόν δείγμα δείχνει να διαφωνεί με την δοθείσα φράση ενώ το 34% δείχνει να συμφωνεί. Παράδοξο είναι το γεγονός πως η ηλικιακή κατηγορία 55-64 είναι αυτή που δείχνει να συμφωνεί περισσότερο σε ποσοστό 46,2% ακολουθούμενη από την ηλικιακή κατηγορία 45-54 με ποσοστό 45,2% ενώ η ηλικιακή κατηγορία 18-24 έχει το μικρότερο ποσοστό συμφωνίας 28,8%.

Διάγραμμα 4.7. Το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με "προτρέπει" να φοροδιαφύγω :

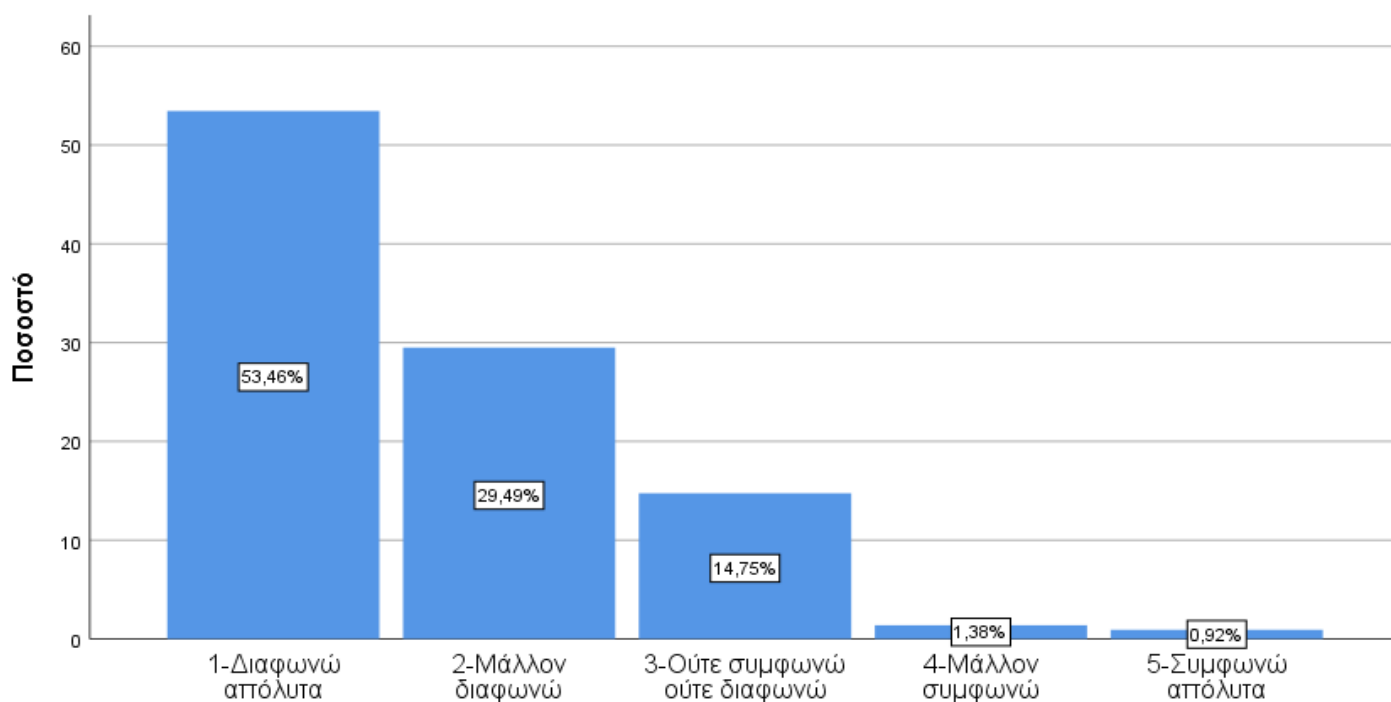
Το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με "προτρέπει" να φοροδιαφύγω :

Πίνακας 4.14.: Το φορολογικό σύστημα της χώρας ακολουθεί βασικές αρχές όπως της Δικαιοσύνης, Απλότητας και Αποδοτικότητας :

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	1	116	53,5	53,5
	2	64	29,5	82,9
	3	32	14,7	97,7
	4	3	1,4	99,1
	5	2	,9	100,0
	Σύνολο	217	100,0	

Καθολική είναι η διαφωνία των πολιτών σχετικά με το εάν πιστεύουν πως το φορολογικό σύστημα της χώρας ακολουθεί βασικές αρχές όπως της Δικαιοσύνης, Απλότητας και Αποδοτικότητας με το 83% να διαφωνεί απόλυτα ή να διαφωνεί.

Διάγραμμα 4.8. Το φορολογικό σύστημα της χώρας ακολουθεί βασικές αρχές όπως της Δικαιοσύνης, Απλότητας και Αποδοτικότητας :

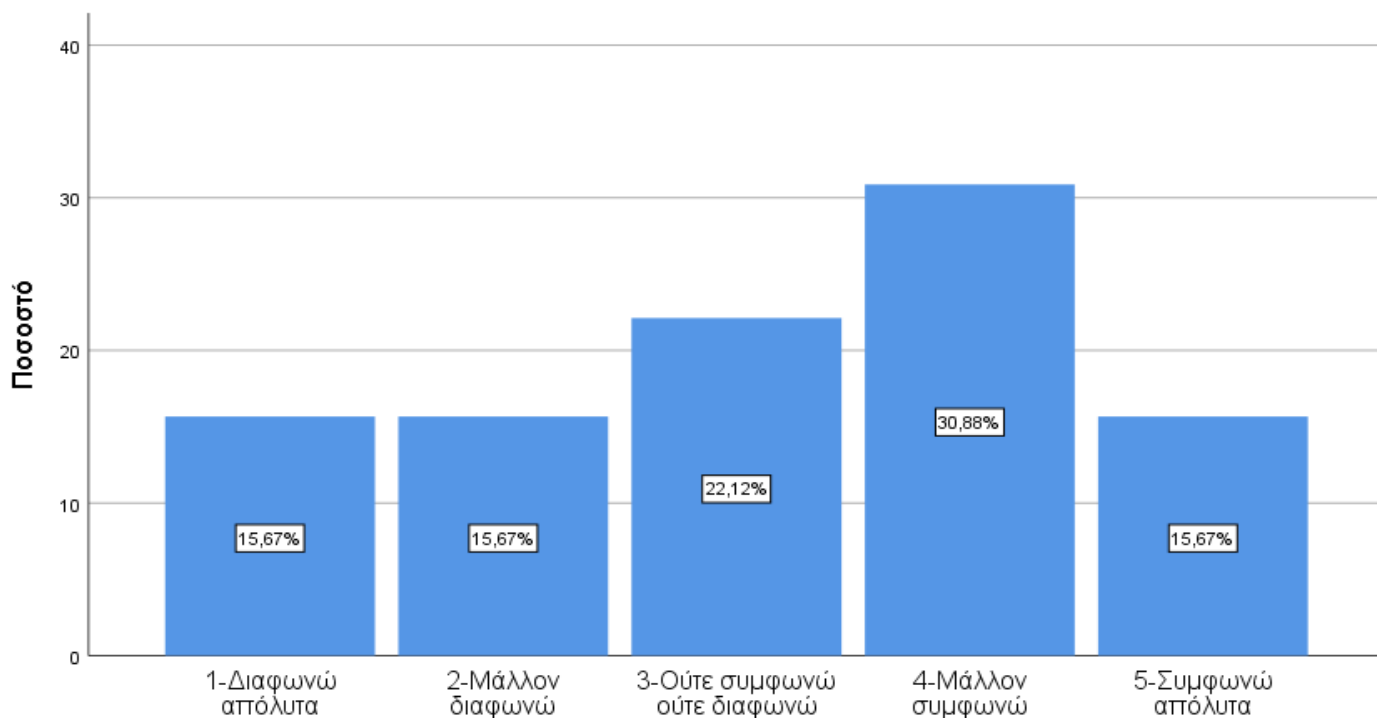
Το φορολογικό σύστημα της χώρας ακολουθεί βασικές αρχές όπως της Δικαιοσύνης, Απλότητας και Αποδοτικότητας :

Πίνακας 4.15.: Η φοροδιαφυγή είναι έμφυτη στη κουλτούρα του Έλληνα :

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	1	34	15,7	15,7
	2	34	15,7	31,3
	3	48	22,1	53,5
	4	67	30,9	84,3
	5	34	15,7	100,0
	Σύνολο		217	100,0

Σχεδόν ένας στους δύο (46,6%) θεωρεί πως η φοροδιαφυγή είναι έμφυτη στην κουλτούρα του Έλληνα, με τους περισσότερους ωστόσο να επιλέγουν τη επιλογή μάλλον συμφωνώ (30,9%), με τι γυναίκες να συμφωνούν λίγο πιο πολύ (50%) από ότι οι άνδρες (44,3%). Οι νεαρές και παραγωγικές ηλικίες 18-24 και 25-34 είναι αυτές που επίσης συμφωνούν περισσότερο με αυτή τη πρόταση σε ποσοστά 61,1% και 49,1% αντίστοιχα.

Διάγραμμα 4.9. Η φοροδιαφυγή είναι έμφυτη στη κουλτούρα του Έλληνα :

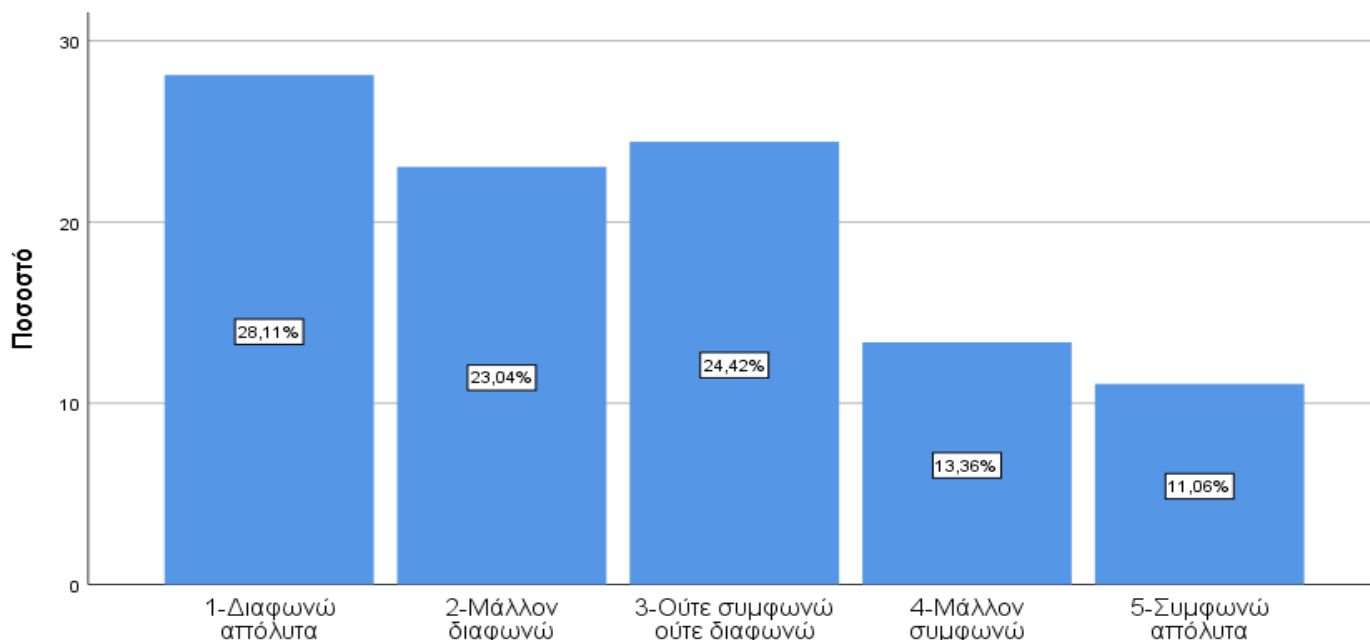
Η φοροδιαφυγή είναι έμφυτη στη κουλτούρα του Έλληνα :

Πίνακας 4.16.: Σε ένα κράτος που παρουσιάζει μεγάλο βαθμό διαφθοράς ίσως είναι καλύτερα να φοροδιαφεύγει κάποιος :

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	1	61	28,1	28,1
	2	50	23,0	51,2
	3	53	24,4	75,6
	4	29	13,4	88,9
	5	24	11,1	100,0
	Σύνολο	217	100,0	

Σχετικά μικρός είναι ο βαθμός συμφωνίας με την πρόταση «σε ένα κράτος που παρουσιάζει μεγάλο βαθμό διαφθοράς ίσως είναι καλύτερα να φοροδιαφεύγει κάποιος» με μόλις το 24,5% να συμφωνεί απόλυτα ή να συμφωνεί ή περίπου ένας στους τέσσερις. Και πάλι οι γυναίκες δείχνουν να διαφωνούν απόλυτα ή μάλλον να διαφωνούν, περισσότερο με την παραπάνω πρόταση σε ποσοστό 59,5% σε σχέση με το αντίστοιχο ποσοστό των αντρών 45,9%. Ενώ μεγαλύτερα είναι και τα ποσοστά συμφωνίας όσο πιο χαμηλή η οικονομική κατάσταση.

Διάγραμμα 4.10. Σε ένα κράτος που παρουσιάζει μεγάλο βαθμό διαφθοράς ίσως είναι καλύτερα να φοροδιαφεύγει κάποιος :

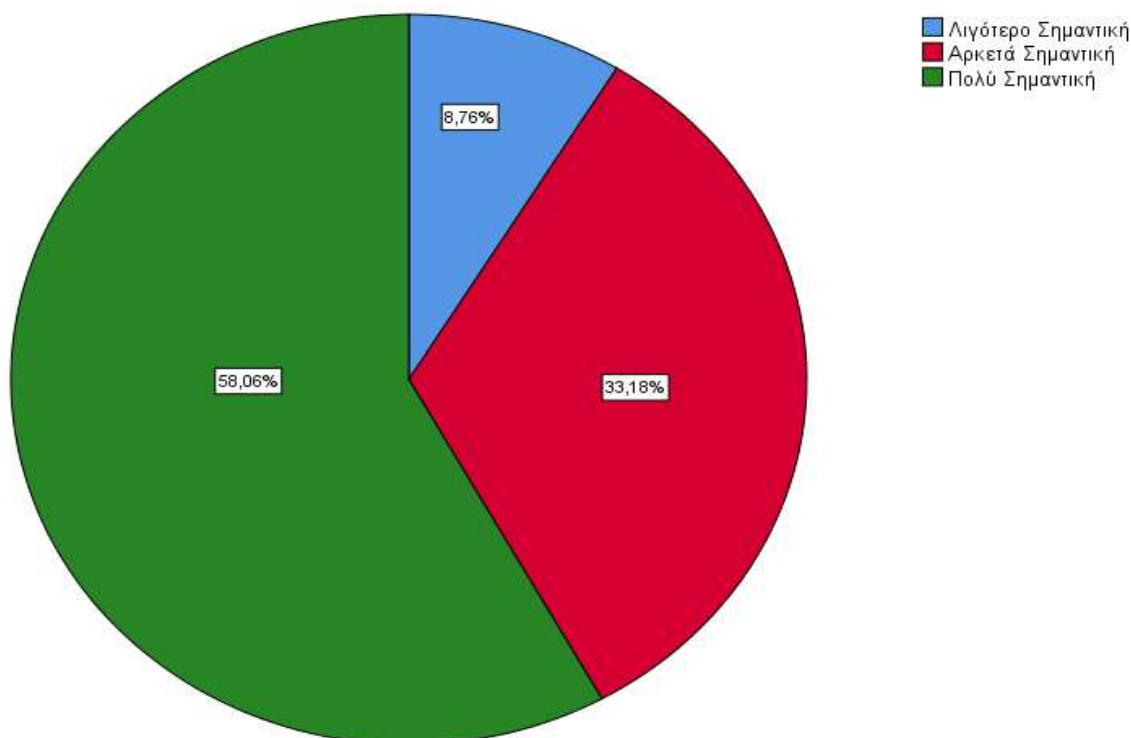
Σε ένα κράτος που παρουσιάζει μεγάλο βαθμό διαφθοράς ίσως είναι καλύτερα να φοροδιαφεύγει κάποιος :

4.3. Πολλαπλές Επιλογές

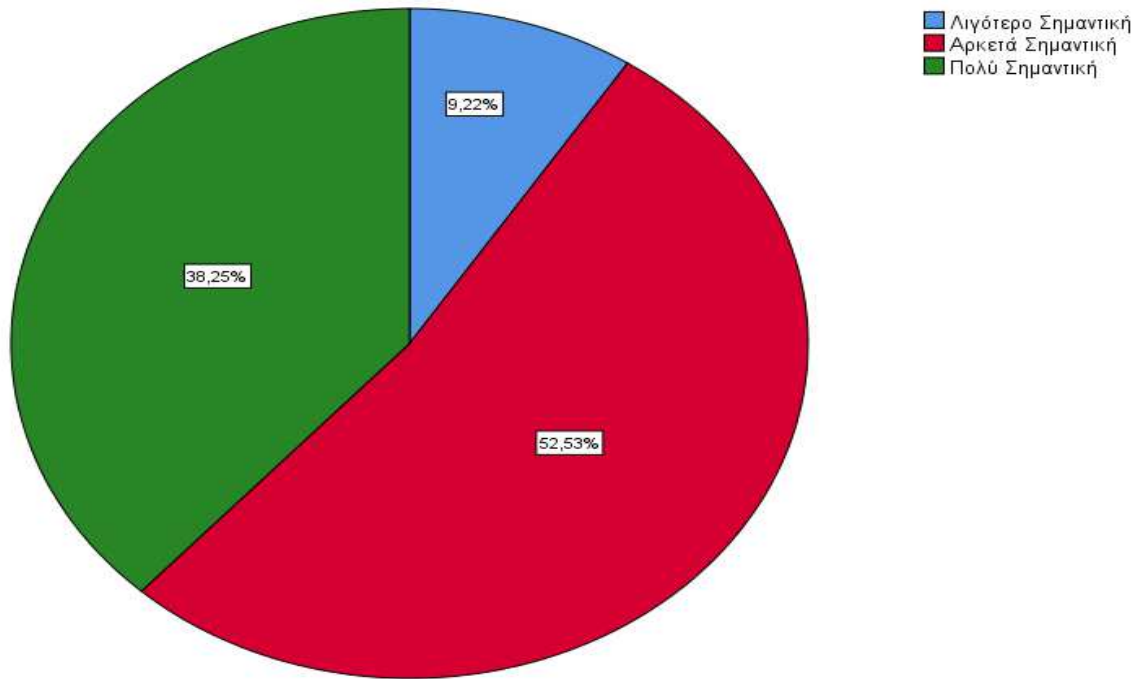
Στην δεύτερη ενότητα του ερωτηματολογίου έγιναν κάποιες ερωτήσεις με απαντήσεις πολλαπλών επιλογών με σκοπό την εξέταση της γνώμης του δείγματος σε θέματα όπως η σπουδαιότητα των κύριων αιτιών της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας, η αίσθηση των ερωτώμενων για το μέγεθος της φοροδιαφυγής της Ελλάδας σε σχέση με την ΕΕ, το ποσοστό της παραοικονομίας ως ποσοστό του ΑΕΠ της χώρας αλλά και ερωτήσεις περί δικαιοσύνης των φόρων.

Η πρώτη ερώτηση ζητούσε από τους ερωτώμενους να κατανεύμουν τις εξής αιτίες της φοροδιαφυγής ως προς τη σπουδαιότητα τους: Υψηλοί συντελεστές/Έλλειψη ανταποδοτικότητας, Μικρή πιθανότητα ελέγχων/Χαμηλό ρίσκο εντοπισμού και Δημογραφικά χαρακτηριστικά/Φορολογική κουλτούρα. Το δείγμα επέλεξε ως περισσότερο σημαντική αιτία για τη φοροδιαφυγή στην Ελλάδα τους υψηλούς φορολογικούς συντελεστές σε συνάρτηση με την χαμηλή ανταποδοτικότητα του κράτους σε ποσοστό 58,1%. Αμέσως μετά επέλεξαν την μικρή πιθανότητα ελέγχων ενώ ως λιγότερο σημαντική αιτία θεωρούν την φορολογική κουλτούρα.

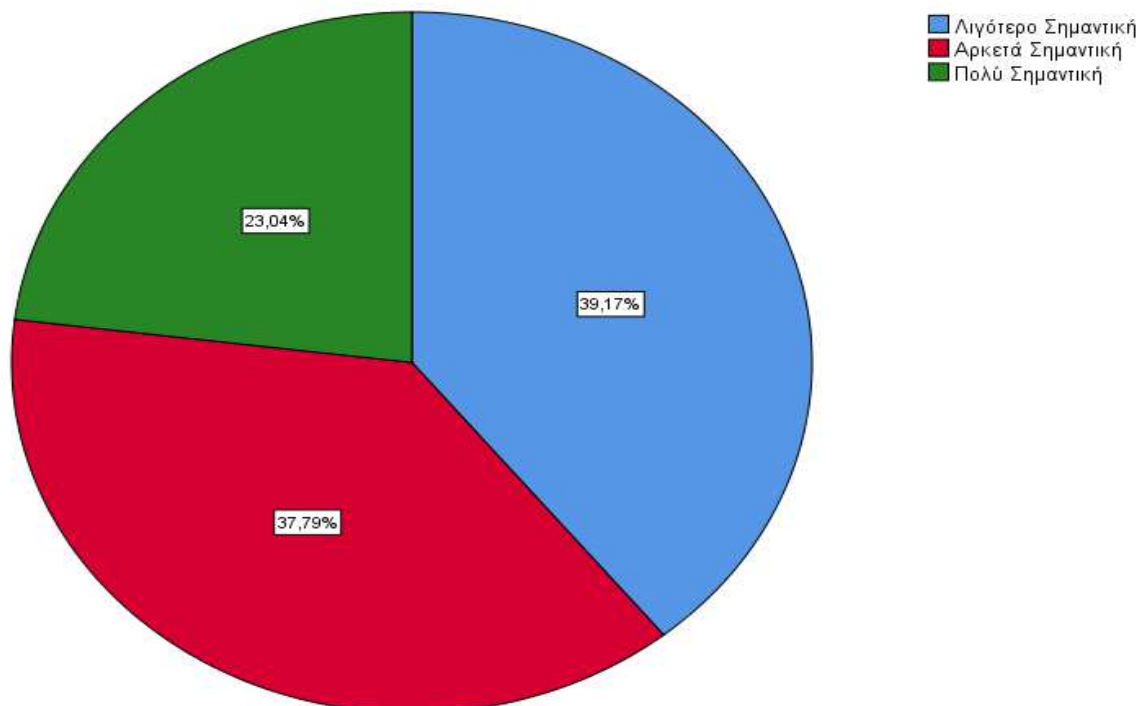
Διάγραμμα 4.11.α Πως κατανέμονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες αιτίες της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα ; [Υψηλοί συντελεστές / Έλλειψη ανταποδοτικότητας]

Διάγραμμα 4.11.β. Πως κατανέμονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες αιτίες της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα ;
[Μικρή πιθανότητα ελέγχων / Χαμηλό ρίσκο εντοπισμού]

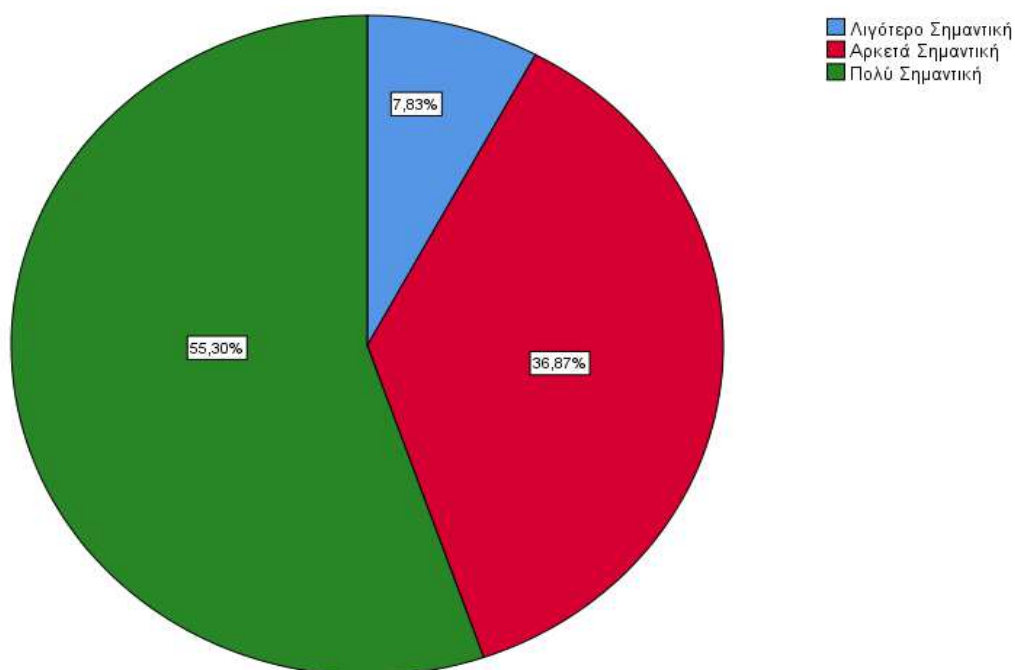
Διάγραμμα 4.11.γ. Πως κατανέμονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες αιτίες της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα ;
[Δημογραφικά χαρακτηριστικά / Κουλτούρα]

Στην επόμενη ερώτηση κλήθηκαν να καταναείμουν τις ενέργειες της πολιτείας για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής ως προς τη σπουδαιότητα τους. Ως σπουδαιότερη επέλεξαν την δημιουργία σταθερού και απλοποιημένου φορολογικού συστήματος σε ποσοστό 59,5%, ενώ ακολουθούν η μείωση των συντελεστών φορολογίας με 55,3% και η δημιουργία φορολογικής συνείδησης και καλλιέργεια φορολογικής παιδείας με 53,9%.

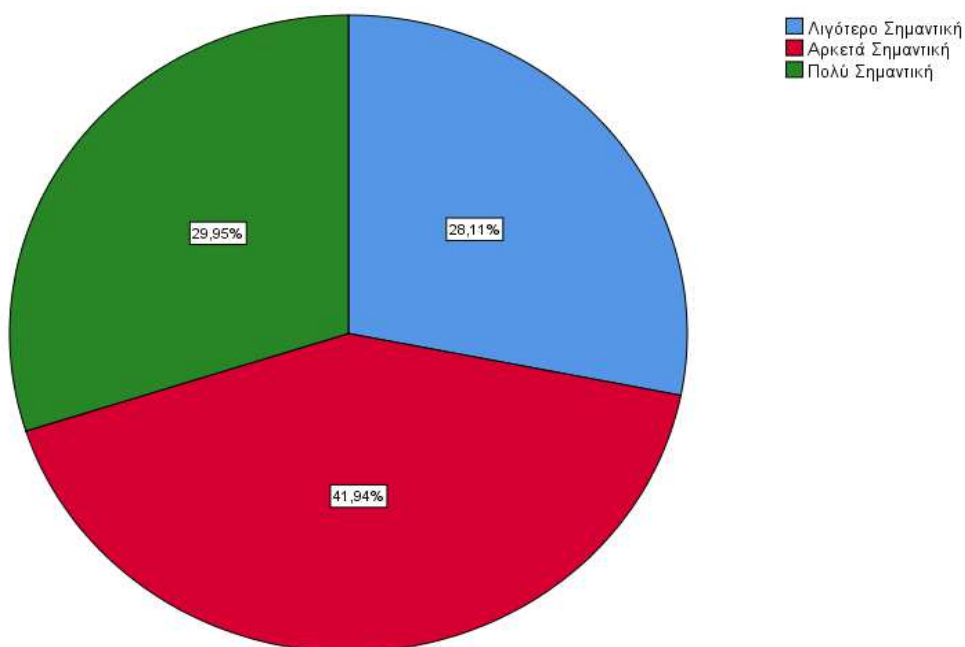
Πολύ σημαντική για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής θεωρούν την μείωση των συντελεστών φορολογίας οι ηλικιακές κατηγορίες 45-54, 55-64 και 65+ με 73,8%, 69,2% και 100% αντίστοιχα. Ενώ πολύ σημαντική θεωρούν την αποτελεσματική και εντατική διενέργεια ελέγχων οι γυναίκες με ποσοστό 52,4% και οι ηλικιακές κατηγορίες 55-64 και 65+ με ποσοστά 76,9% και 100% αντίστοιχα. Οι έγγαμοι (64,3%) και οι ηλικιακές κατηγορίες 45-54 (64,3%) και 55-64 (76,9%) θεωρούν την δημιουργία φορολογικής συνείδησης και καλλιέργεια φορολογικής παιδείας ως πολύ σημαντική για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής.

Διάγραμμα 4.12α Πως κατανέμονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες ενέργειες από την πολιτεία που θα βοηθούσαν στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα ;
[Μείωση των συντελεστών φορολογίας]

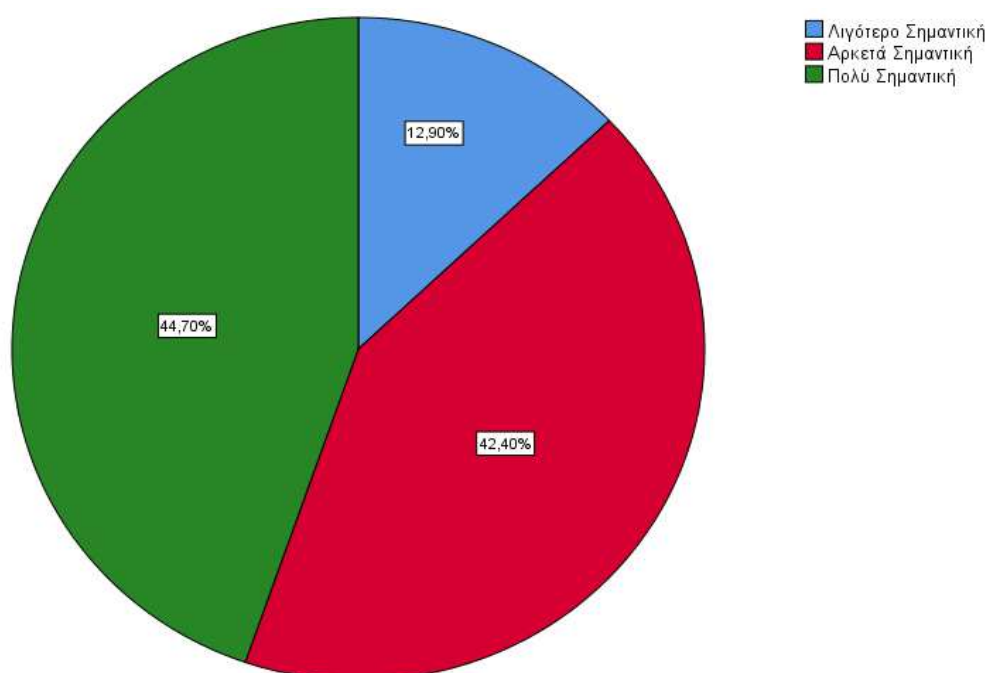

Διάγραμμα 4.12.β Πως κατανέμονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες ενέργειες από την πολιτεία που θα βοηθούσαν στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα ;
[Εκτεταμένη χρήση πλαστικού χρήματος]

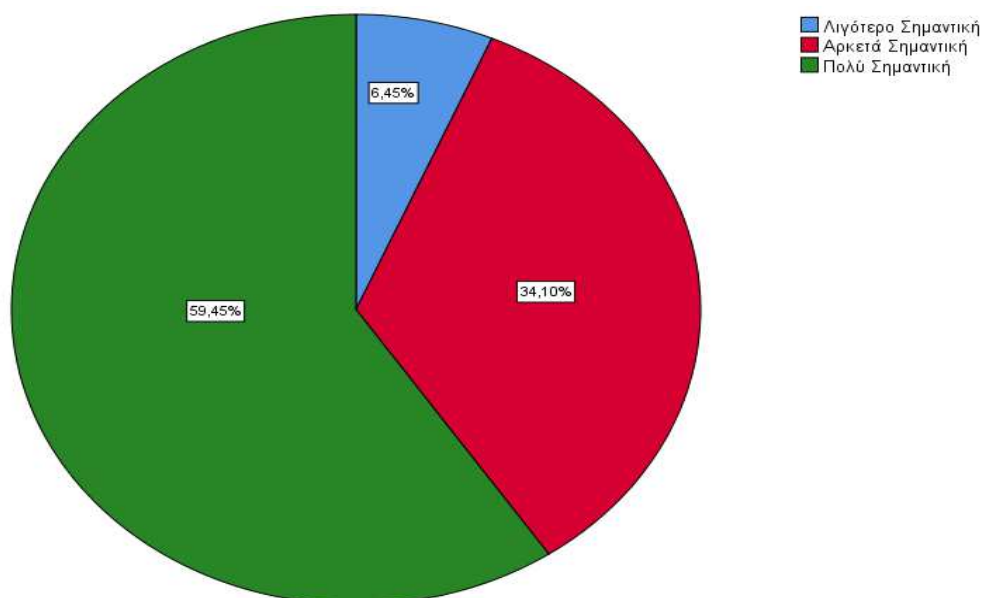

Διάγραμμα 4.12.γ Πως κατανέμονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες ενέργειες από την πολιτεία που θα βοηθούσαν στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα ;
[Αποτελεσματική και εντατική διενέργεια ελέγχων]

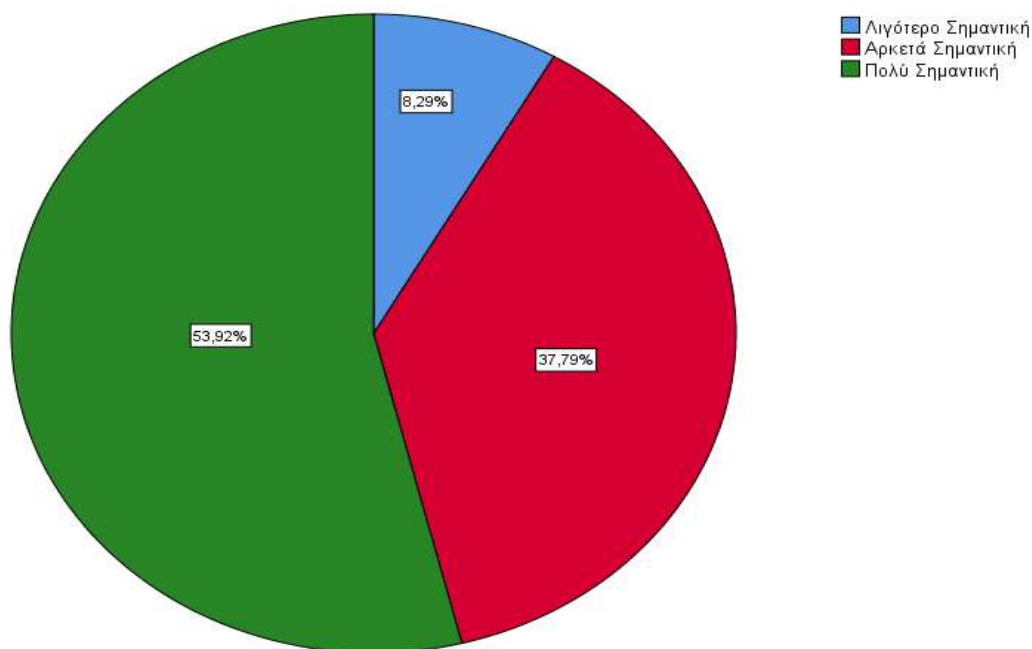
Διάγραμμα 4.12.δ Πως κατανέμονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες ενέργειες από την πολιτεία που θα βοηθούσαν στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα ;

[Δημιουργία σταθερού και απλοποιημένου φορολογικού συστήματος]

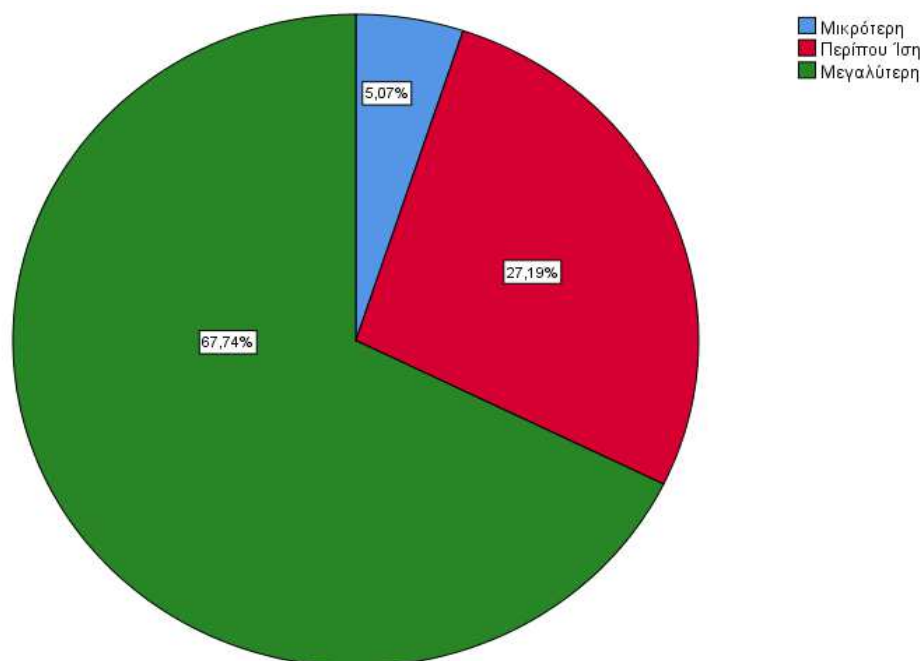

Διάγραμμα 4.12.ε Πως κατανέμονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες ενέργειες από την πολιτεία που θα βοηθούσαν στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα ;

[Δημιουργία φορολογικής συνείδησης και καλλιέργεια φορολογικής παιδείας]

Διάγραμμα 4.13 Πιστεύετε ότι η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα είναι μικρότερη, περίπου ίση ή μεγαλύτερη σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο ;

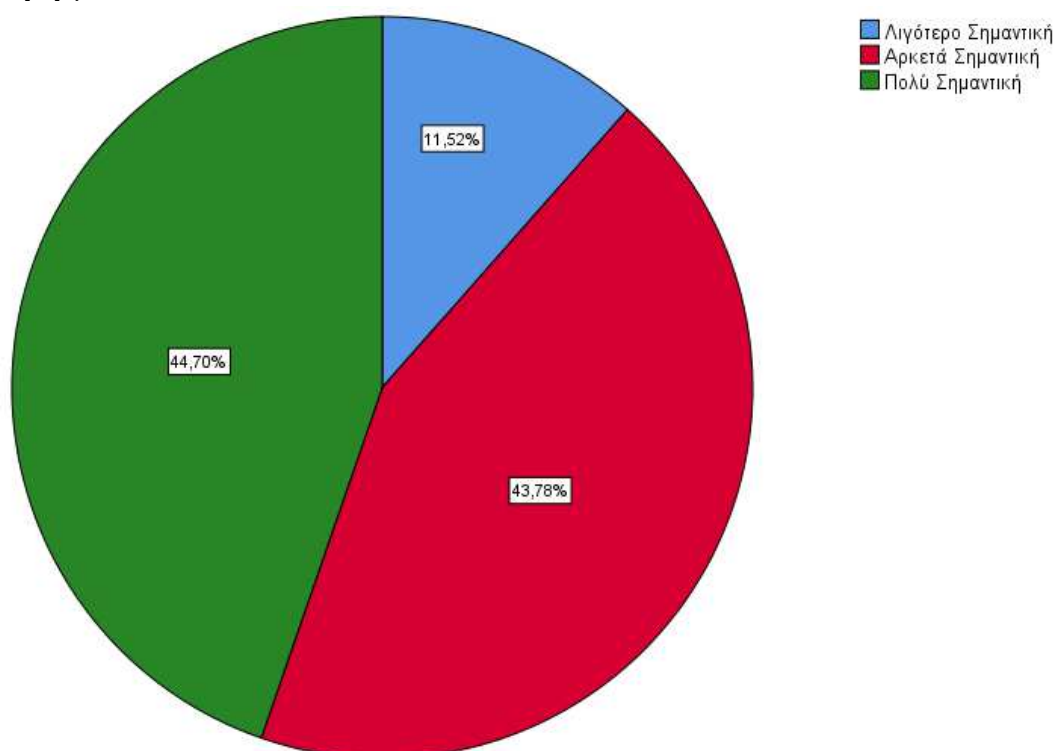
Το δείγμα των ερωτηθέντων σε ποσοστό 67,7% θεωρεί πως η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα είναι μεγαλύτερη σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, ενώ περίπου ίση το 27,2% και μικρότερη μόλις το 5,1%. Οι απαντήσεις αυτές δείχνουν πως το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος είναι συνειδητοποιημένο ως προς την έκταση του φαινομένου της φοροδιαφυγής στην χώρα μας.

Οι άνδρες (71,4%) πιστεύουν πως η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα είναι μεγαλύτερη από τον μέσο όρο της ΕΕ από ότι οι γυναίκες (61,9%) Ενώ οι ηλικιακές κατηγορίες 25-34 (74,6%) και 45-54(73,8%) πιστεύουν επίσης πως η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα είναι μεγαλύτερη από ότι στην ΕΕ. Τα άτομα με μεταπτυχιακές ή Διδακτορικές σπουδές πιστεύουν επίσης πως η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα είναι μεγαλύτερη από τον μέσο όρο της ΕΕ σε ποσοστό 73%. Τα άτομα με κακή οικονομική κατάσταση θεωρούν πως η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα σε σχέση με την ΕΕ είναι μεγαλύτερη σε ποσοστό 77,1%.

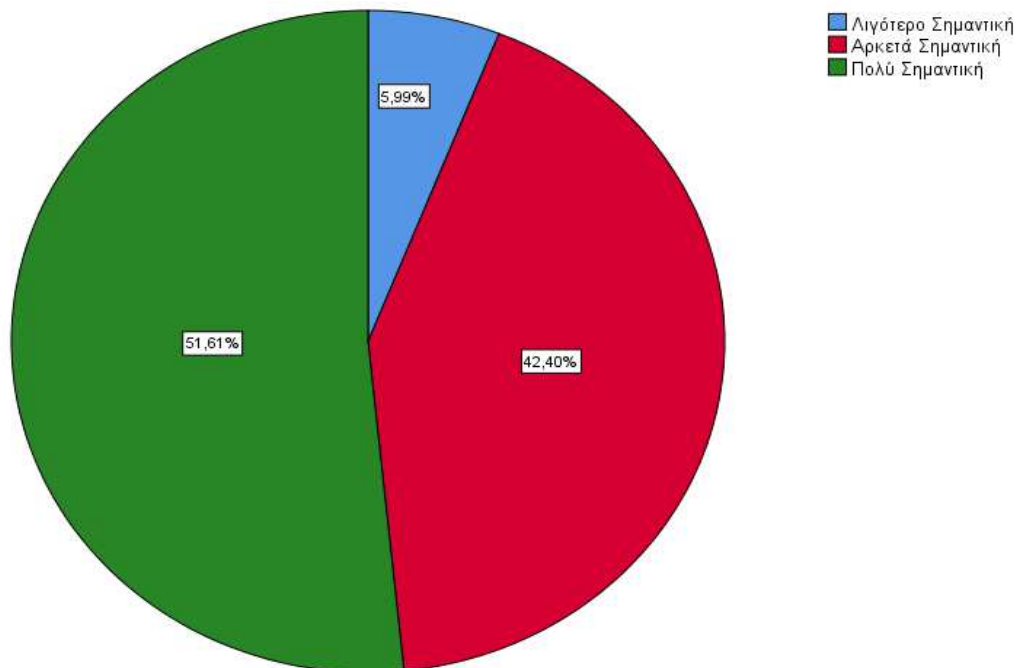
Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός πως το αντίστοιχο ποσοστό που πιστεύει πως η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα είναι μεγαλύτερη σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο για τους αυτοαπασχολούμενους είναι 59,1% με το 18,2% να θεωρεί πως η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα σε σχέση με την ΕΕ είναι περίπου ίση ενώ το 22,7% να θεωρεί πως είναι μικρότερη.

Η επόμενη ερώτηση ζητούσε από το δείγμα να κατανείμει κατά σειρά σπουδαιότητας τις κύριες συνιστώσες της παραοικονομίας στην Ελλάδα. Το 51,61% θεωρεί ως πολύ σημαντική τις διάφορες μορφές διαφθοράς όπως π.χ. δωροδοκία, εκβιασμό, υπεξαίρεση χρημάτων κλπ. Πολύ σημαντική αιτία με 44,7% θεωρούν την αδήλωτη εργασία ενώ με 39,63% τις παράνομες δραστηριότητες. Πολύ σημαντική θεωρούν οι μεγαλύτερες ηλικιακές κατηγορίες 55-64 και 65+ τις διάφορες μορφές διαφθοράς με ποσοστά 84,6% και 100%. Αντίστοιχα πολύ σημαντική αιτία της παραοικονομίας θεωρούν τις μορφές διαφθοράς και οι απόφοιτοι Λυκείου με 77,8% πολύ μεγαλύτερο ποσοστό από όλα τα άλλα εκπαιδευτικά επίπεδα και αυτοί που δήλωσαν κακή οικονομική κατάσταση με ποσοστό 80% έναντι μόλις 48,3% αυτών που δήλωσαν μέτρια οικονομική κατάσταση και 42,4% αυτών που δήλωσαν ικανοποιητική. Πολύ σημαντική αιτία για την παραοικονομία στην Ελλάδα θεωρούν τις παράνομες δραστηριότητες οι γυναίκες με ποσοστό 42,9% και οι ηλικιακές ομάδες 45-54, 55-64 και 65+ με ποσοστά άνω του 55%.

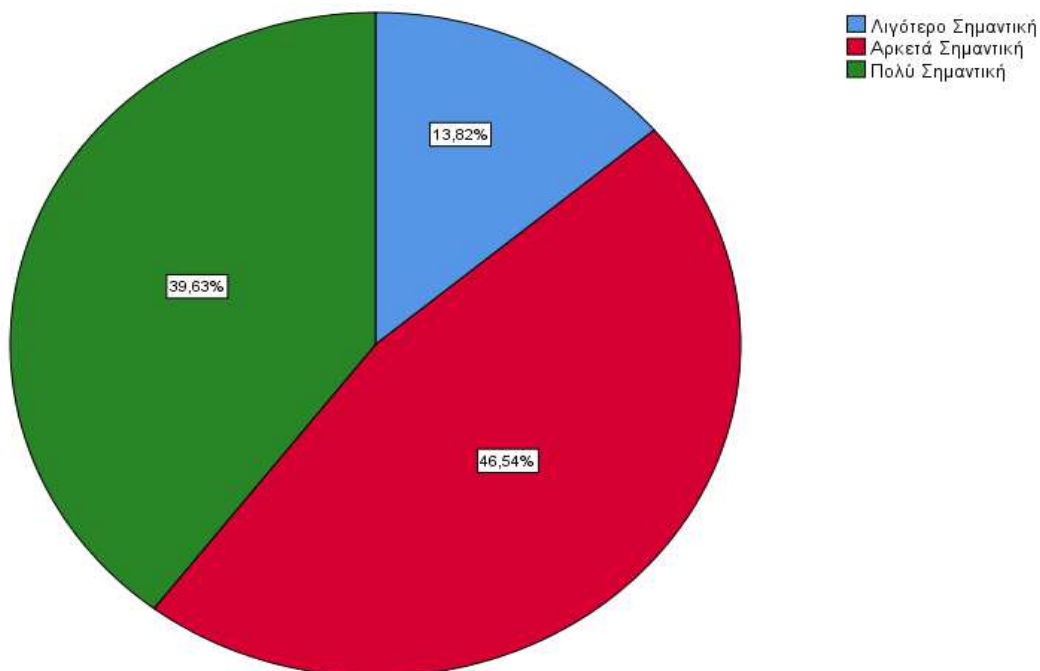
Διάγραμμα 4.14.α Πως κατανομονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες συνιστώσες της παραοικονομίας στην Ελλάδα; [Αδήλωτη εργασία]

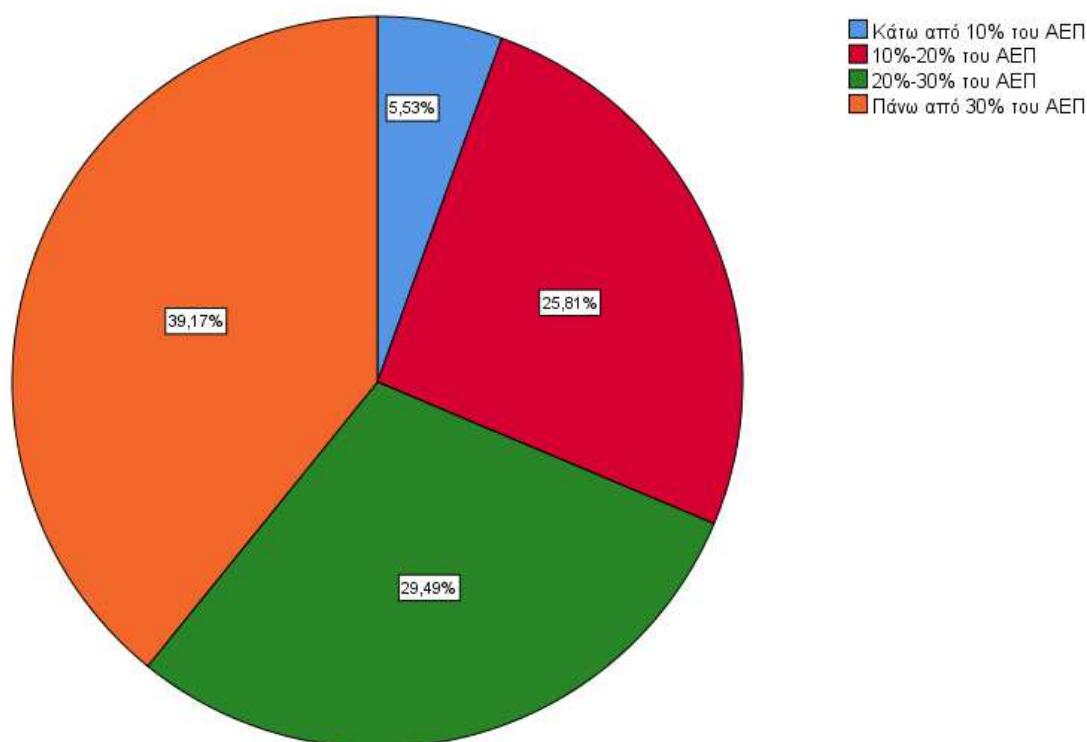
Διάγραμμα 4.14.β Πως κατανέμονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες συνιστώσες της παραοικονομίας στην Ελλάδα; [Μορφές διαφθοράς (π.χ. δωροδοκία, εκβιασμό, υπεξαίρεση χρημάτων κλπ.)]

Διάγραμμα 4.14.γ Πως κατανέμονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες συνιστώσες της παραοικονομίας στην Ελλάδα; [Παράνομες δραστηριότητες (π.χ. εμπόριο ναρκωτικών, όπλων κλπ.)]

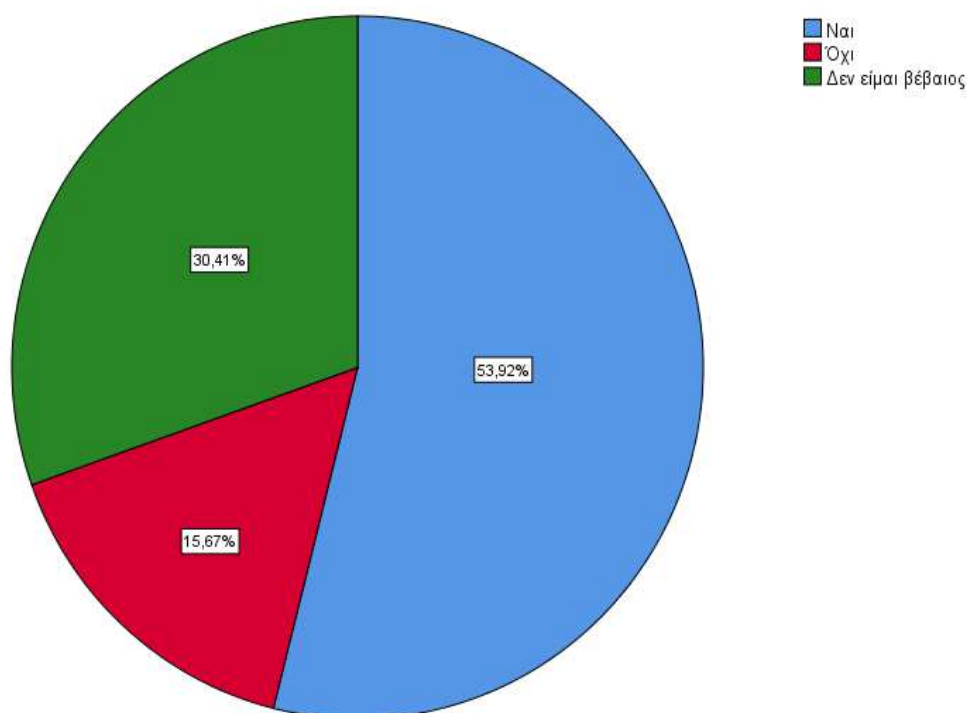

Διάγραμμα 4.15. Τι μέγεθος σε ποσοστό (%) του ΑΕΠ πιστεύετε ότι έχει η Παραοικονομία στην Ελλάδα ;

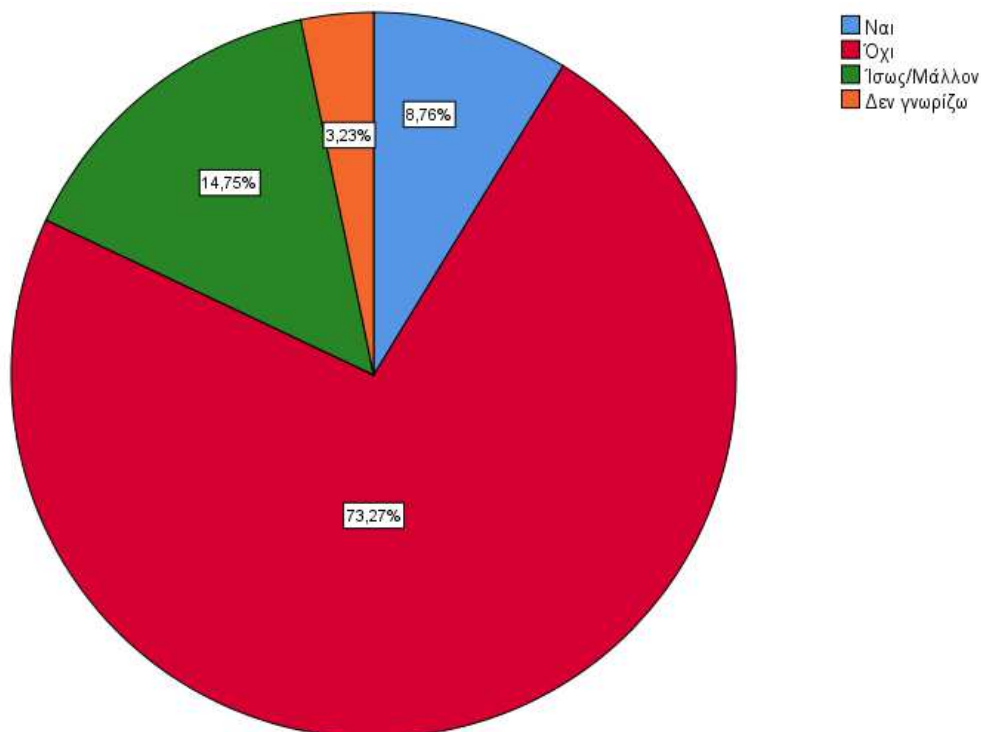
Στη συνέχεια ζητήθηκε από το δείγμα η γνώμη τους για το επίπεδο της παραοικονομίας στην Ελλάδα ως ποσοστό του ΑΕΠ. Σημειώνεται ότι σύμφωνα με την βιβλιογραφία που αναπτύξαμε στο αντίστοιχο κεφάλαιο η παραοικονομία στην Ελλάδα εκτιμάται στο 22% του ΑΕΠ. Το 39,17% θεωρεί πως η παραοικονομία στη χώρα μας είναι πάνω από 30% του ΑΕΠ, το 29,49% πως είναι μεταξύ 20%-30%, το 25,81% πως είναι μεταξύ 10%-20% και το 5,53% ότι βρίσκεται κάτω από 10% του ΑΕΠ. Οι γυναίκες πιστεύουν πως η παραοικονομία βρίσκεται πάνω από 30% του ΑΕΠ σε ποσοστό 51,2% ενώ οι άνδρες σε 31,6%. Υπερεκτίμηση της παραοικονομίας κάνουν επίσης η ηλικιακή ομάδα 55-64, η ομάδα με κακή οικονομική κατάσταση και η ομάδα με δευτεροβάθμια εκπαίδευση που πιστεύουν σε ποσοστό 61,5%, 60% και 53,3% αντίστοιχα ότι η παραοικονομία στην Ελλάδα έχει μέγεθος πάνω από 30% του ΑΕΠ. Στην αντίπερα όχθη υποεκτιμούν πολύ την παραοικονομία στην Ελλάδα οι αυτοαπασχολούμενοι, οι έχοντες δευτεροβάθμια εκπαίδευση και τεχνολογική εκπαίδευση με ποσοστά αντίστοιχα 27,3%, 11,1% και 10,3% να πιστεύουν πως η παραοικονομία βρίσκεται κάτω από 10% του ΑΕΠ.

Διάγραμμα 4.16. Γνωρίζετε τις διαφορές μεταξύ φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής ;

Στην ερώτηση αν γνωρίζουν τις διαφορές μεταξύ φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής το 53,92% απάντησε «ναι», το 30,41% πως «δεν είμαι βέβαιος» ενώ το 15,67% απάντησε «όχι». Ανησυχητικό γεγονός είναι πως η ηλικιακή ομάδα 18-24 δηλώνει πως δεν γνωρίζει τις διαφορές μεταξύ φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής σε ποσοστό 23,7% ενώ δεν είναι βέβαιοι αν τις γνωρίζουν σε ποσοστό 50,8% με μόλις το 25,4% ή περίπου ένας στους τέσσερις νέους να γνωρίζει τις διαφορές μεταξύ φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής. Αντίστοιχα μεγάλο ποσοστό που δεν γνωρίζει τις διαφορές μεταξύ φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής είναι οι άνεργοι και αυτοί που δήλωσαν κακή οικονομική κατάσταση με 41,2% και 40% αντίστοιχα, ενώ σε ποσοστό 35,3% και 25,7% αντίστοιχα να δηλώνουν πως δεν είναι βέβαιοι με μόλις το 23,5% και 34,3% αντίστοιχα ή περίπου ένας στους τέσσερις και ένας στους τρεις αντίστοιχα να τις γνωρίζει. Το μεγαλύτερο ποσοστό που απάντησε πως γνωρίζει τις διαφορές μεταξύ φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής είναι με 77% οι κάτοχοι μεταπτυχιακού ή διδακτορικού τίτλου και με 69,7% αυτοί με ικανοποιητική οικονομική κατάσταση.

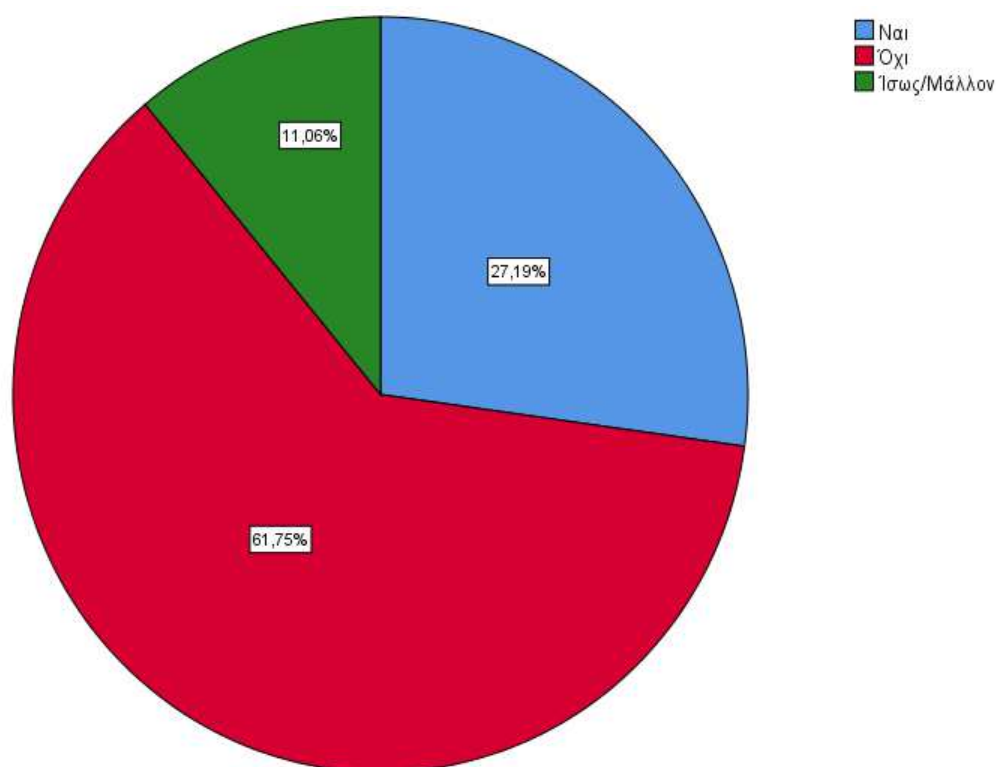
Διάγραμμα 4.17. Πιστεύετε ότι η φορολογική συνεισφορά σας είναι ανταποδοτική ως προς την ποσότητα και την ποιότητα των δημοσίων υπηρεσιών που λαμβάνετε (π.χ. υγεία, παιδεία, κ.λπ.);

Η συντριπτική πλειοψηφία σε ποσοστό 73,27% απάντησε πως η φορολογική συνεισφορά της δεν είναι ανταποδοτική ως προς την ποσότητα και την ποιότητα των δημοσίων υπηρεσιών που λαμβάνει. Οι άντρες θεωρούν πως η συνεισφορά τους δεν είναι ανταποδοτική σε ποσοστό 77,4% έναντι 66,7% των γυναικών. Όλες οι ηλικιακές κατηγορίες εκτός από την 18-24, παρουσιάζουν διαφωνία με την πρόταση «πιστεύετε ότι η φορολογική συνεισφορά σας είναι ανταποδοτική ως προς την ποσότητα και την ποιότητα των δημοσίων υπηρεσιών που λαμβάνετε», ενώ οι νέοι σε μεγάλο ποσοστό (32,2%) δείχνουν άγνοια ως προς το αν η συνεισφορά τους είναι ανταποδοτική ή όχι. Σημαντικό στοιχείο είναι πως όσο ανεβαίνει η οικονομική κατάσταση πέφτει ο βαθμός συμφωνίας με την δοθείσα φράση. Ενώ τέλος οι αυτοαπασχολούμενοι αλλά και οι μισθωτοί στον δημόσιο τομέα δεν συμφωνούν πως οι φορολογικές τους συνεισφορές είναι ανταποδοτικές ως προς τα δημόσια αγαθά και υπηρεσίες που λαμβάνουν σε ποσοστά 86,4% και 86,8% αντίστοιχα.

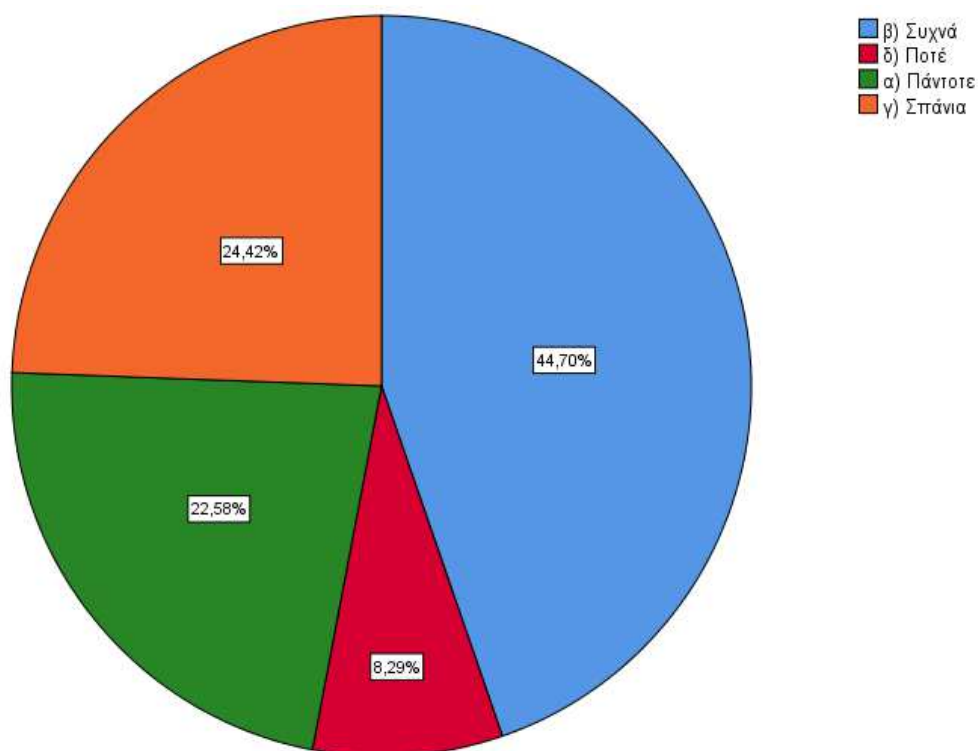
Διάγραμμα 4.18. Πιστεύετε ότι είναι σωστό να πληρώνετε το φορολογικό βάρος που σας αποδίδει η πολιτεία όταν κάποιος συμπολίτες σας φοροδιαφεύγουν ;

Στην ερώτηση «Πιστεύετε ότι είναι σωστό να πληρώνετε το φορολογικό βάρος που σας αποδίδει η πολιτεία όταν κάποιος συμπολίτες σας φοροδιαφεύγουν;» το 61,75% απάντησε «όχι», το 17,19% «ναι» ενώ το 11,06% «ίσως/μάλλον». Μεγάλο ποσοστό που πιστεύει πως είναι άδικο να πληρώνει το φορολογικό βάρος που του αποδίδεται όταν κάποιος συμπολίτες του φοροδιαφεύγουν είναι η ομάδα με κακή οικονομική κατάσταση σε ποσοστό 77,1%. Τέλος μικρή διακύμανση είχαν αυτοί που απάντησαν «ναι» με το ποσοστό των περισσότερων απαντήσεων ανεξάρτητα των δημογραφικών χαρακτηριστικών να βρίσκεται κοντά 27,2%.

Τέλος, στο τελευταίο κομμάτι του ερωτηματολογίου γίναν κάποιες ερωτήσεις που αφορούν τον ΦΠΑ και το κατά πόσο οι φορολογούμενοι επιζητούν τις αποδείξεις στις αγορές τους, αν δεν το κάνουν ποιος είναι ο λόγος και κατά πόσο κάνουν χρήση πλαστικού χρήματος και για ποιους λόγους.

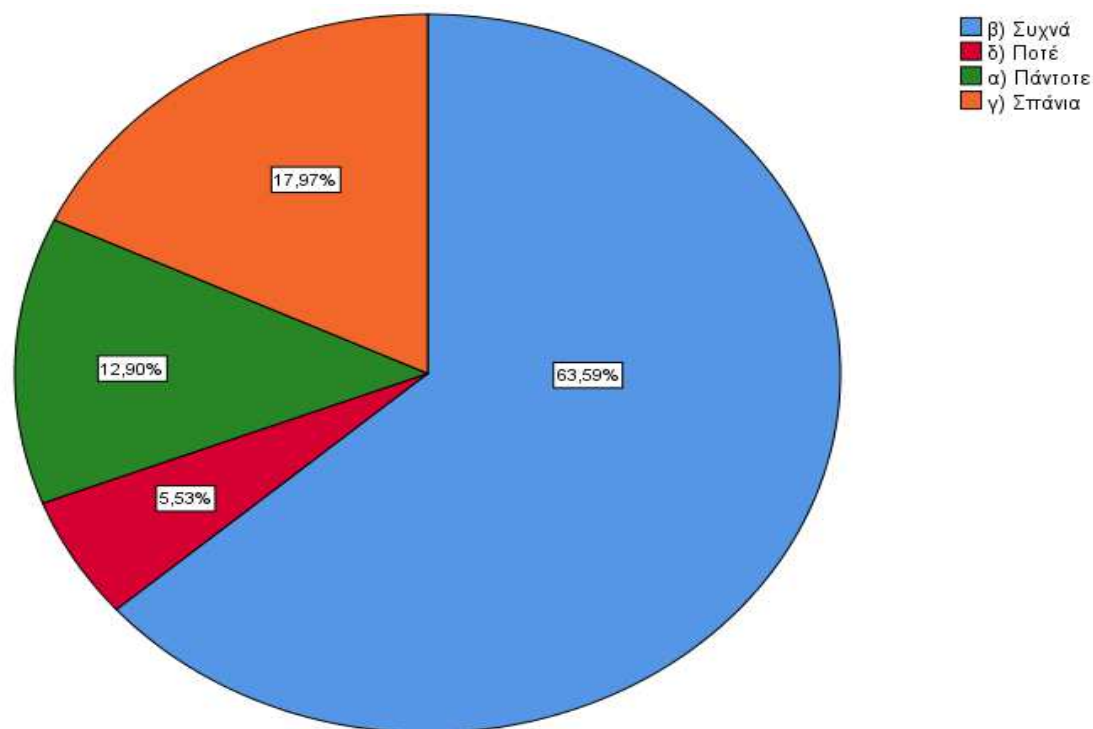
Διάγραμμα 4.19. Ζητώ απόδειξη στις αγορές μου (ακόμα και όταν δεν μου δίνουν) ;

Στην ερώτηση αν ζητάει απόδειξη στις αγορές του (ακόμα και όταν δεν του δίνουν), το 22,58% απάντησε «πάντοτε», το 44,7% «συχνά», το 24,2% «σπάνια» ενώ μόλις το 8,29% «ποτέ». Οι νέοι (18-24) είχαν το μικρότερο ποσοστό απαντήσεων πως ζητάνε πάντοτε αποδείξεις με μόλις 8,5% ενώ αντίστοιχα είχαν το μεγαλύτερο ποσοστό απαντήσεων πως δεν ζητάνε ποτέ και πως ζητάνε σπάνια με ποσοστά 13,6% και 37,3% αντίστοιχα. Εξίσου μεγάλα ποσοστά που δεν ζητάνε αποδείξεις, με απαντήσεις σπάνια και ποτέ έδωσαν όσοι είχαν δευτεροβάθμια εκπαίδευση με ποσοστά 40% και 13,3% αντίστοιχα.

Σε όσους δεν ζητάνε πάντοτε απόδειξη δόθηκε η επιπλέον ερώτηση ποιος είναι ο λόγος που δεν το κάνουν με την δυνατότητα πολλαπλών επιλογών. Έτσι το 38,2% απάντησε πως δεν ζητάει αποδείξεις λόγω έλλειψης κινήτρου, το 30,6% να για πετύχει κάποια έκπτωση στην τελική τιμή, το 27,6% από αδιαφορία ενώ το 22,4% δήλωσε πως δεν ζητάει αποδείξεις από ντροπή ή για να αποφύγει μια άβολη κατάσταση.

Διάγραμμα 4.20 Χρησιμοποιώ πλαστικό χρήμα στις συναλλαγές μου ;

Τέλος ρωτήθηκε στο δείγμα αν χρησιμοποιούν πλαστικό χρήμα στις συναλλαγές τους και τους λόγους που το χρησιμοποιούν ή όχι. Το 12,9% δήλωσε πως χρησιμοποιεί πάντοτε πλαστικό χρήμα, το 63,59% δήλωσε πως χρησιμοποιεί συχνά πλαστικό χρήμα, ενώ το 17,97% και το 5,53% χρησιμοποιεί πλαστικό χρήμα σπάνια και ποτέ. Μεγαλύτερη χρήση πλαστικού χρήματος κάνουν οι γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες με το ποσοστό αυτών που κάνουν χρήση καρτών πάντοτε να είναι 15,5% έναντι 11,3% των ανδρών και συχνά 77,4% έναντι 54,9% των ανδρών. Μεγαλύτερη προτίμηση στην χρήση πλαστικού χρήματος δείχνουν επίσης οι ηλικιακές κατηγορίες 35-44 και 45-54 οι οποίες χρησιμοποιούν πάντοτε πλαστικό χρήμα σε ποσοστά 21,4% και 16,7% αντίστοιχα.

Και σε αυτήν την ερώτηση έγινε μια συμπληρωματική σε αυτούς που χρησιμοποιούν και σε αυτούς που δεν χρησιμοποιούν πλαστικό χρήμα για το ποιος είναι ο λόγος που το πράττουν με την δυνατότητα πολλαπλών απαντήσεων. Το 59,5% χρησιμοποιεί γιατί είναι ο πιο βολικός τρόπος πληρωμών, το 39,9% γιατί είναι υποχρεωτικό για να χτίσει το αφορολόγητο του, το 30,1% γιατί απολαμβάνει προνόμια όπως bonus το 17,3% για να καταπολεμήσει τη φοροδιαφυγή ενώ το 13,3% γιατί είναι ασφαλής τρόπος πληρωμών. Αντίθετα οι κυριότεροι λόγοι που δεν χρησιμοποιούν κάρτα είναι γιατί δεν έχουν εξοικειωθεί με τη χρήση τους (37,9%), για λόγους ασφαλείας (36,4%) και γιατί ξοδεύουν περισσότερα χρήματα άθελα τους με τη χρήση καρτών (22,7%).

4.4. Στατιστικές Συσχετίσεις

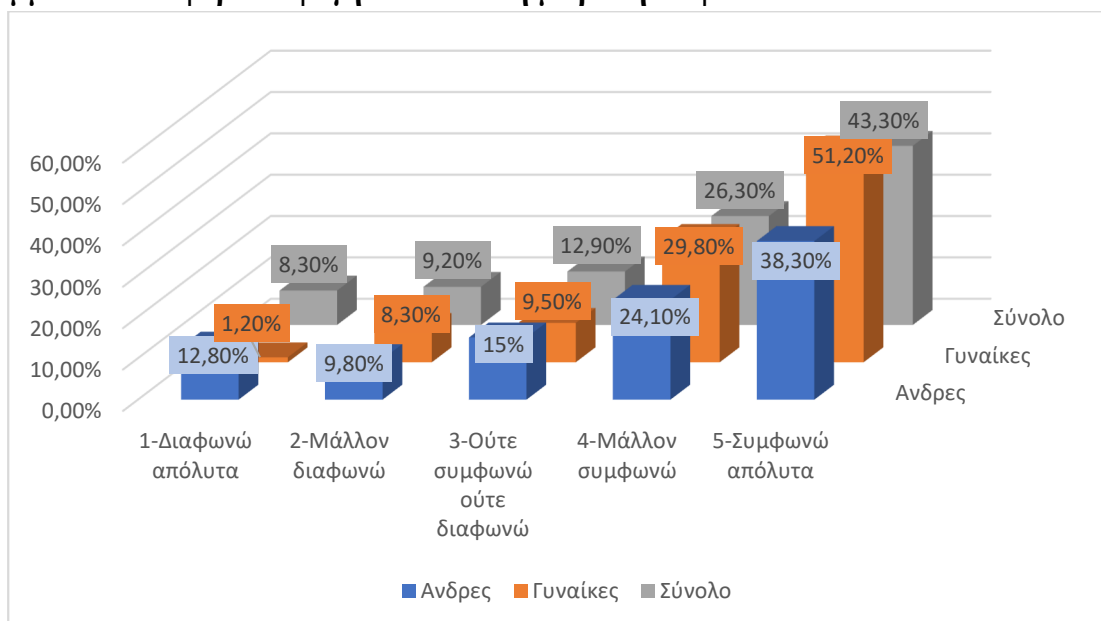
Στο πρώτο μέρος αυτού του κεφαλαίου θα αναλυθούν οι σημαντικότερες συσχετίσεις των εξαρτημένων με τις ανεξάρτητες μεταβλητές, δηλαδή με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος. Στη συνέχεια θα εξετάσουμε το βαθμό συσχέτισης επιλεγμένων εξαρτημένων μεταβλητών χρησιμοποιώντας τον συντελεστή συσχέτισης Pearson.

Πρώτο σημαντικό στοιχείο είναι πως οι γυναίκες θεωρούν σε μεγαλύτερο βαθμό τη φοροδιαφυγή ως κλοπή σε σχέση με τους άνδρες, που σε μεγαλύτερο ποσοστό διαφωνούν πως είναι κλοπή με 22,6% έναντι 9,5% των γυναικών.

Πίνακας 4.17: Η φοροδιαφυγή είναι κλοπή με βάση το φύλο :

Η φοροδιαφυγή είναι κλοπή : * 1. Φύλο Crosstabulation				
% within 1. Φύλο		Φύλο		Σύνολο
		Άνδρας	Γυναίκα	
5) Η φοροδιαφυγή είναι κλοπή :	1	12,8%	1,2%	8,3%
	2	9,8%	8,3%	9,2%
	3	15,0%	9,5%	12,9%
	4	24,1%	29,8%	26,3%
	5	38,3%	51,2%	43,3%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Διάγραμμα 4.21: Η φοροδιαφυγή είναι κλοπή με βάση το φύλο :

Πίνακας 4.18: Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα με βάση το φύλο :

Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα : * 1. Φύλο Crosstabulation				
% within 1. Φύλο		1. Φύλο		
		Άνδρας	Γυναίκα	Σύνολο
1) Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα :	1	18,8%	17,9%	18,4%
	2	13,5%	28,6%	19,4%
	3	28,6%	28,6%	28,6%
	4	25,6%	17,9%	22,6%
	5	13,5%	7,1%	11,1%
Σύνολο		100,0%	100,0%	100,0%

Άλλο ένα σημαντικό στοιχείο που δείχνει πως οι γυναίκες αποστρέφονται περισσότερο την φοροδιαφυγή σε σχέση με τους άνδρες μας δίνει ο παραπάνω πίνακας. Στην ερώτηση «Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα» ο βαθμός συμφωνίας των γυναικών είναι 25% έναντι 39,1% των ανδρών ενώ ο βαθμός διαφωνίας των γυναικών 46,5% έναντι 32,3% των ανδρών. Αντίστοιχα οι γυναίκες πιστεύουν δεν είναι σωστό να φοροδιαφεύγει κάποιος ακόμα και σε ένα κράτος με μεγάλο βαθμό διαφθοράς (12%) σε σχέση με τους άνδρες που σε ποσοστό 32,3% πιστεύουν ότι σε ένα κράτος με μεγάλο βαθμό διαφθοράς ίσως είναι καλύτερο να φοροδιαφεύγει κάποιος.

Πίνακας 4.19: Σε ένα κράτος με μεγάλο βαθμό διαφθοράς ίσως είναι καλύτερο να φοροδιαφεύγει κάποιος με βάση το φύλο :

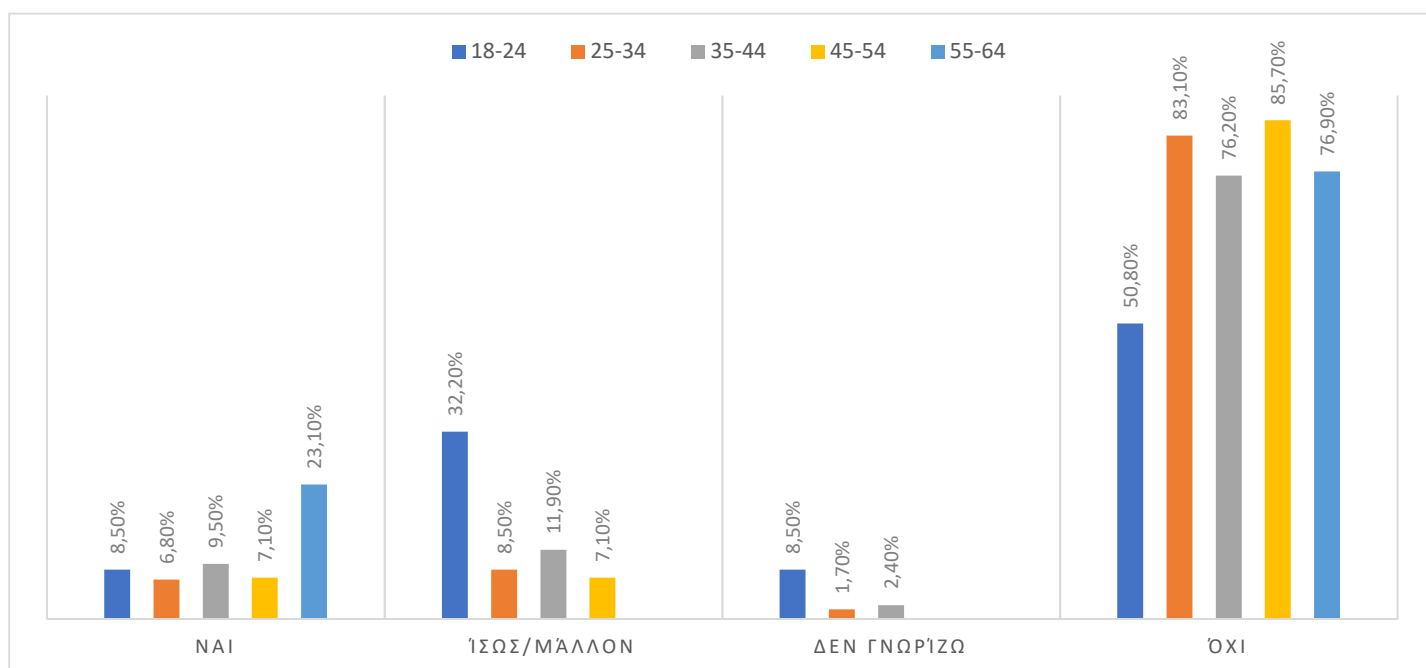
Σε ένα κράτος που παρουσιάζει μεγάλο βαθμό διαφθοράς ίσως είναι καλύτερα να φοροδιαφεύγει κάποιος : * 1. Φύλο Crosstabulation				
% within 1. Φύλο		1. Φύλο		
		Άνδρας	Γυναίκα	Σύνολο
10) Σε ένα κράτος που παρουσιάζει μεγάλο βαθμό διαφθοράς ίσως είναι καλύτερα να φοροδιαφεύγει κάποιος :	1	23,3%	35,7%	28,1%
	2	22,6%	23,8%	23,0%
	3	21,8%	28,6%	24,4%
	4	18,0%	6,0%	13,4%
	5	14,3%	6,0%	11,1%
Σύνολο		100,0%	100,0%	100,0%

Ως προς την ηλικία τώρα, σημαντικά αποτελέσματα εξάγουμε και από την ερώτηση πιστεύετε ότι η φορολογική συνεισφορά σας είναι ανταποδοτική ως προς την ποσότητα και την ποιότητα των δημοσίων δαπανών που λαμβάνετε, με τις περισσότερες ηλικιακές ομάδες να απαντάνε «όχι» με συντριπτικά ποσοστά. Ξεχωρίζει η απάντηση 32,2% των νέων «ίσως/μάλλον» που δείχνει πως οι νέοι δεν εκφέρουν ακόμα σημαντική άποψη επι του θέματος και το 23,1% της ηλικιακής ομάδας 55-64 που δήλωσε πως πιστεύει ότι η συνεισφορά του είναι ανταποδοτική.

Πίνακας 4.20: Πιστεύετε ότι η φορολογική συνεισφορά σας είναι ανταποδοτική με βάση την ηλικία :

		2. Ηλικία				
		18-24	25-34	35-44	45-54	55-64
7) Πιστεύετε ότι η φορολογική συνεισφορά σας είναι ανταποδοτική ως προς την ποσότητα και την ποιότητα των δημοσίων υπηρεσιών που λαμβάνετε (π.χ. υγεία, παιδεία, κ.λπ.);	Ναι	8,5%	6,8%	9,5%	7,1%	23,1%
	Ίσως/Μάλλον	32,2%	8,5%	11,9%	7,1%	
	Δεν γνωρίζω	8,5%	1,7%	2,4%		
	Όχι	50,8%	83,1%	76,2%	85,7%	76,9%
Σύνολο		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Διάγραμμα 4.22: Πιστεύετε ότι η φορολογική συνεισφορά σας είναι ανταποδοτική με βάση ηλικία :

Πίνακας 4.21: Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα με βάση την ηλικία :

Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα : * 2. Ηλικία								
Crosstabulation								
% within 2. Ηλικία		2. Ηλικία						Σύνολο
		18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	
1) Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα :	1	16,9%	6,8%	35,7%	14,3%	23,1%	100,0%	18,4%
	2	25,4%	30,5%	4,8%	11,9%	15,4%		19,4%
	3	35,6%	27,1%	35,7%	14,3%	30,8%		28,6%
	4	15,3%	23,7%	21,4%	35,7%	15,4%		22,6%
	5	6,8%	11,9%	2,4%	23,8%	15,4%		11,1%
Σύνολο		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Στην ερώτηση αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα μεγαλύτερο βαθμό συμφωνίας έχει η ηλικιακή κατηγορία 45-54 με ποσοστό 59,5% να συμφωνούν απόλυτα ή να συμφωνούν. Ακολουθεί η ηλικιακή κατηγορία 25-34 με 35,6% και 55-64 με 30,8%. Στον αντίποδα οι νέοι ηλικίας 18-24 και η ηλικιακή ομάδα 35-45 δείχνει την μικρότερη συμφωνία με την πρόταση αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα με ποσοστά συμφωνίας 22,1% και 23,8% αντίστοιχα.

Σημαντικά είναι και τα αποτελέσματα στην ερώτηση το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με «προτρέπει» να φοροδιαφύγω με βάση την ηλικία του δείγματος. Πιο πολύ συμφωνούν με την πρόταση αυτή οι ηλικιακές κατηγορίες 45-54 (45,2%) και 55-64 (46,2%), ενώ μικρότερη συμφωνία έχουν οι μικρότερες ηλικιακές κατηγορίες.

Πίνακας 4.22: Το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με «προτρέπει» να φοροδιαφύγω με βάση την ηλικία :

Το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με "προτρέπει" να φοροδιαφύγω : * 2. Ηλικία								
Crosstabulation								
% within 2. Ηλικία		2. Ηλικία						Σύνολο
		18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	
7) Το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με "προτρέπει" να φοροδιαφύγω :	1	23,7%	25,4%	26,2%	26,2%	30,8%		25,3%
	2	27,1%	20,3%	28,6%	16,7%	7,7%	100,0%	23,0%
	3	20,3%	20,3%	16,7%	11,9%	15,4%		17,5%
	4	18,6%	20,3%	23,8%	38,1%	30,8%		24,4%
	5	10,2%	13,6%	4,8%	7,1%	15,4%		9,7%
Σύνολο		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Πίνακας 4.23: Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα με βάση το επίπεδο εκπαίδευσής μου :

Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα : *					
3. Ποιο είναι το επίπεδο εκπαίδευσής σας; Crosstabulation					
% within 3. Ποιο είναι το επίπεδο εκπαίδευσής σας;		3. Ποιο είναι το επίπεδο εκπαίδευσής σας;			
		Δευτεροβάθμια εκπαίδευση - Λύκειο	Τεχνολογική εκπαίδευση	Πανεπιστημιακή εκπαίδευση	Μεταπτυχιακές/ Διδακτορικές Σπουδές
1) Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα :	1	15,6%	3,4%	19,0%	24,3%
	2	13,3%	13,8%	25,4%	21,6%
	3	26,7%	37,9%	36,5%	20,3%
	4	28,9%	34,5%	14,3%	23,0%
	5	15,6%	10,3%	4,8%	10,8%
Σύνολο		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Τον μεγαλύτερο βαθμό απόλυτης συμφωνίας ή συμφωνίας στην φράση αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα δείχνουν να έχουν αυτοί που έχουν δευτεροβάθμια και τεχνολογική εκπαίδευση σε ποσοστά 44,5% και 44,8% αντίστοιχα. Οι έχοντες πανεπιστημιακή εκπαίδευση δείχνουν το μικρότερο ποσοστό συμφωνίας με 19,1% ενώ παραδόξως οι έχοντες μεταπτυχιακές ή διδακτορικές σπουδές έχουν ποσοστό συμφωνίας 33,8%, γεγονός που ίσως δικαιολογείται από το γεγονός ότι σε ποσοστό 83,8% πιστεύουν ότι η φορολογική τους συνεισφορά δεν είναι ανταποδοτική, το μεγαλύτερο ποσοστό σε σχέση με τα άλλα επίπεδα εκπαίδευσής.

Πίνακας 4.24: Πιστεύετε ότι η φορολογική συνεισφορά σας είναι ανταποδοτική με βάση το επίπεδο εκπαίδευσής :

Πιστεύετε ότι η φορολογική συνεισφορά σας είναι ανταποδοτική ως προς την ποσότητα και την ποιότητα των δημοσίων υπηρεσιών που λαμβάνετε (π.χ. υγεία, παιδεία, κ.λπ.); *					
3. Ποιο είναι το επίπεδο εκπαίδευσής σας; Crosstabulation					
% within 3. Ποιο είναι το επίπεδο εκπαίδευσής σας;		3. Ποιο είναι το επίπεδο εκπαίδευσής σας;			
		Δευτεροβάθμια εκπαίδευση - Λύκειο	Τεχνολογική εκπαίδευση	Πανεπιστημιακή ή εκπαίδευση	Μεταπτυχιακές/ Διδακτορικές Σπουδές
7) Πιστεύετε ότι η φορολογική συνεισφορά σας είναι ανταποδοτική ως προς την ποσότητα και την ποιότητα των δημοσίων υπηρεσιών που λαμβάνετε (π.χ. υγεία, παιδεία, κ.λπ.);	Ναι	8,9%	10,3%	11,1%	6,8%
	Ίσως/Μάλλον	22,2%	20,7%	15,9%	8,1%
	Δεν γνωρίζω	2,2%	3,4%	6,3%	1,4%
	Όχι	66,7%	65,5%	66,7%	83,8%
Σύνολο		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Πίνακας 4.25: Η φοροδιαφυγή είναι κλοπή με βάση του επιπέδου εκπαίδευσης

Η φοροδιαφυγή είναι κλοπή : * 3. Ποιο είναι το επίπεδο εκπαίδευσής σας;					
Crosstabulation					
% within 3. Ποιο είναι το επίπεδο εκπαίδευσής σας;		3. Ποιο είναι το επίπεδο εκπαίδευσής σας;			
		Δευτεροβάθμια εκπαίδευση - Λύκειο	Τεχνολογική εκπαίδευση	Πανεπιστημιακή εκπαίδευση	Μεταπτυχιακές/ Διδακτορικές Σπουδές
5) Η φοροδιαφυγή είναι κλοπή :	1	13,3%	20,7%		4,1%
	2	11,1%	10,3%	11,1%	6,8%
	3	2,2%	24,1%	11,1%	16,2%
	4	28,9%	20,7%	31,7%	24,3%
	5	44,4%	24,1%	46,0%	48,6%
Σύνολο		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Σε μεγαλύτερο βαθμό τείνουν να συμφωνούν με την πρόταση η φοροδιαφυγή είναι κλοπή η ομάδα του δείγματος με πανεπιστημιακή εκπαίδευση 77,7%, με μεταπτυχιακές ή διδακτορικές σπουδές 72,9% και δευτεροβάθμια εκπαίδευση 73,3% ενώ το μικρότερο βαθμό συμφωνίας παρουσιάζει η ομάδα με τεχνολογική εκπαίδευση με 44,8% ενώ παράλληλα παρουσιάζει και τον μεγαλύτερο βαθμό διαφωνίας με 31% ακολουθούμενη από την ομάδα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με 24,4%. Αντίστοιχα οι ομάδες με τεχνολογική και δευτεροβάθμια εκπαίδευση συμφωνούν περισσότερο με το γεγονός ότι επειδή πολλοί φοροδιαφεύγουν τους «προτρέπει» να φοροδιαφύγουν και αυτοί με ποσοστά 51,7% και 46,6% αντίστοιχα.

Πίνακας 4.26: Το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με «προτρέπει» να φοροδιαφύγω βάση του επιπέδου εκπαίδευσης

Το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με "προτρέπει" να φοροδιαφύγω : * 3. Επίπεδο Εκπαίδευσής Crosstabulation					
% within 3. Ποιο είναι το επίπεδο εκπαίδευσής σας;					
		3. Ποιο είναι το επίπεδο εκπαίδευσής σας;			
		Δευτεροβάθμια εκπαίδευση - Λύκειο	Τεχνολογική εκπαίδευση	Πανεπιστημιακή εκπαίδευση	Μεταπτυχιακές/ Διδακτορικές Σπουδές
7) Το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με "προτρέπει" να φοροδιαφύγω :	1	20,0%	6,9%	31,7%	29,7%
	2	13,3%	17,2%	27,0%	28,4%
	3	20,0%	24,1%	20,6%	12,2%
	4	33,3%	34,5%	17,5%	18,9%
	5	13,3%	17,2%	3,2%	10,8%
Σύνολο		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Πίνακας 4.27: Πιστεύετε ότι η φορολογική συνεισφορά σας είναι ανταποδοτική ως προς την ποσότητα και την ποιότητα των δημοσίων υπηρεσιών που λαμβάνετε με βάση την οικογενειακή κατάσταση:

Πιστεύετε ότι η φορολογική συνεισφορά σας είναι ανταποδοτική ως προς την ποσότητα και την ποιότητα των δημοσίων υπηρεσιών που λαμβάνετε (π.χ. υγεία, παιδεία, κ.λπ.); * 4. Οικογενειακή Κατάσταση Crosstabulation			
% within 4. Οικογενειακή Κατάσταση		4. Οικογενειακή Κατάσταση	
		Άγαμος/η	Έγγαμος/η
7) Πιστεύετε ότι η φορολογική συνεισφορά σας είναι ανταποδοτική ως προς την ποσότητα και την ποιότητα των δημοσίων υπηρεσιών που λαμβάνετε (π.χ. υγεία, παιδεία, κ.λπ.);	Ναι	10,3%	7,1%
	Ίσως/Μάλλον	19,9%	4,3%
	Δεν γνωρίζω	5,1%	
	Όχι	64,7%	88,6%
Σύνολο		100,0%	100,0%

Ενδιαφέρον είναι το γεγονός πως μεγαλύτερο ποσοστό των έγγαμων θεωρεί πως η φορολογική συνεισφορά του δεν είναι ανταποδοτική ως προς την ποσότητα και την ποιότητα των δημοσίων υπηρεσιών που λαμβάνει σε ποσοστό 88,6% έναντι 64,7% του αντίστοιχου ποσοστού των άγαμων. Το παραπάνω αποτέλεσμα μπορεί να συνδέεται και με την ηλικία του δείγματος καθώς μεγαλύτερο ποσοστό έγγαμων συναντάμε στις ηλικιακές κατηγορίες 45-54 και 35-54 με ποσοστά 41,4% και 32,9% αντίστοιχα, ηλικιακές ομάδες οι οποίες όπως είδαμε παραπάνω πιστεύουν σε μεγαλύτερο βαθμό πως η φορολογική τους συνεισφορά δεν είναι ανταποδοτική ως προς την ποσότητα και την ποιότητα των δημοσίων υπηρεσιών που λαμβάνουν.

Μια άλλη εξήγηση για το γεγονός πως το μεγαλύτερο ποσοστό των έγγαμων θεωρεί πως η φορολογική συνεισφορά του δεν είναι ανταποδοτική ως προς την ποσότητα και την ποιότητα των δημοσίων υπηρεσιών που λαμβάνει μπορεί να έγκειται στην ποιότητα του εκπαιδευτικού συστήματος. Οι έγγαμοι που κατά κύριο λόγο είναι και γονείς εκλαμβάνουν πως το εκπαιδευτικό σύστημα δεν προσφέρει ποιοτική εκπαίδευση και υπάρχει η ανάγκη συμπλήρωσης της από ιδιωτικά φροντιστήρια.

Πίνακας 4.28: Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα με βάση την οικογενειακή κατάσταση :

Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα : * 4. Οικογενειακή Κατάσταση Crosstabulation			
% within 4. Οικογενειακή Κατάσταση			
		4. Οικογενειακή Κατάσταση	
		Άγαμος/η	Έγγαμος/η
1) Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα :	1	16,2%	22,9%
	2	24,3%	10,0%
	3	28,7%	27,1%
	4	21,3%	28,6%
	5	9,6%	11,4%
Σύνολο		100,0%	100,0%

Οι έγγαμοι φαίνονται επίσης πιο επιρρεπείς στη φοροδιαφυγή με το 40% να συμφωνεί με τη φράση πως αν του δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψει μέρος του εισοδήματός του θα το έκανε σε ποσοστό 40% έναντι 30,9% των άγαμων. Γεγονός που μπορεί να εξηγείται από τη μεγαλύτερη διαφωνία των έγγαμων (92,8%) ως προς το εάν το φορολογικό σύστημα της χώρα ακολουθεί βασικές αρχές όπως της Δικαιοσύνης, Απλότητας και Αποδοτικότητας έναντι των άγαμων που διαφωνούν με την εν λόγω φράση σε ποσοστό 76,4%.

Πίνακας 4.29: Το φορολογικό σύστημα της χώρα ακολουθεί βασικές αρχές όπως της Δικαιοσύνης, Απλότητας και Αποδοτικότητας με βάση την οικογενειακή κατάσταση :

Το φορολογικό σύστημα της χώρα ακολουθεί βασικές αρχές όπως της Δικαιοσύνης, Απλότητας και Αποδοτικότητας : * 4. Οικογενειακή Κατάσταση Crosstabulation			
% within 4. Οικογενειακή Κατάσταση			
		4. Οικογενειακή Κατάσταση	
		Άγαμος/η	Έγγαμος/η
8) Το φορολογικό σύστημα της χώρα ακολουθεί βασικές αρχές όπως της Δικαιοσύνης, Απλότητας και Αποδοτικότητας :	1	46,3%	65,7%
	2	30,1%	27,1%
	3	19,9%	7,1%
	4	2,2%	
	5	1,5%	
Σύνολο		100,0%	100,0%

Πίνακας 4.30: Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα με βάση την οικονομική κατάσταση :

Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα : * 5. Οικονομική Κατάσταση Crosstabulation					
% within 5. Οικονομική Κατάσταση					
		5. Οικονομική Κατάσταση			
		Κακή	Μέτρια	Ικανοποιητική	Total
1) Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα :	1	17,1%	19,0%	18,2%	18,4%
	2	14,3%	20,7%	19,7%	19,4%
	3	11,4%	32,8%	30,3%	28,6%
	4	37,1%	14,7%	28,8%	22,6%
	5	20,0%	12,9%	3,0%	11,1%
Σύνολο		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Όσον αφορά την οικονομική κατάσταση, παρατηρούμε πως το 57,1% αυτών που δήλωσαν κακή οικονομική κατάσταση συμφωνούν με την φράση αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα, ενώ αυτοί που δήλωσαν μέτρια και ικανοποιητική κατάσταση συμφωνούν σε ποσοστά 27,6% και 31,8% αντίστοιχα. Διαφορετικοί ωστόσο φαίνεται πως είναι οι λόγοι που οδηγούν σε αυτήν την στάση καθώς το 57,1% αυτών που δήλωσαν κακή οικονομική κατάσταση συμφωνεί πως σε ένα κράτος που παρουσιάζει μεγάλο βαθμό διαφθοράς ίσως είναι καλύτερα να φοροδιαφεύγει κάποιος, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό αυτών που δήλωσαν ικανοποιητική οικονομικά κατάσταση είναι μόλις 6%.

Πίνακας 4.31: Σε ένα κράτος που παρουσιάζει μεγάλο βαθμό διαφθοράς ίσως είναι καλύτερα να φοροδιαφεύγει κάποιος με βάση την οικονομική κατάσταση:

Σε ένα κράτος που παρουσιάζει μεγάλο βαθμό διαφθοράς ίσως είναι καλύτερα να φοροδιαφεύγει κάποιος : * 5. Οικονομική Κατάσταση Crosstabulation					
% within 5. Οικονομική Κατάσταση					
		5. Οικονομική Κατάσταση			
		Κακή	Μέτρια	Ικανοποιητική	Σύνολο
10) Σε ένα κράτος που παρουσιάζει μεγάλο βαθμό διαφθοράς ίσως είναι καλύτερα να φοροδιαφεύγει κάποιος :	1	20,0%	29,3%	30,3%	28,1%
	2	8,6%	19,8%	36,4%	23,0%
	3	14,3%	25,9%	27,3%	24,4%
	4	25,7%	14,7%	4,5%	13,4%
	5	31,4%	10,3%	1,5%	11,1%
Σύνολο		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Πίνακας 4.32: Πρέπει να υπάρχει υψηλή φορολογία και ταυτόχρονα ισχυρό κράτος πρόνοιας με βάση την οικονομική κατάσταση:

Πρέπει να υπάρχει υψηλή φορολογία και ταυτόχρονα ισχυρό κράτος πρόνοιας : * 5. Οικονομική Κατάσταση Crosstabulation					
% within 5. Οικονομική Κατάσταση					
		5. Οικονομική Κατάσταση			
		Κακή	Μέτρια	Ικανοποιητική	Σύνολο
4)Πρέπει να υπάρχει υψηλή φορολογία και ταυτόχρονα ισχυρό κράτος πρόνοιας :	1	17,1%	19,8%	15,2%	18,0%
	2	20,0%	19,8%	18,2%	19,4%
	3	34,3%	34,5%	24,2%	31,3%
	4	25,7%	20,7%	27,3%	23,5%
	5	2,9%	5,2%	15,2%	7,8%
Σύνολο		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Η μεγαλύτερη συμφωνία στην πρόταση πρέπει να υπάρχει υψηλή φορολογία και ταυτόχρονα ισχυρό κράτος πρόνοιας παρατηρείται στην ομάδα με ικανοποιητική οικονομική κατάσταση σε ποσοστό 42,5%. Αντίστοιχα τα μεγαλύτερα ποσοστά συμφωνίας με την φράση η φοροδιαφυγή είναι κλοπή είχε και πάλι η ομάδα με ικανοποιητική οικονομική κατάσταση με 74,2%, ακολούθως συμφωνεί η ομάδα με μέτρια οικονομική κατάσταση με ποσοστό 71,6% ενώ η ομάδα με κακή οικονομική κατάσταση συμφωνεί σε ποσοστό 54,3%. Η εν λόγω ομάδα έχει μακράν τα μεγαλύτερα επίπεδα διαφωνίας (34,3%) με τη φράση η φοροδιαφυγή είναι κλοπή έναντι μόλις 15,5% και 12,2% των ομάδων με μέτρια και ικανοποιητική οικονομική κατάσταση αντίστοιχα.

Πίνακας 4.33: Η φοροδιαφυγή είναι κλοπή με βάση την οικονομική κατάσταση:

Η φοροδιαφυγή είναι κλοπή : * 5. Οικονομική Κατάσταση Crosstabulation					
% within 5. Οικονομική Κατάσταση					
		5. Οικονομική Κατάσταση			
		Κακή	Μέτρια	Ικανοποιητική	Σύνολο
5)Η φοροδιαφυγή είναι κλοπή :	1	20,0%	6,0%	6,1%	8,3%
	2	14,3%	9,5%	6,1%	9,2%
	3	11,4%	12,9%	13,6%	12,9%
	4	25,7%	23,3%	31,8%	26,3%
	5	28,6%	48,3%	42,4%	43,3%
Σύνολο		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Πίνακας 4.34: Το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με «προτρέπει να φοροδιαφύγω με βάση την οικονομική κατάσταση:

Το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με "προτρέπει" να φοροδιαφύγω : * 5. Οικονομική Κατάσταση Crosstabulation					
% within 5. Οικονομική Κατάσταση		5. Οικονομική Κατάσταση			Σύνολο
		Κακή	Μέτρια	Ικανοποιητική	
7) Το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με "προτρέπει" να φοροδιαφύγω :	1	14,3%	29,3%	24,2%	25,3%
	2	11,4%	20,7%	33,3%	23,0%
	3	14,3%	19,8%	15,2%	17,5%
	4	40,0%	22,4%	19,7%	24,4%
	5	20,0%	7,8%	7,6%	9,7%
Σύνολο		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Όπως είδαμε παραπάνω τα άτομα με κακή οικονομική κατάσταση φαίνεται πιο πιθανό να θεωρούν πως η φοροδιαφυγή δεν είναι κλοπή και να προσπαθήσουν να αποκρύψουν μέρος του εισοδήματός τους αν τους δοθεί η ευκαιρία. Ένας κύριος λόγος που είναι πιθανό να το κάνουν πέρα από βιοποριστικούς λόγους είναι και επειδή νιώθουν αδικημένοι επειδή και άλλοι φοροδιαφεύγουν. Σε ποσοστό 77,1% πιστεύουν πως δεν είναι σωστό να πληρώνουν τους φόρους τους όταν κάποιος συμπολίτης τους φοροδιαφεύγει, ενώ σε ποσοστό 60% συμφωνούν με το γεγονός πως επειδή πολλοί φοροδιαφεύγουν παρακινούνται και αυτοί να φοροδιαφύγουν.

Πίνακας 4.35: Πιστεύετε ότι είναι σωστό να πληρώνετε το φορολογικό βάρος που σας αποδίδει η πολιτεία όταν κάποιος συμπολίτης σας φοροδιαφεύγει με βάση την οικονομική κατάσταση:

Πιστεύετε ότι είναι σωστό να πληρώνετε το φορολογικό βάρος που σας αποδίδει η πολιτεία όταν κάποιος συμπολίτης σας φοροδιαφεύγει ; * 5. Οικονομική Κατάσταση Crosstabulation					
% within 5. Οικονομική Κατάσταση		5. Οικονομική Κατάσταση			Σύνολο
		Κακή	Μέτρια	Ικανοποιητική	
8) Πιστεύετε ότι είναι σωστό να πληρώνετε το φορολογικό βάρος που σας αποδίδει η πολιτεία όταν κάποιος συμπολίτης σας φοροδιαφεύγει ;	Ναι	17,1%	29,3%	28,8%	27,2%
	Ίσως/Μάλλον	5,7%	12,9%	10,6%	11,1%
	Όχι	77,1%	57,8%	60,6%	61,8%
Σύνολο		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Πίνακας 4.36: Η φοροδιαφυγή είναι κλοπή με βάση τη κατάσταση απασχόλησης:

Η φοροδιαφυγή είναι κλοπή : * 6. Κατάσταση Απασχόλησης Crosstabulation					
% within 6. Κατάσταση Απασχόλησης					
		6. Κατάσταση Απασχόλησης			
		Αυτοαπασχολούμενος	Μισθωτός στο δημόσιο τομέα	Μισθωτός στον ιδιωτικό τομέα	Φοιτητής
5) Η φοροδιαφυγή είναι κλοπή :	1	45,5%	2,6%	9,3%	
	2	13,6%	5,3%	10,7%	3,6%
	3	27,3%	18,4%	10,7%	7,1%
	4	9,1%	21,1%	30,7%	32,1%
	5	4,5%	52,6%	38,7%	57,1%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Αναφορικά με την κατάσταση απασχόλησης, πολύ σημαντικό είναι το ποσοστό του 45,5% των αυτοαπασχολούμενων που διαφωνούν απόλυτα πως η φοροδιαφυγή είναι κλοπή, στο οποίο αν συνυπολογίσουμε και τις απαντήσεις μάλλον διαφωνώ ανέρχεται σε 59,1% σε αντίθεση με μόλις 7,9% των μισθωτών στο δημόσιο και 20% των μισθωτών στον ιδιωτικό τομέα. Αντίθετα συμφωνούν πως η φοροδιαφυγή είναι κλοπή το 73,7% των μισθωτών στο δημόσιο και το 69,4% των μισθωτών στον ιδιωτικό τομέα. Με αυτά τα στοιχεία συμφωνούν και οι απαντήσεις στην ερώτηση αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα, με τους αυτοαπασχολούμενους να συμφωνούν σε ποσοστό 68,2% έναντι 37,3% και 29% των μισθωτών ιδιωτικού και δημοσίου τομέα αντίστοιχα.

Πίνακας 4.37: Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα με βάση τη κατάσταση απασχόλησης :

Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα : * 6. Κατάσταση Απασχόλησης Crosstabulation						
% within 6. Κατάσταση Απασχόλησης						
		6. Κατάσταση Απασχόλησης				
		Άνεργος	Αυτοαπασχολούμενος	Μισθωτός στο δημόσιο τομέα	Μισθωτός στον ιδιωτικό τομέα	Φοιτητής
1) Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα :	1	23,5%	4,5%	21,1%	18,7%	14,3%
	2	11,8%	4,5%	23,7%	18,7%	42,9%
	3	47,1%	22,7%	26,3%	25,3%	28,6%
	4	17,6%	31,8%	15,8%	32,0%	7,1%
	5		36,4%	13,2%	5,3%	7,1%
Σύνολο		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Πίνακας 4.38: Αν επιθυμούσα να αποκρύψω τα εισοδήματά μου από την «Εφορία» θα μπορούσα να το πραγματοποιήσω με βάση τη οικονομική κατάσταση :

		6. Κατάσταση Απασχόλησης				
		Άνεργος	Αυτοαπασχολούμενος	Μισθωτός στο δημόσιο τομέα	Μισθωτός στον ιδιωτικό τομέα	
3) Αν επιθυμούσα να αποκρύψω τα εισοδήματά μου από την "Εφορία" θα μπορούσα να το πραγματοποιήσω :		1	29,4%		36,8%	24,0%
	2	17,6%	9,1%	31,6%	24,0%	
	3	23,5%	31,8%	10,5%	26,7%	
	4	17,6%	18,2%	13,2%	16,0%	
	5	11,8%	40,9%	7,9%	9,3%	
Total			100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι απαντήσεις στην ερώτηση αν επιθυμούσα να αποκρύψω τα εισοδήματά μου από την «Εφορία» θα μπορούσα να το πραγματοποιήσω. Οι αυτοαπασχολούμενοι σε ποσοστό 59,1% θεωρούν πως μπορούν να αποκρύψουν εισοδήματά τους από την εφορία με το ποσοστό που συμφωνεί απόλυτα να είναι 40,9% έναντι 9,3% και 7,9% των μισθωτών ιδιωτικού και δημόσιου τομέα αντίστοιχα. Ενώ το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν παρακινεί τους αυτοαπασχολούμενους να φοροδιαφύγουν σε ποσοστό 45,3% αλλά και τους μισθωτούς στο δημόσιο τομέα σε ποσοστό 42,1% ενώ τους άνεργους σε ποσοστό 35,3%.

Πίνακας 4.39: Το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με «προτρέπει» να φοροδιαφύγω με βάση τη κατάσταση απασχόλησης:

		6. Κατάσταση Απασχόλησης					
		Άνεργος	Αυτοαπασχολούμενος	Μισθωτός στο δημόσιο τομέα	Μισθωτός στον ιδιωτικό τομέα	Φοιτητής	
7) Το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με "προτρέπει" να φοροδιαφύγω :		1	41,2%	18,2%	21,1%	25,3%	10,7%
	2	5,9%	4,5%	28,9%	24,0%	39,3%	
	3	17,6%	31,8%	7,9%	13,3%	32,1%	
	4	23,5%	27,3%	31,6%	28,0%	14,3%	
	5	11,8%	18,2%	10,5%	9,3%	3,6%	
Σύνολο			100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ο συντελεστής συσχέτισης Pearson είναι ο πιο διαδεδομένος παραμετρικός στατιστικός δείκτης με τον οποίο ελέγχουμε αν υπάρχει σχέση μεταξύ δύο μεταβλητών. Παίρνει τιμές από -1 (τέλεια αρνητική σχέση) έως +1 (τέλεια θετική σχέση), ενώ το 0 αντιπροσωπεύει τη μηδενική σχέση.

Παρατηρούμε πως σε επίπεδο σημαντικότητας 1% υπάρχει αρνητική συσχέτιση 0,526 μεταξύ της ερώτησης αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα και της ερώτησης η φοροδιαφυγή είναι κλοπή. Η σχέση αυτή υποδηλώνει ότι όσο περισσότερο θεωρεί κάποιος πως η φοροδιαφυγή είναι κλοπή τόσο λιγότερο πιθανό είναι να προσπαθήσει να αποκρύψει τα εισοδήματά του.

Πίνακας 4.40: Συσχέτιση απόκρυψης του εισοδήματος με το η φοροδιαφυγή είναι κλοπή

		1)Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα :	5)Η φοροδιαφυγή είναι κλοπή :
1)Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματός μου θα το έκανα :	Pearson Correlation	1	-,526**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	217	217
5)Η φοροδιαφυγή είναι κλοπή :	Pearson Correlation	-,526**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	217	217

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Αρνητική σχέση υπάρχει επίσης και μεταξύ απόκρυψης μέρος του εισοδήματος και συμφωνίας πως το φορολογικό σύστημα της χώρας ακολουθεί αρχές όπως της δικαιοσύνης και της αποδοτικότητας. Όσο περισσότερο διαφωνούν πως το φορολογικό σύστημα της χώρας ακολουθεί βασικές αρχές τόσο πιο πιθανό είναι να προσπαθήσουν να αποκρύψουν μέρος των εισοδημάτων τους. Θετική συσχέτιση παρατηρούμε μεταξύ της πρόθεσης για απόκρυψη μέρος του εισοδήματος και του γεγονότος ότι επειδή πολλοί φοροδιαφεύγουν παρακινούνται να φοροδιαφύγω. Ενώ τέλος, θετική συσχέτιση υπάρχει και μεταξύ της πρόθεσης για απόκρυψη μέρους του εισοδήματος με την αντίληψη πως σε ένα κράτος που παρουσιάζει μεγάλο βαθμό διαφθοράς ίσως είναι καλύτερα να φοροδιαφύγει κάποιος.

Πίνακας 4.41: Συσχέτιση απόκρυψης του εισοδήματος με το φορολογικό σύστημα της χώρας ακολουθεί βασικές αρχές όπως της Δικαιοσύνης, Απλότητας και Αποδοτικότητας

		1)Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματος μου θα το έκανα :	8)Το φορολογικό σύστημα της χώρας ακολουθεί βασικές αρχές όπως της Δικαιοσύνης, Απλότητας και Αποδοτικότητας :
1)Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματος μου θα το έκανα :	Pearson Correlation	1	-,318**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	217	217
8)Το φορολογικό σύστημα της χώρας ακολουθεί βασικές αρχές όπως της Δικαιοσύνης, Απλότητας και Αποδοτικότητας :	Pearson Correlation	-,318**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	217	217

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Πίνακας 4.42: Συσχέτιση απόκρυψης του εισοδήματος και του γεγονότος ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με «προτρέπει» να φοροδιαφύγω

		1)Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματος μου θα το έκανα :	7)Το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με "προτρέπει" να φοροδιαφύγω :
1)Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματος μου θα το έκανα :	Pearson Correlation	1	,420**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	217	217
7)Το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν με "προτρέπει" να φοροδιαφύγω :	Pearson Correlation	,420**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	217	217

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Πίνακας 4.43: Συσχέτιση απόκρυψης του εισοδήματος με τη κρατική διαφθορά

		1)Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματος μου θα το έκανα :	10) Σε ένα κράτος που παρουσιάζει μεγάλο βαθμό διαφθοράς ίσως είναι καλύτερα να φοροδιαφεύγει κάποιος :
1)Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αποκρύψω μέρος του εισοδήματος μου θα το έκανα :	Pearson Correlation	1	,455**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	217	217
10) Σε ένα κράτος που παρουσιάζει μεγάλο βαθμό διαφθοράς ίσως είναι καλύτερα να φοροδιαφεύγει κάποιος :	Pearson Correlation	,455**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	217	217

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

5. Συμπεράσματα και συγκρίσεις με άλλες έρευνες

5.1. Σύγκριση αποτελεσμάτων με άλλες έρευνες

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει σύγκριση των αποτελεσμάτων της έρευνας με αυτά των ερευνών που αναλύθηκαν στο κεφάλαιο 2.6.5. Έρευνες πάνω στη φορολογική συνείδηση στην Ελλάδα.

Σύμφωνα με την έρευνα της διαNEOσις (2018) το 57,6% κατακρίνει την φοροδιαφυγή ως μια «αντικοινωνική συμπεριφορά» ενώ το 86,5% της ίδιας έρευνας θεωρεί την φοροδιαφυγή κλοπή. Στην έρευνα του Οικονομικού Επιμελητηρίου (2010) οι 8 στους 10 θεωρούν ότι είναι ηθική τους υποχρέωση να δηλώνουν τα πραγματικά τους εισοδήματα. Στην παρούσα έρευνα η πλειοψηφία του δείγματος συμφωνεί πως η φοροδιαφυγή είναι κλοπή σε ποσοστό 69,40%

Σύμφωνα με την έρευνα της διαNEOσις (2018) το 37,8% συμφωνεί με την πρόταση «αφού τόσοι πολλοί φοροδιαφεύγουν, όταν μπορώ φοροδιαφεύγω και εγώ». Ενώ ποσοστό 46,6% των ερωτηθέντων της έρευνας του Παρατηρητηρίου Μέτρησης Παραοικονομίας του ΠΑ.ΜΑΚ (2017) «κοιτάζει» τι πράττουν οι γύρω του, πριν αποφασίσει αν τελικά θα πληρώσει τους φόρους, Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας του Πετκόπουλου (2018) το 23,2% πιστεύει πως η φοροδιαφυγή είναι ηθική πράξη όταν όλοι φοροδιαφεύγουν. Στην παρούσα έρευνα το ποσοστό που παρακινείται να φοροδιαφύγει από το γεγονός ότι πολλοί φοροδιαφεύγουν είναι 34,1%.

Ως προς τις αιτίες της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα στην έρευνα της διαNEOσις (2018) το 37,2% των ερωτηθέντων αποδίδει ως κύρια αιτία της φοροδιαφυγής τους «υπερβολικά υψηλούς φορολογικούς συντελεστές». Σημαντικότερη αιτία για τη φοροδιαφυγή στην Ελλάδα και στην παρούσα είναι οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές με ποσοστό 58,1%.

Σύμφωνα με την έρευνα του Οικονομικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας (2010) σε συνεργασία με το τμήμα Στατιστικής του Οικονομικού. Παν. Αθηνών οι νέοι και το ηλικιακά δυναμικό τμήμα του ενεργού πληθυσμού δηλώνουν περισσότερο πρόθυμοι να αποκρύπτουν τα εισοδήματά τους. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τα ευρήματα της έρευνας μου όπου οι μεγαλύτεροι σε ηλικία φαίνεται πως έχουν μικρότερα επίπεδα φορολογικής συνείδησης από ότι οι νέοι φορολογούμενοι.

Σύμφωνα με την έρευνα του Οικονομικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας (2010) οι οκτώ στους δέκα ερωτηθέντες εκτιμούν ότι οι φορολογούμενοι που φοροδιαφεύγουν το πράττουν, επειδή «υπάρχει μικρή πιθανότητα εντοπισμού τους» από τις φοροελεγκτικές αρχές. Το αντίστοιχο ποσοστό στην παρούσα έρευνα είναι 75,6%..

Ένας στους δύο πολίτες θεωρούν ότι σε ένα διεφθαρμένο κράτος η φοροδιαφυγή αποτελεί μια λογική αντίδραση, σύμφωνα με την έρευνα του Οικονομικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας (2010). Μικρότερο είναι το αντίστοιχο ποσοστό στην παρούσα έρευνα με μόλις έναν στους τέσσερις να συμφωνεί με την πρόταση «σε ένα κράτος που παρουσιάζει μεγάλο βαθμό διαφθοράς ίσως είναι καλύτερα να φοροδιαφεύγει κάποιος».

Σύμφωνα με την έρευνα του Παρατηρητηρίου Μέτρησης Παραοικονομίας (2017) του ΠΑ.ΜΑΚ. το 82,8% θεωρεί μη ανταποδοτική τη φορολογική συνεισφορά του. Συντριπτική η πλειοψηφία και στη παρούσα έρευνα με τρεις στους τέσσερις να πιστεύουν πως η φορολογική τους συνεισφορά δεν είναι ανταποδοτική ως προς την ποσότητα και την ποιότητα των δημοσίων υπηρεσιών που λαμβάνουν ενώ σύμφωνα με την έρευνα της ΚΑΠΑ Research (2017) στην ερώτηση «Ποια είναι η γνώμη σας για τις επιχειρήσεις που φοροδιαφεύγουν», ποσοστό 22% (το 2014 το ποσοστό ήταν στο 18,5%) απάντησε ότι σε ένα κράτος που δεν προσφέρει υπηρεσίες και είναι άδικο, δεν οφείλεις φόρους και αν μπορείς να τους αποφύγεις καλά κάνεις.

Σημαντικά στοιχεία για την ανάγκη καλλιέργειας φορολογικής συνείδησης παρουσιάζει η έρευνα Διεύθυνση Φορολογικής Συμμόρφωσης της ΑΑΔΕ πάνω σε εκπαιδευτικούς. Το 95% των εκπαιδευτικών θεωρεί ότι η διαμόρφωση φορολογικής συνείδησης είναι θέμα παιδείας και μπορεί να διαμορφωθεί από νεαρές ηλικίες, ενώ το 90% πιστεύει ότι η φορολογική συνείδηση χρήζει ενίσχυσης από το εκπαιδευτικό σύστημα. Το 90% των ερωτώμενων αντιμετωπίζει θετικά την εισαγωγή του προτεινόμενου προγράμματος στο εκπαιδευτικό σύστημα, ενώ το 65% των ερωτώμενων εκτιμά πως το προτεινόμενο πρόγραμμα μπορεί να θέσει θετικές βάσεις για μελλοντικές φορολογικές συμπεριφορές. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν οι απαντήσεις των νέων στην έρευνα της Ταρούσα (2017). Στην ερώτηση αν η κοινωνία, οι θεσμοί της και το Κράτος, πιστεύουν πως τους έχουν διδάξει να έχουν φορολογική ηθική, η συντριπτική πλειοψηφία των νέων πιστεύει πως έχει διδαχτεί καθόλου ή λίγο για τη φορολογική συνείδηση στο σχολείο.

5.2. Συμπεράσματα

Η φοροδιαφυγή, η φοροαποφυγή και η παραοικονομία είναι έννοιες που καθημερινά ακούμε στη χώρα μας. Το μέγεθος του προβλήματος είναι τέτοιο, όπως αναλύθηκε στο δεύτερο κεφάλαιο, η Ελλάδα έχει από τα μεγαλύτερα ποσοστά φοροδιαφυγής και παραοικονομίας ως προς το ΑΕΠ στην Ευρώπη, που καθιστά ενδιαφέρουσα την μελέτη του φαινομένου. Μεγαλύτερη επιρροή στη φορολογική συμμόρφωση έχει η λεγόμενη φορολογική συνείδηση, δηλαδή η πρόθεση και οι αντιλήψεις του φορολογούμενου για την πράξη, την συμμόρφωση, την καταβολή ή όχι δηλαδή των φόρων. Το αντικείμενο της φορολογικής συνείδησης είναι πολυδιάστατο για αυτό επιχειρήθηκε μια αναλυτική έρευνα ως προς τα χαρακτηριστικά και την συμπεριφορά των φορολογουμένων στην Ελλάδα.

Ωστόσο οι συμβαλλόμενοι σε κάθε φορολογική πράξη είναι δύο, η πολιτεία που εκδίδει και εισπράττει τους φόρους και παρέχει ανταποδοτικές εισφορές και οι φορολογούμενοι που είναι το πρόσωπο, φυσικό ή νομικό, που αποδέχεται τους φόρους. Ωστόσο πρέπει ο φορολογούμενος για να μην μπαίνει στο δίλημμα να φοροδιαφύγει ή όχι, να νιώθει πως τα φορολογικά έσοδα καταναλώνονται αποδοτικά και δίκαια προς όφελος του από την πολιτεία. Αναγνωρίζοντας αυτή τη παράμετρο θα πρέπει η δημόσια διοίκηση να κυριαρχείται από διαφάνεια, δικαιοσύνη, αντικειμενικότητα και αποδοτικότητα και να εκλείψουν φαινόμενα διαφθοράς και ατιμωρησίας.

Το γεγονός αυτό θα έπρεπε να είναι προαπαιτούμενο για οποιαδήποτε ευνομούμενη κοινωνία. Παράλληλα στην Ελλάδα, σύμφωνα με την έρευνα, η αντίληψη για το φορολογικό σύστημα της χώρας είναι κάκιστη με την συντριπτική πλειοψηφία να πιστεύει πως το φορολογικό σύστημα της χώρας δεν ακολουθεί βασικές αρχές όπως της Δικαιοσύνης, της Απλότητας και της Αποδοτικότητας και ότι η φορολογική συνεισφορά της δεν είναι ανταποδοτική ως προς την ποσότητα και την ποιότητα των δημοσίων υπηρεσιών που λαμβάνει. Παράλληλα σχεδόν ένας στους δύο πιστεύει πως η φοροδιαφυγή είναι έμφυτη στην κουλτούρα του Έλληνα. Επομένως σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να επανεξετασθεί αν το φορολογικό σύστημα είναι δίκαιο και το ποιοι επωμίζονται τα φορολογικά βάρη καθώς και τα χαρακτηριστικά των φορολογουμένων που είναι πιο επιρρεπείς στην φοροδιαφυγή.

Τα άτομα που φάνηκε από την παρούσα εργασία ότι έχουν χαμηλότερο επίπεδο φορολογικής συνείδησης είναι οι άνδρες, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία, οι έχοντες δευτεροβάθμια ή τεχνολογική εκπαίδευση, οι παντρεμένοι, αυτοί που έχουν κακή οικονομική κατάσταση και οι αυτοαπασχολούμενοι. Παράλληλα θετική σχέση με την πρόθεση για φοροδιαφυγή έχουν και η αντιλαμβανόμενη διαφθορά τους κράτους και το γεγονός ότι και άλλοι συμπολίτες τους φοροδιαφεύγουν. Ταυτόχρονα η συντριπτική πλειοψηφία πιστεύει πως οι περισσότεροι φοροδιαφεύγουν επειδή υπάρχει μικρή πιθανότητα να εντοπιστούν τα εισοδήματα που αποκρύπτουν. Ενώ δύο στους τρεις συμφωνούν πως η φοροδιαφυγή είναι κλοπή.

Από την έρευνα φάνηκε επίσης πως οι φορολογούμενοι θεωρούν σημαντικότερη αιτία για τη φοροδιαφυγή στην Ελλάδα τους υψηλούς φορολογικούς συντελεστές σε συνάρτηση με την χαμηλή ανταποδοτικότητα του κράτους ακολουθούμενη από την μικρή πιθανότητα ελέγχων. Ενώ για την παραοικονομία γενικότερα ως σημαντικότερη αιτία θεωρούν τις διάφορες μορφές διαφθοράς. Ως σπουδαιότερη ενέργεια της πολιτείας για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής επέλεξαν την δημιουργία σταθερού και απλοποιημένου φορολογικού συστήματος, ενώ ακολουθούν η μείωση των συντελεστών φορολογίας και η δημιουργία φορολογικής συνείδησης και καλλιέργεια φορολογικής παιδείας.

Συμπερασματικά, για την βελτίωση της φορολογικής συνείδησης, που έχει σαν αποτέλεσμα την ενίσχυση της φορολογικής συμμόρφωσης, η πολιτεία πρέπει να εφαρμόσει μια σειρά μέτρων. Κατά την γνώμη μου τα σημαντικότερα είναι η δημιουργία ενός σταθερού και απλοποιημένου φορολογικού συστήματος απαλλαγμένου από την πολυπλοκότητα και την πολυνομία όπως παρουσιάσαμε στο δεύτερο κεφάλαιο. Η μείωση των συντελεστών φορολογίας ώστε να αποφευχθεί η υπερφορολόγηση και να ανταποκρίνονται οι φόροι στον συνταγματικό τους σκοπό, η συνεισφορά δηλαδή στα δημόσια «βάρη» να γίνεται με βάση την φοροδοτική ικανότητα των πολιτών. Ο φορολογούμενος πρέπει να έχει την εικόνα πως η φορολογική διοίκηση είναι με το μέρος του και όχι εναντίον του. Να γίνεται αποτελεσματικότερη και εντατικότερη διενέργεια ελέγχων, αλλά όχι να βασίζεται η φορολογική συνείδηση των φορολογουμένων στην καταστολή αλλά στην πρόληψη, την καλλιέργεια δηλαδή φορολογικής συνείδησης από το εκπαιδευτικό σύστημα αλλά και γενικότερα την φορολογική εκπαίδευση στο σύνολο του πληθυσμού, μέτρο που θεωρώ και το σημαντικότερο.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- ACCA (2009) Tax Principles: from Adam Smith to Barack Obama Σελ.5
Retrieved August 17, 2018 from
https://www.nctbpu.org.ua/pdf/analytics/Tax_Principles.pdf
- Alley C. and Bentley D. (2005) "A remodelling of Adam Smith's tax design principles", Retrieved August 19, 2018 from
http://epublications.bond.edu.au/law_pubs/45
- Awasthi R. και Engelschalk M. (2018) Taxation and the Shadow Economy How the Tax System Can Stimulate and Enforce the Formalization of Business Activities Policy Research Working Paper 8391, World Bank Group, Governance Global Practice March 2018 Retrieved January 9, 2019 from
<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/29603/WPS8391.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Alm J. (2018) - What Motivates Tax Compliance?
Journal of Economic Surveys · June 2018 Vol. 00, No. 0, pp. 1–36 DOI:
10.1111/joes.122 <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/joes.12272>
- Alm J., M. Bernasconi, S. Laury, D. Lee (2017) Culture, Compliance, and Confidentiality: Taxpayer Behavior in the United States and Italy
https://www.researchgate.net/publication/317330957_Culture_Compliance_and_Confidentiality_Taxpayer_Behavior_in_the_United_States_and_Italy
- Alexander P., Balavac M. (2018) - Improving Tax Literacy and Tax Morale of Young Adults <https://www.birmingham.ac.uk/Documents/college-social-sciences/social-policy/CHASM/2018/Improving-Tax-Literacy-and-Tax-Morale-of-Young-People.pdf>
- Business Dictionary. Retrieved August 23, 2018 from
<http://www.businessdictionary.com/definition/taxation.html>
- Bardopoulos, Anne Michéle (2015) eCommerce and the Effects of Technology on Taxation Κεφάλαιο 2ο: History of Taxation, Globalisation and International Trade σελ.3
- Bernasconi M., Corazzini L., Seri R. (2011) Tax Evasion: Does the tax burden matter? <ftp://ftp.repec.org/opt/ReDIF/RePEc/slp/papers/islawp43.pdf>

- Brindusa M., Raluca I. (2016) - An Analysis of The Shadow Economy in EU Countries http://www.ceswp.uaic.ro/articles/CESWP2016_VIII2_TUD.pdf
- Buehn A., Schneider F. (2016) - Estimating the Size of the Shadow Economy: Methods, Problems and Open Questions <http://ftp.iza.org/dp9820.pdf>
- Bitzenis A., Vlachos V. (2015) - Tax Morale in Greece http://www.paraoikonomia.gr/wpcontent/uploads/23_AUSTRALIA_MELBOURNE_ISBN-978-1-922069-89-4.pdf
- Bitzenis A., Kontakos P., Mitrakos P. (2014) - Tax Morale and Compliance: Evidence from Small and Medium Enterprises in Greece https://www.researchgate.net/publication/319225622_Tax_Morale_and_Compliance_Evidence_from_Small_and_Medium_Enterprises_in_Greece
- Bitzenis A., Kontakos P., Makedos I. (2016) - Tax Morale and Compliance in Greece: An Approach for the Construction of a Questionnaire Survey
- Cui W. (2016) - Promoting voluntary tax compliance and accountable public spending https://www.unescap.org/sites/default/files/Topic%206.%20Cui0Wei_0.pdf
- Dyreng S., Hanlon M. και Maydew E. (2008) - Long-Run Corporate Tax Avoidance. *The Accounting Review* Vol. 83, No. 1 2008 pp. 61–82 <http://taxdoctoralseminar.web.unc.edu/files/2016/02/Dyreng-Hanlon-Maydew-2008.pdf>
- Devos K. (2014) - Do Penalties and Enforcement Measures Make Taxpayers More Compliant? *Journal of Business and Economics*, ISSN 2155-7950, Volume 5, No. 2, pp. 265-284 <https://pdfs.semanticscholar.org/8c70/21ba38e3502e57a6bd0eea2f4368f60e6b93.pdf>
- European Commission (2017) - Aggressive tax planning indicators https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/taxation_papers_71_atp_.pdf
- European Commission (2018) - Study and Reports on the VAT Gap in the EU-28 Member States: 2018 Final Report
- EPRS | European Parliamentary Research Service (2015) - Bringing transparency, coordination and convergence to corporate tax policies in the European Union

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/558773/EPRS_STU\(2015\)558773_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/558773/EPRS_STU(2015)558773_EN.pdf)

- Egger P., Eggert W. and Winner H. (2007) - Saving Taxes Through Foreign Plant Ownership
https://econpapers.repec.org/paper/cesceswps/_5f1887.htm
- Enste D. (2017) Size, Causes and Consequences of the Underground Economy Chapter 7: The Shadow Economy in OECD and EU Accession Countries
- Fisher J., Schneider F. (2009) - The puzzle of tax compliance revisited: testing the 'slippery slope' hypothesis for trust and power against field data.
https://www.researchgate.net/publication/228979338_The_puzzle_of_tax_compliance_revisited_testing_the_'slippery_slope'hypothesis_for_trust_and_power_against_field_data
- Frey B., Torgler B. (2007) - Tax morale and conditional cooperation
https://econpapers.repec.org/article/eeeejcecon/v_3a35_3ay_3a2007_3ai_3a1_3ap_3a136-159.htm
- Gulev, Lierse (2011) - Exploring the Connection Between Culture and Taxation: How Trust and Confidence Shape Tax Regimes Within Europe Retrieved January 2, 2019 from <http://www.fm-kp.si/zalozba/ISBN/978-961-266-112-0/papers/MIC4218.pdf>
- Gangl K., Hofman E., Kirchler E. (2015) - Taxpayers' Motivations Relating to Tax Compliance:
Retrieved January 13, 2019 from <https://www.psych.uni-goettingen.de/de/ecosop/team/gangl/pdfs/gangl-et-al-2015-tax-motivations>
- Gemmell N., Ratto M. (2017) - The Effects of Penalty Information on Tax Compliance: Evidence from a New Zealand Field Experiment Retrieved January 18, 2019 from
https://www.victoria.ac.nz/__data/assets/pdf_file/0020/1010738/WP_03_2017_The_Effects_of_Penalty_Information_on_Tax_Compliance_Evidence_from_a_NZ_Field_Experiment.pdf
- House of Commons Treasury Committee (2011) Principles of tax policy
<https://publications.parliament.uk/pa/cm201011/cmselect/cmtreasy/753/753>
- Hanlon M., Heitzman S. (2010) - A review of tax research
Journal of Accounting and Economics 50 (2010) 3.1. Theory of corporate tax

avoidance pp. 138

<http://taxdoctoralseminar.web.unc.edu/files/2016/02/Hanlon-Heitzman-2010.pdf>

- Hammara H., Jagersb S., Nordbloma K. (2009) - Perceived tax evasion and the importance of trust
The Journal of Socio-Economics 38 (2009) 238–245
http://www.matchism.org/refs/Hammar_2009_TaxEvasionAndTrust.pdf
- IAW (2017) - Anhaltend positive Beschäftigungslage und steuerliche Entlastungen führen zu einem weiteren Rückgang der Schattenwirtschaft
<http://www.iaw.edu/index.php/aktuelles-detail/734>
- ICTD Working Paper 57 (2016) - The Carrot and the Stick: Evidence on Voluntary Tax Compliance from a Pilot Field Experiment
https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/123456789/12798/ATA_F_ICTD_WP57.pdf
- IMF (2013), Greece, Selected Issues (IMF Country Report No. 13/155)
- IRS (2016) Tax Gap Estimates for Tax Years 2008–2010. Washington, DC: IRS Office of Research, Analysis, and Statistics. Available online at:
<https://www.irs.gov/pub/newsroom/tax%20gap%20estimates%20for%202008%20through%202010>
- IRS (2018) – Strategic Plan 2018-2022
Retrieved August 26, 2018 from <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/p3744.pdf>
- IRS - The History of Income Taxes
Retrieved August 17, 2018 from <https://www.irs.com/articles/the-history-of-income-taxes>
- James S., Alley C. (2004) - Tax Compliance, Self-Assessment and Tax Administration
<https://ore.exeter.ac.uk/repository/bitstream/handle/10036/47458/james2.pdf?sequence=1>
- Jeyapalan, N. Amran, N. Aripin (2003) The Influence of Education on Tax Avoidance and Tax Evasion
https://www.researchgate.net/publication/255968132_The_Influence_of_Education_on_Tax_Avoidance_and_Tax_Evasion

- Katary, (2011) Taxation (until the End of the Third Intermediate Period). UEE Retrieved August 13, 2018 from <https://escholarship.org/content/qt9p13z2vp/qt9p13z2vp.pdf>
- M. Kabinga (2016), Principles of Taxation Retrieved August 17, 2018 from <https://pdfs.semanticscholar.org/d350/83fc0fbee8244e4f095a8d6fc446507d52eb.pdf>
- Kirchler E., Hoelz E., Wahl I. (2007) Enforced versus voluntary tax compliance: The “slippery slope” framework Journal of Economic Psychology 29 (2008) 210–225 https://econpapers.repec.org/article/eeejoepsy/v_3a29_3ay_3a2008_3ai_3a2_3ap_3a210-225.htm
- Kirchgässner G. (2011) - Tax Morale, Tax Evasion, and the Shadow Economy Retrieved February 25, 2019 from https://www.researchgate.net/publication/254455507_Tax_Morale_Tax_Evasion_and_the_Shadow_Economy
- Kolodziej S., (2011) - The Role of Education in Forming Voluntary Tax Compliance http://genproedu.com/paper/2011-01/full_022-025.pdf
- KPMG (2017) - Base Erosion and Profit Shifting (BEPS) <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/cn/pdf/en/2017/02/base-erosion-and-profit-shifting.pdf>
- Litina A., Palivos T. (2015) Corruption and Tax Evasion: Reflections on Greek Tragedy <https://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Paper2015193.pdf>
- Lyttkens, C. H. (2010). Institutions, taxation, and market relationships in ancient Athens. Journal of Institutional Economics, 6, 505-527. DOI: 10.1017/S1744137410000159 [http://portal.research.lu.se/portal/en/publications/institutions-taxation-and-market-relationships-in-ancient-athens\(646fed2c-0d3a-418c-9519-ff9309a5b141\).html](http://portal.research.lu.se/portal/en/publications/institutions-taxation-and-market-relationships-in-ancient-athens(646fed2c-0d3a-418c-9519-ff9309a5b141).html)
- Lemieux P. (2007) The Underground Economy: Causes, Extent, Approaches Montreal Economic Institute Research Papers Retrieved January 9, 2019 from http://www.iedm.org/files/cdr_nov07_en.pdf
- Muehlbacher, S., Kirchler, E. & Schwarzenberger, H. Eur J Law Econ (2011) 32: 89.

- Voluntary versus enforced tax compliance: empirical evidence for the “slippery slope” framework Retrieved August 27, 2018 from <https://doi.org/10.1007/s10657-011-9236-9>
- McGee R. (2008) - A Comparative Study on Perceived Ethics of Tax Evasion <https://link.springer.com/article/10.1007/s10551-006-9304-1>
  - McGee, Ross (2012) Attitudes Toward Tax Evasion: A Demographic Study of South African Attitudes on Tax Evasion Retrieved August 26, 2018 from <http://www.alliedacademies.org/articles/attitudes-toward-tax-evasion-a-demographic-study-of-south-african-attitudes-on-tax-evasion.pdf>
  - McGee, Ross (2014) Education Level and Ethical Attitude Toward Tax Evasion: A Six-Country Study Retrieved August 26, 2018 from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2410582
  - Meade J. και Li S. (2015) - Strategic Corporate Tax Lobbying The Journal of the American Taxation Association Vol. 37, No. 2 American Accounting Association DOI: 10.2308/atax-51043 pp. 23–48 https://www.bauer.uh.edu/jmeade/articles/JATA%20Fall_2015.pdf
  - Mara E. (2011) Causes and consequences of underground economy Retrieved January 9, 2019 from <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/36438/> MPRA Paper No. 36438,
  - Mazhar U. & Méon P., (2017) "Taxing the unobservable: The impact of the shadow economy on inflation and taxation," World Development, Elsevier, vol. 90(C), pages 89-103. Retrieved January 9, 2019 from <https://ideas.repec.org/p/sol/wpaper/2013-125005.html>
  - Mebratu A. (2016) Impact of Tax Audit on Improving Taxpayers Compliance International Journal of Accounting Research (IJAR)Vol. 2, No. 12
  - Mazzolini G., Pagani L. και Santoro A. (2016) The Effect of Audits on Tax Compliance: Evidence from Italy, Retrieved from <https://www.aiel.it/cms/cms-files/submission/all20160613160824.pdf>
  - Machogu C., Amayi J. (2013) - The Effect of Taxpayer Education on Voluntary Tax Compliance International Journal of Marketing, Financial

Services & Management Research ISSN 2277-3622Vol.2,

<http://indianresearchjournals.com/pdf/IJMFSMR/2013/August/2.pdf>

- Microsoft, PwC (2017) - Digital Transformation of Tax Administration
<https://www.pwc.nl/nl/assets/documents/pwc-digital-transformation-tax-oct2017.pdf>
- Murphy R. (2019) - The European Tax Gap
https://www.socialistsanddemocrats.eu/sites/default/files/2019-01/the_european_tax_gap_en_190123.pdf
- Matsaganis M, Flevotomou M. (2010) Distributional Implications of Tax Evasion in Greece
http://eprints.lse.ac.uk/26074/1/GreeSE_No_31.pdf
- Matsaganis M, Leventi C., και Flevotomou M. (2012) The Crisis and Tax Evasion in Greece: What Are the Distributional Implications?
<https://www.cesifo-group.de/DocDL/forum2-12-focus4.pdf>
- Medina L., Schneider F. (2018) – Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years?
<https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2018/01/25/Shadow-Economies-Around-the-World-What-Did-We-Learn-Over-the-Last-20-Years-45583>
- Markellos R., Psychoyios D. and Schneider F. (2016) -Sovereign Debt Markets in Light of the Shadow Economy
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0377221715011789>
- Niu Y. (2010) Tax audit impact on voluntary compliance
<https://mpra.ub.uni-muenchen.de/22651/> MPRA Paper No. 22651
- Oded S. (2013) – Corporate Compliance: New Approaches to Regulatory Enforcement Edward Elgar Publishing Limited ISBN 978-1-78195-474-4
- OECD's work on tax planning - <http://www.oecd.org/tax/aggressive/>
- OECD Glossary of Tax Terms Retrieved August 13, 2018 from <http://www.oecd.org/ctp/glossaryoftaxterms.htm#T>
- OECD (1998) - Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue Retrieved January 8, 2019 from http://www.uniset.ca/microstates/oecd_44430243.pdf

- OECD (2012) - Lobbying: influencing decision making with transparency and integrity Retrieved January 4, 2019 from <http://www.oecd.org/cleangovbiz/toolkit/50101671.pdf>
- OECD (2013), Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting, OECD Publishing <http://dx.doi.org/10.1787/9789264202719-en>
- OECD (2014), Measures of Tax Compliance Outcomes: A Practical Guide, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264223233-en>
- OECD (2015), Building Tax Culture, Compliance and Citizenship: A Global Source Book on Taxpayer Education, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264205154-en>
- OECD/G20 (2015) Base Erosion and Profit Shifting Project Explanatory Statement <http://www.oecd.org/ctp/beps-explanatory-statement-2015.pdf>
- OECD (2017) - Transfer Pricing and Multinational Enterprises https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/oecd-transfer-pricing-guidelines-for-multinational-enterprises-and-tax-administrations-2017_tpg-2017-en#page1
- OECD (2018) - Revenue Statistics 2018 – Greece <https://www.oecd.org/tax/revenue-statistics-greece.pdf>
- Palil M., Hamid, Hanafiah M. (2013) Taxpayers compliance behavior: Economic factors approach <https://ukm.pure.elsevier.com/en/publications/taxpayers-compliance-behaviour-economic-factors-approach>
- Piantavigna P. (2017) - Tax Abuse and Aggressive Tax Planning in the BEPS Era World Tax Journal February 2017 pp. 47
- PwC (2017) - Why you need to know about CRS and FATCA <https://www.pwc.com/cy/en/publications/assets/fatca-and-cr-flyer-dec2017.pdf.pdf>
- Qureshi A. (2013) - Does Corporate Tax Lobbying Affect a Firm's Tax Rate? University of Maryland College Park - Department of Economics http://econserver.umd.edu/~edinger/undergraduate/Qureshi_Honors_Thesis2013.pdf
- Richardson G. (2006) - The Determinants of Tax Evasion: A Cross-Country Study Journal of International Accounting, Auditing and Taxation, 15, 150-169. <http://dx.doi.org/10.1016/j.intaccaudtax.2006.08.005>

- Rosen H., Gayer T., Ράπανος Β., Καπλάνογλου Γ. (2009) Δημόσια Οικονομική Τόμος Β' Σύγχρονη θεωρία και ελληνική πραγματικότητα Εκδόσεις Κριτική ISBN: 978-960-218-633-6
- Rodriguez D., Theilen B. (2016) - Tax morale and education <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0167487016307140>
- Ruiu G., Lisi G. (2011) Tax Morale, Slippery-Slope Framework and Tax Compliance: A Cross-section Analysis. Retrieved January 23, 2019 from https://www.researchgate.net/publication/254401342_Tax_Morale_Slippery-Slope_Framework_and_Tax_Compliance_A_Cross-section_Analysis
- Salanie B. (2011) The Economics of Taxation 2nd Edition ISBN: 978-0-262-01634-6
- Sander J.A, Boek (2008) Taxation in the later Roman Empire: a study on the character of the late antique economy σελ. 42-44 Retrieved August 13, 2018 from https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/18524/Taxation_in_the_later_Roman_Emp.pdf?sequence=1
- Schneider F. (2009) - Size and Development of the Shadow Economy in Germany, Austria and Other OECD-Countries Preliminary Findings Revue Economique Vol 60 p. 1079-1116
- Schneider & Enste (2010), Shadow Economies: Size, Causes, and Consequences Journal of Economic Literature vol. 38, no. 1, March 2000 <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jel.38.1.77>
- Schneider F. (2012) The Shadow Economy and Work in the Shadow: What Do We (Not) Know? <http://ftp.iza.org/dp6423.pdf>
- Schneider F. (2016) – Estimating the size of the shadow Economies <http://www.cesifo-group.info/DocDL/dice-report-2016-4-schneider-december.pdf>
- Slemrod J. (2018) - Tax Compliance and Enforcement, National Bureau of Economic Research Retrieved February 13, 2019 from <https://www.nber.org/papers/w24799.pdf>
- Torgler B. (2003) - Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance https://edoc.unibas.ch/56/1/DissB_6463.pdf

- Torgler B., Schneider F. (2007) The Impact of Tax Morale and Institutional Quality on the Shadow Economy IZA DP No. 2541 Retrieved January 13, 2019 from <http://ftp.iza.org/dp2541.pdf>
- Torgler B., Valev N. (2010) Gender and public attitudes toward corruption and tax evasion
<https://pdfs.semanticscholar.org/3417/aa976dc67d8ccbef32da88676a283ab02de8.pdf>
- Tsakumis G., Curatola A., Porcano T. (2007) The relation between national cultural dimensions and tax evasion Article in Journal of International Accounting Auditing and Taxation
https://www.researchgate.net/publication/222832498_The_relation_between_national_cultural_dimensions_and_tax_evasion
- Tsikas S. (2017) - Enforce tax compliance, but cautiously: The role of trust in authorities and power of authorities
<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/172843/1/dp-589.pdf>
- Transparency International (2018) – Corruption perceptions index 2018
https://www.transparency.org/files/content/pages/2018_CPI_ExecutiveSummary.pdf
- Vilhanto M. (2003) - Tax evasion and the psychology of the social contract
<http://isiarticles.com/bundles/Article/pre/pdf/47783.pdf>
- World Bank, PwC - Paying Taxes (2018) https://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/pwc_paying_taxes_2018_full_report.pdf
- Wong R., W.A. Lo (2015) - Can education improve tax compliance? Evidence from different forms of tax education. Retrieved August 26, 2018 from <http://commons.ln.edu.hk/cgi/viewcontent.cgi?article=1092&context=hkibswp>

Ελληνική βιβλιογραφία

- ΑΑΔΕ - Common Reporting System (CRS)
<https://www.aade.gr/epicheireseis/themata-diethnoys-dioiketikes-synergasias/common-reporting-system-crs>
- ΑΑΔΕ - Διεύθυνση Φορολογικής Συμμόρφωσης
<http://ded.aade.gr/kpi/public/archive/29522/>
- ΑΑΔΕ - Διεύθυνση Φορολογικής Συμμόρφωσης (2016) – Έρευνα Για Τα Προγράμματα Φορολογικής Εκπαίδευσης
https://www.aade.gr/dl_assets/misc/meleti_ekpaideytika_v2_final.pdf
- Βλάχος Α. (2018) Άρθρο ΑΠΕ-ΜΠΕ. 19/01/2018 - Συμφωνία με Σόφια για λαθρεμπόριο και εικονικές μεταφορές έδρας επιχειρήσεων
<http://www.ert.gr/eidiseis/oikonomia/elladaoikonomia/symfonia-me-sofia-gia-lathreborio-ke-ikonikes-metafores-edras-epichiriseon/>
- Γεωργακόπουλος (2012) Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική Δ' Έκδοση
- Γρηγορέλη Δ. (2016) – Φορολογικό Σύστημα – Φορολογικός Έλεγχος και οι Επιχειρήσεις στην Ελλάδα
<https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/19795/3/GrigoreliDespoinaMsc2016.pdf>
- Δαλαμάγκας (2010) – Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική Σελ. 201
- Δημητρέλης Σ. (2018) Άρθρο capital.gr 01/04/2018 Σαφάρι σε Βαλκάνια, Κύπρο για επιχειρήσεις "μαϊμού" <https://www.capital.gr/tax/3283417/safari-se-balkania-kupro-gia-epixeiriseis-maimou>
- διαΝΕΟσις και Ernst & Young (EY) (2016) (επικαιροποιημένη τον Μάρτιο του 2017)
Η Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: Αιτίες, Έκταση και Προτάσεις Καταπολέμησης της
Retrieved July 17, 2018 from https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2017/03/Tax_Evasion_diaNEOsis_Upd_17_03_2017.pdf
- διαΝΕΟσις (2018) - Τι πιστεύουν οι Έλληνες Πανελλαδική έρευνα- έκθεση αποτελεσμάτων https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2018/03/TPE_2018_Upd_280318.pdf
- ΕΕΑ (2017) - Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα
<https://www.eea.gr/arthra-eea/paraoikonomia-kai-forodifugi-stin-ellada/>

- ΕΣΕΕ (2017) - Παρεμπόριο και Λαθρεμπόριο στην Ελλάδα
<https://www.esoraiokastro.gr/%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B5%CE%B C%CF%80%CF%8C%CF%81%CE%B9%CE%BF-%CE%BA%CE%B1%CE%B9>
- IOBE (2012) - Η Έννοια Της Αδήλωτης Εργασίας και τα Χαρακτηριστικά της
http://iobe.gr/docs/research/RES_01_02122012REP_GR.pdf
- Ι.Ο.ΦΟ.Μ (2017) – Ειδικό Καθεστώς Φ.Π.Α. νησιών Αιγαίου
 Αρχική πηγή Άρθρο, Εφημερίδα Καθημερινή της Κυριακής 1.10.2017
- ΚΑΠΑ RESEARCH (2017) - Πανελλαδική Έρευνα «Οικονομία και Ανάπτυξη στην Ελλάδα»
<https://www.capital.gr/oikonomia/3197091/mproumerangk-i-uperforologisi-gia-ti-forologiki-suneidisi>
- Κορομηλάς Γ. (2014) – Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος: Ν.4172/2013 (Φ.Ε.Κ. 167/Α') Ανάλυση και Ερμηνεία 2η Έκδοση Εκδόσεις Tax Advisors
- Κορομηλάς Γ. (2018) Άρθρο 04/12/2018 Αίτια και συνέπειες της φοροδιαφυγής
<https://www.fpress.gr/oi-eidikoi/story/57116/aitia-kai-synepeies-tis-forodiatygis>
- Κορομηλάς Γ. (2019) Άρθρο 12/2/19 - Μην ακούτε τα παπαγαλάκια
<https://www.fpress.gr/oi-eidikoi/story/57816/min-akoyte-ta-papagalakia>
- Μάρκελλος Ρ. (2016) Άρθρο Καθημερινή 31/01/2016 Η κουλτούρα της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα
<http://www.kathimerini.gr/847722/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/h-koyltoyra-ths-forodiatyghs-sthn-ellada>
- Νιφορόπουλος Κ. (2017) Άρθρο Tax Heaven: Η ιστορία της φορολογίας στην Ελλάδα - Σύνοψη (Μέρος πρώτο : 1821-1919)
 Retrieved August 17, 2018 from
<https://www.taxheaven.gr/news/news/view/id/38126>
- ΟΕΕ (2010) - Μελέτη για τη Φοροδιαφυγή
<https://www.taxheaven.gr/news/news/attach/id/5686>
- Πασχαλής Θ. (2018) Άρθρο στο newpost.gr 26/1/2018 με τίτλο: «Άρωμα... φοροδιαφυγής: Το 80% των αυτοαπασχολούμενων δήλωσε... κατώτατο

- μισθό» <http://newpost.gr/oikonomia/651077/arwma-forodiafyghs-to-80-twn-aytoapaxoloymenwn-dhlwse-katwtato-mistho-ti-allazei-stis-eisfores>
- Πανεπιστήμιο Μακεδονίας – Τι είναι διαφθορά
<http://www.paraoikonomia.gr/faq/#1448295359347-4cc935a3-b32a>
  - Παρατηρητήριο Μέτρησης Παραοικονομίας ΠΑ.ΜΑΚ. (2017) Αποτελέσματα Έρευνας
<https://tvxs.gr/news/ellada/sto-14-toy-aep-i-skiodis-oikonomia-stin-ellada>
  - Πετκόπουλος Δ. (2018) – Φορολογική ηθική και φοροδιαφυγή
<https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/21754/4/PetkopoulosDimitriosMsc2018.pdf>
  - Ράπανος Β., Καπλάνογλου Γ. (2009) Δημόσια Οικονομική Τόμος Β' Σύγχρονη θεωρία και ελληνική πραγματικότητα Εκδόσεις Κριτική ISBN: 978-960-218-633-6
  - Ράπανος Β, Καπλάνογλου Γ. (2013) - Φορολογία και οικονομική ανάπτυξη η περίπτωση της Ελλάδας
<https://www.hba.gr/5Ekdosis/UplPDFs/sylltomos14/609-638%20Rapanos%202014.pdf>
  - Ράπανος Β., Καπλάνογλου Γ. (2014) Φορολογία και οικονομική ανάπτυξη: Η περίπτωση της Ελλάδας
<https://www.hba.gr/5Ekdosis/UplPDFs/sylltomos14/609-638%20Rapanos%202014.pdf>
  - Ρουσλάνογλου Ν. (2018) Άρθρο Καθημερινή 03/06/2018 Απρόσιτη η απόκτηση νεόδμητων κατοικιών, λόγω ΦΠΑ
<http://www.kathimerini.gr/967427/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/aprosith-h-apokthsh-neodmhtwn-katoikiwn-logw-fpa>
  - Ρουσλάνογλου Ν. (2019) Άρθρο Καθημερινή 07/01/2019 Η αγορά ακινήτων ανακάμπτει, το «μαύρο» χρήμα επιστρέφει στην οικοδομή
<http://www.kathimerini.gr/1003321/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/h-agera-akinhtwn-anakamptei-to-mayro-xrhma-epistrefei-sthn-oikodomh>
  - ΣΕΠΕ (2017) - Επιχειρησιακό σχέδιο δράσης για την καταπολέμηση της ανασφάλιστης και αδήλωτης εργασίας «ARTEMIS» Περίοδος 15 Σεπτεμβρίου 2013 έως 31 Δεκεμβρίου 2017
https://government.gov.gr/wp-content/uploads/2018/06/ARTEMIS-2017_.pdf

- Σταϊκούρας Χ., Μπακάλης Σ. (2018) Άποψη 30/07/2018: Φορολογική συνείδηση και οι ευθύνες της πολιτείας
<http://www.kathimerini.gr/977435/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/apoyh-forologikh-syneidhsh-kai-oi-ey8ynes-ths-politeias>
- Ταρούσα Αγγελίνα (2017) – Η Φορολογική Ηθική των Νέων στην Ελλάδα
<http://oceanis.lib2.uniwa.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/3286/Tax%20morale%20%281>
- Τιβέριος Μ. (2009) Άρθρο Το Βήμα: Φοροεισπρακτικοί μηχανισμοί στην αρχαία Αθήνα
Retrieved August 13, 2018 from
<http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=290738>
- ΤτΕ (2017) Νομισματική Πολιτική Ενδιάμεση Έκθεση Σελ. 78
https://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Inter_NomPol2017.pdf

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι Η Κουλτούρα της Φοροδιαφυγής στην Ελλάδα

Η Κουλτούρα της Φοροδιαφυγής στην Ελλάδα

Αναδημοσίευση από άρθρο²⁶³ του Μαρκέλου στη Καθημερινή 31/06/2016

Ο Δ.Π. τα τελευταία χρόνια δηλώνει μετά βίας το ένα δέκατο των εισοδημάτων του στην εφορία. Υποθέτει ότι έτσι κάνουν άλλωστε όλοι οι ανταγωνιστές του, άρα πώς μπορεί να κάνει αλλιώς; Είναι και η κρίση πια, αδύνατον να βγεις με συνεταίρο την εφορία. Δεν του φαίνεται και άδικο να μην πληρώνει τελικά μιας και η οικογένεια του Δ.Π. δεν επιβαρύνει το κράτος. Δεν πειράζει κανέναν. Για γιατρούς, σχεδόν όλα ιδιωτικά. Για σχολεία, πλήρωσε ένα σκασμό λεφτά σε φροντιστήρια, τζίφος η δωρεάν παιδεία. Το άνεργο παιδί, η οικογένεια το στηρίζει πάλι. Οι δρόμοι χάλια είναι, δεν αξίζει να πληρώσεις και τίποτα για δαύτους.

«Τι έκανε το κράτος για μένα;» σκέφθηκε. Εχθρός είναι το κράτος, ποτέ φίλος. Και να πληρώσεις φόρους, θα πάνε σε ρουσφέτια, λαδώματα και για να ξεχρεωθούν «ξένοι». Ο φόρος είναι τιμωρία, πρόστιμο, πεταμένα λεφτά. Άσε πια και τις σκοτούρες με λογιστές, νόμους και κανονισμούς. Νόμος είναι τελικά το δίκιο της οικογένειας. Δεν φαίνεται και άδικο όμως και για τους «άλλους» που πληρώνουν.

Οι δημόσιοι υπάλληλοι έχουν την ασφάλεια της εύκολης δουλειάς, σίγουρο μισθό και άνετη ζωή. Οι μεγάλες επιχειρήσεις μπορεί να πληρώνουν κάτι, αλλά σίγουρα βρίσκουν άλλους τρόπους να ξεφεύγουν. Όλοι βολεύονται κάπως τελικά, κανένα πρόβλημα. Δύσκολο και να σε πιάσουν, δύσκολο και να σου κάνουν και κάτι βέβαια.

Ο Δ.Π. δεν απαιτεί φυσικά από κανέναν απόδειξη. Τουναντίον, προσβάλλεται όταν του την προσφέρουν. Χαίρεται να διευκολύνει τον συμπολίτη του και να μοιράζονται τα λάφυρα αν είναι δυνατό. Είναι όμως και κάτι περίεργοι μερικές φορές, που θέλουν να το παίξουν νόμιμοι, έστω και αν κοστίζει σε όλους ακριβότερα, άβυσσος η ψυχή του ανθρώπου. Η αλήθεια είναι ότι τελικά τόσο ο ίδιος όσο και η οικογένειά του είναι υπερήφανοι που τα καταφέρνει να πληρώνει τόσο λίγους φόρους. Η χώρα του όμως τα πηγαίνει τόσο καλά όσο ο ίδιος; Υπάρχουν κάποιοι παραδίπλα που δεν τα βγάζουν πέρα και υποφέρουν; Γιατί οι τράπεζες δεν δανείζουν ούτε τον ίδιο αλλά ούτε και τη χώρα του; Το παιδί του θέλει να μείνει σε αυτή τη χώρα; Ποιος φταίει τελικά;

²⁶³ Μαρκέλος (2016) Άρθρο στη Καθημερινή «Η κουλτούρα της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα» Retrieved January 17, 2019 from <http://www.kathimerini.gr/847722/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/h-koyltoyra-ths-forodiyfghs-sthn-ellada>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα

"Φορολογική Συνείδηση: Μελέτη Χαρακτηριστικών και Συμπεριφοράς των Φορολογουμένων στην Ελλάδα" Ανώνυμη Εμπιστευτική Έρευνα

Διπλωματική εργασία υπό την επίβλεψη του Καθηγητή κ. Ιωάννη Φίλου

Διευκρινίζεται ότι η παρούσα έρευνα είναι απολύτως εμπιστευτική, ανώνυμη και οι πληροφορίες που θα συλλεχθούν, θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για ακαδημαϊκούς σκοπούς. Το ερωτηματολόγιο απαρτίζεται από 20 σύντομες ερωτήσεις. Σας ευχαριστώ για τον χρόνο που θα διαθέσετε για την συμπλήρωσή του ερωτηματολογίου.

Με εκτίμηση,

Δημήτριος Χατζημιχαήλ

Προσωπικά Στοιχεία

1. Φύλο *

- Άνδρας
 Γυναίκα

2. Ηλικία *

- 18-24
 25-34
 35-44
 45-54
 55-64
 65+

3. Ποιο είναι το επίπεδο εκπαίδευσής σας; *

- Υποχρεωτική εκπαίδευση - Γυμνάσιο
 Δευτεροβάθμια εκπαίδευση - Λύκειο
 Τεχνολογική εκπαίδευση
 Πανεπιστημιακή εκπαίδευση
 Μεταπτυχιακές/Διδακτορικές Σπουδές
 Άλλο: _____

4. Οικογενειακή Κατάσταση *

- Έγγαμος/η
 Άγαμος/η
 Χήρος(α)
 Διαζευγμένος(η)
 Σε Διάσταση
 Άλλο: _____

5. Οικονομική Κατάσταση *

- Κακή
 Μέτρια
 Ικανοποιητική

6. Κατάσταση Απασχόλησης *

- Μισθωτός στο δημόσιο τομέα
 Μισθωτός στον ιδιωτικό τομέα
 Αυτοαπασχολούμενος
 Επιχειρηματίας
 Άνεργος
 Συνταξιούχος
 Φοιτητής
 Περιστασιακά απασχολούμενος
 Οικιακά
 Άλλο: _____

Έρευνα κοινής γνώμης (Μέρος 2ο)

1) Πως κατανέμονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες αιτίες της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα ; *

	Λιγότερο Σημαντική	Αρκετά Σημαντική	Πολύ Σημαντική
Υψηλοί συντελεστές / Έλλειψη ανταποδοτικότητας	☐	☐	☐
Μικρή πιθανότητα ελέγχων / Χαμηλό ρίσκο εντοπισμού	☐	☐	☐
Δημογραφικά χαρακτηριστικά / Κουλτούρα	☐	☐	☐

2) Πως κατανέμονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες ενέργειες από την πολιτεία που θα βοηθούσαν στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα ; *

	Λιγότερο Σημαντική	Αρκετά Σημαντική	Πολύ Σημαντική
Μείωση των συντελεστών φορολογίας	☐	☐	☐
Εκτεταμένη χρήση πλαστικού χρήματος	☐	☐	☐
Αποτελεσματική και εντατική διενέργεια ελέγχων	☐	☐	☐
Δημιουργία σταθερού και απλοποιημένου φορολογικού συστήματος	☐	☐	☐
Δημιουργία φορολογικής συνείδησης και καλλιέργεια φορολογικής παιδείας	☐	☐	☐

4) Πως κατανέμονται κατά τη γνώμη σας, κατά σειρά σπουδαιότητας οι κύριες συνιστώσες της παραοικονομίας στην Ελλάδα ; *

	Λιγότερο Σημαντική	Αρκετά Σημαντική	Πολύ Σημαντική
Αδήλωτη εργασία	☐	☐	☐
Μορφές διαφθοράς (π.χ. δωροδοκία, εκβιασμό, υπεξαίρεση χρημάτων κλπ.)	☐	☐	☐
Παράνομες δραστηριότητες (π.χ. εμπόριο ναρκωτικών, όπλων κλπ.)	☐	☐	☐

3) Πιστεύετε ότι η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα είναι μικρότερη, περίπου ίση ή μεγαλύτερη σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο ; *

- Μικρότερη
- Περίπου Ίση
- Μεγαλύτερη

5) Τι μέγεθος σε ποσοστό (%) του ΑΕΠ πιστεύετε ότι έχει η Παραοικονομία στην Ελλάδα ; *

- Κάτω από 10% του ΑΕΠ
- 10%-20% του ΑΕΠ
- 20%-30% του ΑΕΠ
- Πάνω από 30% του ΑΕΠ

6) Γνωρίζετε τις διαφορές μεταξύ φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής ; *

- Ναι
- Όχι
- Δεν είμαι βέβαιος
- Άλλο: _____

7) Πιστεύετε ότι η φορολογική συνεισφορά σας είναι ανταποδοτική ως προς την ποσότητα και την ποιότητα των δημοσίων υπηρεσιών που λαμβάνετε (π.χ. υγεία, παιδεία, κ.λπ.); *

- Ναι
- Όχι
- Ίσως/Μάλλον
- Δεν γνωρίζω

9) Ζητάω απόδειξη στις αγορές μου (ακόμα και όταν δεν μου δίνουν); *

- α) Πάντοτε
- β) Συχνά
- γ) Σπάνια
- δ) Ποτέ

10) Χρησιμοποιώ πλαστικό χρήμα στις συναλλαγές μου *

- α) Πάντοτε
- β) Συχνά
- γ) Σπάνια
- δ) Ποτέ

10ii) (Αν γ ή δ) (Αν όχι) Ποιος είναι ο λόγος ;

- α) Γιατί δεν έχω εξοικειωθεί με τη χρήση καρτών
- β) Για λόγους ασφαλείας
- γ) Γιατί ξοδεύω περισσότερα χρήματα άθελα μου
- Άλλο: _____

8) Πιστεύετε ότι είναι σωστό να πληρώνετε το φορολογικό βάρος που σας αποδίδει η πολιτεία όταν κάποιος συμπολίτες σας φοροδιαφεύγουν ; *

- Ναι
- Όχι
- Ίσως/Μάλλον
- Δεν γνωρίζω

9i) (Αν β, γ ή δ) (Αν δεν ζητάω) Ποιος είναι ο λόγος ;

- α) Από αδιαφορία
- β) Λόγω έλλειψης κινήτρου
- γ) Από ντροπή/ για να αποφύγω την άβολη κατάσταση
- δ) Για να πετύχω κάποια έκπτωση
- Άλλο: _____

10i) (Αν α ή β) (Αν ναι) Ποιος είναι ο λόγος ;

- α) Είναι υποχρεωτικό/ για να «χτίσω» το αφορολόγητο
- β) Είναι ο πιο βολικός τρόπος πληρωμών
- γ) Γιατί απολαμβάνω προνόμια (π.χ. bonus, εκπτώσεις κλπ.)
- δ) Για να καταπολεμήσω τη Φοροδιαφυγή και την Παραοικονομία
- ε) Είναι ασφαλής τρόπος πληρωμής
- Άλλο: _____

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ Φορολογική Συνείδηση στην Ιταλία

Έρευνα του ΟΟΣΑ²⁶⁴ για τη φορολογία της Ιταλίας αναφέρει πως : «*Η Ιταλία είναι μια χώρα με υψηλή φορολογία με σχετικά υψηλό και σταθερό λόγο φόρου προς ΑΕΠ. Ταυτόχρονα, τα επίπεδα συμμόρφωσης με τους φορολογικούς νόμους είναι χαμηλά. Έχουν γίνει αρκετές προσπάθειες για την ποσοτικοποίηση της έκτασης της φοροδιαφυγής στην Ιταλία και του ιταλικού φορολογικού χάσματος και όλες δείχνουν ότι οι αριθμοί είναι μεγάλοι. Ανησυχητικό είναι το γεγονός πως, το χάσμα του Ιταλικού Φόρου Προστιθέμενης Αξίας (ΦΠΑ) εκτιμάται διαχρονικά σε πολύ μεγάλα ποσοστά.*»

Η φοροδιαφυγή στην Ιταλία για το 2016 (συμπεριλαμβανομένης της φοροδιαφυγής των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης) εκτιμάται ότι ανέρχεται σε 110 δισ. Ευρώ ετησίως ή περίπου στο 7% του ΑΕΠ²⁶⁵

Η βιβλιογραφική έρευνα για τη φοροδιαφυγή στην Ιταλία εστιάζει στα έσοδα από αυτοαπασχολούμενους και στις μικρές επιχειρήσεις. Οι λόγος είναι πως, μεταξύ αυτής της ομάδας φορολογούμενων, παρατηρείται μεγαλύτερη ροπή προς φοροδιαφυγή και, δεύτερον, το μέγεθος των επιχειρήσεων στην Ιταλία με τις μικρές και τις πολύ μικρές επιχειρήσεις, να αντιπροσωπεύουν πάνω από το 98 τοις εκατό του συνόλου.²⁶⁶

Οι C. Fiorio και F. D'Amuri (2006)²⁶⁷ ερευνήσαν την φοροδιαφυγή στην Ιταλία χρησιμοποιώντας ως σύνολα δεδομένων την έρευνα εισοδήματος νοικοκυριών και τον πίνακα φόρων για τα έτη 1998 και 2000 από την Τράπεζα της Ιταλίας. Διαπιστώσαν ότι η φοροδιαφυγή είναι σταθερά υψηλότερη στα εισοδήματα που προέρχονται από αυτοαπασχόληση απ' ό, τι στα εισοδήματα που προέρχονται από μισθωτή εργασία. Πιο συγκεκριμένα «*Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι τα εισοδήματα από την μισθωτή εργασία κρύβονται στα χαμηλά επίπεδα εισοδήματος, αλλά το ποσοστό φοροδιαφυγής μειώνεται συνεχώς και γίνεται αμελητέο μετά το μέσο εισόδημα. Το εισόδημα που προέρχεται από αυτοαπασχόληση κρύβεται με ένα θετικό ρυθμό, ανεξάρτητα από το εύρος του εισοδήματος που εξετάζεται*».

²⁶⁴ OECD (2015) - Italy's Tax Administration: A Review of Institutional and Governance Aspects Σελ. 7 Retrieved September 3, 2018 from <https://www.oecd.org/tax/administration/italy-tax-administration-a-review-of-institutional-and-governance-aspects.pdf>

²⁶⁵ D'Agosto E., Manzo M., Modica A. (2017) Tax Audits and Tax Compliance— Evidence from Italy <https://www.irs.gov/pub/irs-soi/17resconmodica.pdf>

²⁶⁶ Στοιχεία Στατιστικής Υπηρεσίας Ιταλίας για το 2015 <https://www.istat.it/it/files/2015/05/CAP-3-Rapporto-Annuale-2015%E2%80%9332.pdf>

²⁶⁷ C. Fiorio, F. D'Amuri (2006) -Tax evasion in Italy: an analysis using a tax-benefit microsimulation model Retrieved September 3, 2018 from http://fiorio.economia.unimi.it/res/tax_ev.pdf

Οι A. Albarea, M. Bernasconi, A. Marenzi και D. Rizzi (2018) μελέτησαν την φοροδιαφυγή στην Ιταλία εκ μέρους του γραφείου αξιολόγησης αντικτύπου της γερουσία της δημοκρατίας της Ιταλίας.²⁶⁸ Η σύνθεση των επιπτώσεων στο συνολικό εισόδημα παράγει μια κατανομή των ποσοστών φοροδιαφυγής όπου, ενώ το μεγαλύτερο μέρος των φορολογουμένων συμμορφώνεται πλήρως (43,2%). Ένα σημαντικό ποσοστό (32,3%) των φορολογουμένων δεν αναφέρουν λιγότερο από 20% του εισοδήματός τους. Και τέλος τα μικρότερα και μειούμενα ποσοστά των φορολογουμένων αποφεύγουν υψηλότερα ποσοστά (το 3,3% των φορολογουμένων έχει ποσοστά φοροδιαφυγής άνω του 80% επί του συνολικού εισοδήματός του). Και σε αυτή την έρευνα ειδική μνεία γίνεται για τους αυτοαπασχολούμενους. Περίπου το 53 τοις εκατό των φορολογουμένων με εισόδημα που προέρχεται από αυτοαπασχόληση αποκρύπτει το πραγματικό του εισόδημα. Το ποσοστό μικρής απόκρυψης εισοδημάτων είναι 26%, ενώ λίγοι φορολογούμενοι (σχεδόν 7%) δεν δηλώνουν περισσότερο από το 50% του εισοδήματός τους. Η ανεπαρκής αναφορά είναι υψηλότερη για τα έσοδα από ενοίκια, με το 56% των φορολογουμένων που έχει εισόδημα από ενοίκια να δηλώνει εισοδήματα μικρότερα από τα πραγματικά. Το ποσοστό μικρής απόκρυψης εισοδημάτων από εισόδημα που προέρχεται από ενοίκια είναι 41% και περίπου το 22% των φορολογουμένων με αυτό το είδος εισοδήματος δεν δηλώνουν περισσότερο από το ήμισυ των εισοδημάτων αυτών. Το φορολογικό χάσμα υπολογίζεται σε 37,5 με 38,6 δις. Ευρώ και οφείλεται κυρίως στη φοροδιαφυγή από τα εισοδήματα που προέρχονται από αυτοαπασχόληση (κοντά στα 21 δις. Ευρώ).

Ο F. Russo (2010)²⁶⁹ μελέτησε την φοροδιαφυγή ΦΠΑ στην Ιταλία χρησιμοποιώντας δεδομένα από την ιστοσελίδα evasori.info.²⁷⁰ Η ιστοσελίδα αυτή συλλέγει αναφορές από τυχαίους χρήστες του διαδικτύου για τις συναλλαγές τους στις οποίες βρισκόνταν ότι, ελλείψει νόμιμης απόδειξης, αποκρύπτονταν από την φορολογική αρχή. Το συμπέρασμα της έρευνας του Russo είναι πως επιτρέποντας

---

²⁶⁸ Senato della Republica - Ufficio Valutazione Impatto - (2018)

Income under reporting and tax evasion in Italy: Estimates and distributive effects

Retrieved September 3, 2018 from:

https://www.senato.it/application/xmanager/projects/leg17/attachments/documento/files/000/028/699/Valutazione_8_-_Under_reporting.pdf

²⁶⁹ F. Russo (2010) -Tax Evasion and Community Effects in Italy

Retrieved September 4, 2018 from: <http://www.csef.it/WP/wp254.pdf>

²⁷⁰ Η ιδέα του δημιουργού της ιστοσελίδας ήταν να ποσοτικοποιήσει το ποσό της φοροδιαφυγής στην Ιταλία βασιζόμενος σε αναφορές των ατόμων που ήταν μέρος των συναλλαγών που αποκρύπτονταν από τη φορολογική αρχή. Σε λίγο περισσότερο από 4 χρόνια λειτουργίας, ο ιστότοπος συγκέντρωσε περισσότερες από 70.000 αναφορές σε 102 από τις 106 ιταλικές επαρχίες

στους ανθρώπους να αναφέρουν τις συναλλαγές που αποκρύπτονται από τη φορολογική αρχή είναι ένας τρόπος για να αξιολογηθεί η στάση τους απέναντι στη φοροδιαφυγή: μόνο εκείνοι που κρίνουν αρνητικά τα άτομα που δεν εκδίδουν αποδείξεις, θα τα αναφέρουν. Συνεπώς, ο αριθμός των αναφορών ανά κάτοικο σε μια δεδομένη γεωγραφική περιοχή αποτελεί δείκτη της γενικής αντίληψης της φοροδιαφυγής και φορολογικής συνείδησης. Πιο συγκεκριμένα στην Ιταλία, γεωγραφικά, υπάρχει ένα σημαντικά μεγαλύτερο επίπεδο φορολογικής συνείδησης στο κέντρο της χώρας και ένα σημαντικά μικρότερο στο Νότο. Οι αυτοαπασχολούμενοι είναι, γενικά, πιο επιρρεπείς στην φοροδιαφυγή, διότι το εισόδημα τους είναι πιο εύκολο να αποκρυφθεί. Η εκπαίδευση έχει επίσης σημαντική επίδραση. Ένα υψηλότερο ποσοστό λιγότερο μορφωμένων ατόμων, (απόφοιτοί γυμνασίου), ευθύνεται για ένα μικρότερο αριθμό αναφορών σε σχέση με το ποσοστό των ατόμων με μεγαλύτερο μορφωτικό επίπεδο. Από τη φοροδιαφυγή στον ΦΠΑ εκτιμάται ότι χάνεται το 2,36% του ΑΕΠ για το 2014 και 2,12% του ΑΕΠ για το 2015 σύμφωνα με τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Κομισιόν²⁷¹ για τις απώλειες ΦΠΑ στην ΕΕ και λαμβάνοντας υπόψη το ΑΕΠ της Ιταλίας από την ιστοσελίδα της Eurostat.²⁷²

Τι κάνει την φοροδιαφυγή τόσο ευρύ φαινόμενο στην Ιταλία; Η συζήτηση σχετικά με την ιταλική φοροδιαφυγή ακολουθεί τη γενική συζήτηση σχετικά με τους καθοριστικούς παράγοντες της φοροδιαφυγής. Οι οικονομολόγοι υποστηρίζουν ότι οι λόγοι έγκεινται στους χαλαρούς ελέγχους και την ήπια τιμωρία των παραβατών στην Ιταλία.²⁷³ Οι ψυχολόγοι πιστεύουν ότι οι Ιταλοί διαφεύγουν επειδή θεωρούν τη φορολογία ως αθέμιτη, δεδομένου ότι δεν λαμβάνουν πολλά σε αντάλλαγμα για τις πληρωμές τους προς το κράτος.²⁷⁴ Οι οικονομολόγοι που μελετούν την συμπεριφορά των φορολογουμένων αποδίδουν τη φοροδιαφυγή σε ισχυρά κοινωνικά πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα. Οι Ιταλοί φοροδιαφεύγουν επειδή σκέφτονται ότι όλοι οι άλλοι επίσης φοροδιαφεύγουν.²⁷⁵

---

²⁷¹ European Commission (2018) - VAT GAP Report

²⁷² Eurostat - Gross domestic product at market prices

<https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tec00001&language=en>

²⁷³ A. Santoro and C. Fiorio, (2011) Taxpayer Behavior When Audit Rules Are Known: Evidence

from Italy, Public Finance Review 39, no. 1

S. Manestra - (2010) "A Short History of Tax Compliance in Italy," Bank of Italy Occasional Paper, no. 81, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1825982

²⁷⁴ B. Chiarini, E. Marzano, F. Schneider (2009) - Tax Rates and Tax Evasion: An Empirical Analysis of the Structural Aspects and Long-Run Characteristics in Italy," Eur J Law Econ 35 275

²⁷⁵ R. Galbiati and G. Zanella, (2012) - The Tax Evasion Social Multiplier: Evidence from Italy

Όσον αφορά τη φορολογική συνείδηση των Ιταλών η ίδια έρευνα του ΟΟΣΑ επικαλείται δημοσκοπήσεις που έγιναν για λογαριασμό της ιταλικής επιχειρηματικής ένωσης «Confindustria» στα τέλη του 2015 οι οποίες έδειξαν πως : «Το 60% των Ιταλών τάσσεται υπέρ της καταπολέμησης της φοροδιαφυγής και σχεδόν ένας στους δύο Ιταλούς (48%) κρίνει το παράγοντα αυτό ως προτεραιότητα για την κυβέρνηση, πιο σημαντικό από τη μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης (προτεραιότητα για το 23% του δείγματος), περικοπή δημόσιων δαπανών (15%) ή του δημόσιου χρέους (12%).»²⁷⁶

Συμπερασματικά παρατίθεται ένας πίνακας που συνοψίζει τα κοινά στοιχεία των δύο χωρών και δικαιολογεί το ... «una faccia una razza» ως προς τη φορολογική συνείδηση και συμμόρφωση των δύο χωρών.

Πίνακας Τάδε

	Ελλάδα	Ιταλία
Φοροδιαφυγή	Εκτιμάται ότι ανέρχεται ανάμεσα σε 11 και 16 Ευρώ ετησίως ή περίπου από 6 έως 9% του ΑΕΠ (διαΝΕΟσις2016)	Εκτιμάται ότι ανέρχεται σε 110 δις. Ευρώ ετησίως ή περίπου στο 7% του ΑΕΠ (MEF2016)
Μέγεθος Παραοικονομίας	Εκτιμάται σε 22% του ΑΕΠ (Schneider 2016) και 21,5% του ΑΕΠ (IAW 2017)	Εκτιμάται σε 20,2% του ΑΕΠ (Schneider 2016) και 19,8% του ΑΕΠ (IAW 2017)
Κοινά Σημεία	Και οι δύο χώρες παρουσιάζουν: Μεγάλο αριθμό μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων και αυτοαπασχολούμενων, μεγάλο λόγο φορολογίας προς το ΑΕΠ τους, πάνω από το μέσο όρο των χωρών του ΟΟΣΑ, μεγάλη υστέρηση στην είσπραξη ΦΠΑ, 2 ^η και 3 ^η χειρότερη επίδοση αντίστοιχα στην ΕΕ ενώ πολλές έρευνες δείχνουν ότι τα επίπεδα συμμόρφωσης και των δύο χωρών με τους φορολογικούς νόμους είναι πολύ χαμηλά σε σύγκριση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.	